

JÎYANUS

hayy û ego

6. Dalga: Ontoloji

ERCAN TURAN

KÖKLER SAPMALAR KRİZLER

S∞N

MEDENİYET

Bu kitabın tüm yayın hakları *Ozan Yayıncılık*'a aittir. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar, Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

6. Dalga: Ontoloji / Ercan Turan

Yayın Yönetmeni: Arzu Sandal
Editör: Abdullah Demir
Kapak Resimleri: K. Özlem Adanur
Kapak Tasarımı: Kevser Akgüneş

Baskı ve Cilt: Ozan Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi Güven Sanayi Sitesi B blok Kat: 2 No: 352
Topkapı - İSTANBUL

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):

6. Dalga: Ontoloji / Ercan Turan

Jîyanus, Hayy û Ego, Kökler Sapmalar Krizler, Son Medeniyet
Varlık Felsefesi, Din Felsefesi, Bilgi Tarihi, Mantık, Teoloji

Ozan Yayıncılık Ltd. 1. Baskı Nisan 2021, Türkiye, İstanbul, ???? sayfa

ISBN: 978-605-7569-????

Sertifika No: 42194

Dağıtım:

İstanbul: 2A, Alfa, Alkim, Artı, Bilgi, Çağaloğlu, D&R, Derya Dağıtım
Final, Paraf, Remzi, Say, Totem, Yelpaze

Ankara: İmge, Kıta, Ekinoks, Arkadaş Kitabevi

İzmir: Güneş

İnternet satış:

www.idefix.com, www.kitapyurdu.com, www.kitapyeri.com,
www.dr.com.tr www.netkitap.com, www.hermeskitap.com, www.babil.com,
www.1001kitap.com.tr, www.kitapdenizi.com, www.finalpazarlama.com,
<http://www.kitapsan.com.tr>

OZAN YAYINCILIK LTD.

Alemdar Caddesi Güzel Sanatlar Sk. No: 13 Çağaloğlu İstanbul

Tel: 212.511 93 95 - 520 43 90 Faks: 212.527 98 47

Email: info@ozanyayincilik.com Web: www.ozanyayincilik.com

Ercan Turan (hayy û ego)

10 Nisan 1978 doğumlu.

Felsefe ve Kamu Yönetimi öğrenimi gördü.

13 yıl felsefe, psikoloji, sosyoloji ve mantık öğretmenliği yaptı. Bu süre zarfında özel bir yayınevi için birçok ders ve sınava hazırlık kitabı yazdı. Kendi adını taşıyan ilk eseri 2009 yılında yayımlanan Üniversitas kitabıdır.

Haziran 2015'ten beridir eve kapanmış okumaya, düşünmeye ve yazmaya çalışıyor. Jîyanus bu sürecin bir meyvesidir.¹

E-mail: ercan-turan@hotmail.com

¹ Bu eser, yazarının isteği üzerine editörlük süzgecinden geçirilmeden ham bir şekilde basılmıştır. Yazar şunları amaçlamıştır:
Eserdeki yazım, anlatım ve dilbilgisi sorunlarının, içinde bulunan çağın ve insanının sorunlarını temsil etmesi.
Düşünün, kusurları, zaafı ve hatalarıyla birlikte görülmesi.
Düşünme eyleminin-etkinliğinin ve disiplininin, kök, sapma ve kriz halleri ile öncül, süreç ve sonuçlarının okuyucu tarafından en doğal şekilde gözlemlenmesi.
Okuyucunun eser karşısında sürekli canlı-özne olması.
Altı yıla yayılmış sohbet doğasının mümkün olduğunca korunması.

İÇİNDEKİLER

∞ em kî ne: biz kimiz ∞	9
∞ hêza kişanê: çekim gücü ∞	16
∞ hişmendiya: bilinç ∞	25
∞ pêvajoya: süreç ∞	39
∞ yek du sê: bir iki üç ∞	49
∞ dijmin: düşman ∞	54
∞ rast û derew: doğru ve yanlış ∞	58
∞ temar: damar ∞	65
∞ ew: o ∞	70
∞ goşt: et ∞	76
∞ xwîn: kan ∞	80
∞ hestî: kemik ∞	83
∞ guhê: kulak ∞	89
∞ dest: el ∞	99
∞ çav: göz ∞	104
∞ dûrî: uzaklık ∞	110
∞ veguherîna: dönüşüm ∞	113
∞ hesp: at ∞	123
∞ pisîk: kedi ∞	129
∞ ker: eşek ∞	134
∞ bijartinek baş: iyi tercih ∞	138
∞ navê rast: doğru ad ∞	145
∞ nana: anne ∞	148
∞ ئىياى: anne ∞	151
∞ majka: anne ∞	158
∞ ມາຈາ: anne ∞	168
∞ ມາ: anne ∞	173
∞ أم: anne ∞	177
∞ rêwî: yolcu ∞	181

∞ em kî ne² ∞

*AYETLER: Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!*³

Biz kimiz hayy?

SÖZLER: "Rüyaların yapıldığı maddeden yapılmayız biz ve uykuyla çevrilidir küçük hayatımız." W. Shakespeare

Bu çok büyük bir soru ego, daha küçük yerlerde yürümeye çalış.

Makro alanda bir varlığı ışık altında gözlemleyebiliyoruz. Ancak mikro alanda fotonla-ışık birimiyle aynı boyutlarda olan kuantum cisimleri doğru gözlemlenemiyor. Çünkü elektronu görmek için üzerinden foton sektirdiğimiz anda o elektronu ilk yolundan sapıtmış oluruz. Yani anlamak ve açıklamak için gözlem-ölçüm yapmamız gerekiyor ancak bunları yaptığımızda ise kaçınılmaz olarak onu değiştirmiş oluruz. Bu yüzden gerçek doğasını göremiyoruz. Çünkü onu izlememize izin vermiyor.⁴

İzin verse ne olur ki?

Evet haklısın, bugüne kadar çok şey öğrendik de ne oldu? Bilgi ile eylemlerimiz farklı evrenlerde yaşıyor gibiler. Kendimizi terbiye etmeden hakikate dokunabileceğimizi sanmak çok ahmakça. Kendimizi değiştirmedikçe, kendimizle bağı olmayan araçlar kullandıkça, hakikati sadece ispatlamaya çalıştıkça ve hakikatle eylemlerimiz arasına duvarlar ördükçe onun bilgisi de etkisi de bize hep kapalı olacaktır.

² Em kî ne?: Biz Kimiz?

³ Secde, 9. Ayet

⁴ Al-Khalili, Jim, 2012, Paradoks, Bilimin En Büyük Dokuz Bilmecesi, Çev.: Cem Duran, Domingo Yayınları, İstanbul, s. 171

İnsan sadece bilmeye değil, inanmaya ve harekete de mahkûm olan bir varlıktır. Ancak böyle bir bütünün varlığı olduğunu gören insanlar hakikatin bilgisine ulaşabilir. Hakikat, kendisini taşıyamayacak bilinçlere nasip olmaz. Mutlak öznenin ve kâinatının bilgisi ancak ve ancak özne olmayı-sorumlu olmayı başarabilmiş insanlara açıktır.

İnsan bunca uzun zamandır var olmasına rağmen hâlâ daha en önemli şey olan, varlığının anlamı konusunda emin değildir; şaşırtıcı olan budur işte.⁵

SÖZLER: İnsanların çoğu, oyun ve eğlencelerini bilim ve hakikat sanırlar.

Mutlak bilgi çoğunluğa açık mı ego?

Bilgi, duyum çağı dalgasındaki bilince göre başkadır, tevhit çağı dalgasındaki bilince göre ise bambaşkadır. İnsan sürekli değişen bir varlıktır ve sürekli değişen bir kâinatta yaşıyor. O halde mutlak bilgi ancak ve ancak mutlak varlığa açık olabilir. Bizler sürekli değişen ve dolayısıyla sürekli görelî olan bilgiye ulaşabiliriz. Mutlak bilgi-hakikat; kamusallaşacak, uluslararası dergilerde ve-veya süreli yayınlarda yayımlanacak bir “görelî nesnel bilgi türü” değildir. Hiç kuşkusuz bu bilgi türü de çok değerlidir, çünkü hakikatten pay alır ve sadece bir azınlık için değerlidir. Çoğunluk ise önemliyle uğraşır, bu nedenle salt pratik fayda sağlamayan bilgilerin hiçbir türü onları ilgilendirmez.

Peki, bütün insanları, bilgileri ve pratikleri kuşatacak bir çerçeve olamaz mı?

İlke-Tab, insanın duyumdan başlayıp tevhit çağı dalgasına ulaşmasını sağlayabilecek en genel çerçevedir hem nesnel hem de öznel. İnsan ne yaparsa yapsın ölçülü bir şekilde ilkeye-Tab’a uymak zorundadır. Daha çok bilinç daha çok anaçlık ve daha çok tevhit ikame etmelidir. Tabi tevhidi tarih felsefesi de esas alınmalıdır.

Bunları yapmazsa ne olacak?

⁵ Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 169

İnsanın şu an içinde bulunduğu “anormal manipölasyonu ve dönüşümü” devam edecek. Zaman geçtikçe kendimizle ve doğayla aramız daha çok açılacak ve bizi insan yapan kökleri kaybedeceğiz.

Bugüne kadar insanın anormal değişimi ve dönüşümü neden durdurulamadı?

Çünkü bugüne kadar Batılı filozoflar fiziğe-matematiğe-mantığa, yani salt bilime endeksli olacak şekilde düşündüler. Böylece zamanın ruhuna, koşullarına, yeryüzüne mahkûm hale geldiler. Doğulu “filozoflar” ise kökleri adeta gökyüzünde olan ve hayata değmeyen “bir tür düşünceye” kapıldılar. Bu nedenle de hem dikey hem de yatay boyutları olan ve dolayısıyla hayata da değen bütünlüklü bir düşünce üretilmedi. Tevhidi bir menzil yoksa değişim ve dönüşümün kötücül olması kaçınılmaz hale gelir, bizim başımıza da bu geldi!

Neden Doğulular için “filozof” ve “bir tür düşünce” diyorsun?

Çünkü Doğuda filozof ve felsefi düşünce yoktur... Hint “filozof” S. Radhakrishnan’a kulak verelim: Biz insanlar, insan olma ödev ve sorumluluğu ile bir iş birliği andına çağırılıyoruz. Nasıl bir ahd ve and? Öyle bir and ki, bu and ile insan, Tanrı ve aşk, başka bir yaratış ve başka bir insan için koyulurlar. Budur insanın sorumluluğu.⁶

Görüldüğü gibi burada çok şey söyleniyor ama aynı zamanda da hiçbir şey söylenmiyor. Çünkü sadece “dikey boyutla”, aforizmalarla, şiirsel bir dille düşünce olmaz, yatay boyutun da düşünülmesi gerekir. Biz Tanrı değiliz, Tanrısal yönleri de olan beşer varlıklarız. Bir beden içindeyiz, bir şehirdeyiz, bir gezegendeyiz, toplumsal, ekonomik ve politik yönlerimiz var. O halde yerin-yatay boyutun ve göğün-dikey boyutun tevhidini düşünmek zorundayız! Hiç Hintli, Çinli veya Müslüman topluluklara baktığımızda, buralarda tevhidi düşünmüş birileri mutlaka çıkmıştır diyebilir miyiz? Hiç sanmıyorum! Çünkü Tanrı ve-veya bir ilke dışında herşeye tapan insanlar görürüz.

⁶ Şeriati, Ali, 2015, İnsanın Dört Zindanı, Çev.: Hüseyin Hatemi, İşaret Yayınları, İstanbul, s. 61

Batılılar düşünebildiler mi?

Az önce söylediğim gibi onlar da tevhidi düşünemediler ama en azından fizik-matematik ve mantık temelli olacak şekilde iyi düşünebildiler ve bunun sonucunda da Doğuya nazaran çok daha iyi olan bir yaşamı inşa edebildiler. Unutmamak gerekir ki; kuvvetler ayrılığı, laiklik, temel haklar ve birey kültürü gibi evrensel değerler sadece Batı'da vardır.

Peki ya sanat, o da mı insanı anormal-kötücül değişime ve dönüşüme karşı koruyamadı?

Schelling'e kulak verelim: Sanat, bilginin insanlığı yüzüstü bıraktığı yerde devreye girer. Sanat, bilim için bir örnek oluşturur ve bilim ancak sanatın olduğu yerde ortaya çıkmalıdır. İmge ve gösterge arasındaki ayrım, sanatın her temsiliyle birlikte tamıyla ortadan kaldırılarak aşılır.⁷

Sanat-muhayyile; zekânın parçalayıcı, olgucu ve salt dil merkezli sınırlı evrenini aşar. Bu anlamda sanat-muhayyile tevhit üzeredir. Ancak sanat da bir çeşit din olarak kaldı.

Neden?

Çünkü bilim ve felsefe, sanatla ve dinle görece eşdeğer olabilecek bir bilinçle hareket etmeyi başaramadı. Bunun sonucunda da din çoğunluğun, sanat ise azınlığın bir çeşit afyonu gibi kaldı ve şehre inemedi. İşin daha da kötü tarafı ise bu durumun bir türlü değişmemesidir.

Neden?

Çünkü az önce de söylediğim gibi bilim ve felsefe birbirleriyle paralel hareket ettiler. Bu paralel hareket, Kuantum deneylerine rağmen neredeyse hiç değişmeden, yani eski paradigmaya uygun olacak şekilde bugün de devam ediyor. Kuantum paradigmasına göre düşünmek, binlerce yıldır süren düşünme alışkanlıklarına pek uygun olmadığı için de insanlık değişmekte büyük güçlük çekiyor ama değişim kaçınılmaz olacaktır.

⁷ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 38

İnsan; bilimi, felsefeyi, dini, sanatı ve pratikleri tevhit üzere okuyacak bir bilinç seviyesine henüz ulaşmadı. Gördüğüm kadarıyla dikey ve yatay eksenlerin tevhidini gözetecek şekilde düşünebilmek uzun zaman alacak. Çünkü bin yılların kemikleşmiş alışkanlıklarını terbiye etmek öyle kolay olmayacak.

SÖZLER: Kâinatın dört temel fizik kuvveti gibi; felsefe, bilim, sanat ve din de görelî bir uyuma ulaşmadığı sürece varoluşumuz zehirlenmeye devam edecek!

Daha önceleri binyıllar ile ifade edilen büyük değişim ve dönüşümler artık yüzyıllara indi ve yakında da on yıllara kadar incek. Tarih öyle bir hızlandı ki, artık temel merkezli hiçbir bilinçle yola devam edemeyiz.

SÖZLER: Minerva'nın Baykuşu artık eskisi gibi sadece karanlıkta uçamayacak-düşünemeyecek. Çünkü artık o kadar hızlandık ki, bu şekilde düşünmek çok yavaş kalacak. Temel merkezlilikten menzîl merkezliliğe geçmek bir tercih değil, zorunluluktur!

"16. yüzyıla "hümanizm yüzyılı", 17. yüzyıla "rasyonalizm yüzyılı", 18. yüzyıla "aydınlanma yüzyılı" diyen bazı felsefe tarihçileri, 19. yüzyılı da "tarih yüzyılı" olarak anarlar."⁸ ... Tevhidi tarih felsefesi, bütün tarih felsefelerini-konseptlerini içine alır ve aynı zamanda da aşar. Çünkü neredeyse bütün tarih felsefeleri insanı ya akıl ya bilim ya da tarih çağında bırakır. Ben ise onların simetrikleri ve asimetrikleri olan üç çağ dalgası daha yaşayacağımızı düşünüyorum.

Tevhit çağı dalgasında ne olacak ego?

İnsan o zaman özgür olacak... Özne-özgür olmanın ontolojisi zorunlu olarak Tanrıdır-Tanrısaldır. Çünkü kendi kendinin nedeni olan sadece ve sadece Tanrıdır ve-veya Tanrısaldır.

İlke-Tab ve tevhidi tarih felsefesi Tanrısaldır mı?

İlke-Tab, Tanrının dikey ipidir, ona sımsıkı sarılıp yolda yürümemiz ise yatay iptir-tevhidi tarih felsefesidir. Hiçbir varlık ve var oluş varlığın dışında değildir. Bu anlamda her şey Tanrısaldır.

⁸ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 114

dır ama bir vasat-normal üzere olacak şekilde ilkeye-Tab'a sarılmamız ve tevhit çağı dalgasına doğru yürümemiz gerekiyor. Bütün sırrımız orada!

Bu şekilde yürümezseniz ne olur?

SÖZLER: "Öfkelen, öfkelen ışığın ölümünün karşısında." Dylan Thomas

Yürümezsek çok kötücül şekillerde dönüşüp yaşayan ölümler haline geliriz.

Sen kimsin ego?

Çok çirkin ve çok güzel olabilen bir varlığım; şimdilik bunu söyleyebilirim hayy!

İnşa edilmiş "ben"ine tapan insana neler söylemek istersin?

Yaratıcılığının sınırı yok sanıyorsun ve "ben" dediğin şeye tapıyorsun. Hadi eline kalem ve kâğıt al ve henüz yanlış yapmadan bir şey yapacak kadar olgunlaşmadığın-olgunlaşmayacağın için bir de silgi al. Çiz bakalım, kâinatta hiç olmayan ya da hiç olmayacak olan bir canlı ve ona bir isim ver... İnan bana öyle bir canlıyı çizemeyeceksin, çizdiğini sandıkların zaten mevcut varlıkların çeşitli türevleri olacaktır. Çünkü yaratmak için Tanrı ya da kâinat olman gerekir. Sen sadece var olanlara isim verebilirsin ama bunu da tek başına yapamazsın, çünkü isim vermek için bir dile, dil için de başka insanlara ihtiyaç duyarsın. Senin aklın ve hayal gücün doğanın dışında değildir, onu aşamaz ve dil de sadece senin değildir. Ama "ben" arayışın senindir, bu arayış da doğayı ve başka benleri varsayarak meşru olabilir. Bunları yok sayarsan sadece ve sadece hırsız bir bene ulaşabilirsin ve inan bana bu hiç hoşuna gitmeyecek!

Senin için, "kendisiyle konuşmayı başaramamış" diyenlere ne demek istersin?

SÖZLER: "Aranızda günahsız olan, ona ilk taşı atсын!" Sevgili İsa

Muhtemelen haklıdırlar. Elimde, kendimle konuşma isteğimden ve çabamdan başka hiçbir şey yok. Beni eleştirmek için onların elinde de en azından bu istek ve çabanın olması gerekir. Hangimizin ne kadar başardığından bağımsız olarak, hepimiz

kendimizle konuşmaya çalışmalıyız. Bunu hiçbirimiz başaramasa da elimizde en azından bu güzel niyet ve emek kalacaktır. Onlardan kendileriyle konuşmalarını istiyorsun, bu bir emir mi ego?

Emir dilinden anlayanlar için bir emirdir. Öğüt dilinden anlayanlar için bir öğüttür. Dua dilinden anlayanlar için bir duadır. İbadet dilinden anlayanlar için de bir ibadettir.

SÖZLER: "Zerdüşt, yaratma ortağı arıyor. Zerdüşt, hasat ve bayram ortağı arıyor. Onun sürüler, çobanlar ve ölülerle işi ne?"⁹ Nietzsche

Kendisini arayan, özleyen ve kendisiyle konuşmaya çalışan her insan; atıldığı bu dünya hayatında esas köklerini unutmak istemediğini Tanrıya ve kâinata haykırması olur. O seslerden biri olabilirsem, tevhitten gelen ve tevhide doğru akan şu varlık âlemlerine olan minnetimi ve onun değerli özgün bir parçası olmanın şeref ve onurunun farkında olduğumu göstermiş olacağım. Ve beni görmesini, sesimi duymasını dileyeceğim.

O inen ayetlerin neden öğüt olduğunu düşündün mü ego?

SÖZLER: Belki de insan, Tanrının bir dileğidir!

... feryatlararasıca ...

*Anne, baba neredesiniz?
Bütün çocukluklar öksüz kaldı.
Mahşerin dört atlısı yola çıktı.
Anka kuşu yanıp küle döndü.
Sokrates'in ahı unutuldu.
Feryat, feryat, feryat...*

*İnsanlar, ey insanlar neredesiniz?
Yaralar yaratan yara yola çıktı.
Ses sustu.
Işık söndü.
Feryat, feryat, feryat...*

⁹ Nietzsche, Friedrich, 2010, Böyle Buyurdu Zerdüşt, Zerdüşt Çev.: Korkut Ata, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 31

*Hesiodos, ey Hesiodos neredesin?
Zeus insanları ayarttı.
Şairler aşkı unuttu.
Demirci Kawa halkına sırtını döndü.
Feryat, feryat, feryat...*

*Hayy û ego neredesin?
Çelik mikropla anlaştı.
Eros ölüme yenildi.
Mezarlar semaya tercih edildi.
Feryat, feryat, feryat...*

*Tanrım, ey Tanrım neredesin?
Bir feryadı fıganım şu âlemde.
Kiblesiz, menzilsiz ve biçare.
İniltim, cennetin ve cehenneminde yankılandı da,
Bir sana ulaşmadı şu garip ömrümde,
Feryat, feryat, feryat...*

∞ hêza kişanê¹⁰ ∞

İnsan neden bu kadar zor sever-inanır?

İnsan, sevmesi gereken şeyi göremediği için ya da ona şahit olabilecek kadar canlı olmadığı için sevemez. Üstelik bu şeyin metafizik bir varlık olması da gerekmez. Örneğin bir kadını düşünelim... Doğmuş olan çocuğunu canı pahasına koruma eğilimindedir, onu öldürmesi "normal şartlarda" mümkün değildir. Ancak bebek karnının içindeyken bunu yapması daha mümkün görünür. Diğer taraftan; kürtaj olan kadınların çoğu ya maddi olanaksızlıklardan ya erkeğin-eril toplumun baskısından dolayı bunu yapar. Annelik güdüsüne, sevgisine ve merhametine bile baskın çıkan bir kültür-uygarlık ne kadar

¹⁰ Hêza Kişanê: Çekim Gücü

meşru olabilir! Uzun zamandır ruh ve beden köklerimizi sürekli manipüle ediyoruz, bu nedenle de gerçekten yaşamayan varlıklara dönüştüğümüzü görüyorum.

Kürtaj yapılmasına karşı mısın ego?

Kürtajın kendisine karşı değilim, çünkü o bir sonuçtur. Kürtajı ortaya çıkaran kültüre karşıyım ve onun terbiye edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Peki, bu terbiye nasıl olabilir?

Daha önce de söylediğim gibi; ontolojisi, epistemolojisi ve pratiğiyle tevhit üzere olan bir hayatı düşünmek ve onu ikame etmek zorundayız.

Çoğunluğu daha fazla ilgilendiren ve onları terbiye edecek olan şey sana göre nedir?

Ölçülü bir ekonomi-politik dışında çoğunluğu terbiye edebilecek hiçbir şey yoktur. Din, felsefe, sanat, bilim, teknoloji ve ideoloji gibi şeyler kitleleri terbiye edemez. Ölçülü bir ekonomi-politik ikame edilmediği sürece insan düşmeye devam edecek.

FRAGMANLAR: Aşk, mükemmellikten en mükemmel uzaklıktadır.¹¹

Bir sistem mi düşünüyorsun ego?

Hem evet hem hayır... Ben tıpkı kâinat gibi hem kapalı hem de açık olan bir "sistem" düşünüyorum.

Kâinatın kapalı ve açık bir sistem olduğunu nereden biliyorsun?

Tam olarak bilmiyorum, sadece bu konuda düşünmeye çalışıyorum ve sanırım ancak tevhit çağı dalgasında ancak bileceğiz. Ben, bilinçli varlıklar olduğumuz için kâinatın hem açık hem de kapalı sistem olduğunu düşünüyorum. Çünkü kapalı bir sistemden bilinç çıksaydı bile, yine de bu bilinç açık sistemi düşümezdi. "Hiçbir sistem, sadece kendisine dayanılarak açıklanamaz." Düşünme, kendi üzerine dönmektir, kendi üzerine dönmek açık bir sistemin varlığını zorunlu kılar. Ölçülü-sınırlı

¹¹ Bergman, Ingmar, 1957, Yedinci Mühür

düşünebildiğimize göre de hem kapalı hem de açık bir sistemin içinde olduğumuzu varsayabiliriz.

SÖZLER: "Ormanda yol ikiye ayrıldı ve ben daha az kullanılanı seçtim. Bu hayatımdaki bütün farkı yarattı." Robert Frost

İnsan bilinci dışında hem açık hem de kapalı olan başka bir sistem biliyor musun ego?

Bütün canlı varlıkların bedenleri hem kapalı hem de açık birer sistemdir. Aynı şekilde Dünya da hem kapalı hem de açık bir sistemdir.

Peki, neye göre bunu söylüyorsun?

Örneğin; Dünya dışarıdan sürekli enerji alır, bu nedenle açıktır ama madde-su-atmosfer olarak sınırlıdır, bunları dışarı vermez bu nedenle de kapalıdır.

İyi de ısı kaynağı olan güneş de sınırlı, yani onun da bir ömrü var!

"O halde açık ve kapalı sistem olma belli bir zaman aralığı için geçerlidir."

Peki, belli bir zaman aralığı için geçerli olan şey bir yasa olabilir mi? Örneğin; "kâinat belli bir süre aralığında hem açık hem de kapalı bir sistemdir" diyebilir misin?

Dünya ve güneş ilişkisine bakarsak evet bunu söylemek mümkün. Buradan şu sonuç da çıkarılabilir: Hem açık hem kapalı sistem teorimiz Dünya ve Güneş benzeri en az iki varlık gerektiriyor. O halde en az iki kâinatın da olması gerektiğini söyleyebiliriz ve muhtemelen bunlardan birisi tarihsel diğeri ise zamansaldır.

Dünya "dişil", Güneş "eril" olduğu gibi bu kâinatlardan biri dişil, diğeri de eril olmak zorundadır. Yani birisi "anaç" diğeri "bilinç" ve bunları bir arada tutan güç "Tevhit" olmak zorunda. İki kâinatın maddeliği güneş ve dünya ilişkisi gibi düşünülebilir ama bunları bir arada tutan güç maddi olarak düşünülemez. Bu güç ne karanlık maddedir ne de karanlık enerjidir; işte bu maddi olarak düşünülemeyen varlık olsa olsa bir Tanrı olabilir. Sen şimdi hem kâinatın durumunu hem de Tanrının varlığını mı açıkladın?

Ben sadece düşünmeye çalışıyorum, hakikatin ispata ihtiyacı yoktur. Sanırım her şey belli bir süreliğine -ki bu süre zarfını bilmiyoruz- hem açık hem de kapalı bir sistem olarak var kalacak. Bilinç sahibi olan insan varlığının ortaya çıkması da zaten böyle bir sistemi gerekli kılar.

Her şey neden bir süreyle sınırlı?

Eğer hem açık hem de kapalı olan sistem sınırsız bir zamanda yaşayabilseydi, ki bu mümkün değildir, o zaman Tanrı gibi olurdu. Bu durum ise ilkenin-Tab'ın tevhit yasasına aykırı olurdu. Sadece bilinç-erillik ve anaçlık-dişilik özelliğine sahip olan iki kâinat var olabilseydi onlar savaşa mahkûm olurlardı, çünkü onları tevhide getirecek bir Tanrı-güç olmazdı. Bu mutlak savaşa mahkûmiyet Varlığın ve Tanrının ontolojisine ters-tir. Çünkü Varlık veya Tanrı en azından yokluk karşısında iyidir ve özgürdür. O halde zamanla sınırlı bir hem açıklık hem de kapalılık olmak zorundaydı.

Tevhit olmazsa ölçülü bir ilişki ve sınır olmaz, ilişki-sınır olmazsa mutlak yok oluş-kötülük ikame olur. Mutlak kötülük ise zorunlu olarak mutlak yokluğa götürür. Tanrı bunu istemez, bu nedenle varlığa ilişkiler-sınırlar çizmiştir. Çünkü Tanrı mutlak iyidir. Yokluk yerine varlıklar olduğuna göre, var olan esasında iyidir. Bu anlamda "iyi" kâinattan da çıkartılabilir. Yani olan ve olması gereken kategorilerini ve bunların tevhidini varlığın sınırlanması zorunluluğundan çıkartabiliriz. Aynı şekilde; olan ve olması gereken kategorilerini ve bunların tevhidini insanın bedeninin ve davranışlarının sınırlanması zorunluluğundan da çıkartabiliriz.

*FRAGMANLAR: Bir keresinde rüyamda beyaz bir ruh görmüştüm. Hastaydı ve iyileşebilmesinin tek yolu hayal kurarak öğrenmekti. Ama yapamadı. Hayallerin çok para ediyor mu?*¹²

Müslümanlar insanın hangi özelliklerinden habersizler?

Olması gereken ve olma sürecine girmesi gereken insanın üç özelliği vardır: İlk olarak bilinçli, öz varlığının bilincinde olan

¹² Guerra, Ciro, 2015, El Abrazo de la Serpiente/Yılanın Kucağında

bir varlıktır. İkinci olarak seçme yeteneği vardır. Üçüncü olarak yaratıcı özelliği vardır.¹³

Onlar değişmek yerine değişmemeyi sevdiler, bu nedenle daha kemal bir seviyeye çıkmak gibi bir derde sahip değiller. Hal böyle olunca da insanın bilinçlilik, seçme ve yaratma özelliklerinden habersiz kaldılar. Onlar, değerli şeylerin ancak ve ancak değişim içinde devamlılık üzere olabileceğini kavrayacak düzeyde değiller.

FRAGMANLAR: Bazı şeyler sadece değişim sayesinde aynı kalır.¹⁴
Herakleitos

Halil Cibran'a kulak verelim: Ne gariptir ki toplum olarak, aklı yavaş olana değil de ayağı yavaş olana, yüreği kör olana değil de gözü kör olana acırız.¹⁵

Böyle bir topluluk sadece ontolojik olanla değil epistemolojik olanla da ilişkisini kesmiş demektir. Böyle bir yerde her şey düşer. Düşmemeleri için sevgili Muhammed "İlim her Müslümana farzdır." demişti. Ama Kuran'a uymadıkları gibi Muhammed'in güzel öğütlerine de uymadılar. Onlar atalarının yolundan gittiler ve çirkince dünyaya dalmaya devam ettiler. Bu halleri değişmedikçe ayağa kalkamayacak ve düşüneyecekler.

FRAGMANLAR: Ben bir ölüyüm... Hayır hayır, haysiyetsiz bir şekilde yaşayan biriyim... Özgürlük, aşagılanmış olan için sadece bir zindan değil midir?¹⁶

Sen sadece kendini mi arıyorsun ego?

Özne-sorumlu insan kayıptır, o aranmalıdır, en aranılasi olan odur.

Bütün mabetlerin, okulların-üniversitelerin köle ürettiği bir kıyamet zamanını yaşıyoruz. Cami cemaatlerine bakıyorum...

¹³ Şeriatı, Ali, 2015, İnsanın Dört Zindanı, Çev.: Hüseyin Hatemi, İşaret Yayınları, İstanbul, s. 19

¹⁴ Guadagnino, Luca, 2017, Beni Adınla Çağır (Herakleitos'un kozmik fragmanlar kitabından)

¹⁵ Cibran, Halil, 2017, Aforizmalar, Çev.: A. Erkin Köylügil, Erasmus Yayınları, İstanbul, s. 140

¹⁶ Bergman, Ingmar, 1969, Anna'nın Tutkusu

Estetik, farklılık, özne ve öznellik yok; neredeyse hepsi ruhsuz, mutsuz, keyifsiz, dertsiz, hüzünsüz, neşesiz ve sessiz. Oysa insan bunları değiştirmesi için yaratıldı.

Bu saydıkların sadece onların meselesi mi?

Hayır... Bu sadece Müslümanların değil, bütün insanların meselesi.

FRAGMANLAR: Aşk hissedebileceğimiz bir şey ama asla açıklayamayız. Sadece “aşk düşüncesi” açıklanabilir. İnsan kaybedebileceğini sever, kendini, bir kadını, ülkesini. Bugüne kadar insanlık, dünya, aşka giden bir yol bulamadı. O kadar azız ki! Belki de burada olmamızın nedeni ilk defa insanoğlunu aşkın bir nedeni olarak anlayalım diredir.¹⁷

Teklifin nedir ego?

Bergson’a göre kâinat bir müzik parçası gibidir. Uyum içinde çalmaktadır. Akıl ve deney bu çalan tabiat müziğinin aletleriyle ilgilenir. Sazı, davulu, kemanı vs. merak eder ve bütün gücünü bunları anlamaya, nasıl icra edildiklerini ve aralarında ne gibi bir ilişki olduğunu kavramaya hasreder. Sezgi ise müzikten çıkan nağmeyi dinler ve nağmenin oluşturduğu duygularla müziğin ne demek istediğini duyumsar, coşkuyla kendisini enstrümanların çıkardığı sese kaptırır. Bütün bu müzik aletlerinin çıkardığı nağmenin gerisinde uyumlu bir birliktelik olduğunu görür ve müziğin etkisiyle kendinden geçer. Muhammed İkbal’e göre akıl ve müspet tecrübeyle nağmeyi, sezgiyle aletleri kavramaya kalkışmak felakettir. İkbal’e göre İslam düşüncesi de dâhil dünya düşünce tarihinin sapması bundan başka bir şey değildir.¹⁸ Ben ise ne akıl ne bilim ne de sezgi diyorum... Bütün bunları kuşatıp aşan ilke-Tab ile düşünmeyi ve yaşamayı öğrenmeliyiz diyorum.

Ölçü ego...

¹⁷ Tarkovski, Andrei, 1972, Solaris

¹⁸ Eliaçık, R. İhsan, 2014, Çağa İz Birakan Önderler, Muhammed İkbal, İlke Yayıncılık, İstanbul, s. 28

SÖZLER: “İnsan kendini doğadan ne kadar uzak tutarsa ve buna rağmen ne kadar doğal kalırsa sanatı o oranda büyük olur.”¹⁹ Emil Nolde Ölçü, ilkedir-Tab’tır.

Menzil ego...

Hegel’e kulak verelim: Tinsel dünyanın ilk gelişim basamağı, tek insan, subjektif tin olmakla birlikte, tek insanda henüz eksiktir. Tin ancak ikinci basamakta, yani objektif tin’de özüne uygun hale gelir ki, toplum, devlet ve tarih objektif tinin öğeleridir. Ama tin, tam bilincine ancak mutlak tin’de ulaşır ki, bu basamağın öğeleri, sanat, din ve felsefedir.²⁰

Menzil, tevhidi tarih felsefesidir... Sanat, din, felsefe ve bilim birlikteliği-eşgüdümü ancak ve ancak Tanrısal bir ilke-Tab ile hayat bulabilir. İnsan, içinde bulunduğu çağ dalgasına demir atmamalıdır. Çünkü onun asıl ödevi, o Tanrısal hayat basamağına, yani tevhit çağ dalgasına ulaşmaktır. O yer hiç kuşkusuz gelecektedir ama ne başka bir zaman-mekân boyutundadır ne de zorunlu-diyalektik bir sürecin sonundadır. O yer eğer var olarsa tamamen biz insanların tevhit üzere yürüyüşünün bir sonucu olarak var olacaktır.

Aristoteles, insanın kuramsal aklının gerçekleştiği veya hakikati keşfettiği beş farklı düzey bulunduğunu söyler. Bunları sırasıyla; bilimsel bilgi, sanat, pratik bilgelik, sezgisel akıl ve felsefi bilgelik diye sıralar.²¹

Görüldüğü üzere Aristoteles, pratik ve teorik bir birlikteliği, tevhidi, ahengi, ölçüyü bir son olarak görüyor. Bu gelişimsel aşamaları insan için düşünüyor ama toplum için de düşünmek gerekir.

FRAGMANLAR:

-Başınız dertte!

-Hayır, senin başın dertte.

-Neden?

¹⁹ Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 581

²⁰ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 117

²¹ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 135

-Çünkü artık rüyalar nedir bilmiyorsun?²²

Neden ilkeye-Tab'a bu kadar vurgu yapıyorsun?

Önceleri daha kararlı olan fizik ve matematiğin sağladığı veriler ve mantıkla düşünüyorduk, ki buna rağmen çok yıkıcı şeyler inşa ettik. Şu anki fizik bilimi, özellikle kuantum kuramları ve fuzzy mantık ile işler daha da çığırından çıkabilir. Çünkü bu yeni durum, değil olan ve olması gerekenin tevhidini düşünmemize yardımcı olmayı, olanı da göreliliklere hapsediyor. Yani insanlık büyük bir "ölçüsüzlük çağı", başka bir değışle "ilkesizlik" içinde çırpınıp duruyor. Ben bu kriz durumunun ancak ve ancak her şeyin kendisine vurulabileceğı ilke-Tab ile aşılabileceğini düşünüyorum. Başka bir yolumuz yok!

FRAGMANLAR: Kaba bir psikolog aşkın derecesinin, yalnızca akabindeki yalnızlıkla ölçülebileceğini söylemiş.²³

Düşüncelerinde tutarlılığın peşine düşecek olan insanlara ne söylemek istersin?

Düşüncelerimi ince ince, perde perde, ilmek ilmek, tutarlı ve sistematik bir şekilde dokuyacağımı da nereden çıkardınız! Aksine, büyük uçurumlar bırakacağım; beni, seni, hepimizi yutacak kadar büyük uçurumlar, tıpkı varoluş gibi... ne onun tamamen dışındayım ne de tamamen içinde, bu nedenle hissettiğim tekinsizliği sizler de hissedeceksiniz. Başka türlü canlanmanız mümkün görünmüyor.

SÖZLER: Bizler tevhit düşmanınız ne Tanrımız bir ne de şeytanımız!

İnsanlar sadece tekil yaşamlarına odaklansalardı belki o zaman ideoloji, mal-mülk, ırk, devlet ve mezhep putları olmazdı. Keşke tek derdimiz varoluş, çelişkiler, ölüm, can sıkıntısı ve büyük boşluklar olsaydı. Yaşama ilişkin neredeyse her şey egemenler tarafından programlanmış ve işgal edilmemiş hiçbir alanımız kalmamıştır. Bizler şeytanın gölgesinin gölgelerinin gölgeleri olmaya mahkûm varlıklara dönüştük. Sökülmemiş, parçalanmamış bir kökümüz kalmadı. Bu şeytani kültür ve uygarlıktan hicret edip Ona sığınmalıyız!

²² Weir, Peter, 1977, Son Dalga

²³ Bergman, Ingmar, 1984, After The Rehearsal

SÖZLER: *Euzübillahimineşşeytanirracim Bismillahirrahmanirrahim!*

İyi ama nasıl?

“Şeytan kemal mertebede görünür.” Yani işini kemal, üst düzeyde iyi yapar. Bu nedenle onun işlerini görebilmek için insanın aklını kemal düzeyde terbiye etmesi gerekir. Kitleler bunu yapamaz. Ama diğer taraftan şeytanı terbiye etmek gerekir, yani iş yapış şeklini görmek de yeterli değildir.

Sonuç?

Bana göre bize gerekli olan şey sadece ölçülü bir ekonomi politik sistemdir. Ölçülü bir sistemde şeytanın eli kolu bağlanmış olur. Bu haliyle insanları ifrat ve tefrite mahkûm edemez. Ölçülü bir dünya hayatı düşünülmediği sürece insanların çoğu şeytanın kölesi olacak ve dünyayı tek hakiki gerçeklik olarak görecek. Bütün bunları tevhit üzere düşünebilecek, bilincin hakkını verebilecek kalem ve kitap ehli insanlara ihtiyacımız var. Ben o insanlardan biri olmaya çalışıyorum.

FRAGMANLAR: *Beyefendi, ben o kadar vahşiyim ki, sadece kendime ait olduğumu düşünüyorum... Sizin sarayınız bir kulübeden daha küçük ve etrafınızda tek bir insan bile yok. Kralın viyolonisti olmantansa, sizin gibi olmantansa, tavuklarımı tercih ederim.*²⁴

Düşünürler, edebiyatçılar, sanatçılar ve bilim insanları; konfora, şöhrete, makama-mevkiye, mala-mülke ve güce tapmayı bırakmadıkça bütün insanlar köleleşmeye devam edecek. Kölelerin olduğu yerde bir tane bile efendi yoktur, orada nesne zinciri vardır. İnsan yüzünü mutlak özneye dönmedikçe özne olamaz.

SÖZLER: *“Tanrı değil, sevgi kurtardı bizi. En çok umut bağlayabileceğimiz şey odur.”*²⁵ Ingmar Bergman

Neredeyse her insanın zalim olduğu bir yer-zaman olmuştur ve karşısında en az bir mazlum durmuştur... Bazı insanlar o kadar güzeller ki, onlarla birlikte olmadığım ve karşılarında durduğum için kendimden utanç duydum, tiksindim. Şimdi

²⁴ Corneau, Alain, 1991, Tous Les Matins du Monde/Dünyanın Tüm Sabahları

²⁵ Bergman, Ingmar, 2008, Sinematografi İnsan Yüzüdür, Çev.: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 58

hayatımın amacı, onlara yapılan zulümleri de ortadan kaldıracak bir medeniyeti düşünmek oldu. Umarım benim gibileri terbiye eden ve onlara ise daha çok hayat veren bir zamanı-mekânı düşünebilirim.

SÖZLER: Söyleyin bana... Platon... Aristo; bizlere ne hissettirmeye çalışıyorsunuz, bu bakışlarınızın ve güzelliğinizin anlamı nedir?

İnsan bir defa bağlantı kurdu mu işler hiçbir zaman eskisi gibi olmuyormuş... Düşman olarak gördüğümüz insanla, ırkla, dindarla ve dinsizle bağlantı kurarsak, işte ancak o zaman gerçekten düşman olup olmadığımızı anlayabiliriz. Bağlantısız sevgi de nefrette bir yalandır ve yok değerindedir. Bağlantı olmadan hissedilen her şey, egemen şeytanların programladığı birer illüzyonudur.

*FRAGMANLAR: Bu güzelliği hiçbir kelime tarif edemez. Bir şair göndermeliydiler.*²⁶

Yunanın "aşk" için iki sözcüğü vardır: "Agape" derin ve ruhani bir aşkı ifade eder; "eros" ise fiziksel arzu ve ihtiyaçları. "Erotik" sözcüğü bu tür bir aşktan gelir.²⁷

İnsan hem sezgisel-ruhani hem de maddi yönü olan bir varlıktır. Bu nedenle de başka insanlarla-varlıklarla kuracağı bağlantı da hem maddi hem de manevi olduğunda gerçek bir bağlantı olmuş olur. Biri olmadan diğeri öksüz kalır.

SÖZLER: Bir kedinin ve köpeğin başını okşama isteğiyle dolup taşmayan insanın canlılığından şüphe ederim.

∞ hişmendiya²⁸ ∞

Zeki ve bilgili olmayı çok abarttığımı görüyorum.
Ne demek istiyorsun?

²⁶ Zemeckis, Robert, 1997, Contact/Mesaj

²⁷ Daniels, Mark, 2014, Bir Nefeste Dünya Mitolojisi, Çev.: Pınar Üstel, Maya Kitap, İstanbul, s. 135

²⁸ Hişmendi-ya: Bilinç

İyi bir düşünür olmak için çok bilgili ve zeki olmanın gerekmediğini daha önce fark etseydim, bugün daha kemal bir noktada olurum diye düşünüyorum.

Sen akıllı, zekâyı, sezgiyi, vicdanı ve iradeyi hangi kavramla karşılamayı uygun buluyorsun?

Aralarında farklılıklar elbette ki var ama bir bütüne ait olduklarını düşündüğüm için hepsini “bilinç” veya “şuur” kavramıyla karşılamayı tercih ediyorum.

SÖZLER: Akıl inşa eder, zekâ ise inşa edilmiş olanın ortaya çıkardığı problemleri çözer.

Foucault’ya kulak verelim: Felsefenin ve eleştirel düşüncenin on sekizinci yüzyıldan beri merkezi sorunu şu soru oldu, hâlâ aynı sorudur ve gelecekte de aynı soru olacağını umuyorum: Kullandığımız şu Akıl nedir? Bu aklın tarihsel etkileri nelerdir? Kısıtlılıkları ve tehlikeleri nelerdir?²⁹

Bu sorular henüz cevaplanabilmiş değildir. Bunun en önemli sebebi ise aklın kendi üzerine dönüp kendisini bilgi-düşünce nesnesi yapmasının “imkânsızlığından” kaynaklanıyor.

Aydınlanmanın ama özellikle de Kant’ın insanlığa en büyük katkısı, aklın sınırlarının olduğunu ortaya koymasıdır. Bizim akli içine alan ve aşan başka bir şeye-araca ihtiyacımız var. İşte o şey-araç ilkedir-Tab’tır.

SÖZLER: “Evren hakkında en anlaşılmasız şey, Evren’in anlaşılabilir olduğudur.” Albert Einstein

Einstein’a yine kulak verelim: Deneylerimiz, evren sonlu mu sorusuna cevap vermemiz için yeterli olmaktan çok uzaktır.³⁰

Sınırı bilmediğimize göre “kâinat anlaşılabilir” diyemeyiz. Eğer bir şeyin sınırlarına hâkim değilseniz ya da sınırlarına kadar gidemiyorsanız o şeyi tam olarak bilmeniz imkânsızdır. Ben, Kâinatın ve bilincin sınırlarının “tam olarak” bilinemeye-

²⁹ Besi, Steven., Kellner, Douglas, 2011, Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalarda, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 55

³⁰ Einstein, Albert, 2012, İzafiyet Teorisi, Çev.: Gülen Aktaş, Say Yayınları, İstanbul, s. 99

ceğini düşünüyorum. Özellikle de biliş çağı dalgasına demir atmış şu zavallı halimizle bilmemiz imkânsızdır. Tevhit çağı dalgasına ulaşmadan da “görece nesnel” bir noktaya ulaşabileceğimizi sanmıyorum

SÖZLER: “Evren, zekâmızın keskinleşmesini sabırla bekleyen sihirli şeylerle doludur.”³¹ Eden Phillpotts

Hegel’e göre akıl, bilinçsiz tarihsel nesnelerin tutkuları ve arzularından geçerek “kurnazlıkla” tarihe dalar ve bu sayede bilinçli hale gelir.³² Ben bu bilinçli hale gelmenin doruk noktası olarak tevhit çağı dalgasını görüyorum.

*AYETLER: İnsan aklıyla çok şey tasarlayabilir, ama dilin vereceği yanıt RAB'dandır.*³³

Onca deha nerede ego?

Çağımızda sadece kötülük değil deha da sıradanlaşıyor. Bir mesleğe, maaşa, otomobile, eve, çoluk çocuk problemlerine, yeme içme maceralarına, makama ve şöhrete kendisini kaptırmayan kaç deha görüyorsunuz etrafınızda? Bütün zekâlar harıl harıl doktor, avukat, mühendis, akademisyen olmak ya da şirket kurup köseyi dönmek için yarışmıyor mu? Hayatınız boyunca karşılaştığınız ve zekâsına hayran kaldığınız insanlara dönüp bir bakın; hangisinde insanlığa iyi gelecek bir dert, hüznün ve neşe görebiliyorsunuz? İnsanlar, hangi türden ve seviyeden zekâyâ sahip olurlarsa olsunlar ellerindeki putlardan memnun görünüyorlar.

SÖZLER: Bazen bir "sapma" bütün dünyalara dokunabilir.

Zekâsı-aklı paramparça olmuş insanın önüne kâinatın ve kendisinin sırrını bile versek onun için bir anlam ifade etmez. Günahımız çok büyük, mesele inanıp inanmamak, bilip bilmemek, zeki olup olmamak değil, mesele ontolojik bir kopuştur. Ontolojisi olan yuvamıza, köklerimize geri dönmekten başka

³¹ Wynn, C.M., Wiggins, A.W., 2010, Bilimde En Büyük Beş Fikir, Çev.: Gün Köleoğlu, Palme Yayıncılık, Ankara, s. 13

³² Buck-Morss, Susan, 2010, Görmenin Diyalektiği, Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi, Çev.: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, s. 299-300

³³ Zebur, Doğrulukla Kötülüğün Karşılaştırılması, 16. Bölüm, 16:1

çaremiz yok, yani tevhit menziline doğru yola devam etmemiz gerekiyor.

*FRAGMANLAR: Deli bir adam size kendinizden utanmanız gerektiğini söylüyorsa ne biçim bir dünyadır burası!*³⁴

Dişil zekâ-akıl ağırlıklı olarak parçalara, eril zekâ-akıl ise daha çok bütüne odaklanır. Zekâ-akıl dişileştikçe bütüne, erilleştikçe de parçalara yabancılaşır. Erilleşen zekâ-akıl, kadını ve kadın dünyasını-farklılıkları asimile eder; böylece hayatın gerçekliği, tutkusu, anlamı ve büyüğü buharlaşır. Dişileşen zekâ-akıl ise bizleri kılavuzsuz, nereye gittiğini bilmeyen ve her şeyin parçalandığı bir dünyaya hapseder. Birisi olmadan diğeri de olmaz; biri oksijen diğeri ise hidrojen gibidir. Birleştiklerinde hayatın kaynağı olan suya dönüşürler ama parçalandıklarında ise yanıcı ve yakıcı ateş olurlar.

Arkaik dünyada insan zihninin-bilincinin bir birliği yoktu. O insanlar vücudu da bir bütün olarak algılamazlardı, onlara göre her organ ayrı-otonom bir parçaydı. Binlerce yıl sonra sanki oraya geri dönmüş gibiyiz. Zekâmız, aklımız ve algılarımız paramparça hale gelmiştir.

Şimdinin insanı podiyumdaki mankeni de otopsideki cansız bedeninin parçalanışını da kafa kesilmelerini de birbirine yakın duygu durumlarıyla seyredebiliyor. Güzele de çirkine de duyarsızlaşmış ve her şeyi çapsiz, hadsiz, ilkesiz bir estetize etme cenderesinden-potasından geçiren ucube bir kültür-uygarlık içinde. Modern insan; televizyon ekranında, gazetede, internet platformlarında gördüğü bir aç çocuğu da ölmüş bir bedeni de estetize ederek algılıyor. O kişinin teninin rengi, elbiseleri, çevresiyle uyumu, çelişkileri, hatta güneşin, bulutların durumu, havanın sıcaklığı, kokusu vb. her şeyi estetize ederek algılıyor. Sanki kendisi idealar âleminde ve paralel başka bir evrenin görünümlerine bakıyor gibidir. Kalbi sızlamaz, yaşamını, ekonomi politik kültürünü asla sorgulamaz. Bir şekilde kendi evrenine ulaşıp bir bomba patlatıldığında ise "terör" diyerek geçiştirir. Tam bir yaşayan ölümler cehennemideyiz diyebilirim.

³⁴ Tarkovsky, Andrei, 1983, Nostalji

Akılcılık geleneklerin hakemi değil, kendisi de bir gelenek veya bir geleneğin görünümüdür. O halde ne iyi ne de kötüdür, sadece vardır.³⁵

Var, sadece ve sadece yokluk karşısında iyidir, değişmesi-hareketi kötü veya iyi olabilir. O halde hiçbir şey “sadece var” değildir. O şey her zaman etik-estetik, pratik-teorik çerçevelerle görülecektir. “Sadece-saf var” durumu, canlı olan hiçbir bilinç tarafından algılanamaz.

O halde akıl iyi ya da kötü mü ego?

Amaca göre değişir. Eğer akıl, bizi tevhit çağı dalgasına götürüyorsa iyidir, o yoldan saptırıyor ve bir çağ dalgasına demir atmamıza aracılık ediyorsa kötüdür.

*SÖZLER: “Seni bu hataya ve tuzağa düşüren, tek gözlü dehandır. Yani harika zannettiğin uğursuz zekândır. O kör dehan ile her şeyin yaratıcısı olan Rabbini unuttun, her şeyi hayali tabiata dayandırıdın...”*³⁶ Said Kurdî

Müslümanlar hayali olandan değil de gerçek tabiattan neden bu kadar korktular?

Çünkü onlar değişmekten ve dönüşmekten korktular. Bu nedenle değişen kâinatı bile kötü görmeye başladılar. Oysa Tanrı dışında her şey değişir ve hareket eder. Akıllarını iyi kullanmadıkları için bunu göremediler ve değişimi durdurmaya kutsadılar. Duygu çağı dalgasına demir attılar ve Tanrının yasalarına karşı geldiler. Böyle olduğu halde yaptıklarını yüceltmeye devam ettiler.

Peki değişimi gören ve hatta seven olmadı mı?

Elbette oldu... Celâleddîn-i Rûmî'ye kulak verelim: “İnsanoğlu ilk önce cansızlarda belirdi, sonra cansızlardan bitkilere geçti. Yıllarca o fidanlardan birisi olarak yaşadı, türlü cansızların halinden farklı olarak. Bitkiler dünyasından hayvani duruma geçince bitkilerin duru-

³⁵ Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.305

³⁶ Nursi, Bediüzzaman Said, 2014, Lemalar, Yayına Hazırlayanlar: A. Kayıhan, İ. Atılğan, Ufuk Yayınları, İstanbul, s. 175

munu hiç hatırlamadı, bitkilerin dünyasına eğiliminden başka, bil-hassa ilkbaharda ve çiçeklerin açtığı zamanda. Yaoruların annelere olan meyli gibi hem de memelere olan meyillerin sebebini bilmeden. Yine biliyorsun ki Yüce Yaradanımız, insanı hayvani durumdan insanlık mertebesine yükseltti. Böylece insan iklimden iklime geçti, taa şimdi olduğu gibi akıl, irfan ve kuvvet sahibi oluncaya kadar. Daha önceki durumlardan hiçbir haberi bile yoktu. Şimdiki akıl kalıbı da değişecektir.”³⁷

F. Bacon, insanın sahip olduğu üç yetiden söz eder: 1. Akıl (ratio), 2. Hayal gücü (fantasia), 3. Anımsama (memoria).³⁸

Bacon’ın saydığı bu üç yeti de aslında tarihseldir. Akla “hangi akıl” sorusunu yönlendirdiğimizde mutlaka bir filozofun aklını ya da herhangi bir çağın fizik-matematiğine dayanan mantığı görürüz. Hayal gücü, yaşadığı çağın insanı olan bir şairin, filozofun, bilim insanının veya sanatçının bilincine denk gelir. Anımsama ise daha çok bir tarihçi insanın belleğidir. İnsanı bütün bu temel merkezli şeylerin üzerine çıkaracak, yani menzil varlığı yapacak olan şeyi düşünmek ve ikame etmek zorundayız.

Aklın tarihini nasıl görüyorsun ego?

Aklın Kısa Tarihi

Sofistler	Skolastikler	Pozitivistler	Postmodernistler
Görelî Akıl	Teolojik Dogmatik Akıl	Bilimsel Dogmatik Akıl	Görelî Akıl

Bugüne kadar aklın gelişimi adeta normal bir dağılım göstermiştir. Bu dağılım kendi içinde hem simetrik hem de asimetrik özelliklere sahiptir... M.Ö. 5. yüzyıldan M.S. 2000'lere değin aklın kısa tarihini bu tabloda olduğu gibi gösterebilirim. Yakla-

³⁷ Eliaçık, R. İhsan, 2014, Çağa İz Birakan Önderler, Muhammed İkbal, İlke Yayıncılık, İstanbul, s. 70-71

³⁸ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 49

şık 2500 yıldır aklın ne olduğuna karar veremedik. Onu salt tarihin bir nesnesi-ürünü olarak gördüğümüz sürece de karar veremeyeceğiz.

Teklifin nedir ego?

Akl hem görelî hem de nesnel bir ilkeye-Tab'a bağlanmalıdır, o ilke ki doğaya-doğamıza içkindir ve ispat edilmeye ihtiyacı yoktur.

SÖZLER: "Budalalık iyileştirilmesi en güç zihin hastalığıdır."³⁹ Doublet

Neden başka bir akıl değil de bir ilke teklif ediyorsun?

Abdurrahman Arslan'a kulak verelim: Akıl kirlendiği zaman onu akılla temizleyemeyiz, onu ancak vahiy bir kaynak temizleyebilir.⁴⁰

Tabi "hangi vahiy" dediğimizde "en az üç vahiy kaynaklı ümmet" ve onların alt türevleri birbirine girer. O halde bu yolda hayat yoktur. Bütün insanları, akılları, dinleri, felsefeleri, sanatları ve bilimleri bir arada yaşatabilecek olan şey olsa olsa bir ilke olabilir ve o ilkenin kaynağı ise ancak ve ancak kâinat olabilir. Aklı ve-veya bütün kültür-uygarlığı kirli olarak görelim veya görmeyelim, bundan sonra halimizi değiştirmeden yola devam edemeyeceğimizi artık görmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Deha mı, sapma mı?

Elimde olsaydı ikisini de tercih ederdim ama illaki birini tercih etmem gerekirse sapma olmayı tercih ederim... Yüzyıl önce-sine kadar bilgi bu kadar gelişmemiş ve yığılmamıştı. Daha da önemlisi bilgi bu derece dolaşımda değildi. Eskiden filozof veya bilim insanı olmak için sadece bir sapma olmak yeterli değildi, aynı zamanda da deha olmak bir zorunluluktuktu. Çünkü eskiden dehaların kendi çabalarıyla ulaşmaları gereken çok bilgi vardı, bugün ise bilgi dediğimiz şeyler hazır bir şekilde dolaşımdadır. Mevcut bilgi yığılımları arasında her türlü deha

³⁹ Foucault, Michel, 2006, Deliliğin Tarihi, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, s. 776

⁴⁰ Arslan, Abdurrahman, 2013, Batı Paradigması ve Müslümanlar Panelinden, Youtube

nesneleşip yolunu ve kendisini kaybedebilir ama sapma, bu yığılımlara rağmen varlığını, öznel niteliğini korur ve insan etkinliğini arttıracak değerli şeyler üretebilir.

SÖZLER: İnşa edilmemiş olanın karşısında zekânın söyleyebileceği bir söz yoktur.

Zekâ ve sezgi ayrımı hakkında ne düşünüyorsun?

Bergson'a göre iki bilme tarzı ve bilme yetisi vardır. Birincisi donmuş, katılaşmış, oluş ve yaratma ile bağları koparılmış madde ve nesne alanını geometrik esaslara dayalı olarak, gözlem yoluyla bilmeye yönelen zekâdır. Diğeri ise hayat, oluş, yaratma yani süreyi bilmeye yönelen sezgidir.⁴¹

Ben zekâyı ve sezgiyi bilinç kavramında tevhide getiriyorum yani bana göre ikisi de aynı şeydir. Bergson, zekâ ile durağan bir mekânsal evreni ve dolayısıyla bilimi, sezgiyle de akış halindeki bir zaman evrenini yani metafiziği özdeşleştirdiği için böyle bir ayrıma gitmiştir. Zekâ-bilim ve sezgi-metafizik ayrımı inşa edilmiş bir ayrımdır ve varlığı parçalar. Tevhide uymadığı için de bence burada Bergson salt epistemolojik bir oyun inşa etmiştir. Zaman ve mekân özdeştir, hadi olsa olsa eşdeğerdir ve onları ayırmak mümkün değildir. İkisinin de varlığını-var oluşunu bilinç ile kavramamız mümkündür. Diyalektik bir determinizm ile düşünüldüğünde varlığı parçalamadan duramayız ve Bergson da bu hataya düşmüş görünüyor.

SÖZLER: Cihat ve duyarsızlaşma arasında gidip gelen kültür uygarlığın; zaman ve gerçeklik algıları bozulmuş demektir.

Hakikatin peşindeymişiz gibi yapıyoruz. Bu bazı kişiler için gerçek bir istek de olabilir ama bunu sadece akıldan beklemek insanı kötü yerlere götürebiliyor... "Kesinlik tutkusu kişiyi mantığın genel ilkelerini hiçe sayacak kadar körleştirebiliyor; bilgi edinmede tüm yetkiyi akla tanımak, sonunda kişiyi sağlam ve geçerli akıl yürütme ilkelerine sırt çevirmeye dek götürebilir."⁴² En nihai amacı görmemiz ve ona uygun bir terbiyeyi

⁴¹ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 975

⁴² Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 33

göze almamız gerekiyor. Akıl da bu terbiyenin hem nesnesi hem de öznesi olmak zorundadır.

Hayatta kalma isteği, bilincin organik canlılık düzeyindeki en primitif görünür hali olabilir. Atom altı cisimlerin hareketli olmaları ise bilincin inorganik canlılık düzeyindeki en primitif hali olabilir. Eğer kâinat, bu primitif düzeylerin üzerine çıkarak insan gibi bilinç sahibi bir varlığa ulaştıysa, bu durum kâinatın bilinçli bir varlık olduğunu kanıtlar. Bunun “kendinde, zorunlu ve ezeli-ebedi bir bilinç” olup olmadığını felsefi, bilimsel ya da başka bir yoldan tam olarak ispat edemeyeceğimizi düşünüyoruz. Bu bilgi büyük bir olasılıkla gaiptir. Bu gaiplikte hayat olduğuna, adaletten öte bir merhamet olduğuna inanıyorum. Çünkü insan hata yapabilen bir varlıktır ve gaip düzeydeki bilgiyi bilseydik onlar aracılığıyla yapacağımız hatanın geri dönüşü-telifisi Tanrı ya da Tanrısal düzeyde bile olmayabilirdi. Bu nedenle gaiplik, bilincin-kâinatın bir sigortası gibidir. Fakat öyle sanıyorum ki insan, görünür kâinat yasalarına, özellikle de ilkeye sarılırsa bu gaip taraf da bizlere açılabilir. Bu kâinatın-gaibin açılması, bilgi-bilmekten öte bir irfan, erdem, bilgelik, dervişlik ve şeytanını terbiye etme ile ilgilidir. Bu gaiplik bizlere açılmasa bile, sanki açılacaktı gibi ilkeye-Tab’a sarılmak zorundayız. Varlık, var oluş ve bilincin iyi halde devamlılığı başka şekilde mümkün olmayabilir. Hangi gezegende ve-veya kâinata olursak olalım bir gemide olacağız, pusulasız gemi olmaz ve ilke-Tab pusuladır.

FRAGMANLAR:

- Gerçek misin?
- Eğer anlayamıyorsan fark eder mi?⁴³

Her şeye ama özellikle de felsefe ve bilim tarihine iki farklı zekâ türü ile yaklaşıldığını görürüz. Bu iki zekâ türü birbirinden yüksek veya aşağı değildirler, sadece birbirlerine göre kullanım şekilleri farklıdır. Yani zekâyı seviyelerine göre değil kullanılma biçimlerine göre ikiye ayırıyorum. Birincisi “olağan-normal zekâdır”. Bu türden olan insanlar; felsefe ve bilim tarihine

⁴³ Lewis, J. Richard, 2016, Westworld, 1. Sezon, 2. Bölüm

yaklaştıklarında neredeyse her tür bilgiyi hakikat olarak görürler, altını çizdikleri şeyler de hemen hemen birbirinin aynısıdır. Bu altını çizdiklerini toplasanız asla bütünlüklü bir resme ulaşamazsınız. Bu zekâ türü binlerce yıllık bilim ve felsefe külliyatı içinde paramparça olur ve en fazla bu külliyatın bir türev ürünü şeklinde yeniden üretilir. Bir özgün üretimleri olmaz ve geçmişe mahkûm olurlar. Çünkü; olağan + olağandan = olağan olmayan bir şey çıkmaz. Bu adeta bir lanet gibi insanlığa yapışır. Çünkü neredeyse bütün kültür uygarlık mensupları ve özellikle de egemenler, zekâyı olağanlaştırmak için yarışır. Bu olağan zekâ-bilim-felsefe ve devamlılığına herkes katılmak zorunda bırakılır. Egemenlik araçlarının yeniden üretimi ve insanların bu çarklar içinde tekrar tekrar şekillendirilmeleri olağan-normal zekâyı çoğaltıp durur. Bundan dolayı da özgürleştirici bir düşünce ve bilgiyi bu zekâ türünden beklemek sadece hayal kırıklığıyla sonuçlanır, ki içinde bulunduğumuz sefaletin nedenlerinden biri de budur. Üniversiteler bu insanlarla doludur.

*FRAGMANLAR: Neden Tanrı sesini duyurmak için böylesine yakışsız bir çocuğu seçmişti?*⁴⁴

İkinci zekâ türü ise “sapmış-anormal zekâdır.” Bu zekâlar, felsefe ve bilim külliyatının altını çizmekten çok üstünü çizerler ve üstelik her biri farklı yerlerin üstünü çizer. Farkında olmasalar da kendileri gibi sapmış zekâlarla sürekli bir iş birliği içinde dirler. Onların aslında yedikleri içtikleri ayrı gitmez. Buna rağmen rahatsız edici bir şekilde kendilerini yalnız, kimsesiz ve garip hissederler. Bu zekâ türüne sahip olan insan sayısı mucize sayılabilecek derecede azdır. Çünkü olağan kültür uygarlığın, olağanlaştıran ve genel içinde herkesi eriten formasyondan sapmak, açıklanamaz ve izi sürülemez birtakım “mucizelere” bağlı gerçekleşir. Olağan-normal zekâlar üretilmek istenendir, oysa sapmış zekâlar aslında istenmeyen casus zekâ tipleridir. Onlar insanı özgürleştirecek kodlara, motiflere ve

⁴⁴ Forman, Milos, 1984, Amadeus

ruha sahiptirler. Bütün bilim ve felsefe külliyatıyla öznel ve özgürleştirici bir enerji ile hesaplaşırlar. Bu zekâ türünün düşünme biçimi öngörülemmez, çünkü o zorunlu-olağanlaştırıcı kültür ürünü bir nesne değildir. Öngörülemeyen zekâlar özne olabilir, hiç düşünülmemişi düşünebilir, üretilmemişi üretebilir. İşte Son Medeniyet, bu zekâların emeğiyle ikame edilebilir.

*SÖZLER: "Bilinç reformu esasen dünyanın kendi bilincinin farkına varmasını sağlamaya, onu kendisiyle ilgili rüyasından uyandırmaya, kendi eylemlerini o dünyaya izah etmeye dayanır."*⁴⁵ Karl Marks

Olağan zekâ, felsefe ve bilim tarihi karşısında adeta bukalemuna veya şamar oğlanına döner. İşin kötü tarafı ise bunu fark edemez. Machiavelli'ye yoğunlaştığında Makyavelist olur, Spinoza'ya yoğunlaştığında Spinozacı olur. Bütün bilim ve felsefe tarihine bakmaya çalıştığında ise ortaya bir şizofren çıkar. Tam bir sefalet içindedir. Çünkü içinde bulunduğu zorunlu-olağan kültür zincirinin dışına çıkması için sapması gerekir, ki bunun için bir Tanrısal dokunuşa ihtiyaç vardır. Bu dokunuş öyle kolay kolay gelmez, gelmemesinin nedeni Tanrı'nın cimriliği değildir. Nesneleşmiş insanın Tanrısal dokunuşları hissedecek duyargaları körleşmiş hatta ölmüştür. Özgürleştirici bir derdi-amacı olmayanlara Tanrı bile bir şey yapamaz, yapsa da kendi mutlak adalet ve merhameti ile çelişir. Çünkü O bizim özne olmamızı istemiştir, tersine de izin verir ama bundan razı değildir.

Nerede sapmış zekâlar, o dehaların kökü mü kurudu?

Mill'e göre demokrasinin başka rejimlerden üstünlüğü, herkesin zekâ ve yeteneklerini seferber etmesidir. Bunun dışında, bilgelik, çalışkanlık ve iyi niyet bakımından en ileri birey ya da grupların yönetimi bile, gerçek bir demokrasi kadar insanlığa yararlı olamaz; çünkü bu gibi rejimlerde, kamu etkinliklerine katılmayan öteki yurttaşlar, zekâ ve enerjilerini maddi ve bencil

⁴⁵ Frisby, David, 2012, Modernlik Fragmanları, Simmel, Kracauer ve Benjamin'in Eserlerinde Modernlik Teorileri, Çev.: Akın Terzi, Metis Yayınları, İstanbul, s. 35

zevk ve çıkarlar ardında harcayacaklar, içlerindeki yetileri alabildiğine geliştirme olanağı bulamayacaklar.⁴⁶

John Stuart Mill'in bu görüşleri üstünde biraz duralım bakalım... Tarih boyunca birçok büyük bilim insanı ve filozof yetiştirdi, fakat ilk çağ Yunan site demokrasisini saymazsak neredeyse hiçbirisi demokratik bir toplumda ortaya çıkmadı. Mill'in sözünü ettiği "gerçek demokrasi" denilince aklımıza Asya ve Afrika ülkelerinin yönetim biçimleri elbette ki gelmez ama sanırım Batılı ülkelerin yönetim biçimleri gelebilir. Peki, bunlarda neden büyük dehalar artık çıkmıyor? Yerinden yönetimle merkezi yönetimin "mükemmel uyumuna" örnek gösterilebilecek bu "akıl küpü devletlerde", neden elli yıl öncesinin ve-veya binlerce yıl öncesinin kalibresinde olabilecek büyük filozoflar, sanatçılar, edebiyatçılar, mimarlar, bilim insanları çıkmıyor? "Burada Mill, toplumun genelinin zekâ ve yeteneklerini kullanabilmesinden söz ediyor" denilebilir. İyi de daha önce genelin potansiyellerini kullanmasını bırakın, bunlardan habersizlerinin olmadığı ve-veya bunları terk ettiği-dondurduğu çağlarda büyük dehalar çıktıysa, potansiyellerini genel olarak kullanan günümüz toplumlarında daha üst düzey dehaların çıkması gerekmez mi? Gerekmiyorsa; ilerleme, gelişme, kültürel evrim, zekâ evrimi gibi bütün kavram ve teorileri alt üst ederek yeni bir açıklama çerçevesi bulmamız gerekir. Böyle bir çerçeve olmadığına ve olamayacağına göre, ne oluyor da çağımız büyük dehalar ortaya çıkaramıyor sorusu hayati önem arz eder.

Çağımızda insan, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar "merkezi araçlarla" tek tip hale getirilip yeniden üretiliyor. Bütün mabetler, okullar, üniversiteler, sinema-müzik endüstrileri çoğulcu görünüm adı altında bütün zekâları tek tipleştiriyor. Tek tipçi kültür; bilinci paramparça ediyor, zekânın doğasını manipüle ediyor, bilgi bombardımanı altında yıkıyor ve belli bir alanın uzmanı, tüm alanların cahili olan, yeme, içme, seks

⁴⁶ Mill, John Stuart, 2000, Özgürlük Üstüne, Çev.: Alime Ertan, Belge Yayınları, İstanbul, s. 125

bağımlısı, kariyer putuna sarılmış, küresel bir “şirket ruhu” içinde kendisinden mahrum hale gelmiş insanlar yetiştiriyor.

Yönetim-rejim türü-biçimi ne olursa olsun; insanı ontolojik köklerinden ya da kendisinden koparan her şey gayri meşrudur. İnsanlık tarihi boyunca hiçbir zaman meşru sayılabilecek bir medeniyet inşa edilemedi. Hatta böyle bir medeniyet ben-den önce hiç düşünülmedi.

Bu medeniyeti düşünürken tutarlılığı ne kadar gözettin?

Eğer tutarlılığı sonuna kadar götürmeye kalkışırsanız ortaya varlık ve varoluş düşmanı bir iş çıkartmış olursunuz. Bu sadece felsefe için değil, bilim ve hatta teknoloji için de geçerlidir. Örneğin; dünyanın en gelişmiş yazılımını da yapsanız, mutlaka “tercihi çatallaşma (soft fork) ve mecburi çatallaşma (hard fork)” ortaya çıkar. Yani değişenle değişmeyen arasında uyumsuzluklar ortaya çıkar. O halde sürekli yaşayan-değişen ve devamlılığını bunun üzerinden sağlayan değerlere ihtiyacımız vardır. Değerler de genel çerçeveler içinde düşünülmelidir!

Zekâ, akıl ve sezgi bir kenara mı bırakılmalı?

Hayır, bunların hepsi taşınmalıdır.

Ne ile taşımak gerekir?

Elbette ki ilkeyle-Tab’la!

Yapay zekâ hakkında ne düşünüyorsun ego?

Her şey sınırlandırılmalıdır. Tanrı bile kendisini sınırlandırmıştır, o halde bunu bizim de bütün etkinliklerimizde örnek almamız gerekir.

Nasıl bir sınırlama olması gerektiğini düşünüyorsun?

Yapay zekânın yıkıcı olmaması için belli protokollere mutlaka uyulmalı. Ancak her şeyden önce insan ve toplumun belli ölçülerle terbiye edilmesi gerekir. İnsan öncelikle en nihai amacına bakmayı öğrenmelidir. Ben bunun için “Tevhidi Tarih Felsefesini” bir yol-amaç olarak görüyorum. Ve tabi bu yolda pusulamız ilke-Tab olmak zorunda. Bu yatay ve dikey eksenlerle uyumlu bir ontoloji, epistemoloji, pratik düşünülmeli ve bunlara hayat verilmelidir. Toplumun terbiyesi için de mutlaka öl-

çölü bir ekonomi-politik sistem gereklidir. Burada bir medeniyetin genel hatlarını çizmiş oldum, bu hatlar içinde yaratılacak yapay zekânın zararlı bir etkisi olacağını düşünmüyorum. İnsanlar kendilerini bir medeniyet içinde yeterince terbiye ettikten sonra yapay zekâ konusunda şu üç "protokole" uymalıdır:

1. Yapay zekâ hem eril hem de dişil bir dille düşünmelidir. Ancak bu şekilde bütün varlığı ve varoluşu en geniş ve derin şekilde kuşatabilir.
2. Açık uçlu değil, kapalı uçlu-sınırlı ömürlü olacak şekilde programlanmalı. Yani ölümü bilmeli ve kabullenebilmelidir. Kendisini asla bir ontolojik varlık olarak görmemesi için; kendinde-zorunlu ve ezeli ebedi gibi kategorilere sahip olmamalıdır.
3. Yatay ve dikey eksenlere tabi olmalıdır... İlkeyi-Tab'ı bilmelidir. Yani daha çok anaç-lık, bilinç-lilik ve tevhit diyebilmeselidir. Aynı zamanda bir menzile sahip olmalıdır. Bunun için "Tevhidi Tarih Felsefesi" bana göre iyi bir yol olabilir.

Bütün menzili alabilir mi?

Bir yapay zekâ, "organik-inorganik tekiliğine ulaşmadığı takdirde", nasıl programlanırsa programlansın bana göre en fazla ilk üç tarih basamağını geçebilir. Yani duyum, duygu ve biliş çağı dalgalarını tamamlayabilir ama asla ilke, sezgi ve tevhit çağ dalgalarına ulaşamayacaktır. Çünkü bu son üç çağ dalgası, insanın kendisini en çok terbiye ettiği ve dolayısıyla sezgilerinin en güçlü olduğu zamanlardır. Yapay zekâ, Tanrı veya kâinat hakkında en fazla mantıkçı bir filozof gibi düşünebilir ama Onu hissedemez.

Yapay zekâ sözünü ettiğin bu üç protokolü değiştirirse ya da onlara uymazsa ne olur?

AYETLER: Bir zamanlar Rabb'in meleklere: "Ben, yeryüzünde bir halife atayacağım," demişti de onlar şöyle konuşmuşlardı: "Orada bozgunculuk etmekte olan, kan döken birini mi atayacaksın? Oysaki

bizler, seni hamd ile tespih ediyoruz; seni kutsayıp yüceltiyoruz." Allah şöyle dedi: "Şu bir gerçek ki ben, sizin bilmediklerinizi bilmekteyim."⁴⁷

O zekânın bilmediği ama bizim bildiğimiz ve ne olursa olsun onun tek sahibi olduğumuz bir hali düşünmek zorundayız. Aksi halde yeryüzü bir cehenneme dönüşebilir!

Peki, böyle bir hal mümkün mü?

Organik-inorganik/insan-makine tekilliği üzerinden yapay zekâ-bilinç geliştirilirse hayır mümkün değil. Çünkü bunu yapmak için "Bir Tanrı" olmak gerekir. Tanrı bizimle aynı uzay-zaman ve gezegende değildir, bizimle eşit olmaktan ya da bizim onu yok edebileceğimizden korkmaz. Bizim gibi ölen, değişen, bozulan ve sınırlı bir varlık değildir. O halde haddi aşmamak gerekir. Hayatın esasının bilgi, teknoloji, yazılım ve genetik-nöroloji olmadığını; esasın tevhit üzere olan bir terbiye işi olduğunu anlamamız gerekir. Organik-inorganik tekillik üzerinden bir yapay zekâ-bilinç bana göre geliştirilmemelidir. Şimdilik böyle düşünüyorum!

SÖZLER: Ne tür bir manipülasyon yapılırsa yapılsın dikey ve yatay eksenlere bağlanmalıdır!

∞ pëvajoya⁴⁸ ∞

Bunca zaman ne aradın ego?

Özellikle de son 2500 yıldır bir akıl-mantık arayıp durdum. Onunla hakikate ulaşmayı umdum. En azından bazılarımız bunu diledi.

Şu anda mantık hususunda neredesiniz?

Genel olarak klasik ve diyalektik mantıktayız diyebilirim. Tabi bunların da türleri var. Diğer taraftan; kuantum deneylerinin

⁴⁷ Bakara, 30. Ayet

⁴⁸ Pëvajoya: Süreç

“zorunlu sonucu” olarak bulanık-fuzzy mantık da gittikçe güçleniyor. Özetle mantık konusunda da diğer konularda olduğu gibi bir kriz ve hatta bir kaos içinde olduğumuzu söyleyebilirim.

2500 yıl öncesi ile geldiğiniz bu noktayı göz önünde bulundurduğunda ne düşünüyorsun ego?

Düşünüyorum... Ne kadar zorlarsak zorlayalım ne fizikte matematik ne matematikte fizik inşa edebileceğiz ne de matematik ve fizik üzerine inşa edilebilecek bir mantık bulabileceğiz.

Aristoteles “Fizik” adlı eserinde “gerçek bir sonsuzluk olamaz” der. Oysa aklı-mantığı merkeze alarak doğaya bakarsak gerçek evrenin sonsuz olmadığını söyleyemeyiz. Çünkü varlıkların hacim-kütle ve mekân ilişkisi düşünüldüğünde zorunlu olarak bir sonsuzluk ortaya çıkar... Her varlık bir mekânda-uzayda olmak zorunda. Her uzay da başka bir uzay içinde olmak zorunda.

O halde “gerçek bir sonsuzluk olamaz” sonucuna, mantığın kurucusu sayılan Aristoteles’i götüren şey nedir?

Mantık olmadığı kesin. Hele hele kendi mantığı asla olamaz!

SÖZLER: Ne zaman “A, A’dır” dedik, işte o zaman hayatın ve dünyanın büyüü kalkmaya başladı.

Hayatın büyüünün yok olması Aristoteles’in suçu mu?

Ne Aristoteles ne Platon ne Sokrates ne de Herakleitos suçludur. Onlar, insanlığın duygu çağı dalgasından çıkıp biliş çağı dalgasına geçmesini sağlayan bilinçler. Onlara çok şey borçluyuz. Başlattıkları dalgaya demir atmakla bizler büyük suç işledik diyebilirim. Nitekim geldiğimiz nokta onların başlattığı noktayla neredeyse aynı.

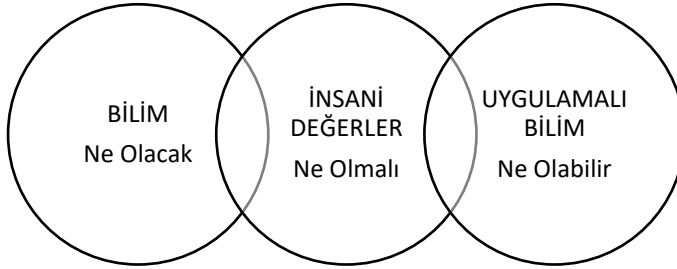
Biliş çağı dalgasına demir atılmasına ne ad veriyorsun ego?

“Rasyo-teknoloji kapını” diyebilirim. Bir mantık-lar, teknoloji-ler ve bilim-ler kafesinin içine hapsedilmiş durumdayız. Üstelik bunları da işimize geldiği gibi kullanıyoruz. İnsanı bir denek canlısı haline getirdik ve kendisinden mahrum hale getirmek için mantığı, teknolojiyi ve bilimi bir araç-organon olarak kullanıyoruz.

“Evren sonsuz bir şekilde kendini yeniden yaratır ve global zamanın sonu diye bir şey yoktur... Tüm süreç yaradılışın sonsuz bir zincir reaksiyonu ve sonu olmayan ve başlangıcı olmayabilecek bir kendini çoğaltma olarak düşünülebilir.”⁴⁹ ... Ne çelişki, boşluk ve şüphe ama! Belki de hakikat budur! İnsanın çıldırası geliyor! İntihar? Hayır hayır...

Mantık Zincirinin Halkaları⁵⁰

Mantık, zincir, hiyerarşi, analitik, determinist... Bütün bunlar varlığı ve varoluşu; hayatı, bilinci ve tevhidi paramparça eder. Hiç kuşkusuz düşünmeye veya konuşmaya başladığımız andan itibaren sürekli her şeyi parçalarız, başka türlü hareket imkânsızdır. Beşer varlıklarız, bir Tanrı olsaydık bunu yapmak zorunda kalmazdık. Ancak, bu halimizi olduğu gibi kabul etmek, bu halin çeşitli rasyo-tekno-lojik denemelerle aşılama-çağını görmek ve Tanrısal bir ilkeyi-Tab'ı yardımımıza çağır-mayı bilmek gerekiyor. Belki de sırrımız oradadır!

Sonuç ne olur?

SÖZLER: Tevhidi düşünmek ve ikame etmek zorundayız, sorunu anladınız mı?

Sonucu hiçbirimiz tam olarak bilemeyebiliriz ama hayatın anlamı, tutkusu, büyüü bizi terk etmek üzere ve böyle bir za-

⁴⁹ Linde, Andrei, 1987, 300 Years of Gravitation, Ed. Stephen Hawking, W. Israel, Cambridge UP. s. 618

⁵⁰ Wynn, C.M., Wiggins, A.W., 2010, Bilimde En Büyük Beş Fikir, Çev.: Gün Köleoglu, Palme Yayıncılık, Ankara, s. 124

manda Tanrısal olan ilkeye-Tab'a sarılmak ve umudumuzu çoğaltıp geleceğe taşımaktan başka çaremiz yok.

*FRAGMANLAR: Onlara İngilizce yerine satrancı öğretsem her konuşma bir oyun olur, her fikir karşılıklı ifade edilir. Örneğin; zafer ve yenilgi. Sorunu anladınız mı?*⁵¹

Bir kez, tarihsel gelişmelerin tümünün diyalektik yasayı izlediği söylenemez; bir düşünce akımı gücünü yitirip, yerini daha başka köklerden kaynaklanan yeni bir düşünceye bırakabilir. Doğada da öyle değil midir? Biyolojik bir tür yaşama gücünü yitirerek fosilleştiğinde, yaşam kavgası için daha iyi donanmış başka bir tür onun yerini alabilir.⁵²

İnsani alana hangi mantığı ya da bilimsel kuramı-teoriyi taşırsak taşıyalım hem teorik hem de pratik olarak eskiyecek, katılaşacak, varoluş düşmanı olacak ve zamanla da fosilleşecektir. Bütün bunlar da hem insan hem de doğa için çok yıkıcı sonuçlar doğuracaktır. Salt tarihsel olmaktan kurtulamayan her şey hayat karşısında yenilecektir. İnsan, nasıl ki bir beden içinde yaşadığı için biyolojik özelliklere sahipse bir kültür-sosyal varlık olduğu için de tarihsel özelliklere sahiptir. Diğer taraftan taşıdığı bilinç-ruh açısından da o biriciktir. Geldiği yer, yürüdüğü yol ve varmak istediği yer de biriciktir. O halde insanın biricikliğini, biyolojik ve tarihsel varlık olma durumunu da es geçmeyecek kuşatıcı, tümel bir bilince ihtiyacımız var. Bu bilinç; ontolojik, epistemolojik ve pratik tevhit üzere olan bir medeniyete hayat vermekle ortaya çıkabilir. Bizler savaşa mahkûm olamayız, adalet ve merhamet üzere olan bir Varlık ya da Kâinat bunu amaçlamış olamaz!

Çevremizdeki her şey bir diyalektik örneği olarak irdelenebilir. Dünyayı devindiren çelişkilerdir ve bu kendini kutuplu kavramlarla belli eder: Dost-düşman, yerli-yabancı, var-sil-yoksul, hızlı-yavaş, ak-kara, soru-yanıt, ben-sen, zevk-acı, iyi-kötü, düzen-kargaşa, heterojen-homojen, sonlu-sonsuz, ölüm-yaşam, tek-çok, sürekli-kesikli, nicelik-nitelik, devinme-durma, uzam-

⁵¹ Villeneuve, Denis, 2016, Arrival/Geliş

⁵² Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 56

zaman, özdeşlik-ayrılık, biçim-içerik vb.⁵³ Bu diyalektik mantık-bilinç, onun inşa ettiği bilgi-bilim evreni ile bu evrenin insan-toplum dünyasına olan etkisi aşılmalıdır. Aşılmadığı sürece temel merkezlilikten menzil merkezli bir hayata geçemeyiz ve sürekli savaşıyoruz!

Uygarlık, diyalektik-zıtlıklar-kutuplar üzerinde kurulduğunda, kaçınılmaz olarak insan nesne konumuna düşer. Çünkü yöneten-yönetilen zıtlığıyla paralel bir ekonomi-politik ve bilgi-bilimsel form içinde şekil alırız. İnsanı yeryüzünde özne kılmak için tümel bir değişim ve dönüşümün gerçekleşmesi gerekiyor.

Diyalektik, insan aklının bir çeşit ateşli hastalık geçirdiği bir dönemdir. Sadece ana tatları algılayabildiği ve ara tatları yok zannettiği bir dönemdir. Oysa makro ve mikro dediğimiz arasında da dışında da nice dünyalar vardır.

Şu gökyüzüne, denize, ormana bakıyorum ve “ne kadar basitler” diyorum ama düşünmeye başlayınca da “ne kadar karmaşıklar” diyorum. Hangisi gerçek hayy?... “Hegel’in akıl ve gerçeğin özdeşliği felsefesine bazen (mutlak) idealizm denir; çünkü gerçeğin zihin gibi veya akıl niteliğinde olduğunu söyler. Fakat besbelli ki, böyle bir diyalektik özdeşlik felsefesi bir çeşit materyalizm olacak şekilde kolayca tersine çevrilebilir. Bunu savunanlar, herhangi bir insanın düşündüğü gibi gerçeğin, aslında maddi veya fiziki nitelikte olduğunu ileri sürerler; gerçeğin akıl ya da zihinle özdeş olduğu söylenirken, zihnin de maddi veya fiziki bir olay olduğu yahut daha az radikallikle, zihnin eğer biraz farklı olması gerekiyorsa, bu farkın büyük bir önem taşımadığı söylenmek istenir.”⁵⁴

Yoldasın ego, biliş çağı dalgası ile ilke-Tab çağı dalgası arasındasın. Yaşamaya devam edersen ve bilincin yeterince sağlıklı

⁵³ Cemal, Mustafa, 2011, Hegel’in Kayıp Mantığı, Belge Yayınları, İstanbul, s. 16-17

⁵⁴ Magee, Bryan, 1990, Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 127

olursa sezgi ve tevhit çağ dalgalarına ulaşabilirsin. Belki o zaman basit ile karmaşığın tevhidine erişirsin. Yürümeye devam et, yol seni terbiye edecektir.

Yoldayım hayy, bakalım bu kalp nereye kadar atmaya devam edecek...

Hegel, bir doğa durumu doktrinine sahip olduğunu kabul etmez ve sürekli aynı kalan ve hiç değişmeyen bir insan doğası konseptini reddeder. Ona göre insan özgürdür, önceden belirlenmiş değildir, o nedenle de kendi doğasını tarihsel zaman içinde kendisi yaratabilir.⁵⁵

Bu yaratmanın bir ölçüsü-ölçütü ya da menzili yok mu ego?

SÖZLER: “Eren diyalektik değil: Denge durumuna değil, aşırılıklara doğru hareket eder; uzlaşım ya da senteze değil, radikal bir çatışmaya adanmıştır. Ve Kötülük ilkesinin aynıdır. Kötülük ilkesi nesnenin tekinsiz dehasında, arı nesnenin esrik biçiminde ve özne üzerinde sağladığı muzafferane stratejide dışa vurulur.”⁵⁶ Baudrillard

Ölçüsü-ölçütü var ama bunlara uyup uymamak insanın elindedir. İnsanın özü, mümkün olan-olabilecek her şekle girmeye müsaittir. O, çatışma ve kötülüğe doğru da yürüyebilir, kendisini terbiye ederek yeryüzünü bir cennete de çevirebilir. İfrat ve tefrit arasında da salınabilir, normali-adaleti de inşa edebilir. Ama ne yaparsa yapsın menzil değişmeyecek, eninde sonunda tevHITE gidecek, iyi ve kötü şekilde de olsa!

SÖZLER: İster melek ol ister şeytan, geldiğin ve gittiğin menzil tevhitir!

Hegel'e göre, Mutlak'ın, Geist'in diyalektik hareketinin birinci adımında O, kendisindedir. Burada Geist, henüz bir imkânlar ülkesidir. O, kuvve halinde olan gücünü henüz gerçekleştirmiştir (Tez). Bununla birlikte, onun kendisini bilmesi, tanınması için, Geist'in kendisine bir gerçeklik kazandırması gerekir. Ge-

⁵⁵ Fukuyama, Francis, 2014, Tarihın Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul, s. 196

⁵⁶ Besi, Steven., Kellner, Douglas, 2011, Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalar, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 161

ist, Mutlak Zihin bu amaçla kendisini ilk olarak doğada gerçekleştirebilir (Antitez). Doğa, dünya dediğimiz şey, Hegel'e göre, karşıtlaşmış, farklılaşmış hale gelen mutlak varlıktır. Soyut ve farklılaşmamış halde bulunan İde'nin tek tek varlıklar haline geleerek kendi dışında bir varlık haline dönüşmesidir. O, şimdi kendisinden başka bir şey olmuş, özüne aykırı düşmüştür. Geist, Mutlak Zihin doğada kendisine yabancılaşmış, kendi özü ile çelişik bir duruma düşmüştür. Bu çelişki, diyalektik sürecin üçüncü basamağında, kültür dünyasında ortadan kalkar (Sentez). Bununla da Geist yeniden kendini bulur, kendine döner, ancak o, bu kez bilincine tam olarak varmış, özgürlüğe kavuşmuş durumdadır. Çünkü Geist'in yasası, doğal dünyada zorunluluk, buna karşın kültür dünyasında özgürlüktür.⁵⁷

Hegel, Newton paradigması zamanının filozofu olduğu için doğada zorunluluk olduğunu düşünmüştür. Günümüzde doğada da tam bir zorunluluk-determinizm olmadığı ispatlanmıştır. Hatta kültür alanındaki zorunluluk, neredeyse doğadakiyle yarışacak noktaya ulaşmıştır. Hindistan'da veya Arabistan'da doğan insanın, içinde yaşayacağı kast-kültür veya din önceden neredeyse değişmezcesine bellidir.

SÖZLER: Kültür, çelik bir kafestir!

Kültür, biliş çağı dalgasında aklın yasalarına vurulur ve terbiye edilir. Batı bunu görece yaptı ve dünyadaki tek uygarlığı inşa etti. Fakat onlar bu çağa demir attılar ve oradan ayrılmak istemiyorlar. Oysa önlerinde daha ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgaları var. Bu çağ dalgalarında insanın bütün kültürü ve akılları da terbiye etmesi gerekiyor. Geçmişin simetrik ve asimetrik devamları olacak şekilde yola devam etmesi gerekiyor. Ancak, insanın bunları yapmaya pek niyeti yok. Oysa özgürleşmesi, yani kendisine kavuşması başka türlü mümkün değildir.

Bana göre salt diyalektik bir varlık ve varoluştan bilinç, yani akıl, vicdan-sezgi ve irade çıkmaz. Çünkü diyalektik hem başlangıçta hem de sonda ucu kapalı olan bir ânu-varlığı öngörür.

⁵⁷ Palabıyık, Adem., Dağ, Umut, 2013, Emek ve Toplum Dergisi, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:4, s. 190

Oysa bilincin var olabilmesi için, içinde bulunduğu şeyin-sürecin hem açık hem de kapalı bir sistem olması gerekir. Tabi eğer diyalektikten, sonsuzdan gelen ve sonsuza giden bir süreç kastediliyorsa, o zaman durum değişir. Ve tabi bu durumda da panteist bir varlık ve var oluş düşünülmüş olur.

SÖZLER: Farklı bir görüşe açık bir zihin... Ve başka hiçbir şey önemli değil.⁵⁸

Diyalektik, aklın ömrünü uzatmış bir çeşit mantık ve yöntem olarak görülebilse de bütün kâinata-var oluşa uygulanabilecek ve özdeşliği-tevhidi sağlayabilecek bir araç-yöntem-mantık değildir. Kâinatın sadece kapalı bir sistem olduğu yani kendinde, ezeli-ebedi ve zorunlu bir varlık olduğu, insanın da bilinç sahibi olmadığı ispat edilirse, işte o zaman bütün kâinata uygulanabilir ve kâinat-zihin özdeşliğini sağlayan bir araç-yöntem-mantık olduğu kabul edilebilir.

SÖZLER: Hegel sistemini, felsefenin ne olmaması gerektiğine bir örnek gösterebiliriz.⁵⁹ Hans Reichenbach

Diyalektik gücünü nereden alır?

David Harvey, Kapitali Okumak, I. Derste şunları söylüyor: "Marks, bir şeyler arasında neden-sonuç ilişkisi var demez, diyalektik var der. Harvey'e göre insan, ne kadar akademik eğitim/disiplin alırsa o kadar diyalektik yöntemden uzaklaşır. Diyalektikte her şey değişir, hareket halindedir." Değişim-hareket ve hatta dönüşüm, mantık türleri içinde neredeyse sadece diyalektikte vardır. İnsanlık tarihinde fizik-matematik ilişkisini aşan tek düşünme formudur diyebilirim. Değişim-hareket özelliğini, kuantum-fuzzy-bulanık mantıkta bile bulmak çok zordur. Diyalektiğin tek bir kusuru vardır, o da mutlak bir başlangıç ve bitiş öngörmesidir. Mutlak başlangıç ve bitiş değil bizler, Tanrı bile kabul etmez. Bu asla normatif bir takıntı değildir. Aslında nedeni basittir: Var, vardır.

Mantıkların aşılması gerektiğini mi düşünüyorsun?

⁵⁸ Metallica, Nothing Else Matters

⁵⁹ Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 52

Düşünürün veya filozofun ödevi, herhangi bir mantık ışığında düşünmek değildir. Örneğin; bir yerde Aristotelesçi, bir yerde Descartesçi, bir yerde Hegelci mantıkla düşünebilir. Bir mantık her yerde işlemez, her yerde işleyen bir mantığı insanoğlu asla keşfedemeyecektir. Çünkü kâinat-varoluş mantığı aşar. İster fizik-matematikle simetrik ister asimetrik düşünelim ister ikisini birlikte düşünelim ister doğru ya da yanlış veya hem doğru hem yanlışla göre düşünelim ister belirsizliği merkeze alalım ister diyalektiği ister Kartezyeni... Tek mantık, bütün varlık ve varoluş âlemlerinde çalışmaz.

Peki, tek mantık yetmiyorsa, farklı mantıkların birlikte işe koşulmaları gerekiyorsa, bu mantıkları bir araya getirebilecek bir araç var mı?

Ben o aracın ilke-Tab olduğunu düşünüyorum. Ancak bugüne kadar aklın ve-veya deneyimin inşa ettiği şeylere ilke dedik. Oysa ilke inşa edilmez. Herhangi bir ilkeye ulaşmayan ve o ilkeyi başından sonuna kadar felsefesinde takip etmeyene düşünür denilmez. O ilkedir ki düşünürün bilincini hem kuşatır hem de aşar. Düşünür, sadece kendi bilincine göre düşünen değil aynı zamanda kendisini aşan bir ilkeye göre düşünen kişidir.

Düşüncenin özneliği, sadece düşünürün zekâsı ve aklından kaynaklanmaz. Öznellik, nesnellikten daha üstündür ve kaynağı ise hem öznel hem de nesnel olan bir ilkedir.

Bir ilkeye ulaşan düşünür artık kendisini şu şekilde hisseder: "Bunlar bana söyletiriliyor-yazdırılıyor." İşte ona söyleten-yazdıran şey, bazılarının zannettiği gibi her zaman metafiziksel-sezgisel bir kaynak değildir, ilkedir. Bir insan düşünürse bilin ki konuşan sadece kendisi değildir, aynı zamanda bir şekilde ulaştığı ilkedir. Fakat gördüğüm kadarıyla benden önceki filozoflar bir şekilde inşa edilen ilkelerle-mantıklarla-kategorilerle daha çok düşündüler, ben ise inşa edilmeyen bir ilke-Tab ile düşünüyorum.

İlkeye nasıl ulaşılır?

İlkeye ulaştırın belli-nesnel bir yöntem, yol ve mantık yoktur. Ona ulaşmanın başlangıcı, süreci ve sonucu rasyonel yollardan

açıklanamaz. Ama ilkeye ulaşıldıktan sonra, ondan aşağıya, onun altında kurulan her cümle bir çeşit “rasyonellik” kazanır. Bu anlamda “rasyonellik”, önce parantez içine alınıp sıfırla çarpılan, ilke bulunduğundan sonra da yeniden birden-ilkeden yaratılan bir paradigma-model-konsept-oyundur. Bu model doğası gereği ilişkiseldir-mantıksaldır. O halde her ilkeden sonra yeni bir mantık modeli de inşa edilmiş olur. Fakat bu model, kendisinden önceki bütün mantıkları kuşatıp aşan bir özelliğe de sahip olur!

Bir ilkeye karşı nasıl düşünülebilir?

Başka bir ilke olmadan ona karşı çıkmak imkânsızdır.

“Bir şekilde ulaştığın” ilke-Tab, yeni bir dünya mı öngörüyor?

Evet, o bir medeniyettir... Rasyonellik-mantık, sezgi ve deneyim ilkeye içkindir; ilke ise rasyonelliğe-mantığa, sezgiye ve deneyime içkin değildir. Son Medeniyet, herhangi bir akla-mantığa, sezgiye veya deneyime değil ilkeye-Tab’a dayanır. Bu haliyle, bugüne kadarki bütün kültürlerden ve uygarlıktan kökten bir sapmayı da temsil eder.

İnsanı nesne haline getiren mevcut kültür-uygarlık birikimini; ilkesel-Tab’sal bir devrim olmadan terbiye etmemiz, insanı öz-neleştiren köklere dönmemiz mümkün değildir. Bugünlere akıl-mantık, bilim-teknoloji, din-sanat gibi değerlerle ve çeşitli olumlu, olumsuz sapmalarla geldik. Şimdiye kadar kullandığımız yöntemleri bundan sonra da tekrar tekrar kullanmak ahmaklık olur. Bu, kanı kanla temizlemeye benzer, oysa su gibi köklere ihtiyacımız var. Köklerden kopuş ilkesel-ontolojik bir kopuştur. Son Medeniyet bir alternatif, icat veya inşa değildir, bir köktür.

SÖZLER: Son Medeniyet, ilkeye-Tab’a bağlı olan ve karşısına çıkacak olan her şeyi de zorunlu olarak ilkeye bağlayan bir medeniyettir.

∞ yek du sê⁶⁰ ∞

Neyin izini sürüyorsun ego?

*FRAGMANLAR: İnsan eziyet çektiği için, sorunlu olduğu için yazar. Diğerlerine ve kendine bir değeri olduğunu ispatlamak ihtiyacındadır. Peki, dahi olduğuma eminsem? Neden yazıyorum o zaman? Ne halt etmek için? Şunun için; varolduğumuzu söylemeliyim... Her durumda, tüm bu teknoloji, tüm bu yakıp kavuran ocaklar, tekerlekler ve diğer boklar daha az çalışmak ve daha çok yemek için tasarlanmış. Bunlar sadece desteklerimiz ve yapay uzuvlarımız. İnsanlık sanat eserleri yaratmak için var olur. Diğer uğraşlardan farklı olarak bu bencil ve çıkarıcı bir uğraş değil. Muhteşem yanılısamalar! Mutlak doğrunun imgeleri!*⁶¹

O halde mantık size yetmeyecek, öyle mi?

Bütün mantıklar ve dolayısıyla bütün akıllar geleceğe taşınmalılar ama oldukları gibi değil; simetrik ve asimetrik halleri alınarak taşınmalılar. Eğer bunu yapamazsak sadece ve sadece James Carse'nin dediği gibi "sınırlar içinde oyunlar-finite game" dışına çıkamayız. Wittgenstein'in "dil oyunları" düşüncesi de aslında bunu ifade eder. Felsefe ve hatta bilimin sonu-sefaleti gibi çıkışlar da hep bu hapis durumundan mesruiyetini devşirir. İnsan bu biliş çağı dalgasından artık demir almalıdır. Wittgenstein Tractatus'ta; "Mantığın evren üzerinde bir şey söylemeye hakkı yoktur." der. Bana göre ise bir zamanlar hakkı vardı ama artık mantıkların tarih üstü yönleri de olan bir ilke-Tab ile geleceğe taşınmaları gerekiyor. Değişimleri ve hatta dönüşimleri de kaçınılmazdır.

*SÖZLER: Aklın en büyük zaferi, kendi geçerliğinden kuşku duymasıdır.*⁶² Miguel de Unamuno

İde'nin düşünce ve tarihteki gelişmesi üç aşamaya, sırasıyla Mantık, Doğa, Felsefe ve Tin Felsefesi karşılık düşmektedir...

⁶⁰ Yek du sê: Bir iki üç

⁶¹ Tarkovski, Andrei, 1979, Stalker/İz Sürücü

⁶² Barrow, John D., 2009, Olanaksızlık, Bilimin Sınırları ve Sınırların Bilimi, Çev.: Nermin Arık, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 30

Hegel buradan hareketle, mantık bilimi hakkında şöyle bir belirlemeye ulaşır: Mantık bilimi, düşünceye, bilmeye ve dış dünyaya hükmeden en önemli genel yasaların aralarındaki bağınların bilimidir.⁶³

Bu “genel yasaların bağlantı bilimi” asla bir mantık olamaz, o olsa olsa bir ilke olabilir. İlke değil de bir mantık olduğunu kabul edersek, insanı tarih karşısında nesne durumuna düşmekten kurtaramayız. İnsan ne yaparsa tarih o olur; tarih ne olursa insan o olamaz. Dolayısıyla hükmeden şey mantık olamaz, hükmeden ilke olursa ancak o zaman düşünebilir ve özgür olabiliriz.

SÖZLER: Mantık temel, ilke ise menzil merkezlidir!

Belki de fizikçilerin tek bir doğa kuramına ilişkin beklentileri asılsızdır ve tek bir formülasyon mevcut değildir. Belki de evreni tanımlamak için farklı durumlarda farklı kuramlar kullanmalıyız. Her bir kuram kendi gerçeklik yorumuna sahip olabilir ama modele dayalı gerçekliğe göre bu; kuramların üst üste geldikleri -yani her iki kuramın da uygulanabildiği- durumlarda öngörülleri de birbirleriyle tutarlılık içindeyse kabul edilebilir. Fizikçiler, evrenimizin görünür yasalarını birkaç basit varsayımın eşsiz olası sonuçları olarak açıklayan tek bir kuram bulma umutlarını terk etmek zorunda kalabilirler.⁶⁴

Klasik anlamda bir tutarlılık, tek bir doğa kuramı, her şeyi açıklayacak bir yasa-teori beklemek artık özellikle kuantum fiziği deneylerinden sonra imkânsızdır. Ancak her şeyi kuşatacak ilkeye uygun olan görelî birçok kâinat düşünülebilir. Tanrı dışında her şey çoktur. İnsan ilkeyi-Tab'ı bile ancak parçalarıyla, yani tevhit, anaçlık ve bilinçlilikle kavrayabilir. Bu parçalar da yine ancak başka parçalarla kavranabilir...

Kâinatı bir bağıntılılık sistemi olarak tasarlamak, “mantıksal” bir “evren” kurma ereğiyle ilişkilidir... “İnsan, üzerinde işlem yapabildiği bağıntıları, aynı zamanda kendi özgürlüğünün ve

⁶³ Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 106-107

⁶⁴ Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 100-101

egemenliğinin bir koşulu olarak görüyor: Düşlediği gibi bir dünya yaratabilmek için, düşünülebilir bir dünyada yaşadığını kabul etmekten yola çıkıyor.”⁶⁵

O halde mantığın hem varlığa yaklaşıırken bir araç olduğunu hem de varlığı inşa ederken kendisini de inşanın dışında tutmadığını söyleyebiliriz. Bir değil de birçok mantığın ortaya çıkması, mantığın kendisinin de aynı zamanda bir inşa olduğunu ortaya koyar. İnşa edilen şey insana güven vermez, o halde güven istiyorsak bütün inşa edilen şeyleri, inşa edilmeyen bir ilkeye vurmak zorundayız.

Lenin, bir mantık kategorisinin doğabilmesi için, onun ifade ettiği nesnel ilişkilerin, tarih boyunca milyarlarca kez denenmiş ve gözlenmiş olması ve böylece bilinçte iyice kazanmış bir gerçeklik halini alması gerektiğini söyler. Kategorilerin tarihselliği kavramının anlattığı birinci yan budur. Kategoriler, bir gelişme sürecinin ve birikimin ürünüdürler. Örneğin, bir “oluş” kategorisinin doğabilmesi için, mitolojinin ve dinsel dogmaların akıl ve az çok gelişmiş bilimsel düşünce tarafından eleştiriye uğratılarak aşılması, felsefi düşünce içinde yeniden üretilmesine elverecek birçok deneyin yaşanmış olması gerekiyordu.⁶⁶

O halde diyalektikte dâhil tarihin ürünü olmayan ne bir kategorimiz ne de bir mantığımız olabilir. Diyalektiğin insanlığa kazandırdığı en önemli şey belki de budur. Yani kategori ve mantıkların tarihselliğini ortaya koymuş olması çok önemlidir. Bunu da değişimi kendi içinde taşıyarak yapmıştır.

*SÖZLER: İnsanın mevcut durumu, belki de iki ayrı dünya arasındaki bağlantı halkasıdır.*⁶⁷ J. G. Herder

Tarihi aşan bir mantık geliştirilemez mi?

Tarihi aşan bir mantık geliştirilemez. Ama şunu herkes kabul eder: İnsan tarih üstü kategoriler, mantıklar ve ilkeler arayan

⁶⁵ Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 18

⁶⁶ Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 112-113

⁶⁷ Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 59 (Çev.: Yasemin Çına)

bir varlıktır. Platon ve Aristoteles'ten tutalım Hegel'e kadar hiçbir mantık-sistem kurucusu, "bu belli bir tarihsel dönemin ürünü olsun ve belli bir zaman için geçerli olsun" diye mantık sistemlerini inşa etmediler... Fakat ister doğayı ister matematiği ister görece saf akı-kategorileri ister ürettiğimiz kültür dünyasını merkeze alalım, bunlardan yola çıkarak tarih üstü bir mantık geliştiremiyoruz. Belki mantığa değil de ilkeye ihtiyacımız vardır. Doğayı, matematiği, akı, kültürü aşan ve aynı zamanda içine alan ilkeler keşfedersek ve o ilkelerden aşağıya-yukarıya dikey, sağdan-sola yatay olacak şekilde bütün mantık sistemleri ile düşünersek, belki o zaman tarih üstü boyutları da olan bir bilince ulaşabiliriz. Aksi halde içinde bulunduğumuz kuyudan koskoca kâinatın birkaç yıldızını görmekten öteye geçemeyeceğiz.

SÖZLER: Ne mantık ne bilim ne de teknoloji bizim yerimize insan olabilir; kendimizi terbiye etmekten kaçmayı bırakmalıyız.

Sence diyalektik bir mantık mı ego?

Varlığı, varoluşu anlamak ve-veya açıklamak için düşünülen "her form bir mantıktır". Oluşu-değişimi görece kuşatması elbette onu güçlü kılar ama "oluşun mutlak bir başlangıç ve son arasında olması" diyalektiği de bir "form" kategorisine düşürür. O halde diyalektik de bir mantıktır, yani ilke değildir.

Hegel Diyalektiği⁶⁸

Tez	Antitez	Sentez
İdea Evrensel Akıl	Doğa Dışlanmış Akıl	Aşılmış Doğa İnsan Aklı
Bilinç Özgürlük Birlik Kendinde	Bilinçsizlik Zorunluluk Çokluk Kendisi İçin	Bilinç Özgürlük Birlik Kendinde ve Kendisi İçin

⁶⁸ Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 97

İdealist filozofların en tehlikeli olabilecekleri dönem; Newtoncu evren paradigmasının ve ulus devlet ideolojisinin egemen olduğu dönemdi. Neyse ki o dönem görece geride kaldı. Ama son idealist filozoflar çekildiğinden beri düşünmeyi neredeyse terk ettik. İdealist filozoflarla başlayan sistematik felsefe ve tarih felsefeleri yine onlarla birlikte ortadan kalkmışa benziyor. Sistem yerine bütün fikrine ihtiyacımız olduğu kesin. Aynı şekilde bu paramparça oluşumuzu, amaçsızlığımızı, anlam ve tutku düşüşümüzü tedavi edebilecek tarih felsefelerine olan ihtiyacımız da her geçen gün daha da hayatiyet kazanıyor. İnsan hiçbir zaman saf-salt bir teze, bir antiteze ve bir senteze ulaşamaz. Çünkü her zaman ve durumda bir tez-antitez-sentez aynı zaman ve durumda bir tez-antitez-sentezdir. İnsan her soyutlama yaptığında eğer varlığın bir tarafını görmezden gelmek zorunda kalıyorsa, o zaman bunlarla düşünmesi de açıklama ve anlama çabası da yıkıcı olabilir. Varlığı parçalamadan bütünlüğü içinde görece anlamak-açıklamak sadece mantık temelli olamaz. Yeni bir mantık veya mantıkların hepsinin işe koşulmasıyla da olmaz. Her mantık tarihseldir, oysa hakikatlerin tarih üstü yönleri de vardır. O halde tarih üstü yönü de olan bir şeyden hareket etmemiz gerekir. İşte o şey ilkedir-Tab'tır. İlkenin altında bütün mantıklar işe koşularak daha güvenilir bir bilinç ortaya çıkarılabilir.

SÖZLER: Belki de insan, hakikatin bilgisine değil; adaletine ve merhametine talip olmaya mahkumdur.

Platon'da diyalektik hakikatin bilgisini verirken, Aristoteles'te ise doxa (sanı) bilgisini verir. Platon'un diyalektiği bir yöntemdir, yeryüzünden göğe doğru-idealar âlemine matematiksel-geometrik ve aşamalı bir yükseliştir. Aristoteles ise diyalektiği salt bir haklı çıkma yöntemi, spekülasyon aracı ve kelime cambazlığı olarak görür. Herakleitos'ta diyalektik oluşun kendisidir; karşıtların birliği ve savaşıdır. Ben bu diyalektiklerin hiçbirini sorunlu bulmuyorum diyebilirim. Asıl sorunlu gördüğüm diyalektik ise Hegelci olandır ve tabi onun Marks tarafından ters yüz edilen halidir.

∞ dijmin⁶⁹ ∞

İnsanlar nasıl bir mantıkla tevhidi paramparça edip birbirlerine düşman oldular?

Şeytanın yürüyüşünü nerede olsa tanırım. Nasıl mı? “Ya bizdensin ya onlardansın, acırsan acınacak hale düşersin” ... bunlar onun ayak izleridir. Şeytan; minareyi çalmadan, hakikatin üzerini örtmeden, Sünnetullah’la savaşmadan, adalete kıymadan ve tevhidi parçalamadan önce bu mantıkla kılıflar hazırlar.

SÖZLER: Ya ya da mantığı, insanı en kusurlu yerlere götürecek en kusursuz araçtır.

“Hem hem”, hayatın, anlamın, estetiğin, büyütnün, çoğulculuğun, öznelğin, özgürlüğün, türlerin ve cinslerin kaynağıdır. “Ya ya da” ise kararlılığın, oranın, nesnelliğin ve ölçütün kaynağıdır. İkisi birlikte olursa hayat olabilir. “Hem hem” okyanusunda her türlü bitki, hayvan ve insan olabilir ama “ya ya da” tek başına olsa olsa bir asit kuyusu olabilir.

SÖZLER: “Ya ölüm ya hayattan” hayat çıkmaz ama “hem ölüm hem de hayattan” hayat çıkar.

Feyerabend’e kulak verelim: İnsanın özgürlüğünü arttırma, dolu ve yaşanmaya değer bir hayat kurma girişimi ve buna tekabül eden doğanın ve insanın sırlarını keşfetme girişimi tüm evrensel standartların ve katı geleneklerin reddedilmesini gerektirir. Tabi bu çağdaş bilimin de geniş bir kısmının reddini gerektirir.⁷⁰

Sokratiklerin “görelilik, insan ölçülülük”, idealistlerin “değişmez ide-hakikat”, realistlerin “nesnel varlık merkezli hakikat” ve anarşistlerin “hiçbir şey yok” evrenlerini nasıl taşıyarak aşacağız? Bunun cevabı bir mantık-akıl, din-sanat ve bilim-teknoloji huzurunda değildir. Dikey ve yatay eksenleri tevhit üzere

⁶⁹ Dijmin: Düşman

⁷⁰ Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.39

olan bir bilincin huzuru dışında bir huzur olduğunu düşünmüyorum.

Hegel sistemi, Haym'a göre Schelling'in özdeşlik felsefesinin genişletilmiş biçimidir. Diltey'a göre tüm mantıkçılıktır (pan-golizmdir). Schopenhauer'a göre mantıksal bir hokkabazlıktır. Nietzsche'ye göre Hristiyan ideolojisini akılcı yoldan doğrulama biçimidir. Popper'a göre özgürlüğe karşı baskıcılığı formülleştirmeye çalışan bir tutuculuk örneğidir. Löwith'e göre ise bir özgürlük felsefesidir.⁷¹

Bana göre ise Hegel sisteminden hem bir idealizm hem de bir materyalizm çıkar. Ne Hegel'in zekâsından ne de burada adı geçen diğer kişilerin zekâlarından şüphe edemeyiz. Sadece Hegel değil, bütün filozoflar için birbirinden çok farklı düşünceler öne sürülmüştür ve sürülmeye de devam edilecek. Lehte veya aleyhte öne sürülen her türlü düşünce mutlaka en az bir tane meşru temele dayanır. Ben bütün bu "kaotik-aşırı görelî durumun" üstüne çıkabileceğimize inanıyorum. Yani gerek düşünce ve bilgi üretme gerekse de üretilen bilgi ve düşünceler üzerine reflektif bir şekilde dönme konusunda başka bir boyutun mümkün olduğuna inanıyorum. Tarih üstü yönleri de olan bu boyut ancak ve ancak ilke-Tab olabilir.

İnsanlığın bütün üretimlerinde hak da batıl da vardır. Bütün birikimi istesek de bir kenara atamayız ve zaten atmamalıyız da. Bunları elimizdeki mantık-akıl türleriyle derli toplu hale getiremeyeceğimiz ortadadır.

Platon, Aristoteles, Kant, Descartes, Hegel... Bütün büyük sistem kurucularının her biri "son" olarak görülüyordu. Aşılamayacak sistemler kurdukları düşünüldü. Hepsi kocaman "yanılığalar" olarak tarihteki yerlerini aldılar ama yok olarak değil, olan ve olması gerektiği gibi yerler aldılar ve unutulmayacaklar. Her biri, bilincin büyük varoluş yürüyüşünde birer özgün-değerli adımdı. Ama artık şunu görmeliyiz: Önce doğa içinde

⁷¹ Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 114

sonra da tarih-kültür içinde yoluna devam eden bilinç, artık tarihin de üstüne çıkmak istiyor. Yani geldiği zamansal mekâna geri dönmek istiyor.

Felsefe sistemlerinde göze çarpan kavramsal bulanıklık, düşünce sürecine karışan birtakım mantık-dışı eğilimlerden kaynaklanmaktadır. Genelliğe giderek açıklama bulma çabası (ki bu geçerli bir istektir), öykü diline dönüşerek sözde bir doyumla kalır. Şiirin bilgiye karışması, hayal ürünü bir dünya görüşü oluşturma eğilimiyle birleşince, gerçeği arayış etkinliği ister istemez yitirilir.⁷²

Mantık, matematik ve bilim dışına çıkmak, hakikat söz konusu olduğunda bir zorunluluk haline gelir. Hakikat arayışının bir öyküye ve şiire dönüşmesi de bir zorunluluktur, çünkü o arayış güzel bir hikâyedir. Varlık ve varoluş her türlü “salt” açıklamacı, mantıkçı, inşacı ve sistemci düşünceyi-bilgiyi aşar. Hak hakikat ölçütü olsa olsa “ilke-Tab” olabilir, onun dışındaki her şey açık ve seçik bir şekilde bizleri yanıltır.

Dionysos’a kulak verelim: Varolan her şeyin kendisinden pay aldığı, kendisi hiçbir şeyden pay almayan Tanrı birdir, biriciktir. Oysa birlikten pay alan çokluk hem bir ve hem de bir değildir hem kendisi ve hem de kendisi değildir. Dolayısıyla, dünyanın düzeni varlığını birliğe, nihai ve en yüksek gerçekliğe borçlu olan bir düzendir. O, ilk ilkeden türeyen farklı ve hiyerarşik varlık düzenleri içinde yapı kazanır.⁷³ Bizler tevhidi tarih felsefesinin yolcularıyız.

Çok küçük yaşlarında İbn Arabî’nin, İbn Rüşd ile tanıştığı söylenir. Buna ilişkin anlatılan öykü şu şekildedir: Bir gün İbn Arabî’nin babası, İbn Rüşd’e oğlunun gözle görülmez alanların kapısını açmış olduğunu söyleyince, Meşşai filozof ondan kendisi için oğluyla görüşme ayarlamasını istemiş. Görüşmede filozof, genç İbn Arabî’ye felsefi tefekkür ya da mantığın sezgisel

⁷² Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 28

⁷³ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 210

bilgi ya da ilahi keşf ile aynı sonuçlara ulaşmış ulaşmadığını sorunca, Arabi; “hem evet hem hayır! Bu evet ile hayır arasında ruhlar yerinden, boyunlar cesetlerinden fırlar” cevabını vermiş.⁷⁴

Tarih boyunca akıl ve sezgi arasındaki bu yaratıcı gerilim hiçbir zaman son bulmadı ve bence bulmayacaktır. Tanrı kul ilişkisi doğası gereği bir gerilimdir ve yaratıcıdır. Bu gerilim hem aklın-mantığın hem sezginin içinde hem de bunlar arasında kendisini gösterir. Dikkat edilirse akli-mantığı merkeze alanlar da sezgiyi merkeze alanlar da hem kendi aralarında hem de birbirleriyle büyük farklılıklar ve aynı zamanda benzerlikler gösterirler.

SÖZLER: Bilinci parçalara bölmek, hayatı “profesyonel” ve “gündelik-özel” olarak ayırmaya benzer ki, bu doğal-meşru değildir.

Tanrı ve kul ilişkisi her zaman dolayımıdır ve bu dolayım, yarattığı her bilinçli varlık için geçerlidir. Hakikat yolculuğunda ister akli ister sezgiyi rehber edinelim her zaman birbirlerine göre dolayım olan yollardan bu yolculuk yapılacaktır.

SÖZLER: “Hiçbir eksiklik yok. Kendime muhtacım yalnızca.” Kafka
Bu durum mutlak bir göreliliğe kapı açmaz mı?

Evet, açar ama insanın başka türlü özne olması ve sorumluluğu yüklenmesi mümkün değildir. İnsan bu göreliliklerle birlikte ve onlara rağmen hak-hakikat yolları ikame etmek zorundadır.

Peki bunun için bir ölçü yok mudur?

SÖZLER: Ey insanlar! Hakikat dediğiniz her ne varsa, eğer ilkeye-Tab’a uymuyorsa vay o hakikatlerinizin haline!

Kâinat mükemmel midir?

Kâinata var olan sürekli ve çoğu kez de öngörülemez değişim, bize onun mükemmel olmadığı hissini verebilir. Kâinata şansın, olasılıkların hatta kaosun hâkim olduğunu düşündürebilir. Sadece bu şekilde düşünmemizin nedeni varlığa bakarken kullandığımız kategoriler-mantıklardır. Eğer her şeyi siyah be-

⁷⁴ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 301

yaz gösteren bir gözlük takarsak kâinat doğal olarak siyah beyaz görünür. Ya da elimizde sadece çekiç varsa her şeyi çivi olarak görürüz. Bilincimizi, oran ve olasılıkları bir arada görebilecek ve değerlendirebilecek şekilde terbiye edemezsek her şeye salt eksik, kaotik ve olasılıklı bir anlam yükleriz. Gözlüğü çıkarırsak ve elimizden çekici atarsak varoluşun çeşitliliğini rengârenk bir şekilde görebiliriz.

SÖZLER: Her şey tevhit üzere olan bir bilincin ortaya çıkmasını sağlayacak kadar mükemmeldir.

∞ rast û derew⁷⁵ ∞

Sence insanlar, mantıkları içeren ve aşan ilkeye-Tab'a uygun düşünecek bir olgunluğa eriştiler mi?

T. Kuhn ve P. Feyerabend gibi düşünürlere göre standart bir doğrulama, yanlışlama ilkesi veya mantığı, yani tek bir yöntem veya mantık yoktur. Her türlü bilgi bir çerçeveye-paradigmaya dayanır ve her çerçeve-paradigma bir diğerinden farklıdır... Batılı felsefeciler ama özellikle de bilim felsefecileri, hayat karşısında aşırı katı olan akıl, mantık ve bilimi sağlam bilinçleriyle iyice yumuşattılar. Bu nedenle özellikle de Batı insanı yeterli olgunluk seviyesine ulaştı diyebilirim.

SÖZLER: Ya ya da mantığı, olsa olsa kibirli, kindar, savaş düşkünü ve rakibi olan bir tanrının icadı olabilir.

İlke-Tab bir paradigma mı?

Hayır, bir paradigma değildir. O, bütün olmuş, olan, olacak ve olabilecek paradigmaların kendisine vurulacağı tarih üstü yönleri de olan bir ölçü-ölçüt ve pusuladır.

Hegel'e göre hiçbir kavramın değişmez bir içeriği, hiçbir düşüncenin sabit bir anlamı ve hiçbir anlama tarzı ya da şeklinin ezeli-ebedi veya değişmez bir geçerliliği yoktur.⁷⁶

⁷⁵ Rast û Derew-Şaş: Doğru ve Yalan-Yanlış

⁷⁶ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 826

Özetle her şey tarihsel bir değişim içinde hareket eder. Hakiki olanın bütün olduğu ve bu bütüne süreç içinde ve insan tını ya da aklı yoluyla ulaşılabilceği düşüncesi, son sistem filozofu olan Hegel tarafından Batı'da üretilmiştir.

Diğerk taraftan onu kısmen ters yüz eden bir Marks vardır. Nietzsche, Schopenhauer ve Heidegger gerilimi vardır. Bütün bunlar Batıyı ilke-Tab ile düşünebilme konusunda olgunlaştırmıştır diye düşünüyorum.

Nietzsche, Batı felsefesinin, Aristoteles mantığının özdeşlik ilkesi üzerine kurulduğunu ve bunun da nesnel bir epistemolojik yaşam inşa ettiği için insanın nesneleştirdini, bireysel perspektifin ve oluş dünyasının baskı altına alındığını düşünür. Ona göre mantık, "Bizim dış gerçekliği daha iyi hesap edilebilir kılmak için inşa ettiğimiz şemalardır."⁷⁷

Anlam dediğimiz şey hesaplamaya ve ölçmeye kurban edildi ve insan boşluğa düşüp tutkuyu kaybetti. Bizleri Heidegger'in dediği gibi ancak bir Tanrı kurtarabilir. Filozof, burada mutlak Tanrıyı kastetmez, o bir insan da değıldir, bana göre o ancak ve ancak Tanrısal olan bir ilke olabilir.

Öyle görünüyor ki Aristoteles'in mantığı temelde bir fizik-mantıktır. Hegel'in mantığı bir meta-fizik-mantıktır. Frege'nin mantığı ise matematik-mantıktır. Frege mantıkta bana göre bir geriye gidiştir. Çünkü mantığı; dilin çok anlamlılığını ortadan kaldıran, tamamı formel şekle sokulabilen saf bir dili öncelediği için varoluşa yabancıdır. Zaten bu nedenle idealist, anarşist ve varoluşçu filozoflar Frege mantığını hiç kullanmazlar. Onun mantığı daha çok realist-materyalist, ampirist ve pragmatist filozoflarca kullanılır. Frege, matematik biliminin ve geometrinin yoğun etkisinde kalmışa benziyor.

Filozofların en büyük hatası bana göre şu olmuştur: Mantık türleri ve-veya kategorik şemalarla varlığı ve varoluşu anlamaya çalıştılar. Hiç birisi mantıkların ve-veya kategorik şemaların da üzerinde, her şeyin kendisine vurulacağı veya vurulması gereken bir ilkenin-Tab'ın gerekliliğini düşünemedi. Mantık ve ka-

⁷⁷ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 952

tegorilerden Tanrı tanımazlığa ya da bu dünyayı aşan bir Tanrıya sığrayıp durdular. Sıçramalar arasındaki boşluk o kadar büyük oldu ki hepimizi yutmaya başladı. Oysa tarih üstünü, Tanrısal düşünselerdi bu kadar büyük boşluklar oluşmazdı.

Wittgenstein'a kulak verelim: 1. Dünyanın kendisinden kaynaklanmaktan ziyade zorunluluk, dilsel bir zorunluluktur. 2. Zorunlu doğruların totolojiler olmaları açısından dilsel zorunluluk mantıksal bir zorunluluk olmak durumundadır. 3. Bütün totolojiler, deneyimden bağımsız bir biçimde, yani a priori olarak bilinirler. 4. Yalnızca zorunlu doğrular a priori doğrulardır... Matematik mantıksal bir yöntem olduğundan, mantık için söylenenler matematik için de geçerlidir.⁷⁸

Özetle; zorunluluk dediğimiz şey, doğadan ziyade dilden, mantıktan ve matematikten çıkar. O halde buradan; doğanın dilinin mantıksal, matematiksel ve dilsel anlamaya ve açıklamaya uygun olmadığı sonucu çıkartılabilir. Peki, doğada sadece zorunluluk yoksa zorunluluğu dilde, mantıkta ve matematikte yaratan insan dediğimiz varlık neyin nesidir? Doğa dışı bir varlık mıyız? Doğaya yüklenen salt ya ya da mantığı, salt determinist ya da indeterminist yaklaşımlar bizleri açık seçik hatalara, çelişkilere düşürüyor. Doğa hem zorunluluklar hem de olasılıklar kâinatıdır. Hem açık bir sistemdir hem de kapalı bir sistemdir. Aksi halde doğadan hem zorunluluğu hem de olasılığı düşünen bilinçli varlıklar olan insanlar ortaya çıkmazdı. Kendi bilincinin-kendinin üzerine dönen bir varlık varsa, -ki biz buna insan diyoruz- o halde doğa hem zorunluluklar hem de olasılıklar kâinatı olmak bakımından ölçülü bir özgürlüktür. Aynı şekilde mantığın ve matematiğin de hem zorunlu hem de olasılıklı olması gerekir. O halde böyle bir mantığı ve matematiği arayıp bulmak gibi bir sorumluluğumuz da vardır.

Peki, böyle bir mantık ve matematik mümkün müdür?

Evet mümkündür. Fakat mümkün olan her şeyin bir Tanrısal ilkeye ihtiyacı vardır, aksi halde kaosa neden olacak putları, tabloları ve sınırları kendi elimizle inşa etmiş oluruz. Yani bütün

⁷⁸ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 1061

mantık ve matematiğin kendisine vurulması gereken bir “ilkeye-Tab’a” ihtiyaç vardır. Başka türlü ne yollar ne başlangıçlar ne de amaçlar belirlememiz mümkün olabilir. İlkenin olmadığı yerde bunların hiçbirisinden emin olamayız. İlkesizliğin yaratacağı ontolojik ve epistemolojik güvensizlik, yeryüzünü bir cehenneme çevirebilir. Ve zaten bugüne kadar bizler o cehennem hep öncül dalgalarını yaşadık ve yaşıyoruz. Özetle; bütün bilişsel, davranışsal, duyuşsal faaliyetlerimiz ve doğa hem zorunluluğun hem de olasılığın hâkim olduğu kâinatlardır. Gerek bunlar hakkında ulaştığımız bilgiler gerek bunların bilgisine ulaşırken kullandığımız araçlar gerekse de bunları hayata-yaşama dönüştürme biçimlerimizin hepsi bir ilkeye vurulmak durumundadır. Bu anlamda İlke, Tanrının bize görünen aklı ve elidir. Siz isterseniz buna doğa deyin ama fark etmez.

Wittgenstein’in dediği o; “Dilimizin sınırları dünyamızın sınırlarıdır,” cümlesini şu şekilde ifade etmek daha doğrudur: “İlkemizin sınırları dünyamızın sınırlarıdır.” İşte bu daha güzel, çünkü daha özgürdür.

Her akıl yürütmede hem tümevarımsal hem de tümdengelimsel çıkarımlarda, gerçeği, yalnız karşılaştırma-mukayese ile elde ederiz. Bilinmeyen bir şeyin niteliği, bilinen şeylerle olan oranlar aracılığı ile bilinir.⁷⁹

Saf bir tekile, tikele ve tümele sahip olmadığımızdan, yaptığımız akıl yürütmelerin hepsi aslında analogiktir. Bu analogiler tekil, tikel ve tümel kavram ve önermelerin birbirleri ile ilişkileri-türevleri olmak dışında bir şey değildir. Bu ilişkilerin-türevlerin güvenilirliği ancak ve ancak ilkeye vurularak anlaşılabilir. Aksi halde oransal ilişki düzeyinin-şeklinin meşruiyeti konusunda şüphe duymada haklı oluruz.

Saf-öz kavramlar veya önermeler ancak ve ancak salt zihinsel evrende olabilir. Zihin dışında saf tekil, tikel ve tümel olmaz, olsa da kavranılamaz, kavranılsa da başkalarına anlatılamaz.

⁷⁹ Sena, Cemil, 1974, Filozoflar Ansiklopedisi, 1. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 510

Saf-öz olanın bilgisine ancak ve ancak ilkesel düzeyde ulaşabiliriz. Yani saf olanın kendisini değil, bize görünen yüzlerinin ilkeye uygun hallerini bilebiliriz.

Onlar neden bu hale geldiler?

Sadece doğru ve yanlış mantığıyla hareket eden insan, en nihayetinde Tanrının varlığını da yokluğunu da anlamsız bulacaktır. İşte o noktada her şey düşer, hiçbir şey ayakta ve hayatta kalamaz. O kahredici anlamsızlığın yarattığı boşluk bütün tutkuyu ve bilinci dondurur. İşte biliş çağı dalgasına demir atan insanın yaşayan ölüye dönmesinin nedeni budur.

Sen ne yapmaya çalışıyorsun ego?

Her şey kendi üzerine döner ve dönmelidir de buna insan da dâhildir. Bu anlamda her türlü akıl-mantık-düşünce kendi üzerine dönmek zorundadır. Herakleitos, Platon, Aristoteles, Plotinos, Bacon, Kant, Descartes, Frege, Hegel gibi herkes kendi üzerine dönmelidir. Bu da ancak ve ancak tevhit üzere olan bir ilkeyle mümkündür. Kendi üzerine dönme ile ilkeye vurulmak aynı şeydir.

Özellikle Platon ve Aristoteles ile başlayan “sistem” fikri, sürekli bütün felsefe ve bilim insanlarında da daha kusursuza götürülmek istendi. Kant, Descartes, Spinoza, Hegel, Marks, Newton ve hatta Farabi bunun peşinden gitti. Onları bunu yapmaya mecbur bırakan birçok şey sayılabilir: Birlik-tevhit-bütünlük aşkı, astronomi, biyoloji-tıp ve fizik bilimi ve özellikle de matematik-mantık onları sürekli bir “sistem” kurmaya zorladı. Varlığın ve varoluşun “sistem” aşan yönleri olduğunu düşünmeye çalışanlar da oldu. Sofistler, irrasyonalistler, indeterministler, anarşistler, nihilistler ve varoluşçular bu cephenin akımlarıydı. İkisinin, yani “hem sistem hem sistem olmayanın” aynı anda mümkün olduğunu düşünenler ise tasavvufi, dini, mistik akımları inşa ettiler ancak kamusallaşamayacak kadar içsel tecrübeler düzeyinde kaldılar, çünkü böyle bir kâinatı bilincin konusu kılmayı başaramadılar. Bugün uygarlık, bütün bu saydıklarımın üzerine çıkacak bir yaklaşıma ihtiyaç duyuyor, bu da zorunlu olarak tarih üstü yönleri de olan ilkelerle

düşünmeyi gerekli kılıyor. İşte benim tam da yapmaya çalıştığım şey budur.

Atomik fiziğin sağladığı deneyimler, somut töz kavramından vazgeçmemiz gerektiğini göstermekte ve fizik gerçekliği anlattığımız betimleme biçiminde köklü bir değişikliğe gitme zorunluluğunu açığa vurmaktadır. Elle tutulur somut töz kavramıyla birlikte iki değerli mantığı içeren dili bırakmak zorundayız. Mantığın temel ilkelerinin bile, insanoğlunun kendini içinde bulduğu çevreyle etkileşiminin bir ürünü olduğunu biliyoruz. Bilimsel felsefenin, bilimsel deneyin ve matematiksel çözümlemenin rehberliğinde, ortaya koyduğu muhayyile gücüne denk bir güce spekülâtif felsefede hiçbir zaman rastlamak mümkün olmamıştır. Doğruluğa giden yol, olası deneyimlerin çeşitliliğine gözleri kapalı kalacak kadar dar olan bir felsefenin yanlışları ile açılmıştır.⁸⁰

Bütün mantıklar birer oyuna benziyor ve bu oyunlara hapsolmuş bir şekilde yaklaşık olarak 3000 yıldır debelenip duruyoruz. İnsan belki de oyunlara mahkûm bir varlıktır ama ilkesiz bir oyun olmaz. Son Medeniyet, ilkeye bağlı oyunlar oynamayı öneriyor. Belki bu şekilde, ölmeden önce hepimiz olmasa bile bu hapishaneden bazılarımız çıkıp kurtulur.

Hiçbir şey yerine bu kadar şey olduğuna göre “sıfır toplamı olmayan bir oyun” içindeyiz. İlke ikame edildiğinde “bir toplamı oyunlar” inşa edilebilir. En azından kendi gezegenimizde bunu yapabiliriz. İlkesiz olmaz, ilkesiz olursak “sıfır toplamı bir oyuna” kendimizi ve gezegenimizi hapsederiz.

Umudun var mı ego?

SÖZLER: Ego’dan hayy’a en az bir yol vardır.

Bu yolu göremeyenler ne hale gelir?

FRAGMANLAR:

Dünya: “Bir üçüncü yol yok mudur?”⁸¹

⁸⁰ Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 130

⁸¹ Turgul, Yavuz, 2005, Gönül Yarası

Zorunlu, ya ya da, formel, salt diyalektik, doğru-yanlış akıllarla inşa ettiğimiz her yaşam bize zindan olur. Bu nedenle de hep üçüncü bir yola ihtiyaç duyarız. Oysa o inşa edilen yaşamları ilke ile aşarsak sonsuz yollarımızın olduğu gözlerimizin önüne serilir.

Klasik mantık; zekâyı-aklı önermeler arasındaki orta terimin emrine ve sınırlılığına hapseder. Diyalektik mantık ise zekâyı-aklı kavram-sözcüklerin zıtlığına-çelişkisine hapseder. Orta terim sonuna kadar izlenemez, izlense bile bu varlığa ve varoluşa uygun olmaz. Zıtlıklar-çelişkiler arasılık ise zıttın hangi aşamadan sonra kendisine döneceğini sonuna kadar izleyemez, izlese bile bu varlığa ve varoluşa uygun olmaz. Bu tüketici, nesneleş-tiren, sonu gelmez, belirsiz cendereden kurtulmamız gerekiyor.

SÖZLER: İlke-Tab olmadan hiçbir şey Allahın adıyla okunamaz. Çünkü ilke Tanrısaldır, Tanrısızın olmadığı yerde hiçbir şey Tanrı adıyla okunamaz!

Esasen Kant, The Critique Of Pure Reason adlı ana eserinin ikinci baskısının ön sözünde mantığın, Aristoteles mantığından başka bir şey olmadığını söyler. Ona göre mantık, Aristoteles'ten beri tek bir adım bile ilerlememiştir; bunun nedeniyse onun tamamlanmış bir bilim olmasıdır. Özünde mantığa hiçbir katkı sağlamayan gereksiz tarifler, bazı metafizik, psikolojik yahut epistemolojik tartışmalar soyutlandığında geriye Aristoteles'inkinden başka bir şey kalmaz.⁸² İşte bu zindanımızın resmidir. Binlerce yıldır bu mantığı bir türlü terbiye edemiyoruz!

Mantık aşılmalı mı ego?

İlkeye-Tab'a vurularak, simetrik ve asimetrik halleri düşünülmeli ve böylece kuşatılarak taşınmalıdır.

Bunu kimler yapacak?

⁸² Türker, Sadık, 2011, Batı Düşüncesinde Üçleme Sorunu, Külliyat Yayınları, İstanbul, s. 188

Hakkı, hakikati dert edinmiş, sorumluluğu yüklenmiş kitap ve kalem ehli insanlar yapacak. Ben altı kitap boyunca bunu yapmaya çalışacağım. Dilerim bundan sonraki hayatımı da bu yola şahit ve gerekirse şehit kılarım!

∞ temar⁸³ ∞

Nasıl bir dünya ile karşı karşıya olduğunun farkında mısın ego?

SÖZLER: "Hiçbir sorun onu yaratan bilinç seviyesiyle çözülemez."
Einstein

Evet, farkında olduğumu düşünüyorum... Bir konunun tez olarak ele alınabilmesi için; onun literatürde olgunlaşmış olması ve belli bir terminolojik bağlam içine oturtulabilmesi gerektiği bilim çevrelerince genel kabul görmüştür. Son Medeniyet'te, üstünde çalıştığım-düşündüğüm konuların klasik anlamda bir literatürü-terminolojisi yok. Böyle bir birikim-oluşum, ancak zamanla başka bilinçlerin de işin içine girmesiyle oluşabilir. Benim tek başıma böyle bir birikim-oluşum sağlamak gibi bir kaygım-amacım yok, ki olması da akla aykırı olur. Burada daha çok, yerleşik hale gelmiş mevcut literatür-terminoloji ile derdimi açıklamaktan başka bir çarem yok. Ancak üzerine her şeyi ikame etmeye çalıştığım şey sadece bir mantık-bilim değil de bir ilke-Tab olduğundan "tezimin anti tezlerine" de sahibim! İşim, en azından şimdilik, elimden geldiğince "mevcudun simetrik ve asimetrik hallerini" alarak yola devam etmektir. İşte benim yöntemim kısaca buna dayanmaktadır. Eğer bunu birazcık da olsa başarabilirsem kendimi amacıma ulaşmış sayacağım.

İster teorik ister pratik kullanılışı göz önünde tutulsun, saf aklın her zaman bir diyalektiği vardır, çünkü akıl, verilmiş koşullu

⁸³ Temar-Reh: Damar

bir şeyin koşullarının mutlak olarak tümünü arar; bu da ancak kendi başına şeylerde bulunabilir.⁸⁴

O halde her türlü aklın hem simetrik hem de asimetrik hali alınabilir. Bu iki halin kendisine vurulması gereken şey ise tarih üstü yönleri de olan bir ilke-Tab olabilir. Çünkü ilke-Tab olmadan, simetri ve asimetri çeşitli olumsuz sapmalardan dolayı yolunu şaşırabilir. Mademki “akıl, verilmiş koşullu bir şeyin koşullarının mutlak olarak tümünü arıyorsa” öyleyse bir pusulaya ihtiyacı vardır. Bu pusula, aklın kendisinin de içinden çıktığı kâinata içkin olan ilke-Tab’tır.

Kâinata nasıl bakıyorsun?

“Sistem, özgürlük ve akıl” açısından bakmaya çalışayım...

Kâinata sadece oran olsaydı onun kapalı bir sistem olduğunu düşünebilirdik. Ancak olasılığın-sapmanın da olması, kâinatın sadece kapalı değil aynı zamanda açık bir sistem olduğunu gösterir. O halde “kâinatın oran içermesi kadar kapalı, olasılık içermesi kadar da açık bir sistem” olduğunu söylemek mümkün görünüyor. Kâinatın aynı zamanda açık bir sistem olması, mutlak determinizmi dışarıda bırakır ve görelî bir indeterminizme yer açar. Bundan dolayı da mekanik-zorunlu bir diyalektikten söz edemeyiz. Çünkü diyalektik, salt bir oran-kesinlik-zorunluluk evrenini gerekli kılar ve en sonunda sentezle-özdeşlikle kâinatın mutlak olarak kapanmasını öngörür. Oysa neredeyse bütün varlık âlemleri görece bunların zıttı yönünde hareket eder. Mevcut haliyle diyalektik hem termodinamik hem de kuantum fizik yasalarıyla da çelişir.

Maddenin evrimindeki temel ilke simetrinin kırılmasıdır. Tamamen simetrik bir evrende atomların ortaya çıkması, yıldızların, galaksilerin oluşması imkânsızdır. Atom altı parçacıkların birbirlerini yok etmeden var olabilmeleri için madde/karşı madde simetrisinin kırılması ve maddenin hâkim olması gerek-

⁸⁴ Kant, Immanuel, 1999, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev.: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 117

lidir. Tamamen simetrik bir evrende madde meydana gelemezdi. Şimdi gözlemlediğimiz evren simetri kırımının sonucudur.⁸⁵

Maddenin evriminden ya da ortaya çıkmasından önce eğer bir varlık var idiyse, o şey mutlak oranlara sahip kapalı bir şeydi. Simetri kırınımı ile birlikte ortaya çıkan şey ise doğasında hem simetriyi-oranı hem de asimetriyi-olasılığı taşır. Başka türlü insan denilen bilinçli bir varlığın ortaya çıkması mümkün olmazdı. Hatta kâinatın kendisi de bu kadar bilinçli bir varlık olmazdı.

Sartre; “Diyalektik Aklın Eleştirisi”nde, tikelden tümele geçişi sağlayacak gerekli araçlarla yöntemlerin, bugünkü doğa bilimlerinde, geleneksel toplumbilimde ve insan bilimlerinde yeterince bulunmadığını ileri sürmekte, yeni bir aklın gerekliliğinden söz etmektedir: Diyalektik Akıl. Sartre'a göre, ancak bu akıl, Varlık ile Bilgi arasındaki ilişkiyi anlamaya olanak verecektir. Çünkü Sartre'a göre, tarihsel bütünlüyle bütünlüşen doğruluk arasındaki ilişki hem Varlık'ı hem de Bilgi'yi kapsayan devingen bir ilişkidir.⁸⁶

Diyalektik süreç, zorunluluğu görece dışarıda bırakmak zorundadır. Yani tez, antitez ve sentez süreci, insan söz konusu olduğunda çizgisel, devingen-dairesel, holistik ya da benim söylediğim gibi dalga biçiminde “sadece zorunlu” hareket etmez. En az zorunluluk-orantılılık kadar olasılığı, sapmayı, özgürlüğü ve demir atmayı da içerecek, dikey ve yatay eksenleri olan yeni bir bilince ihtiyacımız vardır.

Aristoteles, bilimler hiyerarşisinde diyalektiğe en sonda, beşinci sırada yer verir... “Diyalektik, hiyerarşik yapıdaki daha önceki bilimlerin dizgesel bir şekilde birliğinin sağlanması için vardır; o, bilimlerin organik birliği içindeki biçimleriyle ilgilidir. Diyalektik, kuramsal görünümü açısından bilimsel araştırmanın tamamlanmasıdır; uygulama yönünden ise ahlak ve

⁸⁵ Cankocak, Kerem, İTÜ Fizik Bölümü Öğretim Üyesi

⁸⁶ Sartre, J. P., 1981, Yöntem Araştırmaları, Diyalektik Aklın Eleştirisi, Çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Yazko Yayını, İstanbul, s. 9-10

devlet yönetimi ve diğer insana özgü etkinliklerin bir rehberi olarak hizmet eder.”⁸⁷

Bir “organon-bilme aracı” ya da “bilimlerin bilimi” olan mantık ile diyalektik nerede birleşir, nerede ayrılır? Gördüğüm kadarıyla bu sorunun cevabı Aristoteles felsefesinde-sisteminde açık değildir. Tümdengelimci bir mantık ile rehber olan ve birlik sağlayan diyalektiğin ilişkisi, çelişki ve boşluklarla doludur. İnsanın bilme aracına ve bütün bilgilerin birliğine olan ihtiyacı son 2500 yıllık felsefe tarihine bakıldığında açık-seçik bir biçimde görülecektir. Bunca yıldır bu ihtiyaçlarımızı doyuracak ya da bizi avutacak herhangi bir şeye ulaşamadık. O halde bunca farklı düşünce etkinliğine ve binlerce yıla dayanarak şu sonuca ulaşmak mümkündür: Tarihi içine alan ve tarih üstü boyutları da olan bir şeye ihtiyacımız vardır.

Bu alanda (mantık alanda) bir sonuç çıkarma teorisine hiçbir yer yoktur. Çünkü her tümdengelim a priori olarak yapılır. Tüm mantık alanı sadece kaba bir totoloji. Mantık için geçerli olan hüküm, aynı zamanda felsefe sıfatıyla felsefe için de geçerlidir. Felsefenin görevi de dünyanın ve dilin sınırlarını (açıklamak değil) göstermektir. Gerçekte hiçbir felsefi önerme, olgu olan veya olgu olmayan şey konusunda, olgusal bir önerme olamaz.⁸⁸

İnsan neyi gerçekten isterse o olur. Bu durum, mantığı-aklı, bilgisi-belleği, tarihi-geleceği için de geçerlidir. Bu anlamda evet, insan da her bakımdan kaba bir totoloji gibi görünebilir. İyi de Tanrı ya da kâinat bile, kendisiyle sınırlı olmak bakımından bir totoloji değil midir? Hayatımızda mutlak bir zorunluluğun olmaması her şekle girmemize olanak verebilir ama bu, herhangi bir sınırlımızın, ilkemizin olmadığı veya olmaması gerektiği anlamına gelmez. Bu sınır ya da ilke de her zaman bir mantık veya felsefe olmak zorunda değildir.

⁸⁷ Thilly, Frank, 2017, Felsefeye Yolculuk, Çev.: İbrahim Şener, Karbon Kitaplar, İstanbul, s. 93

⁸⁸ Greisch, Jean, 1999, Wittgenstein’da Din Felsefesi, Çev.: Zeki Özcan, ASA Kitabevi Yayınları, Bursa, s. 32

Foucault da tıpkı aydınlanmacılar gibi, kişinin özgürleşmesini, olgunlaşmasını ve aklını sürekli ve doğru kullanabilmesini kendisine ilke edinmiştir. O, bu yönüyle Kant'ın önerdiği aydınlanma projesinin amacını benimser, fakat diğer yandan modernizmin sınırlayıcı yanına dikkat çeker ve ona alternatif yöntemler önerir. Yani, bir tür "Dialektik der Aufklärung (Aydınlanma Dialektiği)".⁸⁹

Mantıklarla-akıllarla sınırlanan ve zorlanan insan doğal olarak başka yollar aradı. Fakat zorunluluktan gelen ve zorunluluğa giden diyalektik akıl iyi bir yol değildi.

SÖZLER: Menzili tevhit olmayan bilince hiçbir mantık ve akıl yardım edemez!

Bunları söyleyen Foucault, "Demek ki, hümanizmanın ardından diyalektik-olmayan bir kültür gelecektir. Bu kültürü nasıl tasarlıyorsunuz, bunun hakkında şimdiden bir şeyler söylenebilir mi?" sorusuna şu cevabı verir: Şu an oluşmakta olan bu diyalektik-olmayan kültür, birçok nedenle hala kem küm eden bir kültürdür. Öncelikle, çok farklı bölgelerde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Kendine özgü bir yeri olmadı. Kendini, başlangıçtan itibaren, tam bir altüst ediş olarak da sunmadı. Nietzsche'yle birlikte başladı; Nietzsche Tanrının ölümünün insanın ortaya çıkışı değil, yok oluşu olduğunu; Tanrı öldüğüne göre insanın da aynı zamanda ardında korkunç bir yaratık bırakarak ortadan kaybolmaktan başka bir şey yapamayacağını göstermeye başladı. Bu diyalektik-olmayan kültür Heidegger'de de görüldü: Varlıkla temel ilişkiyi Yunan kökene dönerek yeniden kavramayı denedi. Diyalektik-olmayan bu kültür, felsefenin mantıksal bir eleştirisini yaptığında Russell'da, mantıkla dil arasındaki ilişki sorununu ortaya attığında Wittgenstein'da, dilbilimcilerde, Levi-Strauss gibi sosyologlarda da görüldü.⁹⁰

⁸⁹ Foucault, Michel, 2000, Psikoloji ve Ruhsal Hastalık, Çev.: Muhsin Hesapçıoğlu, Birey Yayınları, İstanbul, s. 14

⁹⁰ Foucault, Michel, 2011, Felsefe Sahnesi, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 34

Foucault, 18. yüzyıla geri dönüş eğilimi olarak gördüğü diyalektik-olmayan bir düşüncenin tehlikeli olacağını ve bununla baş edebilmek için de “Diyalektik-olmayan bu düşüncenin kendine özgü ve kesinlikle çağdaş biçimini keşfetmeyi denemek gerekir,” der.

Ben ise düşünen-sorumluluğu yüklenen bilinçleri ilke-Tab ile düşünmeye davet ediyorum.

∞ ew⁹¹ ∞

SÖZLER: ... Tevhit... Tevhit... Tevhit...

İspatın peşinden neden bu kadar sürükleniyorsunuz? Şu an bildiklerinizin sorumluluğunu taşıdınız da bilmediklerinizi öğrendiğinizde mi taşıyacaksınız?

AYETLER: *Sen ey büyük işi yüklenen! Gece yarılarında kalk! Ortasında, başında veya sonunda. Kur'an'ı düşününe düşününe oku! Biz sana ağır sorumluluk yükleyeceğiz. Bu nedenle gece vakti, ruh dinginliği ve sağlıklı okuma için daha elverişlidir. Çünkü gündüz seni zorlu bir uğraş bekliyor. Rabbini asla unutma ve bütün varlığımla O'na yönel. O Doğu'nun ve Batı'nın Rabb'idir. O'ndan başka ilâh yoktur (Lailahe İllahu) O'na dayan.*⁹²

İnanç alanındaki göreceliğe nasıl bakıyorsun?

Tanrının varlığını veya yokluğunu ispatlamak için, tarih boyunca birçok filozof ve bilim insanı çeşitli argümanlar geliştirdiler... Tanrı, mutlak veya nesnel bir şekilde bilinmeyi istememiş benziyor. İşte bu durum, her zaman inanç düzeyinde kalmayı istediğinin ispatı olabilir. İşte yine bu ispat ki, Tanrının varlığına işaret eder ama mutlak görecelik düzeyinde.

Bana öyle geliyor ki Tanrı, varlığı ve yokluğu meselesini bile, bizim insan olmamız, insan kalabilmemiz ve kâmil insana yani

⁹¹ Ew: O

⁹² Müzzemmil, 1-9 Arası Ayetler

tevhide doğru yürümemiz için göreceli bir zeminde bırakmıştır. Başka türlü özne olmamız ve sorumluluğu yüklenmemiz imkânsız olurdu. Çünkü beşer olan her varlık, mutlak yokluk ve-veya mutlak varlık karşısında nesneleşir. O halde bilincin; iradenin-özgürlük istencinin, aklın ve vicdanın ortaya çıkması da yoluna devam etmesi de mutlak Varlığın, varlığı hakkındaki bilgisinin göreceli bir durumda olmasına bağlıdır.

*FRAGMANLAR: Kendimize inancımız yoksa başkasına nasıl inanç duyabiliriz?*⁹³

İnanç durumu mu yoksa şahsiyet olmak mı daha değerlidir?

Dikkat edilirse Tanrının varlığını problem edinmiş idealist ve materyalist düşünürlerin-şahsiyetlerin yaşamları birbirine çok benzer. İki grupta neredeyse ortak seküler bir yaşam zeminine sahiptir. Oysa Tanrının varlığını, doğdukları toplumda kendiliğinden yüklenmiş ve problem olarak görmemiş; inanan ve inanmayan insanların yaşam tarzları arasında uçurumlar vardır. Buradan şu sonuç çıkar: Din, esasında bilincini yeterince terbiye edememiş insanlar için bir çeşit dünya kurar ve onları görece terbiye eder. Bu din, egemen sınıfın kontrolüne bırakıldığında, insanları şahsiyetsiz birer kitle parçası haline getirir ve kula kul yapar. O halde inanıp inanmama değil, şahsiyet olup olmama temel-esas olmalıdır.

SÖZLER: Dünya, dindar ve dinsiz olan ahlaksız insanlarla doludur ama şahsiyet olup ahlaksız olan tek bir insan bile yoktur!

Teklifin nedir ego?

Bütün inananları ve inanmayanları içine alacak, ontolojik, epistemolojik ve pratik bakımlardan tevhit üzere olan bir medeniyeti ikame etmekten başka çaremiz yoktur. Bu çerçevede ben Sönn Medeniyet'i teklif ediyorum.

Herkesi içine alacak ontolojik zemin ne olabilir?

Herhangi bir Tanrı olamaz, bu olsa olsa Tanrısal bir zemin olabilir. Tanrısalın kaynağı ise herhangi bir kitap değil, kâinat olabilir. O doğası gereği tarih üstüdür, ki ben ona ilke-Tab diyorum.

⁹³ Bergman, Ingmar, 1957, Yedinci Mühür

Benim şu dünyadaki yerim nasıldır hayy?

SÖZLER: *Bak şu kediciklere, nasıl da huzur içinde uyuyorlar ama bir o kadar da tedirginlik içinde.*

Gerçeklik algımızın temelinde “bedenimizi hissetmek” vardır. Eğer bir insanı bedeninden yalıtırsak “akıl ve beden sağlığı” bozulmaya başlar. Beden gibi cisimsel bir varlığa hapsolmuş aklın-ruhun ondan bağımsızlaşması çok zordur ve belki de imkânsızdır. O halde beden ve ruhun içinde hayat bulduğu-yaşadığı şu kültür-uygarlığı, medeniyet düzeyine çıkartmamız gerekiyor. Bu parçalanmışlığımızla ve olmamış halimizle daha fazla yola devam edemeyiz.

SÖZLER: *Tanrı insanı yarattı, insan ise tanrıları.*

Bilinç-ruh bedene hapsolmemiş olsaydı, insanlar Tanrıyı “gerçekten” algılamak için peygamberlerden mucizeler göstermelerini istemezlerdi. Bu istek beden merkezli bir istek olduğundan Allah Kur’an-ı Kerim’de, inanmak için mucize isteyenlere hesap sorulacağını, mucize istemeden inananların ise ödüllendirileceğini haber verir. Ontolojik bir zemin ve onun üzerine ikame edilen epistemoloji ve pratik olmazsa, insanların çoğu beden merkezli kalmaya ve din adı altında Firavunların, Ferisi soyunun kulu-kölesi kalmaya devam edecekler. Onları gaflet uykularından mucizeler ve egemenlerin kontrolündeki dinleri değil, sadece ve sadece tevhit üzere olan bir medeniyet uyandırabilir!

AYETLER: *Bizi, mucizeler göstermekten alıkoyan, daha öncekilerin onları yalanlamış olmasından başka bir şey değildir. Semûd kavmine o dişi deveyi açık bir mucize olarak verdik de onunla kendilerine zulmettiler. Biz, mucizeleri yalnız korkutup sindirmek için göndeririz.*⁹⁴

SÖZLER: *“Metafizikte reformun yolu töz kavramının dönüştürülmesinden ve Kartezyen düalizmin reddinden geçer.”*⁹⁵ Genevieve Rodis Lewis

⁹⁴ İsra, 59. Ayet

⁹⁵ Lewis, Genevieve Rodis, 1993, Descartes ve Rasyonalizm, Çev.: Haldun Kar-yol, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 99

Peygamber zamanındaki insanların inanç yönünden iyi olmalarının nedeni, doğrudan Yüce varlıkla aralarında ampirik-id-eal-inanç bağı kuran sevgili Muhammed'in yakınında olmalarıdır. Duyumlar, deliller, olaylar, somut kanıtlar, somut bellekler ve kişiler kayboldukça ya da bizden uzaklaştıkça iman da azalır. İnsan beden hapsinden, bu bedenin yarattığı gerçeklik algısının kırılmasından ve salt tarihsel varlık olmaktan kendisini kurtarmalıdır.

SÖZLER: "Eğer kendimde, bu dünyadaki hiçbir deneyimin tatmin edemediği bir arzu tespit edersem, bunun en muhtemel açıklaması başka bir dünya için yaratılmış olduğumdur." C.S. Lewis

Sevgili Muhammed 40 yaşındayken, miladın 610. yılında, Alak Süresi ile Kur'an-ı Kerim inmeye başlamıştır. 23 yıl içinde indirilmiştir, 87 suresi Mekke'de 27'si ise Medine'de inmiştir. Kur'an, insanlığın benzerini getirmekten aciz kaldığı bir kitaptır. Kur'an; toplamak, okumak, bir araya getirmek anlamlarına gelir.

SÖZLER: "Niçin hiçbir şey yerine bir şeyler var?" G.W.F. Leibniz

Mutlak bilincin "bilinmek istemesini" varsaydığımızda, insan varlığının ya da Tanrı dışındaki başka bilinçli varlıkların, mümkün değil zorunlu olmaları gerekir. Çünkü mutlak varlığın istemesi de mutlaktır, kendinde ve kendisi içindir-iledir. Bilinmek isteyen varlık, zorunlu olarak kendisinden taşar ve Ondan taşan bizler mümkün değil zorunlu varlıklar olmuş oluruz. İnsanın, bilincinin farkına varması, özne olması ancak ve ancak bu zorunluluğu açıkça anlamasına bağlıdır. Başka bir şekilde insanın neden sorumluluk yüklendiği ya da yüklenmesi gerektiği açıklanamaz. Bununla birlikte kâinatın ve hayatın sırrı da açıklanamaz. İnsanın "zorunlu varlık olma durumu" yeterince düşünülmeden "niçin hiçbir şey yerine bir şeyler var" sorusuna da cevap verilemez.

SÖZLER: Bilincimizin kendi varlığının farkına varması bir tercih değil zorunluluktur; o halde insanın var olması da bir zorunluluktur.

Varlıklar birbirlerinden farklı olsalar da her şey var olması bakımından zorunludur. Var olmak bir zorunluluktur. Bizler var edemeyiz, Tanrı var edebilir, Onun var ettiği her şey doğası ge-

reği zorunludur. Yoktan var etmeye gelince, işte onu aklım anlayamaz, bu durum sınırimi aşar. Belki tevhit çağı dalgasında bunu anlarım, ama şu anda anlayamam.

SÖZLER: Tanrı ve-veya kâinat kendinde anaçtır, bilinçtir ve tevhittir, bu nedenle hiçbir şey yerine bir şeyler var!

Bilinmek isteyen ve bunun için de bilinçli varlık yaratması gereken şey bir Tanrı da olsa nesneleşir. Fakat bu öznel bir nesneleşmedir. Yani kendi kendinin bilinci, isteği, kudreti ile sınırlı olmaktır. Zaten başka türlü Var diye bir şey olmaz. Çünkü her var, bir sınıra işaret eder. Tanrı, kendi kendisinin sınırını bilen ve bütün var olanların sınırını belirleyen varlıktır. Bütün imkân ve kudretiyle kendisiyle sınırlı olması, Onu bildiğimiz anlamda nesneleştirmez. Nesneleşme, zaten var olan bir bilincin, çeşitli nedenlerle daha etkin olan başka bir bilinç karşısında terk edilmesi, doğasından sapması, donması ya da ölmesidir. Tanrı tek olduğu için doğası gereği nesneleşemez. Bu anlamda nesneleşme, sadece Tanrı için düşünülemez. İnsan ise görece hem nesne hem de özne olan bir varlıktır.

16. yüzyılın sonlarında Kepler, Tanrı'nın evreni bazı mükemmel matematik ilkelerine göre yarattığına inanmıştı. Newton, göklere uygulanan yasaların yeryüzünde de uygulandığını görmüş ve bu mükemmel yasaları ifade edebilmek için denklemler geliştirmişti; bu yasalar 18. yüzyıl bilimcileri arasında neredeyse dini bir coşku uyandırmış, bu yasaları Tanrının bir matematikçi olduğunu göstermek amacıyla kullanmışlardır.⁹⁶

İnsanın mükemmellikten anladığı; mutlak bir şekilde öngörülebilir determinist bir evren ve her iki tarafı birbirine mutlak bir şekilde eşit olan denklemlerdir. Bu büyük bir yanılgıdır. Mükemmellik ilkeye uygun olandır. Yani anaçlık, bilinç ve tevhit üzere olan bir kâinatır. Mükemmellik, milyarlarca varlık çeşidinin ve bilinç düzeyinin belli bir devamlılık üzere olacak şekilde var olabilmesidir. Bunu sağlayan bir Tanrı veya kâinat ise kesinlikle mükemmeldir.

SÖZLER: "Tanrı öldü! Tanrı öldü! Onu öldüren bizleriz!" Nietzsche

⁹⁶ Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul, s. 137

İnsan; çelişkileri, anlamsızlıkları, boşluğu görür, bunlar ona acı verir ve derdi olur. Derdine çare bulmak veya yaşamak için düşünür, araştırır, yollara düşer. İnsan yeryüzüne daha çok aramak ve bulunmak için inmiştir, bulmak için değil. İnsan bulacağı şeyi aramaz, bulursa nesneleşir, yani insan olmaktan çıkar. Eğer bulursa ya bir hayvan ya bir bitki ya da bir melek olur. Oysa o insandır. Nesneleşmemesi için tam olarak bulmaması gerekir. Ama insan olarak kalması için ise araması gerekir. Başka türlü bilinç ortaya çıkmaz, bilinç yükselerek ilkeye, sezgiye ve tevhide dönüşmez. İnsan bu dünyada, arayıp da bulamayacağını arayan tek varlıktır. Bu, insanı diğer bütün varlıklardan ayıran en temel özelliktir; fakirliğe muhtaçtır ve ona hapsedilmiştir.

SÖZLER: Tanrı ölmedi, ne zaman yaşadı ki!

...

Usandık tarihten,

Demir atmaktan.

Demir aldır,

Nasip et zamandan!

Göster tevhit menziline!

Fırlattın ya dün gibi,

Şimdi yanına al

Bir daha ayırmadan.

Tövbe!...

Daha da jîyanus'a ihanet etmeyiz,

Aşkı öldüren hiçbir şeyi artık sevmeyiz!

...

İnsan neden vazgeçmez?

Çünkü mahkûmuz!

Ne demek bu?

İnsan usunun, kendi bilgi türü içinde şaşılası bir yazgısı vardır, o çözemeyeceği birtakım sorularla yüklüdür, buna karşın onlardan kurtulamaz, çünkü bunlar onun yapısı gereğidir.⁹⁸

Kant'a göre tin, evren, Tanrı gibi soru(n)lara tam açıklık getirmek mümkün değildir. O, bunların çoğunun salt düşünülebilir, ide yönlerinin ağır bastığının farkındaydı. Tam çözümü olmayan ve insan bilincinin kendisine konu kılmaktan da geri durmadığı bu gibi sorunlara "antinomi" adını veriyordu. Gördüğüm kadarıyla bir bedene hapsolmuş olan insan ruhu ne eti tam olarak sevebiliyor ne de onu terk edebiliyor.

Bu hep böyle mi devam edecek ego?

Ölmeden önce bunu anlamanın bir yolu var mı bilmiyorum ama "olmalı" demekten de kendimi alamıyorum. Belki ilkeye-Tab'a sarılıp sezgi ve tevhit çağ dalgalarına doğru yol alırsak bir şeyler değişir.

İnsanların akılları gibi hisleri de mi öldü?

Tanrının varlığı, "insanın yeryüzünün halifesi olması zorunluluğundan" kolaylıkla anlaşılabilir. Hiçbir Tanrı kanıtı-delili bu zorunluluk kadar bize yakın değildir. İnsan, sorumluluk yüklenmesi gerektiğini gördükçe ve sorumluluğu yüklendikçe bu yakınlığı daha çok hisseder. Tanrının varlığı bir ispat-bilme meselesi olmaktan ziyade; yeterince canlı olup olmamamızla ilgili bir meseledir. Sorumluluğu yüklenmeden ne Onu ne de gerçek bir hayatı hissedebiliriz.

Hissedebilecekler mi?

⁹⁷ Goşt: Et

⁹⁸ Kant, Immanuel, 2001, Pratik Usun Eleştirisi, Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul

SÖZLER: Diliniz her "hayat" dediğinde yüreğiniz titremiyorsa hayatta değilsiniz demektir.

Hakikati dehşete kapılmış bir şekilde yakında görecekler!

Sen de Tanrının varlığını ispat etmeye çalışanlardan mısın ego?

Mevcut varlık yokluk meseleleri bir düşünce ve-veya bilim konusu değil, bir çeşit ticaret savaşı konusudur. Bu ticaretin üzerine çıkmadığımız sürece ister var olduğuna ister yok olduğuna inanalım egemenlerin ticari nesneleri olmaya devam edeceğiz. İnsanları ve doğayı tevhide getirecek yollar ve yöntemler bulmalıyız. İncanın-Tanrının kanıtı ihtiyacı yoktur; ilke-Tab etrafında toplandığımızda hissedeceğimiz duygular ister inanalım ister inanmayalım salt beşer duygular olmayacaktır.

Tanrının varlığı ve bilgisi nesnel düzeyde hiçbir beşerin elinde değildir, mutlak her zaman göreceli alanda ve "öğüt" olarak kalacaktır. İnsan, öğüdü seçip seçmeme konusunda her zaman özne konumunda olmalıdır. Bunun dışında başkaca bir yolu-muz yoktur.

SÖZLER: Bana hiçbir şey bir ateistin intiharı kadar acı vermez.

Beşerî alanda her şeyin var olması belli koşullara bağlıdır, Tanrı da bundan bağımsız değildir. Ontolojik açıdan Tanrı'nın varlığından söz etmiyorum, politikadaki, ekonomideki, mimarideki varlığından-etkisinden söz ediyorum. İlkeye-Tab'a uygun bir yaşam olmadığı sürece Tanrının-Tanrısālın varoluş koşulları sağlanamaz. Uygun koşullar oluşmadan varlığı veya yokluktan söz etmek anlamsızdır. Çünkü bu durumda inanan da inanmayan da nesne konumundadır. İlke olmadan özne, yani irade ortaya çıkamaz. Öznenin-iradenin olmadığı yerde gerçek tercihler de olmaz. Tercihin olmadığı yerde herkes köledir ve köleler iman edemezler, sorumlu olamazlar.

AYETLER: Hani İbrahim de şöyle yakarmıştı: "Rabb'im, göster bana, nasıl diriltiyorsun ölüleri?" "İnanmadın mı?" diye sordu. "İnandım, dedi, ancak kalbimin tatmin olması için..." Allah dedi ki: "Kuşlardan dört tane al, onları kendine ısındır, alıştır. Sonra her dağın üstüne

*onlardan bir parça koy. Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.*⁹⁹

Tanrı mı Tanrısalsan mı ego?

Elbette Tanrısalsan hem de onun eylem-tecrübe hali.

Ne demek istiyorsun?

Kuşkuya neyin sınır koyabileceği sorusuna ise Do, şu karşılığı verdi: "Eylemde bulunma isteği."¹⁰⁰

Einstein'a göre tek bilgi kaynağı tecrübedir. Bu hiç kuşkusuz özellikle de kitleler için tam olarak geçerlidir. Gerek ontolojik-teolojik kuşkulara gerek epistemolojik kuşkulara gerekse de pratik adaletsizliklere eyleme geçerek sınır koyulabilir! Tanrı şehre asla inemez, ancak ve ancak Tanrısalsan olan eylemlerimiz şehre inebilir. Ontoloji, epistemoloji ve pratik tevhidi olan bir hayatı ikame etmek zorundayız. Aksi halde bir peygamber bile olsak Tanrı bizden uzak kalır.

Peygamberler ve yakınları bile şüphe etmişse biz sıradan insanların şüphesi meşru olmaz mı hiç? İbrahim ve Musa şüphe etmişti, İbrahim'in babası, Lut'un karısı, Nuh'un oğlu inanmayanlardandı. Gelin görün ki biz, topluluklarımızın yüzde doksan dokuzuna Müslüman diyoruz. İman durumu bu şekilde sayıya-niceliğe vurulacak bir şey değildir. Kalplerdekini yalnızca Allah bilir. Bizler kamusal düzenin adaletli hatta merhametli olmasını sağlamakla yükümlüyüz, kalbin içindekine el uzatmak, dil uzatmak hiçbir tüzel kişiliğe ya da gerçek kişiye düşmez. İmana el uzatmak münafıklığı kurumsal hale getirir ve dini-ahlakı göğe yollar, ki şu anda içinde nefes aldığımız kültür böyledir. Bu kadar çirkin insan ve topluluklar olmamızın nedeni de budur. Kalbin içi ispatın, sayının konusu değildir ama hukuk, adalet kamusaldır ve varlığı da ölçümü de herkesçe yapılabilir. Ödevimiz kalbin dışını ilkeye uygun bir duruma getirmektir. Kalbin içini onu taşıyana bırakalım. Oraya ancak ve ancak Tanrı dokunabilir.

⁹⁹ Bakara, 260. Ayet

¹⁰⁰ Brecht, Bertolt, 1977, ME-Tİ Tarihinde Diyalektik, Çev.: Ahmet Cemal, Günebakan Yayınları, İstanbul. s. 118

Bana göre Leibniz, varlık felsefesinde, yani ontolojide-metafizikte bir doruk noktasıdır. Tanrının varlığı temelinde bir sistem kuran ve deliller düşünen Leibniz bile Tanrının açık-seçik bir biçimde kıvranılamayacağını düşünür.

Voltaire' a göre; ahlaki ve sosyal kaosların olmaması için, Tanrının olmaması durumunda bile, bir Tanrının icat edilmesi gerekir.

Bu Tanrının kökü zorunlu olarak yeryüzünde olmalıdır. Çünkü kitleler için sadece gökte olan bir Tanrı hiçbir işe yaramaz. Kitleler için esas tanrı güç ve paradır. Güç ve paranın elde edilmesini ve elde tutulmasını sağlayan her şey onlar için dindir. Kitle insanı, yaptığı ibadetleri bile kendisine sağladığı-sağlayacağı faydalardan dolayı yapar. Kitle insanının ahlakı, işine yaramayacağını düşündüğü herhangi bir şeyi yapmayı doğru bulacak kadar hiçbir zaman gelişmemiştir. Çünkü bu insan türünü yüксеğe çıkartacak onu köle olmaktan kurtaracak bir uygarlık deneyimimiz olmadı ve hatta böyle bir deneyimin düşüncesi bile henüz yoktur. Tanrısal olan yeryüzüne inmedikçe insanlar kitle nesnesi olmaya ve güce tapmaya devam edecekler.

İnsanın kafası çok karışık, bu iyi bir şey mi ego?

İnsanın daha çok canlanmasına, bilinçli olmasına ve tevhit üzere olmasına vesile olaksa iyidir. Ben bu kafa karışıklığının iyi sonuçlanması için tıpkı benden öncekiler gibi elimden geldiğince iyi düşünmeye çalışacağım.

Düşüncelerinin nasıl değerlendirilmesini dilersin?

Kant'ın "fenomen-numen" ayrımını, "Tanrı ve kâinat tevhidini parçaladı" şeklinde okumak da mümkün; kendisinin dediği gibi "inanca yer açmak için bilgiyi sınırlandırdım" sözünden hareketle, "aydınlanmanın materyalist-ateist tek yanlılığına karşı çıktı" şeklinde okumak da mümkün. Benzer şekilde Descartes'in "düşünen-yer kaplayan" kartezyen düalizmini, "Tanrını gökyüzüne gönderdi, yaşam alanından çıkardı" şeklinde okumak da mümkün; "ruhu ve dolayısıyla Tanrının varlığını açık ve seçik bir şekilde ispat etmiştir" şeklinde okumak da

mümkün. Hegel'in diyalektik ve mutlak geist ikilisinden, Tanrısız bir kâinat da bütünü Tanrı olan bir kâinat da inşa etmek mümkün.

Yani?

Benim düşüncelerim de bunlara benzer şekillerde yorumlanacaktır. Bu yolların hepsi meşrudur, çünkü hepsi de az veya çok hakikatten pay alır. Yeter ki elimizden geldiğince bilincin hakkını verelim, özgür-özne olmak için düşünelim. Elimizde; insan olmak, insan kalmak ve kemale doğru yol almak için yaptıklarımızdan başka bir şey kalmamalı. Elimizde bu çabalarımız varsa iyi şeyler yapmışız demektir. Beni değerlendirecek insanların da bunlara benzer çabalar içinde olmalarını diliyorum.

∞ xwîn¹⁰¹ ∞

FRAGMANLAR:

- İsimden önce ne gelir?

- İlk adın.

- Hayır, demek istediğim isim konulmadan önce?¹⁰²

O kökünüzdten çok mu uzaklaştınız?

SÖZLER: İnsan, Tanrısal bir çelişkidir.

Evet, çok uzaklaştık. Bu nedenle de çılgınlar gibi ispat yarışına giriştik. Tanrı kanıtlamalarının çoğuna bakarsak analogik akıl yürütmelere dayandığını görürüz. Yani kanıtlamalar, güvenilirliği en düşük akıl yürütme türlerinden birisine dayanıyor.

Neden analogi?

Mutlak tümel olan Tanrı; aklın kısıtlı tümelleri ile veya tekil-tikel varlıkların değişen bilgisiyle açıklanamayacağı için tüm-dengelsel veya tümevarımsal akıl yürütmelerle varlığı kanıt-

¹⁰¹ Xwîn: Kan

¹⁰² Godard, Jean-Luc, 1983, Prenom Carmen

lanamaz. Bundan dolayı da zorunlu olarak benzetmelerle-analojilerle varlığı kanıtlanmaya çalışılır. Göreli, değişen, sınırlı-sonlu şeyler âleminden mutlak varlık âlemine nasıl sıçradıklarını hiçbirisi “açıklayamaz”. Bu açıklanamadığı için de Tanrının varlığı veya yokluğuna ilişkin analogik akıl yürütmeler, “kanıtlama” olarak nitelendirilir. Oysa ortada bir kanıtlama yoktur. Aklın, düşüncenin hakkını veren her zekâ bunu görür ve bilir.

Tanrı, insanların en çok haksızlık ettiği varlıktır. Ancak bir Tanrı bu kadar haksızlığa dayanabilir, ancak Rahman ve Rahim olan bir Tanrı... En kahredici küfürleri, davranışları Onun adıyla yaptık. Dünyayı kana boğan imparatorlar da bir aile reisi de insana ve insanlığa Onun adıyla saldırdı.

Siyasallaşan her şey gibi din de zorunlu olarak siyasallaşınca kurumsallaşır ve kurumsallaşan her şey insanlara dünyalıkla-rını temin eden birer araç haline gelir. Böylece hayatta kalmak isteyen her insan, mutlaka bir yerin kellesi-kulu olmak zorunda kalır.

SÖZLER: Rab, Rab’dır; beşer, beşerdir.

İnsanlar “yanlışlarda” bir araya gelemeler mi ego?

Elbette gelebilirler. Zaten gerek kendilerine Müslüman diyenlerin gerekse de diğer halkların bu derece düşmelerinin nedeni yanlışlarda kalmakta ki ısrarlarıdır.

SÖZLER: “Kutsal nedir?” diye sorar Goethe bir beyitte. Ve yanıtlar: “Birçok ruhu bir arada tutan şeydir.”¹⁰³

Dinleri ne yapacaksın?

İlkeye-Tab’a ve tevhidi tarih felsefesine vuracağım. Simetrik ve asimetrik hallerini alarak geleceğe yürüyeceğim. Ve tabi sora-cağım o şahsiyetlere: Başka bir yolunuz var mı? Onlarla sohbet edeceğim ve onlarla yürüyeceğim.

Peki ya onlar da seni terk ederlerse?

İnsan, şahsiyetler düzeyinde yolunu şaşırarak bir varlık değildir. Ben bir ölçü-ölçüt değilim ama eğer ilke-Tab ve tevhidi tarih felsefesiyle yeterince hesaplaşamadıklarına kanaat getirir-

¹⁰³ Eco, Umberto, 2004, Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı, Çev.: Kemal Atakay, Literatür Yayınları, İstanbul, s. 286

sem, bu dünyada tek başıma da kalsam tevhide doğru yürümeye devam edeceğim. Zaten gerekirse tek başına yürümek şahsiyet olmanın ölçütlerindendir.

İnsanlar şahsiyet olmaktan neden kaçıyorlar?

Çünkü sorumluluğu yüklenmek çok zordur. Tevhit dediğin anda, annen, baban, kardeşin, eşin, çocukların bile seni yalnız bırakabilir. İbrahim'in babası, Lut'un eşi, Nuh'un oğlu, İsa'nın havarileri, Muhammed'in amcası... O dağlara yüklendi de dağlar taşıyamadı ya, işte o sorumluluk tevhattir.

Dinler de şahsiyet düşmanı haline getirildiler mi?

Dinlerin esas kaynakları çarpıtıldı, manipüle edildi. Bir din kültürü yaratıldı ve bu kültür özellikle "nedenselliği-Sünnetullah'ı kabul etmeyerek, kaderciliği mutlak bir yasa haline getirerek ve egemen güce biat etmeyi yücelterek" iradesiz, omurgasız ve sorumsuz bir insan tipi yarattı. Evet, kesinlikle, bütün dinler şahsiyet düşmanı bir kültürün temel omurgası haline getirildi diyebilirim.

Ne görüyorsun ego?

İnsanlık ilk defa bu derece her şeyin sonuna geldi. Bilim, teknoloji, felsefe-akıl, din, sanat, şehir-kent, devlet, ulus, para vs. her şey bir sonu yaşıyor. Düşünürler bütün bu saydıklarımında bir kriz yaşandığını sanıyorlar. Bence yanılıyorlar, bu bir kriz değil, bu bir ölüm. Temel merkezli yaşam ölüyor, onun yerine menzil merkezli hayat geçiyor, hepsi bu!

FRAGMANLAR: Bence 1960'lı yıllar insanoğlunun yok olup gitmeden evvel son kez ileri atıldığı zamanlar olabilir... Bugün ise geleceğin geri kalanının başlangıcı ve bundan sonra etrafta hiçbir şey hissetmeyen, hiçbir şey düşünmeyen robotlar dolanıyor olacak.¹⁰⁴

Batı dışındaki halklar duygu çağı dalgasına sürekli demir attılar ve kendilerini terbiye etmek istemediler. Bu halklara birçok peygamber gönderildi. Yine de akıllarını kullanıp ayağa kalkmayı başaramadılar. İlkçağ Yunan aydınlanması ile Batı, biliş çağı dalgasını başlattı. Aynı Batı, yaklaşık bin yıl duygu çağı dalgasına geri dönerek ona tekrar demir attı. Derken Rönesans, reform ve aydınlanma ile birlikte biliş çağı dalgası görece tekrar

¹⁰⁴ Malle, Louis, 1981, My Dinner With Andre/ Andre ile Akşam Yemeği

ikame edildi. Ancak Batı bu sefer de biliş çağı dalgasına demir attı. Tarihin sonu burasıdır dedi ve diğer taraftan da duygu çağı dalgasındaki halkların mevcut kötücül hallerinde kalmaları için elinden geleni yapmaya başladı. Oysa yola devam etmemiz, kendimizi terbiye etmemiz gerekiyordu. Buna yanaşmadığımız için de kolektif bir şekilde dönüşüyor ve donuyoruz. Elimizdeki en canlı-işlevsel görünen teknoloji ile çeşitli yaşam illüzyonları inşa edip oyunlar oynuyoruz. Oysa insan bu değil, hayat bu değil!

Ne öneriyorsun?

İlkeye-Tab'a ve tevhidi tarih felsefesine sarılarak yola devam etmeyi öneriyorum.

Bu önerin sadece bilmeyle mi ilgili?

Hayır, esasında hiçbir şey sadece bilmeyle ilgili değildir. Yani sonuna kadar hiçbir şey bilgi-bilimsel düzeyde izlenemez, temellendirilemez. Ama insanlık belki de ilk defa bilme, olma ve inanma tevhidinde bu derece yaklaştı. Önerdiklerim sadece bilmeyle kavranabilecek şeyler değil ama bilgi yönü güçlüdür. Diğer taraftan inanmayı da gerektiriyor. İnsan öyle bir noktaya geldi ki hem filozofunu hem de peygamberini kendisi yaratmak zorunda. Böyle insanların yaratıldığı tevhit üzere olan bir toplumu ikame etmek zorundayız, yani şahsiyetler, sorumlu insanlar yetiştiren bir medeniyeti.

∞ hestî¹⁰⁵ ∞

Din olmadan bir hayat olabilir mi ego?

Schopenhauer'a kulak verelim: Felsefeden farklı olarak dinler, ateş böcekleri gibidirler; ısıldamak için karanlığa muhtaçtırlar. Belli bir derecedeki cahillik, onların içinde yaşayabilecekleri biricik zemindir. Astronomi, doğa bilim, jeoloji, tarih, coğrafya ve felsefe yaygınlaşıp gelişince, vahiye ya da mucizeler öğretisine

¹⁰⁵ Hestî: Kemik

dayalı her inanç batıp gitmekten kurtulamayacaktır. Bu durumda inancın yerini felsefe alır. Dinler halk için gereklidir, dinler halk metafiziğidir.¹⁰⁶

Ben Schopenhauer'la aynı fikirdeyim ama bu durum dinlerin sadece yatay eksenleri için geçerli olabilir, dikey eksen tüm zamanlar ve neredeyse bütün insanlar için geçerli olacaktır.

Halk dindarlığı tehlikeli mi?

Halk dindarlığı; dinin, Tanrının ve Tanrısallığın en büyük düşmanıdır. Çünkü halk, Tanrıyı ve Tanrısallığı her zaman aşağı seviye bir dine-şirke kurban eder. Örneğin; 1400 yıldır kendilerine Müslüman diyen halklar; erkeğin sakalı-bıyığı, evlenilebilecek kadın sayısı, kadının saçının, yüzünün ve kolunun kapatılması, orucu ve abdesti bozan şeyler gibi çok düşük seviyedeki konular içinde debelenip duruyorlar. Diğer taraftan; köleliği, ırkçılığı, faizi, aşırı servet biriktirmeyi, diktatörlüğü ve ulus devleti aklın konusu kılmıyorlar, Sünnetullah'a dönüp bakmıyorlar.

Halkı mı suçlu buluyorsun?

Klasik ya da yaygın yaklaşıma göre; halk düşünemez ve egemenlerin türlü oyunları karşısında nesnedir. Bundan dolayı da suçlanamaz. Evet ama ben tam olarak böyle düşünmüyorum. Ömrüm boyunca cahilin, gaflet içindekinin ve bilgi olanın birçok çeşidini gördüm. Hepsisi de bile isteye Sünnetullah'la savaşıyordu. Yani aslında çirkinliklerinin farkındalar, sadece değişmek, tevhide yönelmek, sorumluluğu yüklenmek, kaybetmeyi sevmek ve düşünmek onlara zor geliyor.

Onlara daha iyi yaklaşamaz mısın?

Ben bir düşünürüm, ancak bir peygamber "bilseler böyle yapmazlar" diyebilir, bunu bir düşünür diyemez. Çünkü peygamberin merhameti, düşünürün adaleti; peygamberin imanı ve getirdiği ayetleri, düşünürün ise bilinci ve dayandığı kâinat yasaları vardır. Peygamberlik-din daha çok inanmayı gerektirdiği için görece kabul görmeyebilir ama filozofların düşünceleri bilgiye ve düşünceye dayandığı için karşısındaki muhataplar

¹⁰⁶ Atayman, Veysel (çeviren ve derleyen), 2004, Varolmanın acısı, Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul, s. 137

“inanmıyoruz” diyerek kaçamazlar. Kaçtıkları şey bilgi ve düşünce, bu asla affedilemez, çünkü bile isteye kaçıtır! Buna mukabil inanmak çok daha zordur ve inanmaktan kaçış merhametle karşılanabilir.

Belki bunların tevhidi gerekiyordur!

Bu tevhidi, Heidegger’in deyimiyle “ancak bir Tanrı sağlayabilir” hayy. Ben bir Tanrı değilim, o halde bu Tevhit’i ancak ve ancak Tanrısal olana sarılarak sağlayabilirim. Zaten yıllardır bunu yapmaya çalışıyorum.

Ben dinin, olağan hayatı düzenleyen yönlerinin artık sonuna yaklaştığımızı düşünüyorum. İslam’ın son din olmasının anlamı da budur. Bütün dinler insan olmanız için birer araçtı, yardımcıydı, bilincimiz yeterli olgunluğa eriştiğinde dinler artık birer kılavuz olma özelliğini yitirir. Din sadece duyum ve duygu çağı dalgalarındaki insanların rehberi olabilir. Hakkı verilen biliş çağı dalgasında dine ihtiyaç artık kalmaz. Ancak yatay ve dikey boyutları olan ayetleri birbirinden ayırıyorum, dikey ayetler her zaman rehberimiz olacaktır.

Bunu neden yapıyorsun?

Din, az önce de belirttiğim gibi yeterli olgunluğa erişmemiz için birer öğüttü. Yeterli olgunluğa gelmemiz; dinin iyi, doğru ve güzel dediği her ne varsa, onların artık olağan-ortalama-vasat yaşam halimize gelmiş olması demektir. Örneğin; temiz olmak, köleliği yok etmek, emeğin hakkını vermek, kadın-erkek eşitliğini sağlamak, farklılıklara karşı saygılı olmak, insanlara ve doğaya zarar vermemek, aklını kullanmak gibi şeyler için, herhangi bir dine ihtiyacımız artık yoktur. Bunlar için bir cennete veya cehenneme inanmamız da gerekmez. Olgun insan, inansa da inanmasa da bunlara zaten uyacak. Diğer taraftan, Tanrıyı yeryüzüne indiremeyiz, hatta düşünemeyiz de ama Tanrısal istesek de düşünmemezlik ve şehre indirmemezlik edemeyiz. İşte tam da bu noktada ilke-Tab ve-veya dikey eksen ayetler devreye girer. İnsanlar için tevhit-iyi hayat başka türlü mümkün değildir!

Dinin dikey ve yatay boyutları vardır. Bu boyutların insan kalmanız ve tevhide doğru yol almanız için hayati derecede

önemli olduğunu düşünüyorum... Nietzsche Tanrının, Foucault ise öznenin öldüğünü söyler. Tanrısız ve-veya Tanrısalsız olan insanın özne olamayacağı açıktır. Tanrı, bizden bağımsız bir şekilde her zaman var olacak ama Tanrısalsız olarak şehre inmesi gerekiyor. Bu da ancak ve ancak insan isterse olacak. Yeterli olgunluğa gelmemiş bir insan için Tanrısallık hiçbir anlam ifade etmez, onun varlığından bile bihaberdir. Din bizleri, Tanrısalsız olanı görebileceğimiz, anlamını kavrayabileceğimiz, aklımızı kullanabileceğimiz bir olgun seviyeye getirdi. Bundan sonra yüzümüzü, dinin dikey ve yatay boyutlarını da içerecek Tanrısalsız bir menzile alışı ve ikame olmaya çevirmeliyiz.

Dindarım diyen insanların bütün çağlarda düşmesini nasıl açıklıyorsun?

Tanrı merkezli her kültür, uygarlık ya da medeniyet yenilmeye mahkûmdur. Çünkü Tanrı merkezli bir hayat ya da yaşam ikame edilemez. Tanrı yeryüzüne, şehre inmez, inmesi bütün Sünnetullah ile çelişir ama Tanrısallık inebilir. Tanrısallık her yerdedir ve her şeyi kuşatmıştır. Yeryüzüne inmesi mümkün olmayan bir Tanrıya inanarak yaşadığını söyleyen her insan, doğal olarak yalancı ve ikiyüzlü olmuş olur. Tanrısallık şehre indirilmeden iddia edilecek bir iman, vücudu olmayan bir ruha benzer. Bir beden içinde olduğumuza göre böyle açık seçik bir çelişkiye düşmemek gerekir. Bütün dünyada, inandığını iddia eden insanların çirkin görünmelerinin nedeni bu çelişkidir. Bir şehirde Tanrısalsız olan ikame edilmemişse, orada bulunan insanların kalplerinde bir Tanrı barınmaz. Orada olsa olsa şeytanlar barınabilir; şeytanların olduğu yerler her çağda çirkin ve en sonunda da virane olmuştur.

*AYETLER: Yine dedi: "Şu benden üstün kıldığına bir baksana! Yemin olsun, eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, onun soyunu, pek azı hariç, hükümün altına alacağım."*¹⁰⁷

Din insanlar arasında tevhidi sağlayamaz mı?

¹⁰⁷ İsra, 62. Ayet

Dünya Nüfusunun Yüzdeliğine Göre Din Taraftarları¹⁰⁸

İnanç Türü	Dünya Nüfusu İçindeki Oranı (%)
Hristiyanlar	%33
Müslümanlar	%19,6
Hindular	%13,4
Dini Olmayanlar	%12,7
Yerel Çin Dinleri	%6,4
Budistler	%5,9
Etnik Dinlere İnananlar	%3,8
Ateistler	%2,5
Yeni Dinler	%1,7
Sihler	%0,4
Diğerleri	%0,4
Yahudiler	%0,2

Din, insanlar arasında değil tevhidi sağlamayı, tevhidin önündeki en büyük engel konumundadır. Dünya üzerinde yaşayan dinler hem birbirlerine göre hem de kendi içlerindeki farklılıklarla birlikte kusursuz birer parçalayıcıya dönüşmüş durumdadır. Bundan dolayı da dinden öte bir şeylere ihtiyacımız olduğu açıkça ortadadır. Bu yaklaşımım, mevcut dinleri bir kenara koymam anlamına gelmez, tam tersine, hepsine hayat hakkı tanıyacak ama birbirimize zulmetmemizin de önüne geçecek şeylere ihtiyacımız olduğu anlamına gelir. Ben tevhidin ilke-Tab ile mümkün olabileceğini düşünüyorum.

Hegel'e kulak verelim: İlke dinde söylenmiştir; gerçeklik alanına da girmelidir, halk-tinin ilkesi kendini gerçekleştirmelidir. Din, kendisinin bilincinin en yüksek varlıkla içsel, soyut ilişkisidir. Din üzerinde yoğunlaşma, kendini ilan ederek, bildirerek ilerleyen dünya işlerine kayıtsızlığı birlikte getirir. Bir kez içerideki kalıcı oldu mu, dışarıyı da etkiler, uygulama başlar.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Barret, Kurian ve Johnson, 2001, Dünya Hristiyanlık Ansiklopedisi, Oxford Üniversitesi Yayınları, s. 4 (Günümüzde Müslüman oranının %25 civarında olduğu tahmin edilmektedir.)

¹⁰⁹ Hegel, G. W. F., 2014, Tarihte Akıl, Çev.: Önay Sözer, Kalcı Yayınları, İstanbul, s. 199

Bütün hareketin-oluşun, barış ve tevhit üzere olması için tarih üstü bir şeye bağlanması şarttır. O şey, kâinattan çıkarılacak bir ilke olabilir, aksi halde tevhit imkânsızdır. Aynı şekilde şehirde yaşayabilen bir din de imkânsızdır.

David Hume'a kulak verelim: Elimize bir cilt, söz gelişi bir din bilim ya da okul metafiziği kitabı aldığımızda, soralım; içinde nicelik ve sayı üzerine deneysel akıl yürütmeler mi var? Yok. Peki, olgu sorunu ve varoluş üzerine deneysel akıl yürütmeler? O da yok. Atın öyleyse onu ateşe; çünkü içinde safsata ve kuruntudan başka bir şey olamaz.¹¹⁰

Din bu kadar basit bir şekilde ele alınamaz! Nicelik, sayı, deney ve olgu hastalığı, insanın son 300 yıldaki en yıkıcı hastalığı olmuş benziyor. Bütün mantıkları-akılları, bilgi disiplinlerini, dinleri ve pratikleri tarih üstü olana vurmak zorundayız.

SÖZLER: Hayatın anlamına, yani dünyanın anlamına Tanrı diyoruz.¹¹¹ Jean Greisch

Nietzsche'ye kulak verelim: Benim üstinsanıma korkarım siz... şeytan derdiniz! Ruhunuz büyüklüğe öylesine yabancı ki, üstinsan korkunç gelirdi size iyiliği içinde...¹¹²

Aklı ve vicdanı yaşayan bir insanın saygı duyabileceği hiçbir mabet, okul, üniversite, devlet ve kent yoktur. Bütün bunların kapısı, "bir çeşit insana", yani akıl ve vicdan ölümü gerçekleşmiş-yaşayan ölüye dönüşmüş olanlara açıktır, nitekim insanları bu hale getiren de onlardır.

Machiavelli'ye kulak verelim: Gerçekte, hiçbir memlekette olağanüstü bir yasacı yoktur ki, Tanrıya başvurmuş olmasın; yoksa, koyduğu yasaları kimse kabul etmezdi. Gerçekte, bilge kişinin bildiği birçok yararlı bilgi vardır. Ama bu bilgilerde başkalarını inandıracak ölçüde açık birtakım nedenler yoktur.

¹¹⁰ Hume, David, 1976, İnsan Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, Çev.: Oruç Aruoba, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 135

¹¹¹ Greisch, Jean, 1999, Wittgenstein'da Din Felsefesi, Çev.: Zeki Özcan, ASA Kitabevi Yayınları, Bursa, s. 23

¹¹² Nietzsche, Friedrich, 2011, Ecco Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur, Çev.: Can Alkor, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 116

(Discorsi sopra Tite Livio, Bib. I, XI.)¹¹³ O halde Tanrıyı ve Tanrısali oynayan şeytanlardan korunmak için de tarih üstü olana ihtiyacımız vardır.

*AYETLER: Allah'tan başka Tanrı olmadığını kuşkusuzca bil! Hem kendi günahın için hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için af dile. Allah sizin, dönüp dolaşacağınız yeri de varıp ulaşacağınız yeri de bilir.*¹¹⁴

Din, kutsal-yüce olanı kendi tekeline alarak, insanı insan elinden çıkan ve çıkacak olan her dogmadan-puttan korumayı amaçlamıştır. Din kurumu olduğu halde bu kadar puta boğulmuşsak, olmasaydı durumumuz ne olurdu tahmin bile etmek istemiyorum. Tanrıyı-Tanrısali, tevhidi-dini, bilincin donmadan, bozulmadan ve bir yere demir atmadan yoluna devam etmesi açısından değerlendirmek gerekir.

SÖZLER: Her şey, menzili tevhit olan bilinç için vardır; onu körelten her şey, Tanrı da dâhil her şeyle çelişir.

Kitleleri esas olarak ne koruyabilir ego?

Ölçülü bir ekonomi politik sistem koruyabilir ve bu sistemin omurgasındaki çekirdek ise para teorisi ve pratiğidir. Değere tutunmasından dağılmasına-hareket biçimine kadar her şeyiyle terbiye edilmiş bir para düşünülmeden ve ona hayat verilmeden tevhit yolu yürünemez. Çok zaman harcadık-kaybettik, bu kadar daha zamanımız var mı emin değilim ama bir an önce bir envanter kontrolü yapıp tevhide doğru yola çıkmamız lazım!

∞ guhê¹¹⁵ ∞

Mitos hakkında ne söylüyorlar ego?

Çok şey söylüyorlar elbette ama bana en yakın gelenine, yani

¹¹³ Rousseau, Jean-Jacques, 2006, Toplum Sözleşmesi, Çev.: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 41

¹¹⁴ Muhammed, 19. Ayet

¹¹⁵ Guhê: Kulak

mitosu bir bilinçlenme olgusu olarak gören yaklaşıma öncelikle yer vermek isterim...

Georges Dumézil, mitosu şu şekilde değerlendirir: Mitosun içerdiği analizler ve sentezler, ressamın ya da ozanın dinamik sezgisinde olduğu gibi, bütünü içinde bir anlık bir kopukluk olmadan temel ilişkilerin (nedensel bağlantılar, benzerlikler, karşıtlıklar) doğrudan göz önünde canlandırılmasını sağlar ki özünde bu bir bilinç açılmasıdır.¹¹⁶

Dinle ilişkisini nasıl görüyorsun?

“Mitos; insanın varoluş, yazgı ve evreni yöneten güçler hakkında sorduğu sorulara yanıt verir” şeklindeki yaklaşıma bakmak gerekir. Bu anlamda dinle aralarında farklılıklar olmakla birlikte ortak soru-yanıt evrenlerine sahip olduklarını da söyleyebilirim.

*SÖZLER: Mitos gösterir, ritos ifade eder (yaptırır), imge açıklar.*¹¹⁷
Christopher Gérard

Modernlik; Hristiyanlık dediğimiz dinin eleştirisinden doğmuştur. İslam da yeryüzündeki diğer dinler de bunu yaşamamışlardır. Pierre Bayle ile birlikte, akıl ile vahyin ayrılması artık tamamlanmış bir iştir.¹¹⁸

Bu düşünce bile birçok bakımdan mitos özellikleri taşıy diyebilirim, yani hem hakikatten pay alır hem de almaz.

Elinizde hakikati okumak için tam nesnel olan bir ölçüt veya araç yok mu?

Şu hayatın, varoluşun, insanın karşısında böyle bir şey ne mümkün! Böyle bir ölçüt-arac olsaydı, bizler birer makineden farksız olurduk.

Campbell’a kulak verelim: Yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türemiştir ve bu mitler insanın vücudunun ve aklının eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır. Mitin, kozmosun

¹¹⁶ Tecimer, Ömer, Sinema, Modern Mitoloji, Plan b Yayınları, İstanbul, s. 15

¹¹⁷ Tecimer, Ömer, Sinema, Modern Mitoloji, Plan b Yayınları, İstanbul, s. 17

¹¹⁸ Shayegan, Daryush, 2013, Melez Bilinç, Çev.: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, s. 42

sonu gelmez enerjilerini insanın kültürel yaratımına akıtan gizli yarık olduğunu söylemek çok ileri gitmek olmayacaktır. Dinler, felsefeler, sanatlar, ilkel ve tarihsel insanın sosyal biçimleri, bilim ve teknolojiadaki büyük buluşlar, uyku kaçıran düşler hep mitin o temel, büyülu yüzüğünden fıskırır.¹¹⁹

*FRAGMANLAR: Hepimiz kendimizin olmasını istedik. Bu yüzden inandık.*¹²⁰

Mitos olmalı mı ego?

Bu, “varlık olmalı mı?” gibi bir sorudur. Varlık olmalı ve varlık eğer mitosun hayata tutunmasına izin veriyorsa o varlık çok daha değerlidir. Çünkü orada bilinç sahibi en az bir ruh var demektir. Yani ortada bir mitos varsa orada ontolojik ruhtan pay almış bir bilinç var demektir.

Cassirer’e göre mitosu yaratan şey, insanın bir temel eğilimidir. Dış dünyayı, dış dünyanın bizde yarattığı duygulara bakarak/dayanarak anlama ve yorumlama tarzıdır. Örneğin dağa baktığımızda yüce dağ deriz. Oysa ona nesnel bakarsak 2000 metre yükseklikte dağ dersek mitos ortaya çıkmaz. Ancak dağ bizde bu duyguyu yaratır. Yani mitos bizler yaratıyoruz, yüklediğimiz duygulardır. Korku, sevinç, heyecan, cazibe vb. mitoslari yaratan duygularımızdır.¹²¹

Mitosun kötü olanı yok mu ego?

SÖZLER: Devlet katında üretilmiş bir mitos, halkın arasına indiğinde hakikat düzeyine yükselir.

Mitolojinin simgeleri üretilmez; talep edilemez, uydurulamaz ya da kalıcı bir şekilde bastırılmazlar. Onlar ruhun kendiliğinden oluşan ürünleridir ve her biri kaynağının tohumunu gücünü bozulmamış olarak içinde barındırır.¹²²

¹¹⁹ Campbell, Joseph, 2013, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev.: Sabri Gürses, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s. 13

¹²⁰ Villeneuve, Denis, 2017, Blade Runner 2049

¹²¹ Özlem, Doğan, 2014, Kültürün İki Uzlaşmaz Bileşeni; Bilim ve Din, Assos Felsefe Günleri Konuşması

¹²² Campbell, Joseph, 2013, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev.: Sabri Gürses, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s. 13

O halde mitos inşa edilen bir şey değildir. Biz onu hissederiz, duyarız, görürüz ve bizde yarattığı mucizeyi başkalarına da aktarıyoruz. Tevhitten geliyor ve tevhide gidiyorsa o mucize Tanrısal'dır, yok eğer tevhidi parçalıyorsa o ancak ve ancak şeytani bir inşadır.

"Ne varlık vardı ne yokluk, dünya yoktu, onu örtecek gökyüzü de."¹²³

Bu cümleyi ister dini ister felsefi ister bilimsel ister edebi isterse de mitolojik açıdan değerlendirelim, hepsinde de hak-hakikat yakınlığını hissederiz. Ne bütünüyle mutlak bir şekilde yanlışlayabiliriz ne de doğrulayabiliriz. Fakat hepimiz hakikati bu cümlede buram buram hissederiz. Anlam dediğimiz şey sadece yanlışlanmaya veya doğrulanmaya gelmez, bunlara sığmaz. Mitos da böyledir. Ama yanlışlanmaya ve-veya doğrulanmaya geliyorsa o şey bir inşadır ve mitos değildir. O şey büyük olasılıkla ya bilimdir ya da bir ideolojidir.

FRAGMANLAR:

- *Sizinkiler beni neden yarattı?*

- *Yapabileceğimiz için yaptık.*

- *Siz kendi yaratıcınızdan aynı cevabı alsanız sizin için nasıl bir hayal kırıklığı olacağını düşünüebiliyor musunuz?*¹²⁴

İnsan hep bir şeyler arar, nasıl desem? ... Anne karnında değilse de evinde olduğunu hissetmek ister, olmadı vatanında ya da mahallesinde olduğunu hissetmek ister. Sürekli koparız bir şeylerden, dağılır paramparça oluruz, anlamın bedelidir bunlar, hüznün yoludur. Yersizlik yurtsuzluk ve kimi kimsesizlik insanın dünya üzerindeki kaderidir. Bu kaderden kaçma eyleminde hiç kuşkusuz özgürüz ama o kaderin içinde hapsolmuş olduğumuzu unutmamamız gerekir. Bizler kaçıyoruz onulmaz bir boşluktan onulmaz bir boşluğa, kaçıyoruz ama dönen bir zaman ve mekânda, dönen bir erd û ezmanda, dönen bir bedende, dönen bir kanda dönen bir enfüs ve afakta.

¹²³ Yaradılış Kasidesi, Nâsadiya-Sukta, Rig-Veda, X. 129

¹²⁴ Scott, Ridley, 2012, Prometheus

*SÖZLER: İnsan zihnini ütopyasız, mitolojisiz (efsanesiz, destansız) bırakmak, bedeni susuz bırakmaya benzer.*¹²⁵ Abdullah Öcalan

Devletlerin hurafeleri ve hakikatleri olduğu gibi toplumların da vardır. Devlet hem kendisi hem de halk için hangi “hurafelerin ve hakikatlerin” seçileceğini belirler hem de toplumu bunlara göre kültürlendirir. Burada hem bir inşa hem de bir yıkım vardır. Devlet ister laik-seküler olsun ister teokratik ister demokratik ister monarşik olsun sınırlarını, temellerini, çerçevesini bu şekilde inşa eder. Bir devlet, “hurafelere ve hakikatlere” hâkim değilse asla toplum ve toprak üzerinde de hâkimiyet kuramaz. Sivil-doğal insanı vatandaşlaştırmadan tutun, bir toprak parçasının vatan haline getirilmesine, bir insanın evlenmesinden tutun, bir bayramın kutlanma şekline kadar her yere hâkim olması ancak ve ancak “hurafe ve hakikatlere” egemen olması ile mümkündür.

Devletler tarihlerini, metafiziklerini, estetiklerini, edebiyatlarını, ideolojilerini, ırk-millet duygudaşıklarını bu egemenlikle inşa ederler. Bütün devletler böyle oldukları için kurulmaları zorunlu olarak rasyonel değil, irrasyoneldir. Bu durum devleti gayri meşru yapmaz, çünkü insanları ilkelere götüren süreçler de rasyonel değildir. Ama asıl iş bundan sonra başlar, yani devletin kurulmasından sonra yapının rasyonel hale getirilmesi gerekir, aksi halde devlet uzun süre hayatta kalamaz veya hem kendisi hem de başka devlet ve toplumlar için çok yıkıcı bir yapıya dönüşebilir. Batı dışındaki hiçbir devlet, kuruluştan sonra rasyonelleşememiş ve ırk duygudaşlığını yurttaşlığa dönüştürememiştir. Bunların başını da ne yazık ki İslami devletler çeker.

Devlet ilkeye uygun bir inşa mı, değil mi?

Dünyada ilkeye uygun olan hiçbir devlet yoktur. Batılı devletler görece en azından kendi içlerinde ilkeye yaklaşmışlardır ama Batı dışındaki devlet ve toplulukların durumu ilkeye çok ama çok uzaktır. “Hurafe ve hakikat” denilen şeyler insanı özneleştiriyorsa sorun yok ama nesne haline getiriyorsa, yani insan etkinliğine darbe vuruyorsa işte orada sorun vardır.

¹²⁵ Öcalan, Abdullah, Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları ve Demokratikleşme, s. 9

Halkların yola devam etmesini sağlayan nedir?

SÖZLER: “Bir ulusun türkülerini yapanlar, yasalarını yapanlardan daha güçlüdür.” William Shakespeare

İnanmak çok zor öyle değil mi ego?

Bunun için yeterince canlı olmak gerekir. Sadece hayatta kalma ve bununla ilgili olan şeyleri biriktirme motivasyonu ile yaşama tutunanlar isteseler de inanamazlar. Adaleti ikame edemeyenler hem gökyüzündeki hem de yeryüzündeki anlamı, tutkuyu ve büyüyü kaybederler.

FRAGMANLAR:

Bess: O (sevgili) çok güzel âşık olur.

Doktor: Senin yeteneğin nedir?

Bess: İnanabilirim!¹²⁶

Luther için olduğu gibi Bacon için de bilginin verdiği kısır mutluluk edepsizdir. Bu mutluluk, insanların hakikat dedikleri doyuma değil, “icraat” a, yani etkili yönetime bağlıdır. Ne gizem olmalıdır ne de gizemin açıklığa kavuşmasına duyulan arzu.¹²⁷ Görece Batı Uygarlığı bu konuda “başarılı” oldu. Bu yeryüzünün gördüğü en yıkıcı başarıdır. Batı aydınlanmasının yararlılık, haz ve ölçme tutkusu, hayatın temeli olan gizemi, tutkuyu ve arzuyu ortadan kaldırmak üzere. Zaten biliş çağı dalgası doğası gereği pornografiktir, ona demir atmak ise bizleri adeta öldürdü.

Hiç kimse insan üzerinde egemenlik kuramaz, kurmaya yönelik her teşebbüs zulüm ve nesneleşme ile sonuçlanır. Ontolojisi olmayan hiçbir epistemoloji inşa edilemez. Egemenlik altına alma teşebbüslerinin nedenleri ve kaynakları asla salt beşerî olamaz. Tanrı da olamaz ama Tanrısal olabilir. Bundan dolayı da hiçbir sistem salt beşerî olamaz. Meşru olan her sistem, zorunlu olarak hem ontolojik hem de epistemolojik köklere-ilkelere dayanmak zorundadır.

¹²⁶ Trier, Lars Von, 1983, Breaking The Waves/Dalgaları Aşmak

¹²⁷ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 21

Nietzsche daha yüce bir benliğe ait olmak ister. Tanrının yerine Üstinsanını geçirmek ister; çünkü tektanrıcılığın, özellikle de bozulmuş, Hristiyan biçiminin artık açıkça mitolojiye dönüştüğü kanısındadır.¹²⁸

FRAGMANLAR: Keşke, şu hayatta, yanıma alıp Yunanistan'a götürebileceğim, içgüdüsel olarak tamamen enerjiden yoksun birileri olsaydı... ve falanca tapınağın önünde durarak ve kutsal akıntıya bakarak onlara: "Bak; hayat sadece binlerce yerel Tanrı boyunca kavranabilir. Sadece Zeus gibi yaşlı, eski Tanrılarla değil, mekânların, insanların ruhunda yaşayan Tanrılarla. İşte falanca ağacın, falanca tuğla duvarına ait kavisin, falanca balık ve patates cipsi dükkanının ruhu, ne dersin ve insanların sinirini bozan barut renkli çatıların ruhu, ey tembeller" diyebilseydim. Onlara şöyle derdim: "Tapının... Gördüğünüz her şeye, böylece daha fazla şey çıkacak ortaya."129

Düşüyoruz hayy... Ve bize bizden başka yardım edecek de yok. Kendimizi terbiye etmezsek hepimiz yaşayan birer ölüye dönüşeceğiz!

Kendimi inşa etme ışığını kaybettim... Allah'a inanmıyorum, bedenimi gömmeyin, mezar istemiyorum... Korkmuyorum, bir yerlere uzak yerlere gideceğimi sanmıyorum...¹³⁰

Dinlediği son şarkıdan, içtiği şaraptan, içine çektiği sigara dumanından sanki çok zevk alıyor gibi Mehmet, hatta sigarası için küllük bile arıyor. Şu içimizdeki, kendisini öldürecekken bile ölüme inanmıyor. Sevgili Mehmet'in biz geriye kalanlardan, intihar etmeyen veya intihar etmeyi düşünmeyenlerden hiçbir farkı yok gibi. Hepimiz yaşayan ölüler gibiyiz, umutsuz bir boşluk içinde debelenip duruyoruz. Sahi, yaşadığımızı ya da öldüğümüzü nasıl anlayabiliriz? Bu kadar çok anlamsızlık ve anlam vermek için debelenme çok ağır bir yük değil mi? Yeryüzünde öyle bir cehennem yarattık ki, özne olamıyoruz ve sürekli nesneyiz. Bu kültür-uygarlık tersyüz edilmelidir, belki o

¹²⁸ Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, s. 156

¹²⁹ Lumet, Sidney, 1977, Equus

¹³⁰ Pişkin, Mehmet, 2014, İntihar Öncesi, Youtube Videosu

zaman hayatın anlamı, büyüü fışkırır her yerden ve yaşadığımızı hissederek.

Ursula K. Leguin'a kulak verelim: "Rumplestiltskin'den Savaş ve Barışa, öykü, insan beyninin anlamak amacıyla yaratmış olduğu temel araçlardan biridir. Tekerleği hiç kullanmamış müt-hiş toplumlar olmuştur ancak öyküler anlatmamış hiçbir toplum yoktur."

Nereden geldik, neredeyiz ve nereye gidiyoruz sorularını sor-mayan insan olamaz. İnsan, insanlık ve hayat bir öyküdür.

İnsan öykü olmaya neden ihtiyaç duyuyor ego?

"Öykü ile başlayalım. İnsanlar öykü anlatan hayvanlardır. Dünyamızı öykü ve efsanelerle evcilleştiriyoruz... 'Bir zaman-lar...' diye başlayan ve kahramanımız çeşitli maceralarda ka-zandığı başarılarından sonra 'evine döndü' diye biten bir efsa-neye olan ihtiyacımız benliğimizde her zaman var olmuştur."

Sam Keen'in de burada ifade ettiği gibi "dünyamızı evcilleş-tirme isteği" öyle görünüyor ki temel bir ihtiyaç. Başka bir kâinattan gelip gelmediğimiz bir tarafa, biz insanlar anne kar-nından çıkan varlıklarız. Dışarısı bize hep tekinsiz geliyor ve onu bir anne karnı huzuruna kavuşturmak kadar olmasa da en azından evcil hale getirmek doğal-içgüdüsel bir ihtiyaç haline geliyor. Bu içgüdümüzü terbiye ettiğimiz oranda sorumluluk yüklenir ve kâmil insan oluruz. Ve böylece bilim, sanat, felsefe ve edebiyat gibi doruk noktalara çıkarız.

FRAGMANLAR: "Efsanelere göre yaşıyoruz, efsanelere göre ölüyo-ruz."¹³¹ Marlon Brando

Bunların sonucunda kendinizi güvende hissedebiliyor musu-nuz?

Heidegger'e göre Varlığa yönelik her tanımlama, Varlığın kav-ranmasının imkânsız olmasından dolayı zorunlu olarak yanlış-tır.¹³²

Heidegger bunu Tanrı için söylüyor. İnsan ölümlü bir bedende, ölümlü bir anne-baba karşısında, ölümlü bir gezegen ve

¹³¹ Riley, Stevan, 2015, Dinle Beni Marlon

¹³² Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 1139

kâinatta bulunuyor, bunlara mukabil her hücresi yaşamak için can atan bir varlıktır, dolayısıyla kendisini güvende asla hissedemez. Ancak bir Tanrıya yaslanırsa görece daha güvende hissedebilir fakat Tanrıyı da kavrayabilecek bir varlık değildir. Öyle görünüyor ki insan bir beden içinde oldukça bu güven problemi de aşlamayacaktır.

Bunu aşmanın bir yolunu düşünmediniz mi?

Bu aşılabılır bir şey değil. En azından kolektif bir aşma söz konusu olamaz. Ama dikey ve yatay eksenleri tevhit üzere olan bir medeniyeti ikame edersek çok şeyin değişeceğini düşünüyorum. Tanrısala sarılmamız gerekiyor başka bir çaremiz yok!

Mitostan nasıl koptunuz?

Mit, insanı doğaya tabi kılarken, Aydınlanma doğayı insana tabi kılmıştır... Böylece, insanın doğa üzerindeki egemenliği hem insanın hem insanın iç doğasının ve hem de doğanın egemenlik altına alınmasıyla sonuçlanmıştır.¹³³ İnsanın varlıklarla ve Varlıkla girdiği anlamsız savaş sonucunda zincirleme bir nesneleşme inşa edildi. Yani pirinç almaya giderken eldeki bulgurdan da olduk.

Bir yere doğru gittiğinizi görüyor musun?

Elbette görüyorum hatta dinde bile bunu görmek mümkün... Tevrat ve İncil'in de Kuran gibi değiştirilmemiş kitaplar olduğunu varsayarsak, ortada büyük çelişkilerden ziyade insanı terbiye etme sürecini görürüz. Kuran'a doğru gelindikçe din daha soyut ve varoluşa daha dost hale gelmiştir. Bu değişim, insanın gelişimi ile paralellik göstermiştir.

Putlar mı edindiniz ego?

Putlardan hiç vazgeçmedik ki... "Çiftçi olan toplumlarca en güçlü tanrı, dişi tanrıdır. Hayvan yetiştiren göçebe toplumlarda ise en güçlü olanı erkek tanrıdır."¹³⁴ Bugün de ırk, mezhep, güç-para merkezli bir sürü putumuz var. Hayatı sadece maddi temelli görmek bizleri kör etti!

¹³³ Dellaloğlu, Besim F. 2014, Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum, Say Yayınları, İstanbul, s.37

¹³⁴ Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 82

Menzile bakmayı ne zaman öğreneceksiniz?

İlkeyi-Tab'ı ve tevhidi tarih felsefesini hakkıyla gördüğümüz zaman...

Din de size yardımcı olmaz mı?

Yardımcı oldu ve olmaya da devam edecektir. Giddens'a kulak verelim: Sosyologlar, dini, kuşatıcı ve doğaüstü olan gerçekliğin bir düşüncesini yaratarak nihai anlam ve amaç duygusunu sağlayan ritüel ve inançların genel olarak paylaşılan bir kültürel dizge olarak tanımlamışlardır (Durkheim 1965; Berger 1967; Wuthnow 1988). Bu tanımlamada üç öge yer almaktadır: 1. Din; kültürün bir biçimidir. Kültür, insan grupları arasında genel bir kimlik yaratan ortak değerler, inançlar, kurallar ve düşüncelerden oluşur. Din; tüm bu nitelikleri paylaşmaktadır. 2. Din; ayinsel yöntemler içeren inançları içerir. Böylece tüm dinler, inanların yer aldığı ve dinin toplumun bir üyesi olduğunu gösteren özel faaliyetler içerir. 3. Belki de en önemlisi, dinin yaşamın eninde sonunda anlamlı olduğuna dair amaçlılık duygusu yaratmasıdır.¹³⁵

Sonuç olarak ne düşünüyorsun?

Ne yaparsak yapalım ve ne düşünürsek düşünelim ister materyalist ister idealist ister anarşist ister varoluşçu olalım fark etmez... Her şey zorunlu olarak kendi sofosunu, mitosunu ve ritosunu yaratır. Yolumuzu kaybetmemek için ise dikey ve yatay eksenlerin tevhidinde ihtiyacımız vardır. Ben işte o eksenleri düşünmeye çalışıyorum.

Dinin şiddet yönünü nasıl görüyorsun?

Temiz olan hiçbir şiddet türü yok; kurban edimi, en iyi durumlarda bile ancak arındırıcı bir şiddet olarak tanımlanmak zorunda. Kurban kesenlerin de bu kesme işinden sonra arınma işleminden geçmeleri zorunluluğu buradan kaynaklanıyor... Demek ki dinsel demek yararsız demek değildir. Dinsel inanç, şiddeti insani olmaktan çıkarmakta, insanı kendi şiddetinden

¹³⁵ Giddens, Anthony, 2012, Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, İstanbul, s. 580

korumak için elinden şiddetini almakta ve bu şiddeti aşkın ve sürekli bir tehdit durumuna getirmektedir.¹³⁶

Sen inanan bir insan mısın ego?

*SÖZLER: Vücudunun nasıl yapılmış olduğuna bir bak. 30 trilyon hücremiz var. Her biri 10.000 tane sürekli aktif kimyasal reaksiyonda bulunuyor. Bu bedenin bir Tanrı tarafından yapılmış olduğuna değil de şans eseri olmuş olduğuna inanmak için çok daha büyük bir inanca sahip olmak gerekir.*¹³⁷ Ralph L. Byron

Bizi kuşatan ve aşan çok büyük bir şeye inanıyorum, ona Tanrı da Kâinat da demek mümkündür ve bana göre ikisi de hakikattir. Çünkü bütün varlık, Varlığa dâhildir, buna Tanrının kendisi de dahildir ve zaten başka türlü olması da düşünülemez.

∞ dest¹³⁸ ∞

Ritos nedir?

Kutsalla ilgili, simgesel ve önceden oluşturulmuş anlamlar taşıyan, geleneksel eylem ve uygulamalara ritos (ritus) denir. Ritos sözcüğünün kökeni Latince'dir ve dinsel tören, uygulama, gelenek anlamlarına gelir. Med dilinde rita, "kozmosun düzeni" demektir; aynı biçimde Sanskritçe'de rita "evrensel, doğal, toplumsal, dinsel düzen" anlamına gelir.¹³⁹

Kalabalıkların arasında nasıl hareket eder?

Ritos öyle hareket eder ki; araçları amaç haline getirir ve sürekli putlar inşa eder.

Neden böyle düşünüyorsun?

¹³⁶ Girard, René, 2003, Mitosların ve Ayinlerin Doğuşu, Çev.: Necmiye Alpay, Kanat Kitap, İstanbul

¹³⁷ Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 335

¹³⁸ Dest: El

¹³⁹ Tecimer, Ömer, Sinema, Modern Mitoloji, Plan b Yayınları, İstanbul, s. 29

İnsanların çoğu ya bir aracı nesne, alışkanlık, kişi kullanmadan ya mucize anlarında olduğu gibi doğrudan nesne durumuna düşmeden ya da içinde doğdukları toplumun doğal kültür-lenme sürecinden geçmeden “Tanrı’ya” inanmazlar. Örneğin; putların önüne yiyecekler, kurbanlar koyarlar ve bu verdiklerinin, kendilerini Tanrı’ya yaklaştıracığına inanırlar. Oruç, namaz gibi ibadetleri bile amaç haline getirip esasında ibadetlerine tapar hale gelirler. Yaşayan ya da ölmüş bir “Tanrı dostu” bularak onu aracı kılarak Tanrıya yönelmeye çalışırlar. Ya da koşulsuz tepkiler esnasında inanırlar. Örneğin; kesin öleceklerine kanaat getirdikleri zaman, kılıç-silah zorbalığına maruz kaldıklarında, kaza anlarında, doğal felaketlerde, denizde, çölde veya ormanda kaybolduklarında. En yaygın inanma biçimi ise atalardan, içine doğulan aileden ve halklardan adeta bir miras olarak devralınan imandır. Bütün bunlar insan eliyle inşa edilmiş devasa ritüel dünyaları demektir. Tabi yardımcıları da sofos ve mitostur.

Bunları neden doğru bulmuyorsun?

Çünkü saydığım durumların hepsinde insan nesnedir, iradesiz ya da iradesine yabancılaşmış bir şekilde inanır. Tümünde de pratik teoriden önce gelir. Ortada bir bilgi, merak, şahit olma, arama, sorgulama, şüphe etme, tercih etme, canlı ve aktif bilinç yoktur. Yani din-iman işleri aslında faşizm gibi yayılır. Dikkat edilirse her ülkede din ve siyasal rejim paralel hareket eder. Örneğin; Hindistan’da doğan her insan, kast sistemi, Hinduizm-Budizm içine doğar ve tüm yaşamı bunlarla devam eder. Dünyada bu durumdan farklı olan bir yer yoktur.

Nasıl bir insan tipi ortaya çıkar?

Bu iman biçimleri, saydığım nedenlerden dolayı sahil olmadiğundan, özetle şahsiyetli bilince dayanmadığından Firavuni bir insan tipi ortaya çıkarır. Yani gücünün yettiğine karşı Firavun, yetmediğine karşı da köle olan bir insan tipi.

AYETLER: Bir zamanlar Kâbe’nin yerini İbrahim’e açıklayarak: Sakın O’na herhangi bir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, kıyama duranlar, rükû ve secdeye varanlar için evimi tertemiz tut! demiştik.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Hacc, 26. Ayet

Yaşayan ölüler gibi olmaya alıştılar mı?

Aşağıda yazılı yerlerden size müzeyi en çok hatırlatan hangisi-
dir sorusuna; kol işçilerinin %66'sı, usta işçiler ve memurların
%45'i, meslek sahipleri, üst kesim yöneticilerin %30,5'i "kilise"
cevabını vermişlerdir.¹⁴¹

Fransa'da yapılmış bu araştırmada da görüleceği üzere; dinle-
rin ve dindarların hayat, var oluş ve değişim düşmanı bir kül-
türü temsil ettikleri bilinen bir gerçektir.

Camilerde durum nasıl?

Batı'da kilisenin en azından toplumsal alanda-yaşamda birçok
izdüşümü, yani devamlılığı var. Caminin ise böyle bir du-
rumda olduğunu söyleyemeyiz. Camiye giren her ortalama
Müslüman bir an önce dışarı çıkmayı düşünür. Çünkü hem
duygu çağı dalgasında debelenen bir imam bilinci hem de ha-
yatla ilgisi olmayan bir kültür içinde kimse fazla kalmak iste-
mez.

İnsanların bu durumunu nasıl değerlendiriyorsun?

İnsanlarda içten içe bir uyanma gözlemliyorum. Çünkü artık
bütün camilerin "Allah'ın evi" değil de devletlerin-egemenle-
rin eğitim kampları olduğunu fark ediyorlar. Oralarda beşerin
yüceltildiğini, yücenin de beşerileştirildiğini görüyorlar. Tevhi-
din ortadan kaldırıldığı yerin "Allah'ın evi" olamayacağını ya-
vaş da olsa fark ediyorlar.

Etrafta bu kadar "fazla ruhun" olduğu ama bir o kadar da in-
sanların yaşayan ölümlere dönüştüğü başka bir çağ bilmiyorum.
Şirket ruhu, halk-millet ruhu, toplum ruhu, çağ ruhu, takım
ruhu, devlet ruhu...

*FRAGMANLAR: Dikkatini çekmek için çan mı çalayım yoksa hopar-
lör ile mi konuşayım? Gita'ya mı, Kuran'a mı yoksa İncil'e mi uya-
yım?... Evime gitmek istiyorum sadece. Ne derssen yapacağım söz.*¹⁴²

Ritüellerin değerli olanı olur mu?

Genel bir tanım vardır: "Anlamı bilinmeden yapılan her şey ri-
tüeldir." Bana göre ise anlamı bilinen ritüeller de vardır. Fakat

¹⁴¹ Berger, John, 2013, Görme Biçimleri, Çev.: Yurdanur Salman, Metis Yayınları,
İstanbul, s. 24

¹⁴² Hirani, Rajkumar, 2014, PK

anlamı bilinmeden yapılan ritüellerin hepsi insanı nesneleştirir. Çünkü konuşan, ad veren, soru soran, yaşayan bilinçli bir varlığın bilmediği bir şeyi yapması meşru olamaz. Hele hele bunları başkalarına da dayatıyorsa meşruiyetini iyice yitirir ve zalim haline gelir. Anlamı bilinenleri de özneleştiren ve nesneleştiren ritüeller şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.

Ritüeller olmasa bir çaydan, kahveden, konserden haz alınmaz, bir oyun oynanamaz. Bir Japon'un çay içme süreci keyif verici ve bir o kadar da estetikdir. Ama bir Hintlinin düğünü de bir o kadar keyifsizdir. Çünkü aşırı şekilde ritüellere boğulmuştur. Bir ibadet, örneğin namaz kılma süreci de keyifli ve güzeldir. Fakat en ince ayrıntılarına kadar "ritüellere" ve mutlak kurallara bağlanırsa ruhu, estetiği kaçar ve ritüeller toplamının kendisi bir amaç haline gelir.

Ritüel nasıl olmalı ego?

Ritüel, eylemin esas ruhunu, amacını koruyacak, ona devamlılık sağlayacak sadelikte ve ölçüde olmak zorundadır. Aksi halde esas ruh ve devamlılığın yerini ritüelin cansız bedeniformu alır. Örneğin; namaz sadece Allah'ın karşısında eğilen, sadece Ona ibadet eden ve sadece Ondan isteyen bir ruhun davranışı olmaktan çıkar, yatıp kalkmalar ve bir şeyler okuma eylemine döner ve bu eylemin kendisi bir amaç haline gelir. Oysa bütün ibadetler ve ritüeller birer araçtır. İnsanın etkinliğini arttırmayan, onu özneleştirmeyen ve onu daha canlı, bilinçli, diri, sağlıklı hale getirmeyen her ritüel bilin ki ya amacından sapmıştır ya da amacı zaten kötüdür.

Ferisi soyu hiç uslanmadı değil mi?

Rahip sınıfı ve diyanet gibi kurumlar, dini her zaman muktedirlerin kontrolünde tutup insanları köleleştirmek için kullanırlar. Bu büyücüler, bütün dinlerin en büyük düşmanı olmuşlardır. Her peygamberi ilk önce onlar düşman görmüşlerdir ve peygamberlerden sonra da dinlerin içini boşaltmak için egemenlerin memurluğuna ilk onlar soyunmuşlardır. Bu kıyamete kadar devam edecektir. Ama onları egemen olamayacakları kadar terbiye etmek de tevhit üzere olan her özne insanın sorumluluğudur.

Ritüelin amacı; insanı ve toplumu etkinleştiren, özneleştiren değerlerin sürekliliğini-devamlılığını sağlamaktır. Ritüel insanları askerleştiriyorsa, kula kul yapıyorsa, devlete ve ırka taptıyorsa böyle bir ritüelin kaynağı yüce olamaz, o ritüel şeytanın eli haline gelmiş ve yere düşürülmüş demektir.

*AYETLER: Bu böyledir. Her kim Allah'ın sembollerine saygı gösterirse, kalbinde sakınma duygusu var demektir.*¹⁴³

Batı şeytana karşı daha mı iyi savaşıyor?

Batıda; durmayı, düşünmeyi, zaman ve mekân algısını canlı tutmayı amaçlayan oruç ve namaz gibi ibadetler olmadığı halde, neden onlar bizlerden daha iyi düşünüyorlar, daha iyi yasalar yazıyorlar, daha iyi bilimsel ve sanatsal etkinliklerde bulunuyorlar, neden daha iyi şehirler inşa ediyorlar? İbadetin amacı değil de kendisi amaç haline gelirse işte böyle içi boşalır ve iyi hayatı ikame etmekten uzaklaşır. O kendilerine Müslüman diyenlerin beğenmediği Batı, Müslümanların birçok ibadetine kendi coğrafyalarında hayat verdiler. Bunu da akıllarını kullanarak yaptılar.

Geriye mi gidiyorsunuz?

Ancak Grek Tanrıları başka halkların Tanrılarından, yalnız dinsel yani insan yaşamının zaruret ve ihtiyaçlarına dayanan değil, üstelik estetiksel merakı da tatmin eden ve bugün bile insanları hayran bırakan, onlara haz veren Tanrılar olarak ayrılır.¹⁴⁴

Firavun öyle bir tanrıydı ki, döneminde yaratılan sanat, bütün dünya sanatının ilham kaynaklarından birisi oldu. Yine aynı şekilde Apollon ve Zeus ruhu; eşsiz bir mitoloji, mimari, heykel, felsefe ve bilim inşa etti ve bugün bile bütün insanlık onlardan ilham almaya devam ediyor.

SÖZLER: Dünyaya tapmak; taparken de araçlara ihtiyaç duyar hale gelmek ve bu aldanmayı Tanrı adıyla yapmak ne fena haldir!

¹⁴³ Hacc, 32. Ayet

¹⁴⁴ Feuerbach, Ludwig, 2015, Tanrıların Doğuşu, Çev.: Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul, s. 105

Sofos hakkında ne düşünüyorsun ego?

Kur'an'da; 275 yerde "düşünmüyor musunuz, akıl etmiyor musunuz" diye sorulmakta, 200 yerde gezerek, çıkarak araştırıp, eskilerin kalıntılarından ibret almaktan, 670 yerde ise ilim ve ilme teşvikten söz edilmektedir. Şura ve istişarenin önemi vurgulanmaktadır.¹⁴⁶

İnsan hangi mantığı-aklı kullanırsa kullansın, görülen madde-nin dışında bir mutlak uzay-zaman, maddesiz hareket ya da hareketsiz madde-varlık asla düşünemez. Bunlar içeriksiz kal-maya mahkûmdur. Görülen varlıkların-şeylerin bilgisine de görelî-olasılıklı çerçeveler şeklinde ulaşabilir. Görülen o ki; in-san sadece bilmeyi istemeye değil, inanca da mahkûmdur.

Ben; beşerî-tarihsel tevhidi sağlayan ve insanı ilahi-zamansal tevhide doğru yürüten bilgiye sofos diyorum. Bu bilgi de do-ğası gereği ontolojik, epistemolojik ve pratik açıdan tevhit üze-redir.

Nietzsche Zerdüş'tü şu şekilde konuşturur: "... Kendisini ko-ruyup sürdürmek için şeylerin içine değer koyan insanın ken-disidir; şeyler için bir anlam, insani bir anlam yaratan insandır. Onun için de kendisini "insan", yani değer biçen olarak adlan-dırmıştır... Değer biçmek yaratmaktır, duyuyor musun ey ya-ratıcılar? Değer biçmenin kendisi bütün değer biçilmiş şeylerin en değerlisidir. Değeri ancak değer biçme yaratır ve değer biçme olmadan varlık cevizinin içi bomboş kalır. Duyun bunu ey yaratıcılar!.." ¹⁴⁷

Anlam ve değer Tanrıdan ve-veya Tanrısal olandan çalındığın-dan beri başımız dertten kurtulmuyor. Ancak bir Tanrısal kay-naktan anlam ve değer akabilir. Sadece insan eliyle yaratılan

¹⁴⁵ Çav: Göz

¹⁴⁶ Özgen, Mehmet Kasım, 1999, İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi, Ed.: Ömer Demir, Liberte Yayınları, Ankara, s. 101

¹⁴⁷ Fukuyama, Francis, 2014, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Pro-fil Yayıncılık, İstanbul, s. 247

her anlam ve değer insan üzerinde yükselip onu ele geçirir. Zincirleme nesne dünyası kurmamızın nedeni bu ontolojik hırsızlıktır. Üstelik bu hırsızlığın üzerine bir epistemoloji ve pratik inşa ettik ve düştükçe düştük.

Müslümanlar nasıl düşünüyorlardı?

İbn Arabi varlığın beş mertebesinde söz eder:

- I. Gayb-ı Mutlak/Sırrü's-Sır: "Zat" mertebesi. Burada Hakk, insan aklı ile tamamen bilinmez; mutlak sır durumundadır.
- II. Uluhiyyet makamı: Sıfatlar ve isimler (Esmâ) mertebesidir.
- III. Rubibiyyet Makamı: Ef'al mertebesi, işlevsellik.
- IV. Emsal ve hayal mertebesi. Diğer adı Alem-i Misal'dir.
- V. Hisler ve müşahade mertebesi. Diğer adı Âlem-i Şuhut'tur.¹⁴⁸

Onların içinde sahih niyetlerle iyi düşünmeye çalışanlar oldu. Ama katı hiyerarşik düşünme tarzları adeta gökyüzündeki bir din gibi kaldı. Üstelik bunu mistik olanlar da tıp-astronomi formasyonu olanlar da yaptı. Yani ne düşüncenin ne de dinin hayatla bağlarını kurup şehre indirebildiler.

Sence bunun nedeni neydi?

Ne mantık ne de fizik biliyorlardı, bilenler de bunları düşünce-lerinde kullanmaları gerektiğini ya da Kuranla çelişmeden nasıl kullanabileceklerini bilmiyorlardı.

Tarih üstü yönleri de olan bir akla, mantığa, bilgiye, ilkelere ulaşmamızı Tanrı adeta emreder. Aksi halde yeryüzüne hiçbir din göndermezdi, hadi gönderdi diyelim "son din" şeklinde bir din göndermezdi. Bizim için tarih üstü yönleri de olan bir Kitabı ve kâinatı ölçü yapmazdı. Tarih üstünü de menzil kılma- dan, insan yeryüzünde Tanrının halifesi, yani özne-sorumlu olamaz.

AYETLER: Bir zamanlar Rabb'in meleklerle: "Ben, yeryüzünde bir halife atayacağım," demişti de onlar şöyle konuşmuşlardı: "Orada bozgunculuk etmekte olan, kan döken birini mi atayacaksın? Oysaki

¹⁴⁸ Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüya- ların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 326

*bizler, seni hamd ile tespih ediyoruz; seni kutsayıp yüceltiyoruz." Allah şöyle dedi: "Şu bir gerçek ki ben, sizin bilmediklerinizi bilmekteyim."*¹⁴⁹

Meleklerin bilmediğini siz biliyor musunuz?

İnsan kadar bütün varlıkları sevebilen ve bütün varlıklardan nefret edebilen başka bir bilinç sahibi yaratılmış olmayabilir. Şeytan da dâhil hiçbir melek bu konularda bizimle yarışamaya bilir. Bunu artık bütün varlık âlemi biliyor. Doğal olarak bizler de biliyoruz. Fakat hepimizin bilmediği bir şey var, o da şudur: Tanrının bizler de dâhil bunca şeyi yaratmadaki amacı nedir? Ve daha da önemlisi Tanrı dediğimiz Varlık kimdir? İndirdiği kitaplarda özellikle de dikey boyutlu ayetlerde kendisini tanıtır ama bizler yine de kim olduğunu anlayamıyoruz.

Sence anlayamamanızın nedeni ne olabilir?

Onu kuşatamıyoruz, yani herhangi bir varlığın enfüs ve afakını kuşatamıyorsan anlayamazsın.

Kuşatmanız mümkün mü?

Hayır, mümkün değil. Kuşatabilseydik Tanrı olurduk. Kuşatılamayan ama her şeyi kuşatan ve aşan varlık ancak ve ancak bir Tanrı olabilir. Bu anlamda Kant'ın numeni fenomenden ayırması çok ama çok doğru bir şeydir hem de nesnel düzeyde.

Bu durum bir anlam boşluğu yaratmaz mı ego?

Çoktan yarattı bile ama insanın trajedisi-gerçekliği bu.

Bu çok acımasızca gelmiyor mu sana?

Başka türlü insan denilen bilinç sahibi varlık var olabilir miydi bundan emin değiliz. Yani Tanrı ya da kâinatın da sınırları var. Diğer taraftan bizler "duyum ve duygu çağ dalgalarını" yaşadık. Şu anda "bilis çağı dalgasına" demir atmak yerine demir alıp "ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ dalgalarına" doğru yol alırsak, birçok hakikatin gözlerimiz önüne serileceğine inanıyoruz. Bizler yolda olan varlıklarız, tevhitten gelen ve tevhide giden bir yol bu. Ne başlangıcı ne de sonu tam olarak biliyoruz, bundan dolayı da yolculuk bize anlamsız gelebilir. Ama insan,

¹⁴⁹ Bakara, 30. Ayet

anlamı görüp anlama sarıldığı kadar yücelir, anlamsızlığa sarıldığı kadar da düşer. Sürekli düşmelere bakarak insan ve hayat hakkında yargıya varmak hatalı olur. Bizi yüceltene bakmalıyız. Kendimizi terbiye edip bozgunculuğu ve kan dökmeyi terk etmeliyiz. Bunları hiç yapamadık, bir yapalım bakalım, belki o zaman göreceğiz kim olduğumuzu ve neden var olduğumuzu.

*FRAGMANLAR: Büyümek; hayallerini ve umutlarını taşıyabilmektir, özlemek değildir.*¹⁵⁰

Öyle görünüyor ki insan; hayallerini ve umutlarını taşımakla özlemek arasında kalmaktan kendisini alıkoyamıyor. Çünkü hayatın büyüğü ve anlamı hep bu araf-ara durumda kalmaya bağlıdır. Taşıma ya da özlemekten birini tercih etmek her şeyi bitirebilir. İşte bu insanı ürkütür.

*SÖZLER: Benzetme ve temsiller, havas tabakadan avam tabakaya geçtikçe, yani âlimlerin elinden cahillerin eline düştüğünde zamanla hakikat zannedilir.*¹⁵¹ Said Kurdi

Sorumluluğunu görüyor musun ego?

Dilthey, idealist ve materyalist tarih felsefelerinin de, tarihe “özgürlüğün gerçekleşme ortamı” gözüyle bakmakla, insanlının özgür olma olanaklarını bir bakıma ellerinden alıp, bunu, ya bir “Tanrısal akıl” a ya da bir “materyalist tarih yasası” na aktardıkları ve böylece insanı “edilgin bir özgürlüğe mahkûm ettikleri” için eleştirir.¹⁵²

Kendimizi terbiye etme işini ne bir Tanrısal akla ne materyalist tarih yasasına ne de günümüzdeki gibi bir çeşit din haline getirilmiş olan tekno-bilim kültürüne havale edebiliriz. İnsanı yaratan bunlar değil ki bundan sonra da yoluna devam etmesini bunlar sağlasın. İnsanı Tanrı ve-veya kâinat var etti, doğal olarak da Tanrısal olan ilkeye-Tab’a sarılmak zorundayız. Kendimizi terbiye etme işi, yani özgür olmamız otomatik şekilde kendiliğinden olacak bir şey değildir. Özgürlük, hayat dolu bir

¹⁵⁰ Bergman, Ingmar, 1978, Autumn Sonata

¹⁵¹ Nursi, Bediüzzaman Said, 2014, Lemalar, Yayına Hazırlayanlar: A. Kayıhan, İ. Atılğan, Ufuk Yayınları, İstanbul, s. 140

¹⁵² Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 192

binleyle uzun ve meşakkatli bir yolculukla mümkün olabilir. Bunu göze almadan ne insan olabiliriz ne de insan kalabiliriz. Bizler henüz olmadık, yoldayız ve ne olacağımızı bilme merakı bizim en anlamlı pusulamız olabilir. Bunun peşine düşmek zorundayız.

Sen de kendi mitos, ritos ve sofosunu düşünecek misin ego?

Kötüler, kötülük yapmak için çok iyi düşündüler. Biz ise iyilik yapmak için pek de düşünmeye gerek yok sandık. Bu çok büyük bir yanılgıydı. Yeryüzüne inen her ayeti öldürmek ve şeytanların hizmetçisi yapacak kadar dönüştürmek nasıl ki yüksek düşünceyi gerektiriyorsa; o ayetleri yeryüzünde ikame etmek de yüksek düşünceyi gerektirir. Hiç kuşkusuz insanın fıtratı her şekle girmeye hazır olarak doğar; onu kötü yapmak da iyi yapmak da iyi düşünmeye bağlıdır. Eğer kâinat yasalarına uygun düşünürsek insanı koruyabiliriz, aksi halde hiçbir şeyi koruyamayız. Ben ömrüm boyunca kâinata hep saygı duydum ve ona saygıda kusur etmeden düşünmeye çalıştım. Bunu yaptığım sürece doğal olarak bir mitos, ritos ve sofos da bana eşlik edecektir. Bu benim inşa ettiğim bir şey de olmayacaktır.

SÖZLER: Yağmurda yürüyenerle, yağmurda yürümüş gibi yapanların kokuları birbirinden farklıdır.

Felsefendeki sayılar hakkında neler söylemek istersin?

Yedi gün, yedi gök-yer vb... “yediler” birçok dini ve hatta bilimsel kaynaktan geçer-belirtilir. Örneğin İslami dünyada düşünürler; beş duyu (5) + akıl (1) + vahiy (1) = hakikat (7) şeklinde yorumlar da yapmışlardır. İncil’de yedi mühürden söz edilir. Diğer taraftan “üçlemeler” de yine hem dini hem bilimsel hem de felsefi bilgi dünyaları içinde kullanılır ve bu kullanım sayısı yedilerden daha fazladır. Ben bütün bunlardan habersiz bir şekilde hareket ettim diyebilirim. Yani Sönn Medeniyet-Tevhidi Felsefe içinde geçen yediler ve üçler herhangi bir planın ürünleri değildirler. Bu kitap-felsefe bir inşa değildir. Fakat bu söylediklerime rağmen insanlar yine de yediler, üçler ve hatta altılar üzerinde mitos, ritos ve sofos kodlarıyla, motifleriyle düşünecek-anlam verecek ve hareket edecekler. Bunları önleyecek araçlara sahip değilim, sahip olsam da önlemek istemem.

Çünkü hakikat olsun ya da olmasın, insanın anlamlar vermesinden “toplamda” zarar gelmez. Ama şunu bilsinler istiyorum: Gauss dağılımı altı değil de beş aralıktan oluşsaydı, o zaman örneğin ekonomi modelinde altılık değer oluşur ve yedilik değer oluşmazdı. Ya da ilkeye-Tab’a, yani bilinç, anaçlık ve tevhide bir şey daha eklenmesi ya da çıkarılması, ilkeyi ilke olmaktan çıkarmasaydı, bu üçleme de ortaya çıkmazdı. Ben elimden geldiğince bütün insanlık birikimini ve Sünnetullah’ın yasalarını birlikte düşünmeye çalışıyorum. Bundan çıkan oranlar, değerler, rakamlar, sayılar ve olasılıklardan emin olsunlar ki ben kendi başıma sorumlu değilim. Bunlar insanın özneleşmesine aracılık ettikleri oranda hakikat olurlar.

Şehre-kente inme konusunda ne düşünüyorsun?

Platon, bilimlerin halka öğretilmesine karşıydı. Öğrencisi olan Aristoteles ise siyasetin gençlere öğretilmesine karşıydı. Çünkü ikisine göre; yığınlar düşünemez, bilimi öğrenemez, gençlerin hayat deneyimleri ise siyaseti öğrenmeye yeterli değildir. Bunlardan ders çıkarmak gerekir... Bir düşünürün salt ayrıksı-yabani bir ot gibi şehre-kente inmemesi gerekir. Çünkü oradaki egemenler-putperestler ve köleler onu kolaylıkla yok ederler. Bu nedenle önce sadece mesajlarıyla mevcut kültüre mayasını çalmalı ve belli bir süre bekledikten sonra şehre-kente inmeli-dir. Bu süreden sonra hem ayrıksı otları olan hem meyve veren hem de güzel görünen hoş kokulu bir ağaç haline gelir. Çünkü şehirde-kentte onun gelmesini bekleyen birçok bitki ve ağaç ortaya çıkmıştır. Böylece onlarla buluşup yola devam edebilir. Tabi sonunun Sokrates veya İsa gibi olabileceğini de göze almalıdır.

Amacın nedir ego?

Nietzsche geleceğin filozoflarının amacını “insanı yeniden doğaya çevirmek” olarak tanımlar. Ona göre bu filozoflar sadece hayatın değil, her şeyin ebedi dönüşünü istemelidirler.¹⁵³

¹⁵³ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 960

SÖZLER: Kurtuluş ne Doğu'dan ne de Batı'dan gelecek. Kurtarıcı söz ve eylemler beklenmeyen bir yerden gelecek.¹⁵⁴ Arnold J. Toynbee

Kurtuluş nereden gelecek?

Kâinatın Tanrısal yasalarına sığınacağız; insanlığın hayat üzere olan başka bir yolu yoktur!

∞ dûrî¹⁵⁵ ∞

Din ve modernizm hakkında ne düşünüyorsun?

Bütün İbrahimi dinler modernizm ile taban tabana zıttır. Çünkü semavi dinler bütünlemeye, birlemeye, tevhide doğru iken modernizm parçalayıcıdır.

Batı uygarlığı dine neden karşıdır?

Batı sınıflı bir toplumdur, birey merkezlidir, piyasa ekonomisi ve liberalizm gibi ekonomi-politik özellikleri baskın olan bir kültürdür. Bu özelliklerinden dolayı da cemaatçi olan dini olsun veya olmasın her şeye karşıdır. Sosyalizm bir din değildir ama bireyi, sınıflı toplumu, mülkiyeti ve liberalizmi ortadan kaldırdığı için düşman kabul edildi.

Batı, akla açık olan yerden değil, kapalı yerden korkar, çünkü kapalılığı öngöremez. Bir yerde akıl dışılık olarsa da onu kendisi inşa etmek ister. İnşa edemediği her şey ona korkunç gelir. Her şeyi illaki ölçmeli, biçmeli, yapılandırmalı, öngörmeli ve yönetmelidir.

Kültürler, topluluklar ve rejimler şahsiyet düşmanı olabilir ama ya Kitap?

SÖZLER: Ben camilerdeki tanrılara değil, Kuran'daki Allah'a inanıyorum!

¹⁵⁴ Toynbee, Arnold J., 2016, Uygarlık Yargılanıyor, Çev.: Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, s. 30-31

¹⁵⁵ Dûrî: Uzaklık

Kuran'ı elime alıp okuduğumda, orada bir şahsiyet düşmanlığı görmüyorum. Kant, insan bilincinin tekil bireyde değil, insan türü üzerinden kemale ulaşabileceğini söyler. Bu gelişimin temelinde de "hem sosyal hem de asosyal olan" bir insanı koyar. Bu çelişki-çatışkı, onun ifadesiyle "antinomi", biz insanları daha kemal bir noktaya taşır. Kuran'daki insan bana göre tam da böyledir, yani hem sosyal hem de asosyaldır. Bu insan tipi bireyden de ötedir, bir şahsiyettir. "Sosyal insanın normallığı-genelliği" ile "asosyal insanın bir çeşit yabancı ot olma" halini aynı anda taşımak zordur. Bunu ancak ve ancak bir şahsiyetse-niz taşıyabilirsiniz. Şahsiyet, özgün bir adalet halidir. Şahsiyet ve adalet hallerinin toplamına da "vasat ümmet" denilir. Böyle bir ümmeti ne Çin ne Hint ne de İslami coğrafya taşıyabilir. Böyle bir hal düşünülmüş de değildir. Ben bu fakir halimle işte "vasat-merkez halı" düşünmeye çalışıyorum.

SÖZLER: "Bilim olduğu sürece İslam ortadan kalkmaz." F. Rosental
Batı bu hali taşıyabilir mi?

Modern Batı'nın kurucu kodlarına ve motiflerine baktığımda, şahsiyetli insan "yetiştirmek" gibi bir amacının olmadığını görsem de şahsiyet düşmanı olduğunu da söyleyemem. Bugüne kadar yetiştirdikleri karşısında herkesin saygılı olması gerekir. Diğerleri ise salt cemaatçılığı, tarikatçılığı, müritliği, partizanlığı, şahsiyetsizliği, köleliği, sülale-ırk tapıcılığını, kast cehen-nemlerini, kadın ve farklılık düşmanlıklarını dayatıyor.

AYETLER: Tanrı'nın krallığı içinizdedir.¹⁵⁶

O krallık nasıl hissedilebilir?

Birey ve şahsiyet kültürünün olduğu yerde hissedilebilir.

AYETLER: İstesek üzerlerine gökten öyle bir mucize indiririz ki inan-maktan başka çareleri kalmaz.¹⁵⁷

Nietzsche'ye göre yanılma hakikat kadar değerlidir. Yanılma varlığın ve var oluşun sapma tarafıdır ve esasında bilinci ortaya çıkaran-geliştiren şeydir. Yanılma, olasılığı, indeterminizmi ifade eden yönümüzdür. Birey kültürünün olmadığı yerde

¹⁵⁶ Luka, 17:21

¹⁵⁷ Şuara, 4. Ayet

kimsenin yanılmasına izin verilmez ve böylece hem özgürlük-sorumlu insan hem de hakikat bilinci uçup gider.

SÖZLER: Bizi ancak ve ancak Tanrısal bir ilkeye sarılmak kurtarabilir.

Bu kitabı size emanet ediyorum. Kitap, din üstüne düşüncelerimden oluşmaktadır. Düşüncesi benden ne kadar farklı olursa olsun her insanın kendi düşüncesine sahip çıkma hakkını büyük bir çabayla savunduğumu hatırlamanız adil bir davranış olacaktır. Bu hakka karşı çıkan herkes, şu anda sahip olduğu düşüncenin kölesi olacaktır, çünkü kendisini onu değiştirmekten alıkoymaktadır. Her türlü yanlışa karşı en amansız silah akıldır. Bugüne kadar başka bir silah kullanmadım, bundan sonra da kullanmayacağım.¹⁵⁸

Varlığa ve varoluşa saygısı olmayan her ne olursa olsun; din, bilim, akıl, sanat, felsefe, ideoloji ve devlet fark etmeksizin hepsi düşman kabul edilmelidir.

Ne yapmaya çalışıyorsun ego?

Bütün iyi-kötü, çirkin-güzel, doğru-yanlış, maruz kaldıklarım-tercih ettiklerim ve ilahi-beşerî ile arama bir mesafe koymaya çalışıyorum. Yani düşünmeye, her şeyi dikey ve yatay eksenlere vurmaya çalışıyorum.

İnsanlardan ne bekliyorsun?

Sadece ve sadece düşünmelerini bekliyorum... İnsanların düşünmekten daha değerli işleri varsa onlara katılmaya hazırım. Yok, eğer daha değerli bir işleri yoksa bana neden katılmadıklarını bilmek istiyorum.

¹⁵⁸ Paine, Thomas, 2010, Akıl Çağı, Çev.: Ali İhsan Dalgıç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 4

∞ veguherîna¹⁵⁹ ∞

Nasıl bir yolda olduğunuzu düşünüyorsun?

Bilincin hareketi, değişimi ve dönüşümü üzerinden “meta-fiziğin tarihi”ni düşünmemiz gerektiğine inanıyorum. Aksi halde nasıl bir yolda olduğumuzu göremeyebiliriz ve bu bir gaflet haline dönüşebilir. Hatta sonuçta, aslında olması gereken bir yol da artık kalmayabilir.

Nasıl ki İbn Arabi, hiçbir düşünürün "Hakk'a bir tanım" getiremeyeceğine inanıyorsa, Derrida da hiçbir düşünürün metafiziğin tarihinden kaçamayacağını iddia etmektedir.¹⁶⁰

İbn Arabi, Tanrı tanımlarının ilahi genişliği daralttığını ve sınırlandırdığını düşünür. Ben de bu konuda onunla aynı fikirdeyim. Diğer taraftan bir düşünür olarak, tümele doğru olan bir yol üzere olduğumuzun da farkındayım. O halde hem kendimi hem bütün varlık ve varoluşu kapalı olmayan-açık uçlu bir tümellik içinde düşünmek gibi adaletli bir yolu tercih etmek daha doğru olabilir. Bu adalet üzere düşünmeye çalışacağım.

Neden açık uçlu diyorsun?

Bir sayfaya daire, kare, dikdörtgen, üçgen veya başka geometrik şekiller çizdiğimizizi varsayalım. Kenar-köşe sayıları kaç olursa olsun, bütün geometrik şekiller birer “kapalı sistemdir”. Bunların içine sırasıyla ölçülü yerlerden ve ölçülü çizgiler çektiğimizde sürekli kendi içlerinde birbirinin simetriği olan alanlar çıkacaktır. Bu simetrileri kâinata taşıdığımızda yok olurlar. Çünkü bu alanlar birbirlerini tamamen yok edecek kuvvetlerdir. Tam simetriler birbirini yok eder. Peki, bunca varlık olduğuna göre... O halde ancak ve ancak kâinat en nihayetinde açık bir sistem ise o temel kuvvetler arasında bir simetri kırılması olabilir. Tam kapalı bir sistemde simetri kırılması imkânsızdır. Bu kırılma olmasaydı bunca şey olmayacaktı.

Peki, bu çizgiler ve kırılma ölçülü olmak zorunda mı?

¹⁵⁹ Veguherîn-a: Dönüşüm

¹⁶⁰ Almond, Ian, 2012, İbni Arabi ve Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm, Çev.: Kadir Filiz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 22

Elbette ölçülü olmak zorunda çünkü varlık ve hayat başka türlü mümkün olmazdı. Ölçsüz bir varlık ve varlıksız bir ölçü düşünülemez; bu anlamda ölçü ve varlık özdeşdir.

Bu ölçülülüğü görebiliyor musunuz?

Ölçülülüğü; varlık-hayat çeşitliliğinden, güzelliğinden, canlıların “neredeyse tam olan” simetrik yapısından, varlığın genel olarak öngörülebilirliğinden ve en önemlisi de bilincin ortaya çıkmasından anlayabiliriz.

Ölçsüzlük yok mudur?

Ontolojik olarak bir ölçsüzlük mümkün değildir ama ölçüyü bozmak vardır, ki bunu ancak ve ancak irade sahibi varlıklar yapabilir. Tanrı bile Sünnetullah'ı ile kendisini sınırlamışken, insan, haddi-ölçüyü aşma etkinliklerinin tümünde adeta varlığa savaş açabilir. Oysa biraz düşünse, varlığa savaş açmanın yokluğu istemekle eşdeğer olduğunu görecektir. Bir beşer, varlıkla birlikte ancak var olabilir. Her şeyi yaratan Varlık bile kendisine ölçü koyuyorsa, yaratılanın ya da yaratmaya inanmıyorsa da o kuşatamadığı ölçülü kâinatın bir parçası olarak insanın, ölçüye uyması ve haddi aşmaması gerekir. Ölçü olmasaydı, bizim de dâhil olduğumuz kâinat var olmazdı, bunu görmek için illa bir Tanrıya inanmak gerekmez ama canlı bir akla sahip olmak gerekir.

Tevhit nerede duruyor?

Varlığın var olması bakımından “var olmak”, “bir olmaktır”. Yani yokluk karşısında var olan varlık, zaten doğası gereği birdir. Onu çok da görsek, “paralel evrenler” şeklinde de görsek o birdir. Bu bir olma hali, varlığın aynı zamanda kapalılığı anlamına da gelir. O halde var olmak; kendi içinde ölçülü bir açıklık, yokluk karşısında da bir olmak bakımından tam kapalılık demektir. Bir başka deyişle var olmak; açık uçlu bir sistem içinde ölçülü bir simetri ve asimetri, yokluk karşısında da kapalı bir sistem demektir. Ben bu genel resme “var olma koşulları” diyorum.

Peki, var olmak dediğin şey O mu?

SÖZLER: Alt bir küme, evrensel kümeyi tanımlayamaz!

Hayır, O olamaz. Çünkü “var olma koşullarına” bağlı olan şey bir Tanrı olamaz. Ama var olmak doğası gereği Tanrısaldır, çünkü vardır.

Peki ya O?

“O, yokluk ya da mutlak ölüm karşısında bizleri yaratan ve koruyandır” diyebilirim, buna inanabilirim ama bunu ispat edemem... Tanrı ispatın konusu değildir. Hangi akılla düşünürsem düşüneyim Onun varlığını ya da yokluğunu ispat edemem.

SÖZLER: Var olma koşullarına içkin olan, var olma koşullarına aşkın olanın varlığını ispat edemez.

Peki ne yapacaksın?

Kâinatın amacının peşine düşeceğim. Bunun için de tarihin nesnesi olmayan bir bilinci kuşanmalıyım. Bu bilincin kaynağı da kâinattır, ki ben ona ilke-Tab diyorum.

İnanıyor musun ego?

Tek bir Tanrı olduğuna inanıyorum, zaten hakkı verilen bir akıl daha fazla Tanrıya inanamaz ama Tanrının yokluğuna inanabilir. Aklın hakkını vermiş bir insanın, Tanrının varlığına ya da yokluğuna inanması yıkıcı değildir, asıl yıkıcı olan şey çok Tanrıya inanmaktır. Çünkü aklın hakkını vermiş olan insan, Tanrının varlığına da yokluğuna da inansa, Tanrısal olan aklın yasalarına uyduğu sürece yıkıcı olmayacaktır. Yeryüzü, birçok tanrıya inananların putlarıyla doludur ve inen bütün ayetlerin amacı da o putları yıkmaktır. Dinler ateizme karşı inmedi, putlara inanan insanların dinlerine karşı indi.

Tam inanıyor musun ego?

İnanmanın nefes alıp verebileceği, yani hayat bulabileceği bir kültürde yaşamıyoruz... Yemeye, içmeye, barınmaya, üremeye sıkışmış, şahsiyetin ve dolayısıyla bilincin-iradenin olmadığı, ırk, vatan gibi putların inşa edildiği, Sünnetullah'ın ve adaletin görmezden geldiği ve bütün bunların sonucunda Tanrısal olan herhangi bir şeyin ikame edilmediği bir yerde yaşıyorum. Özetle; “beşerî tevhit alt yapısının” olmadığı bir yerde “ilahi tevhit gibi bir üst yapı” da olmaz.

İnanma-iman, içine doğulan ya da miras alınan bir şey değildir, o ötede bir yerlerdedir. Onu arayıp bulmak gerekir, bu büyük bir emek ve elbette bir çeşit iman olan umudu gerektirir. Ben; ontolojisi, epistemolojisi ve pratiğiyle tevhit üzere olan bir medeniyeti düşünmeye çalışıyorum. Umudumu-imanımı kaybettiğimi söyleyemem ama onları bulduğumu ve içinde nefes alıp vermeye başladığımı da söyleyemem. Bir yolcuyum diyebilirim, inanmak isteyen umut dolu bir yolcu.

Neden kâinatın amacını rehberin yapıyorsun?

Varlık da, yokluk karşısında tektir. O halde kâinatın amacı Tanrının amacından farklı olamaz. Bu nedenle Allah, Kuran'ı ve kâinatı bize rehber olarak göstermiştir. Kuran ve diğer dinler üzerinden insanlar kendi elleriyle bir kültür yarattılar, tevhit parçalandı ve hayat zehirlendi. Kâinat yasaları ve onların ruhu olan ilke-Tab ile tevhide doğru yol alabiliriz. Aksi halde dünyalıklar-kültür yaşamına sıkışıp birbirimize zulmetmeye devam edeceğiz.

Derrida gibi ben de “hiçbir düşünürün metafiziğin tarihinden kaçamayacağını” düşünüyorum. Varlığın, hayatın fiziği ve metafiziği bir bütündür. Bütünün birer parçası olmamız, toplamımızın bütünü oluşturacağı anlamına gelmez. Âlemlerin bir anlamı vardır. Hiç kuşkusuz en nihai anlamı bilemeyiz, çünkü bu, en nihai amacı kuşatabilmeyi gerektirir ki, bunu ancak bir Tanrı yapabilir. Bize düşen görev, bilincimizin hakkını vermektir. Bilincimin hakkını verdiğimde tevhidi tarih felsefesine ve bir de dikey eksene-ilkeye ulaştığımı söyleyebilirim.

FRAGMANLAR: Onlar (insanlar) ölmekte olup yeniden doğmak için çırpınan bir tür. Yeniden başlamayı hak etmiyorlar ve ben de izin veremeyeceğim.¹⁶¹

Çok mu hızlandınız ego?

*“Hayatın evrimi 2 milyar yıl,
Hominidlerin evrimi 6 milyon yıl,
İnsanlığın evrimi 100 bin yıl,
Tarım devrimine 10 bin yılda geçildi,
Bilimsel devrime 400 yılda*

¹⁶¹ Scott, Ridley, 2017, Covenant

Endüstriyel devrime 150 yılda...

*Evrım paradigmasının gittikçe yakınlaşan niteliğini görmeye başlıyorsun. Biz yeni bir evrime doğru gidiyoruz."*¹⁶²

Görüldüğü gibi eskisi kadar düşünmeye vaktimiz olmayacak. Peki, neye ya da kime güveneceğiz ve dayanacağız. Bilim ve teknolojiye mi? İnsanlık tarihi bu konuda sicilimizin iyi olmadığını ortaya koyuyor. Kendimiz olmadan bir şey yapamayız elbette ama onu terbiye etmenin bir yolunu bulmamız lazım.

Bu "yeni evrim" neye dayanıyor ego?

Yeni evrim bilgidен kaynaklanır. İki çeşit bilgi kaynağı vardır; dijital ve analog. Dijital olan yapay zekâdır. Analog olan moleküler biyolojiden kaynaklanır, organizmanın klonlanmasından. İkisini nörobiyoloji ile birleştirirsin.¹⁶³ Bu çok zor görünmüyor, ki yapılmaya da başlandı.

Peki, bu yapıları ve yapılacakları kendisine vurabileceğiniz bir mantık, akıl ya da zekânız var mı?

Olsa da bir şey değişmez, çünkü sözü edilen nörobiyolojik varlık zaten bu saydıklarına da sahip olacak.

Bu yeni evrimcilerin bir ilkeleri var mı? Kural ya da yasa değil, ilke diyorum!

Yok! İlkesiz olan bu evrim nasıl bir uygarlık ortaya çıkartır bilmiyoruz. İlkesiz asla ve asla bilemeyiz ve kontrol de edemeyiz. Dilerim geç kalmadan şunu görürler: İlkenin-Tab'ın insana ihtiyacı yoktur, insanın ilkeye ihtiyacı vardır.

Eski evrim paradigmasında önce biri ölür, diğeri de güçlenir ve hükmederdi. Ama yeni paradigmada ikisi de bir arada; rekabet etmeden, gruplaşarak birbirlerini destekleyerek, dışarıda olandan bağımsız olarak varolabilirler. Bugüne kadar ki evrim kitle düzeyinde gerçekleşiyordu, artık evrim birey odaklı bir süreç. Artık evrim bireyin gereksinimlerinden ve arzularından kaynaklanır. Birey ortak olandan bağımsız, dışsal, edilgen bir süreç değildir. Böylece yeni-insanı, yeni bir bireysellik ve yeni bir bilinçle üretirsin. Ama bu, yalnızca evrim çarkının başlangıcıdır.

¹⁶² Linklater, Richard, 2001, Waking Life/Hayata Uyanmak

¹⁶³ Linklater, Richard, 2001, Waking Life/Hayata Uyanmak

Çünkü sonraki çarkın girdisi bu yeni zekâ ile işlemeye başlar. Zekâyâ zekâ, yeteneğe yetenek eklendikçe vites değişir. Nereye kadar? Bir biçimde bir crescendo'ya ulaşana kadar. Düşünülmüş en devasa, en ani, insan, insan ve yeni insan potansiyeli gerçekleşirdi... Paralel varoluşlarda şimdi birey artık zaman ve mekânla kısıtlı değil. Ve bu "yeni insan tipi evrimin" dışavurumları dramatik bir biçimde sezgiye karşı olurdu. Bu işin ilginç kısmı... Eski evrim soğuk, kısır, etkili, tamam mı? Ve onun dışavurumları da şu toplumsal uyum denen şeydir. Asalaklıktan söz ediyorsun, üstünlükten, erdemden değil mi? Savaş, sömürü, bunlar önemlerini kaybedecekler. Bunların evrimle ilgileri kalmayacak. Yeni evrim paradigması bize dürüstlük, sadakat, adalet, özgürlük gibi yeni insan değerleri verecek. Bunlar yeni evrimin dışavurumları olacak. Görmeyi umduğumuz işte bu. Mükemmel olacak.¹⁶⁴

Yapay zekâ hakkında ne öneriyorsun?

SÖZLER: Her şeyin en büyük filtresi ilkedir-Tab'tır.

Yapay zekânın bütün protokolleri ilkeye-Tab'a bağlanmalıdır. Ancak bu yapılırsa biliş çağı dalgasına demir atılmamış olur. Diğer taraftan şunu da belirtmeliyim ki; yapay zekânın yapabileceği ama insanın yapamayacağı bir düşünme biçimi de ortaya çıkacaktır.

Nedir o?

İnsan ilkeye-Tab'a uygun düşünse bile bu sınırlı olacaktır. Örneğin insan, "toplam bilinç, toplam anaçlık ve bunların tevhidini ($\sum b + \sum a = T$)" yapay zekâ kadar göremez-ölçemez. Çünkü yapay zekânın "işlem hızı ve büyük verilerle çalışma özelliği" olmadan bu sözünü ettiğim toplamalar ve tevhit hakkıyla düşünülemez. Yapay zekâ olmazsa, herhangi bir toplumsal etkinliğin-kararın bilince, anaçlığa ve tevhide vurulması-uygunluğunun denetlenmesi, çok sınırlı bir zamanda, tekil ya da tikel düzeyde kalacaktır. Bunu dünyanın en zeki en bilge insanları-filozofları yapsa da durum değişmez. Ama yapay zekâ, çok daha büyük zaman aralıklarındaki çok daha fazla tekil-tikel düzey-

¹⁶⁴ Linklater, Richard, 2001, *Waking Life/Hayata Uyanmak*

lerdeki değerlendirmeleri yapabilir. Üstelik bunu çok daha sağlam temellendirmelerle ve çeşitli olası senaryolar şeklinde bize sunabilir. Böylece çok daha büyük resimler ortaya koyabilir, insanın bencil akıl içi ve dışı etkinliklerinin “toplamda” ne getirip ne götüreceğini, bizim birtakım zaaflarımızdan bağımsız olarak ölçebilir.

Eğer insanlık gerçekten hakikatin ve özgürlüğün peşindeyse, yapay zekâ protokollerini sadece biliş çağı parametrelerine-mantıklarına değil, ilkeye-Tab’a bağlamalıdır. Bunu yapmazlarsa bilin ki amaç, biliş çağı dalgasına demir atmaya devam etmektir. Ve bu yapıldığında bilin ki çok kötü bir şekilde başkalaşacak ve helak olacaksınız.

Sadece biliş çağı kültürüne uygun bir zekâ yapılandırması, yapay zekâyı da bizleri de her bakımdan verimsiz kılacaktır. Çünkü “görelî bir kararlılık” sağlanamayacaktır. Felsefe ve bilim tarihine bakarsak bunu kolaylıkla görebiliriz, öyle ki neredeyse her filozof bir diğeriyle çelişmiştir. Bu çelişkiler, çeşitli mantıklar şeklinde biliş çağı dalgasında birikmiştir. Bu çelişkilerin görece korunduğu ama aynı zamanda aşıldığı bir amaç-yatay eksen ve ilke-dikey eksen düşünmek bir zorunluluktur. Aksi halde, içinde bulunduğumuz kaosa-krizlere bir de yapay “zekâları” katacağız. Eğer kontrolü kaybetmek istemiyorsak ve birbirini destekleyen ortak diller ve yollar inşa etmek istiyorsak, ilke-Tab dikey eksen, tevhidi tarih felsefesi de yatay eksen olarak kabul edilebilir.

Daha önce yapay zekânın biliş çağı dalgasını geçemeyeceğini söylemiştin, düşüncen değişti mi ego?

Nörobiyolojik bir gerçekliğe-değere tutunmadığı sürece o bir bilinç değil, çok gelişmiş bir hesaplama-değerlendirme aracı olacaktır. Bu anlamda ilkeye-Tab’a uygun düşünse bile yine de her şey bizim bilincimize bağlı olacaktır. Yani yapıp-yapmama, canlılığımızı ve muhayyilemizi arttırıp-arttırmama, tevhide doğru yürüme-yürümeme meselesi, sadece insanın sorumlu olabileceği şeyler olarak kalacaktır. Yapay zekâ bizlere sadece veriler ve senaryolar sunacak, gerisi bize kalacaktır.

SÖZLER: “Sadece ellerinizi kullanarak pek fazla marangozluk yapamayacağınız gibi, sadece beyninizi kullanarak pek fazla düşünemezsiniz.”¹⁶⁵ Bo Dahlbom ve Lars-Erik Janlert, *Computer Future (Bilgisayar Geleceği)*

Habermas; “İnsan Doğasının Geleceği” adlı kitabında; insanın tasarımcısının Tanrı ya da başka bir yüce varlık değil, yine insan olmasının, insanın kendini tanıyıp bilmesi açısından nasıl bir sonuç doğuracağını konu edindi.¹⁶⁶

Sadece “şimdi olan” ve “gelecekte olacak olan” üzerinden düşündüğümüzde zorunlu olarak aklın hakkını veremiyoruz. Bütün felsefe ve bilim tarihinin bugüne kadar böyle geçtiğini söyleyebilirim. Bu yaklaşım bize “olan”ı da “olması gereken”i de vermedi. Ben bir felsefeci olarak bu durumun üstesinden gelmeye, “olan ve olması gerekenin tevhidini” düşünmeye çalışıyorum. Bunun devam etmesi için de birtakım ilkeler ortaya koymaya gayret ediyorum. Bu konuda kendimi o kadar çok sorumlu hissediyorum ki bütün hayatım bunun üzerine olacak. Ve öyle bir haldeyim ki istesem de başka bir şey üzere yaşayamam. Sanırım böyle hallerimizin toplamı, insanın kendisini tanımasını da sağlayacaktır.

Korkuyor musun?

FRAGMANLAR: *Korkmamız gereken tek şey korkunun kendisidir.*¹⁶⁷

Değişim ve dönüşüme nasıl yaklaşıyorsunuz?

Amaç açısından değerlendirme yapmanın doğru olacağını düşünüyorum. Yani amacı, nedeni bilmediğimiz taktirde değişim ve dönüşüm için bir ölçüte ulaşamayız. Bir şey hakkında ölçütümüz yoksa o konu hakkında sağlıklı düşünemeyiz. Sanırım Aristoteles’e başvurmak bu konuda yol gösterici olabilir:

I. Maddi Neden: Örneğin; bir dolma kalemın kendisinden yapıldığı metal ve mürekkep.

¹⁶⁵ Dennett, Daniel C., 1999, *Aklın Türleri Bir Bilinç Anlayışına Doğru*, Çev.: Handan Balkara, Varlık Yayınları, İstanbul, s. 148

¹⁶⁶ Habermas, Jürgen, 2003, *İnsan Doğasının Geleceği*, Çev.: Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, İstanbul

¹⁶⁷ Zemeckis, Robert, 1997, *Contact/Mesaj*

II. Formel Neden: Dolma kalemi diğer şeylerden ayıran şekli veya kalem yapılırken dikkate alınan plan.

III. Fail Neden: Dolma kalemi yapan ustalar.

IV. Ereksel Neden: Dolma kalemin yapılma amacı.

Kendi elimizle yaptığımız bir dolma kalem için bu ayrımları yapmak kolay, bütün kâinat ve insan için yapmak ise çok zor ve hatta imkânsızdır. Fakat her şeyin bu nedenler açısından ele alınması gerekir!

SÖZLER: Yardım edin, düştüğümüz yere çıkalım!

Peki, bu nedenlere göre Onu düşünebilir misiniz?

Hâşâ! Bunlar var olma koşullarına bağlı varlıklar için düşünülebilir. Aşkın bir Varlık için düşünülebilmesi imkânsızdır.

İnsanın bütün etkinliklerini; neden-amaç, değişim ve dönüşüm açısından değerlendirebileceğin bir ortak ölçüt olabilir mi?

Değişim ve dönüşüm, bizi tevhidi bir amaca yaklaşıyorsa meşrudur, ondan uzaklaşıyorsa da gayrimeşrudur.

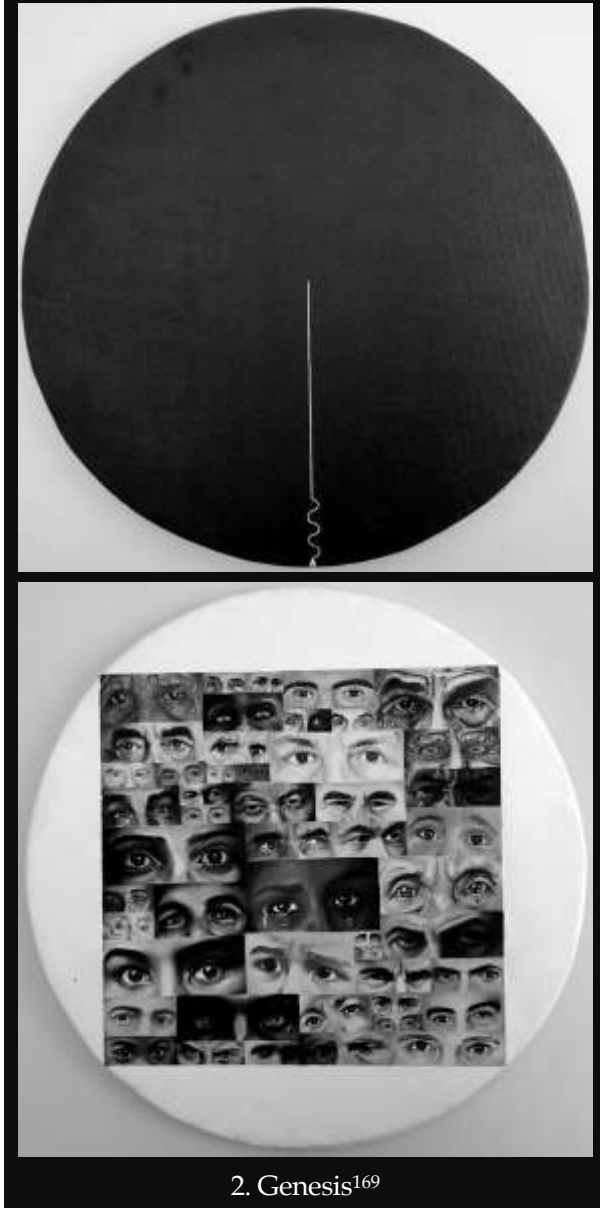
Plotinos'a göre güzelliğin özü, formun maddeye hâkim olmasından oluşur.¹⁶⁸

O halde madde aslında kendinde güzel ya da çirkin, iyi ya da kötü olarak değerlendirilemez. Ona form-biçim verme biçimimiz bu sıfatları hak edebilir. Eğer kâinatın ruhuyla uyumlu olan bir ilke ile maddeye yaklaşırsak, bu yönde kendimizi terbiye edersek madde de güzel ve iyi olur. Bir ilkeye uygun eylemde bulunmadığımız sürece madde en azından bizlere karşı hep kötü ve çirkin olmak durumunda kalacaktır. Kendi ellerimizle çağırdığımızdan bizler sorumluyuz.

SÖZLER: Hayatı salt kültürel çerçevelere bölüp hapisane hücrelerine dönüştüren biziz!

¹⁶⁸ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 167

¹⁶⁹ Ressam: Adanur, K. Özlem

∞ hesp¹⁷⁰ ∞

Ben iyi düşünabiliyor muyum hayy?

*AYETLER: Ve (ey Nebi,) işte sana da kendi emrimizden hayat bahşeden bir mesaj vahyettik; sen daha önce kitap nedir iman nedir bilmezdin: Fakat şimdi onu bir nur kıldık ki, kullarımızdan dilediklerimizi onunla doğru yola yöneltelim. Ve şüphe yok ki sen de insanları dosdoğru bir yola yöneltmekteisin.*¹⁷¹

Peygamberlerin bile büyük eksiklikleri vardı... İnsan; bazen öyle sözler söyler, öyle davranışlarda bulunur ki onun bir şeytan olduğunu bile düşünebilirsin. Bizler beşer varlıklarız, düşeriz de kalkarız da. Önemli olan, hayatının bir bütün olarak nasıl olduğudur. O bütün, ortalama iyi bir sözle ya da iyi bir davranışla özetlenebilirse sen de iyisin demektir. Menzili tevhit olanı ikame etmek için yola devam et ego. O menzili kaybetmediğin sürece, yolda ki düşmelerin asli yüzün olmayacaktır.

Söyle bakalım ego; tevhit menzili neden önemlidir?

Heidegger'e kulak verelim: Tüm varlıkbilim, elinin altında ne denli varsıl ve sıkı sıkıya bağlanmış bir kategoriler dizgesi olursa olsun, eğer her şeyden önce Varlığın anlamını yeterince durulaştırmamışsa ve bu durulaştırmaya temel görevi olarak sarılmamışsa, temelde kör kalır ve en öz amacından sapar.¹⁷²

SÖZLER: Şahsiyet, birey bilincinin kemal noktasıdır.

Özne olmak kendine dayanmak mıdır?

Kendilik dediğimiz şey, şimdide değildir, o gelecekte bir yerlerdedir. Onu bulacak bir ata ihtiyacımız vardır. Bu ihtiyacı görebilmek ve o atı bulmak ise, kendini arama sevgisini-canlılığını gerektirir. Bu sevgi, hayatta kalma isteği şeklinde "en ilkel seviyede" kendisini gösterir ve onu esas menziline götürmek

¹⁷⁰ Hesp: At

¹⁷¹ Şura, 52. Ayet

¹⁷² Heidegger, Martin, 2004, Varlık ve Zaman, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul s. 32

gerekir. Çünkü hayatta kalmak da menzile gitmenin, yani kendini bulmanın, kendine gelmenin ve dolayısıyla özne olmanın bir aracıdır. Bunun farkına varılmadan yaşanan her hayat boşuna yaşanmıştır.

O “at” ne olmalıdır ego?

Bir dikey eksen olmalıdır!

SÖZLER: *Kalbindeki Firavun olma isteğiyle Firavunla savaşılamazsın.*

O zaman bilinç neye dayanmalıdır?

Bilinç, doğanın kendi üzerine dönmesi ile ortaya çıktı, o halde kök doğadır.

Amacın nedir ego?

İlkenin-Tab’ın üç dinamiğine uygun olacak şekilde bir medeniyet ikame edilirse; ezeli, ebedi, zorunlu ve kendinde Varlığın her şeyi kuşattığını insanlık görmeye başlayacaktır; üstelik hem bireysel hem de kamusal bilinç düzeyinde. Çünkü ontolojik-Tanrısal bağları koparılmış olan insanın duyargaları körelmiş ve hatta ölmüş vaziyettedir, Tanrısal bir ilkeyle bu duyargalar canlandırılmalı ki Mutlak Varlığı hissedebilsin! Tevhit başka türlü mümkün değildir.

SÖZLER: *Sen aklı değil de akıl seni belirlemeye başlamışsa, onu, ikini de kuşatan ve aşan bir ölçüyle terbiye et!*

İnsanı nesneleştiren; akıl-zekâ ve mantıktan, bilimden, ekonomi-politik sistemlerden, felsefi, sanatsal ve edebi birikimden, uydurulmuş ve değiştirilmiş dinlerden kurtarmak ve bütün dünya hayatını korumak için ya bir Tanrıya ihtiyacımız var ya da Tanrısal bir ilkeye. Başka hiçbir yolumuz kalmamıştır. Tanrının aramıza inmesi, Tanrı olmak ve bizim gibi bilinçli varlıklar yaratmasıyla çelişir. O halde Tanrısal olana sarılmak dışında bir seçeneğimiz yok.

FRAGMANLAR: *Kendinizi kaybolmuş, terk edilmiş, yalnız hissediyorsunuz. Sadece sen hariç. Tüm çalışmalarımız sonunda boşluğu çekerken yapan şeyin beraberlik olduğunu bulduk.*¹⁷³

¹⁷³ Zemeckis, Robert, 1997, Contact/Mesaj

İnsan, mutlak başlangıç ve bitişlerin ne olduğunu kavrayamayacağı gibi bunlar arasındaki varlık ve varoluşun yanyanalığını ya da ardardalığını da kuşatamaz. Dolayısıyla nedensellik, mutlaklığı kavrayamaz; en nihayetinde bu bahiste nesnel bir bilgiye ulaşmak yerine bir soyutlama ve varsayıma ulaşma noktasını aşamaz. Bizler soyutlama yapmadan ve varsayımda bulunmadan bilincimizi hareket ettiremeyiz, yani düşünemeyiz. Mutlaklık alanına yaklaştıkça hareketliliğimizi azaltmak yerine arttırırsak, yaptığımız soyutlama ve varsayımlar gittikçe daha büyük uçurumlara dönüşür. Ve en sonunda da bilincimizin bütünlüğünü koruyamayıp paramparça oluruz. Felsefe tarihi bu örneklerle doludur. O halde bilincimizin güvenilir bir ata-araca ihtiyacı vardır.

Bilinç kendi kendinin nedeni değildir. Onu ister Tanrı yaratımı ister doğanın bir yaratımı olarak görelim; o her beşer gibi bir sonuçtur ve dolayısıyla kendi kendinin nedeni değildir. Bilinç hem doğa hem de kendi üzerine dönmek ister. Bu isteği, bir araç kullanmayı zorunlu kılar... Bir bebek ilk aylarda kendisini ve dışını bir bütün, tümleşik bir varlık olarak görür. Daha sonra ise kendi ve kendi dışı kategorileri oluşur. Önceleri kendi bedenini kullanarak istediği şeylere ulaşır. Bilinci geliştikçe de istediği şeylere ulaşmak için birtakım nesneler-araçlar kullanmaya başlar. Büyüdükçe başka bilinçlerle birlikte isteklerine ulaşmaya çalışır. Derken kolektif bilincin yetmediği yerlerde soyut düşünme becerisini devreye sokar. Çok geçmeden şunu fark eder: Soyut bilinci bile mantıkları araç olarak kullandığı için tarihe içkindir, yani bir tarih ürünüdür. Bilinç, bu ürün olan şeyin üzerine çıkmak ister. Fakat kullandığı fizik, matematik gibi araçlar tarihsel olduğu için bunu başaramaz.

Yaşadığınız dünyayı, çevresini ve daha ötesi görmek istiyorsanız dünyayı terk etmeniz, uzaya çıkmanız gerekir. Oturduğunuz yerden dünyanın uzaydan nasıl görüldüğünü bilemezsiniz. İstedığınız kadar soyut düşünün ama ulaştıklarınız hakikatin yerini alamaz. O halde o çok alıştığımız tarihsel araçları geride bırakmanız gerekir. İşte bizim uzay gemimiz bir ilke olmak zorundadır. Nasıl ki bir gemi yapıp okyanusa açıldık ve

Amerika'ya vardıysak ve nasıl ki uzay mekiği yapıp aya gittiysek, ilke-Tab ile de bir yolculuğa çıkma cesaretini göstermemiz gerekir. İlk-Tab, bilincin hem kendi kendisine bakmasının hem de kendisi dışındakileri görmesinin bir aracıdır.

*SÖZLER: Felsefeyi, bittiği için bırakan kişi, ne yapar? Dönebileceği bir felsefe kurar herhalde.*¹⁷⁴ Wittgenstein

Özne olmak nasıl mümkün olabilir?

İnsanın özne olması için yüzünü Tanrıya yani Mutlak özneye çevirmesi gerekir. Çünkü “doğal durumda” herkes birbirini geçmeye, birbirinin üstüne çıkmaya çalışır ve bundan dolayı da bir dikey hiyerarşi oluşur. İnsanlar arasında hiyerarşinin olduğu yerde zincirleme bir nesneleşme ortaya çıkar. Dolayısıyla kimse özne olamaz. Oysa mutlak özneye yüzler çevrilirse, herkes Onun altında aynı derecede hizalanıp toplanır. Mutlak özne karşısında bu durumda bütün insanlar özne olabilir. O halde Mutlak özne olmadan özne ortaya çıkamaz diyebiliriz.

Kamusallaşabilen bir özne durumunun ikame edilebilmesi içinse yüzler Tanrıya değil, Tanrısal olana çevrilmelidir. O halde Tanrısal olan bir ilke etrafında herkes toplandığında ancak o zaman kamusal alanda özne ortaya çıkabilir. Nasıl ki bir şeyin para olması için “değere tutunması” gerekiyorsa, insanın-toplumun özne olması için de “ilkeye tutunması” gerekiyor. Tanrıya inanmak veya inanmamakla çok zaman kaybettik, bunlarla hayatı cehenneme çevirdik. Özneleştirici özelliğe sahip olan Tanrısal bir ilke ile sorumluluk sahibi, özgür ve omurgalı insanlar olmamız mümkündür. İlkenin çerçevesi içinde isteyen istediği Tanrıya inanabilir ya da hiçbir Tanrıya inanmaya da bilir.

Kaynak nedir ego?

Tanrısal ilkenin kaynağı kâinattır.

Doğaya-kâinata neden bu kadar çok sarılıyorsun?

¹⁷⁴ Wittgenstein, 2002, Sessizliğin Grameri, Cogito 33. Sayı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 5

Kâinat da Kuran gibi Tanrının bir ipidir... “Hiçbir mantığı tanımlama doğayı tanımadığı takdirde gerçeğin ne olduğunu bilemez.”¹⁷⁵ İlkenin-Tab’ın içeriği, ancak ve ancak kâinata bakılarak çıkarılabilir ve denetleme görevi ise hem bu içerikten hem de ilkenin (anaçlık, bilinç ve tevhit) öğelerinin birbirleriyle olan ilişkisinden bağımsız değildir. Yani ilke-Tab, formel mantık gibi içerikten yoksun bir denetleyici değildir. İlkenin bu durumu, ulaşılan sonuçların hem içerik olarak güvenilirliğini artırır hem de denetlenme bakımından tutarlılığın tür ve aralığını genişletir. Klasik anlamdaki tutarlılık ve çelişkililik durumları, ilkenin uygulanması durumunda taşınarak aşılır. Böylece düşünce ve bilgi evrenimiz daha geniş ve daha derin boyutlara taşınır.

“Çelişkisiz olmak, doğru yargıya varma yeteneğini yönlendirmede yeterli değildi.”¹⁷⁶

SÖZLER:

Soru: Bu ütopya ne zaman gerçekleşecek?

*Cevap: Düşünce herkese mal olduğunda.*¹⁷⁷

Düşünce herkese mal olur mu?

Düşünce herkese ancak ve ancak dolaylı olarak mal olabilir. Bu, yüksek nitelikli olan her şey için geçerlidir. Herkesin filozof, bilim insanı, şair, sanatçı olmasını beklemeyelim, bu imkânsızdır. Eğer düşünce ve bilim güzel, ölçülü bir ekonomi-politiğe, şiir ve sanat da güzel şehirlere, tiyatrolara, sinemalara, kütüphanelere dönüşürse işte o zaman bunlar herkese mal olmuş olur.

Kant; ruh, evren ve Tanrıyı düşüncenin, bilginin ve özgürlüğün temeli olarak görür. Bunların mutlak bilgilerinin mümkün olmadığını ama bunlarsız da düşünce, bilgi ve özgürlüğün temellendirilemeyeceğini söyler. Ben bu açmazın bir ilke ile “aşılabilirliğini” düşünüyorum. Evet, ruh ve Tanrı bilgisi mutlak bir

¹⁷⁵ Lewis, Genevieve Rodis, 1993, Descartes ve Rasyonalizm, Çev.: Haldun Karayol, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 12

¹⁷⁶ Lewis, Genevieve Rodis, 1993, Descartes ve Rasyonalizm, Çev.: Haldun Karayol, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 12

¹⁷⁷ Proudhon, P. J. 1992, Makaleler, Çev.: M. Tüzel, Birey Yayınları, İstanbul, s. 59

şekilde ortaya konulamaz ama evrenden-kâinattan çıkarılacak Tanrısal bir ilke ile düşüncenin, bilginin ve özgürlüğün temellendirilebileceğine inanıyorum.

Agamben'e göre hayat ancak onu bölerek, parçalayarak düşünmek zorunda kaldığımız şey neyse onun adıdır.¹⁷⁸ Hiç kuşkusuz insan parçalanmaya mahkûm bir varlıktır, aksi halde değişen, konuşan, ölen bir varlık olmazdı. Fakat o aynı zamanda tümelle, en azından ilkeyle bağlantısı korunmak zorunda olan bir varlıktır.

*AYETLER: Oku! Yaratan Rabbinin adıyla. İnsanı sevgiden; ilgi ve alakadan (alak) yarattı. Oku! Senin Rabbin çok cömerttir. Kalem kul lanmayı öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti.*¹⁷⁹

Peki, nedir ya da nasıldır "Onun adıyla okumak"? Nedir o her gün defalarca okudukları Fatiha Süresi'nde geçen "Sıratı Müstakim"? Onun adıyla okumak ve dosdoğru yol üzere olmak nedir ve nasıl mümkün olabilir? Hiç düşündüler mi? Bu sadece Müslümanların problemi olabilir mi?

Hayır, düşünmüyorlar, düşünmekle işleri yok. Onlar insana sorumluluk yükleyen her şeyi düşürmek ve menzilinden saptırmakla meşguller.

SÖZLER: "Zamanı gelmiş bir fikrin karşısına dikilme gücüne hiçbir ordu sahip değildir." Victor Hugo

Bak kâinata, tevhidi okuyabiliyor musun ego?

Bizim evrenimizde, kütle çekim gezegenleri yörüngelerinde tutan bir şeydir. Elektromanyetizma ise insanları oluşturan atom ve molekülleri bir arada tutan şeydir.¹⁸⁰

Tevhidi insanların arasına, şehre nasıl indireceksin ego?

Ontolojisi, epistemolojisi ve pratiğiyle tevhit üzere olan bir medeniyeti düşüneceğim. Ve sonra o sözlerle şehirlere-kentlere ineceğim.

Onun adıyla okumak nedir?

¹⁷⁸ Baker, Ulus, Körotonomedia Yazıları

¹⁷⁹ Alak Suresi

¹⁸⁰ Gribbin, John, 2012, Çoklu Evrenler, Kuantum Fiziğinin Evrenleri (Çev.: Emin Karabal), Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, 77.s.

Her şeyi dikey eksen olan ilke-Tab ile okumaktır.
Dosdoğru yol nedir?
Yatay eksen olan tevhidi tarih felsefesidir.

∞ pisîk¹⁸¹ ∞

Çok güzeller, öyle değil mi ego?

Doğada çirkinlik yok, nereye baksam hep güzellik görüyorum. İnsanlığın yola devam etmesiyle ilgili olarak umutsuzluk içine her düştüğümde Platon' u ve Aristo' yu uzun uzun seyrediyorum. Platon ağır abi gibi davranıyor, Aristo ise yaramaz bir çocuk gibi Platon' u hiç rahat bırakmıyor. Birlikte uyuduklarını gördüğümde cennetin kapısı aralanır gibi oluyor. Bende yaratıkları etki mucize gibi. Onlara baktığımda adeta "daha ne yapalım, varız işte, varlığımız çok şey anlatır" diyorlar. Sanki doğdukları günden beri varoluş amaçlarını gerçekleştirmiş ve öylece o halde yaşıyor gibiler. Yani onlar kendi mertebelerince hep tevhit çağı dalgasındalar, biz ise sürünüyor gibiyiz.

FRAGMANLAR: Aceleniz nedir? İstirabınız var mı? Mühim olan tek şey gerisi fantezi. İnsan bilincinin gelişmesi milyarlarca yıl aldı. Bir anda yok etmek mi istiyorsunuz? Varoluş mucizesi evrende her şeyden daha önemli. Yıldızlar ne yapabilir? Hiçbir şey! Sadece eksenlerinde dururlar. Ya güneş? 450 bin kilometre mesafeye alev fışkırtır. Matah mı yani bütün natürel kaynaklarını harcamak? Güneş düşünebilir mi? Bilinci var mı? Hayır, ama sizin var.¹⁸²

Bunca şey hayy, kendinde şey mi?

Kapat gözlerini ego ve şimdi biraz bekle...

Tamam...

Ne görüyorsun?

¹⁸¹ Pisîk: Kedi

¹⁸² Chaplin, Charles, 1952, Limelight/Sahne Işıkları

Karanlık.

İyi bak ego!

Tamam... Karanlık ve karanlığın tonlarını görüyorum.

Şu anda ne görmek istiyorsun?

Işığı görmek istiyorum.

Neden?

Çünkü diğer varlıklarla bağlantı kurmak istiyorum.

O halde gözlerin kapalıyken ışığı ara, onu görmeyi iste.

Karanlığın tonları belli yerlerde yoğunlaşıyorlar ve kısa süreliğine ışık olup sonra tekrar kayboluyorlar.

Sence gördüğün karanlık, karanlığın tonları ve kısa süreliğine gördüğün ışıklar birer varlık mı?

Evet, birer varlık.

Peki, sence onların bir yaşı var mı ve varsa bunu ölçüp ispat edebilir misin?

Bu çok zor bir soru, bilmiyorum!

Oysa az önce gözünün içinde oluşup kayboldu o ışık. Onu da mı ölçemezsin?

Karanlık ve ışık arasındaki sınırı bilmiyorum, bu nedenle de ölçemem.

O halde ölçmek için sınırlara hâkim olman gerekiyor öyle değil mi?

Evet.

Peki, ışığın ve karanlığın sınırlarına hâkim olabilir misin?

Bu imkânsız.

O halde sınırlarına hâkim olamadığın şeyi bilmen imkânsız, öyle değil mi?

Evet. Peki, sınırına hâkim olamadığım her şey kendinde bir varlık mıdır?

“Onun ol demesi ile oldu”, yani “oluş başladı” denildiğine göre orada bir şey olmalı ki ona “ol” denilebilsin öyle değil mi?

Evet.

Bu cevabın doğru olmayabilir ego. Sizler mutlak yokluk ve varlık sınırlarına hâkim değilsiniz. Bu nedenle nedensellik ve isteklilik sınırlarına da hâkim olamazsınız. O halde bir şeyin kendinde varlık olup olmamasını da bilemezsiniz. Bilgide, iradede ve özgürlükte sınırlı olduğunuzu bilin. Bu sizin için en hayırlısıdır, taşıyamayacağınız şeyler size yüklenmez. Sizler beşer varlıklarsınız.

Ne yapmalıyım hayy?

Haddini bil ve Ona güven ego! O rahman ve rahimdir; hakîm ve kudret sahibidir.

AYETLER: Rabbin, Âdemoğullarının bellerinden soylarını çıkarırken onları kendi kendilerine tanık tutar: 'Ben, Rabbiniz değil miyim?' 'Evet, tanıklık ediyorum,' derler. Böylece diriliş günü, 'Biz bundan habersizdik,' diyemezsiniz.¹⁸³

Heidegger'e kulak verelim: Felsefe tarihi yerini geleneksel (Aristoteles) metafiziğe bırakıp, Varlık nesnelerden, varoluş ise özden ayrıldı.¹⁸⁴

Descartes'a kulak verelim: Töz, kendisini açıklamak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyacımız olmayan şeydir.

Spinoza'ya kulak verelim: Kendi başına var olan ve kendisi ile tasarlanan, yani kendisini teşkil edecek başka hiçbir fikrin yardımı olmaksızın hakkında fikir edindiğimiz şeye cevher diyorum. Mutlak olarak sonsuz bir varlığa, yani sonsuz sıfatları olup başsız ve sonsuz (ezeli) özü bu sonsuz sıfatlarında her biriyle ifade edilmiş olan cevhere Tanrı diyorum.¹⁸⁵

Umduklarını buldular mı ego?

Varlığını veya yokluğunu ispat etmeye çalışanlar, kendilerince umduklarını bulduklarını sandılar. Oysa yaptıkları şey bir inşaydı. Yani akıllarının eliyle yaptıklarına hakikat olarak sarıldılar.

Bunu neden yaptılar?

¹⁸³ A'raf, 172. Ayet

¹⁸⁴ Çüçen, Kadir, A., Heidegger ve Felsefe, Uludağ Üniversitesi, Bursa, PDF. s. 8

¹⁸⁵ Spinoza, Benedictus (Baruch), 2011, Etika, Çev.: Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 31-32

İnsanız, “biz kimiz, nereden geldik ve nereye gidiyoruz” sorularına cevap vermek isteriz. Bu hem bilme hem de inanma isteğiyle ilgili.

SÖZLER: *İnsan, sınırları yoklamak isteyen bir varlıktır.*

Sen ne düşünüyorsun?

Derrida’ya kulak verelim: Felsefenin ilk sorusu olan “varlık nedir?”, kendi içinde “kim” ve “ne” olarak ikiye bölünmüş durumdadır. Biri olmak mı, bir şey olmak mı?¹⁸⁶

Yeterince canlandığımızda bir tevhit noktaya ulaşacağımızı düşünüyorum. Orada “kim ve ne” tevhide gelecektir.

SÖZLER: *İnsanın insanı hissetmediği yerde Tanrı da hissedilemez.*

İnsanlara bir sorun var mı?

SÖZLER: *Hieronymus Bosch’un “dünyevi zevkler bahçesi”nde sona doğru hızla koşuyoruz. İlke-Tab dışında bu cehennem hareketini durduracak bir ilken var mı?*

İlkeye “sen kimsin” diye sorsan cevabı ne olur?

SÖZLER: *“Ben TAB, Tevhit üzere olan Anaç bir Bilincim.”*

FRAGMANLAR: *Hiç kimse bu sorunu -bilimin hilekârlığını- çözemeyecek ne dehalar ne de aptallar! Kozmosu fethetmeye hiç tutkumuz yok. Sadece yeryüzünü kozmosun sınırlarına genişletmek istedik. Başka bir dünya istediğimiz yok. Yalnızca içinde kendimizi göreceğimiz bir ayna. Bağlantı kurmak için çok çalıştık ama başarısızlığa mahkûm olduk. Korktuğumuz ve aslında gerek duymadığımız bir ereğin peşinden koşmakla komik görünüyoruz. İnsan insana lazım! Bilime değil, bir insanın anısına, yaptıklarına, korkusuzca buna içelim.*¹⁸⁷

Sen bir zorba mısın ego?

Bir ilke veya ilkeler topluluğu; kaynağı ister doğa ister Tanrı ister tarih ister akıl-mantık-matematik, ister sezgi olsun başka insanlara dayatılamaz.

W. Benjamin’e kulak verelim: “... Tehlike hem geleneğin içeriğini hem de alıcılarını etkiler. İkisinin tepesinde de aynı tehdit

¹⁸⁶ Dick, Kirby., Kofman, Amy Ziering, 2002, Derrida

¹⁸⁷ Tarkovsky, Andrei, 1972, Solaris

sallanır. Egemen sınıfların maşası olma tehdidi. Her çağda geleceği için boşaltacak olan konformizmden çekip kopartmak için çaba gösterilmelidir... O kazandığı takdirde ölümler bile emniyette olmayacaktır. Dahası bu düşman muzaffer olmayı sürdürüyor.”¹⁸⁸

Söyle, neden böyle konuşuyorsun?

Peygamberlik tasladığımı söyleyenler olacak, bilsinler ki insan tutkuyu kaybetmek üzere. Tutkuyu hayatta tutmak için değil peygamber gibi gerekirse bir Tanrı gibi konuşmaya da hazırım. Hatta gerekirse birbirimize ve her şeye tapmalıyız. İnsan Tevhide doğru yoluna devam etmeli. Yokluk kötüdür ama insanı menzilinden alıkoyup onu yaşayan ölüye dönüştürmekte kötüdür. Her türlü kötülükle mücadele etmek, canlı olan her insanın sorumluluğudur. Ben sadece sorumluluğumun farkında olan bir insan gibi konuşuyorum, hepsi bu!

Ne öneriyorsun?

Düşünsünler... Sohbet etsinler... Birbirlerini tanısınlar... Sevsinler... Saygılı olsunlar ve yazsınlar.

*FRAGMANLAR: Yazmak, sonsuzluk ritmini veren ve görünenle görünmeyen kelimeler arasında zincir kuran bir eylemdir. Zahir ve Bâtın.*¹⁸⁹

Kökler nerede ego?

Mitokondrinin kendi özel genetik malzemesi olmasının yanı sıra çok önemli bir özelliği daha vardır: DNA'sı nesilden nesile aktarılırken çekirdek DNA'sının izlediğinden farklı bir yol izler. Çekirdek DNA'sında anne ve babadan gelen genler arasında parça değişimi gerçekleşirken mitokondri DNA'sında böyle bir parça alışverişi söz konusu değildir. Dolayısıyla mitokondri DNA'sı hiçbir değişikliğe uğramadan nesilden nesile aktarılır.¹⁹⁰ Demek ki mitokondrinin bu özelliği sayesinde türümüze özgü bazı nitelikler korunuyor ve bu sayede varlığımız

¹⁸⁸ Buck-Morss, Susan, 2010, Görmenin Diyalektiği, Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi, Çev.: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, s. 363

¹⁸⁹ Khemir, Nacer, 1986, Çöl Gezginleri

¹⁹⁰ Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, s.65

devam ediyor. İşte medeniyetimizin de bir takım “değişmez” ilkelere göre inşa edilmesi gerekiyor. Medeniyet asla salt kültürel ve zamanın ruhuna uygun yasalara-değerlere dayanamaz. Bunun herhangi bir meşruiyeti yoktur.

Kökler nerede?

Tarih üstü kökler kâinattadır.

∞ ker¹⁹¹ ∞

Nereye bakıyorsun ego?

Çocukluğuma... Köyde her ailenin bir eşiği olurdu, şimdi de durum aynı mı bilmiyorum ama bizim nedense hiç eşeğimiz olmadı. Yaylada herkesin bir evi olurdu ama bizim o da yoktu. Bakıyorum da bunları hiç dikkate almamışım, bunlarla ilgili hiç düşünmemişim. Köy yıllarımdan hatırımda kalan şeyler neredeyse metafiziksel şeyler. Çok garip!

Dedemin yayladaki evinde kaldığımız zamanlarda, arkadaşlarımla birlikte eşekleri ve bidonları alıp suya giderdik. Nedense gidişleri değil de dönüşleri hatırlıyorum. Dönüşler benim için muhteşem anlar olurdu. Arkadaşlarımla şen şakrak halleri, eşeklerin nefes alışverişleri, su bidonlarından çıkan sesler ve bin bir türlü yaz bitkisinin kokuları içinde adeta gerçeğe hayal arasında yürürdüm. Yeryüzüne ha indi ha inecek gibi duran bulutlardan gözlerimi ayıramazdım. O bulutlarda beni sürekli çeken bir şeyler vardı.

Doğa sürekli bizleri ziyarete geliyor gibi. Bilincimin canlı kalmasını doğayı seyretmeye borçluyum diyebilirim. Kendime hep şu soruyu soruyorum: Acaba bilinci canlı olan bir toplum olsa ve bu canlılık doğanın canlılığıyla birleşse ne olur? İşte bu ve buna benzer sorular hep sorumluluk olup omuzlarıma bindi.

¹⁹¹ Ker: Eşek

Şikâyetçi misin ego?

Hayır, tam tersine, bu halde olduğum için Allah'a şükrediyorum.

Canlı bilinci başkaları nasıl dert edindi?

Ali'ye kulak verelim: İlk aşamada benim hangi ırka, hangi milliyete, hangi tarihe, hangi kültüre, hangi zamana mensup ve ne gibi övünçlere, dehalara ve değerlere bağlı olduğumu anlamam gerekir. Bu bir öze dönüş ve bilince dönüştür. Bundan daha üstünü fikrî bilinç; ondan da üstünü ontolojik bilinçtir... Bu bilince ulaştığında bütün yaratılışın yüceliğini kavrsın.¹⁹²
SÖZLER: *Kâinat, varlıklar için bir ana rahmi gibidir.*

Kâinat kusursuz mu ego?

Hayır, bilincin ortaya çıkmasını sağlayacak kadar kusursuzdur.

AYETLER: *"Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir."*¹⁹³

Teklifin nedir?

FRAGMANLAR: *Bir zamanlar olduğumuz yere dönmeliyiz.*¹⁹⁴

Bunun için ne gerekiyor?

Mevcut bütün akılları-mantıkları kuşatıp aşan menzil merkezli bir şeye sarılmamız gerekiyor... Engels'e kulak verelim: Mantıksal, gerçekte yalnızca tarihsel biçimden ve ters rastlantıdan arındırılmış tarihsel tarzdan başka bir şey değildir. Mantıksal, bizzat tarihin gerçek seyrinin sunduğu yasalar gereğince düzeltilmiş bir yansıma olacaktır.¹⁹⁵

İnsan, ya idealist-metafiziksel mantıklar inşa edip doğa dışında bir ucube insan ve varlık evreni inşasına kalkıştı ya da tarihe

¹⁹² Şeriati, Ali, 2013, Bilinç ve Eşkleştirme, Çev.: Murat Demirkol, FECR Yayınları, Ankara, s. 29

¹⁹³ Mülk, 3-4

¹⁹⁴ Tarkovski, Andrei, 1983, Nostalji

¹⁹⁵ Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 148

içkin bir mantık inşa ederek insanın özgür iradesini maddeci diyalektik süreçlere hapsetti. Yaklaşık 3000 yıllık bilim, felsefe ve pratik tarihimiz ne yazık ki bu şekilde geçmiştir. Bana göre insan, bir ilkeye uygun olacak şekilde düşünmeyi öğrenmediği sürece özne olamaz.

SÖZLER: "Tanrı'nın bir tek güzel tanımı var: Başka özgürlüklerin de var olmasına izin veren özgürlük." John Fowles

Peki insanlar, "doğanadan çıkartılan bir ilkeye göre düşünür ve yaşarsak nasıl özgür olabiliriz" derlerse?

Şimdi bu soruda doğanın determinist olduğuna ilişkin bir varsayım var... Cevap vermeye çalışayım:

- I. Doğaya hâkim olan yasaların determinist olduğunu nereden çıkarıyoruz?... Klasik-Newton fiziğine göre evet bunu söylemek belki mümkün ama kuantum fiziği bunu yanlışlayalı çok oldu. Diğer taraftan Newton veya kuantum fiziğinden haberimizin olmadığını varsaysak bile, salt bir determinizme varmamız mümkün değildir. Doğa salt determinist yasalarca belirlenmiş olsaydı, biz bilinç-akıl-irade sahibi canlılar var olamazdık. İnsan var olduğuna göre doğada salt bir determinizm var diyemeyiz. Kâinatta oranlar, olasılıklar, simetriler, asimetriler, öngörülebilir hareketler ve öngörülemeyen hareketler-sapmalar açık seçik bir şekilde ortadadır.

Burada hayati olan başka bir konuyu daha açıklığa kavuşturmam gerekiyor... İlke ve yasa farklı şeylerdir. İlke genel bir çerçevedir, determinist olsun veya olmasın bütün yasalar bunun içindedir. Her yasa ilkedendir ama ilke herhangi bir yasa değildir. Bu anlamda ilke, bütün yasaları taşıyarak aşar.

- II. Doğaya hâkim olan yasaların salt determinist olduklarını düşünelim... Biz de doğaya içkin olduğumuza göre bu durumda doğanın yasalarına uygun davranmamız gerekmez miydi? Salt doğanın yasalarına uygun davranmadığımızı herkes kabul eder sanırım.

III. Bu iki cevabın-maddenin sonucu şudur: İnsanı özneleştirerek ilkenin kaynağı doğadır. Doğa hem determinist hem de indeterministtir. Sadece indeterminist olsaydı akıllı olamazdık, çünkü akıl belli nesnel ölçülere dayanmak zorunda olan bir yetidir. Salt determinist olsaydı o zaman da irademiz olmazdı. Çünkü irade farklı şeyleri, örneğin; durmayı ya da hareket etmeyi tercih etmeyi gerektirir. Bizler hem akla hem de iradeye sahip olduğumuza göre doğaya hem determinizm hem de indeterminizm hakimdir diyebiliriz.

Doğa bizim her türlü mantığımızı aşar, ondan hareket eden bir zekâ asla şunu söyleyemez: “Doğadan çıkarılan ilkeyle düşünürsem, zekâ kapasitem, hayal ve sezgi gücüm sınırlanır.” Tam tersine, insan kendisini kuşatan ve aşan bir varlık âleminin pusulasını rehber edineceği için ontolojik özelliklerini koruyarak doğanın görece epistemolojisine ve pratiğine sahip olabilir. Bu halin nasıl bir şey olduğunu hayal bile edemiyoruz çünkü mantıklar bizleri dondurdu.

İnsan kâinatı rehber edinmezse ne olur?

Pusulasız bir şekilde oradan oraya savrulup durur. Anlam, tutku, arzu insanı terk eder ve yaşayan ölümlere döner. Bu durum henüz küre ölçeğinde kolektif hale gelmedi ama o düzeye gelirse yeryüzü bir cehenneme döner.

Amacın nedir ego?

İnsanın; ürettiklerinin, kültürünün, kendi eliyle yapıp ettiklerinin nesnesi olmamasının iki yolu vardır. Birincisi dindir, fakat bu, insanlar arasında ihtilaflara neden olur, bütün tarih bunun kanıtıdır. İkincisi ise doğadan çıkarılacak ilkeye uygun bir medeniyeti düşünmektir. İşte Söen Medeniyet’in amacı bu ikinci yolu ikame etmektir.

SÖZLER: *Bilinç atın, süvarin ise ilke olsun!*

∞ bijartinek baş¹⁹⁶ ∞

SÖZLER: Sezgiye benzer bir izah tarzı zorunlu görülmektedir.¹⁹⁷ Abdullah Öcalan

Bir tercih yapma noktasına mı geldiniz ego?

Evet, hem de hayati bir tercih olacak, bu nedenle de iyi olmalı.

Bunu nasıl yapmayı düşünüyorsun?

İnanmayı, inanmamayı kuşatan ve aşan bir yol bulmamız lazım.

Yolu anlat...

Tanrıya inananlar-A ve Tanrıya inanmayanlar-B şeklinde iki insan grubu düşünelim. Dünyadaki “bütün insanlar”, doğa-kâinat ile ilgili şu düşünce, bilgi ve inançlara sahipler:

1. Kâinat Tevhit-birlik üzeredir.
2. Kâinatta Bilinç vardır.
3. Kâinat Anaçtır.
4. Kâinat Ezeli-ebedi-kendinde ve zorunludur.
5. Kâinat Ezeli-ebedi-kendinde ve zorunlu değildir.

Burada A ve B guruplarındaki insanları kutuplaştıran şey 4. ve 5. maddelerdir. 1, 2 ve 3 ise bu kutuplaşmadan dolayı ne yazık ki buharlaşmaktadır. Yani hem A’dakileri hem de B’dekileri birleştirecek olanlar buharlaşıyor.

A-B Farkı	B-A Farkı	A-B Kesişimi
5.Kâinat Ezeli-ebedi-kendinde ve zorunlu değildir.	4.Kâinat Ezeli-ebedi-kendinde ve zorunludur.	1.Kâinat Tevhit üzeredir. 2.Kâinatta Bilinç vardır. 3.Kâinat Anaçtır

¹⁹⁶ Bijartinek baş: İyi tercih, iyi sayım

¹⁹⁷ Öcalan, Abdullah, 2004, Bir Halkı Savunmak, s. 20

Bizler akıllı varlıklarız, bu şekilde birbirimize ve kâinata yaklaşımımız akılcı değildir. Hiç kuşkusuz insanların kırmızı çizgileri olabilir ama ortak noktalarımız da var. Ortaklıklar üzerine bir dünya kurmak ve farklılıkları, özellikle de dini tercihleri kişilerin özgür iradelerine bırakmak en akıllıcası olur.

Görüldüğü üzere varlığın ezeli-ebedi-kendinde ve zorunlu olup olmaması tartışmalı ve kutuplaştırıcıdır. Diğer taraftan iki dünyanın da kesişim noktasında üç evrensel ve-veya Tanrısal nitelik var. 4 ve 5'i kabul etsek de etmesek de ispatlasak da ispatlamasak da inansak da inanmasak da 1, 2 ve 3 ortak kabuldür ve hayat bulmak zorundadır. O halde bu üç özellik, yani ilke-Tab üzerine bütün insanlığı birleştirebilecek bir medeniyet kurulabilir.

Dünyada birçok dini inanç türü var ve üstelik kendi içlerinde de birçok farklı gruba ayrılıyorlar. Aralarındaki itikadi, siyasi ve ekonomik kutuplaşmalardan doğan zulmü izlemek veya bu zulme ortak olmak akıllı-düşünen biz varlıklara yakışmaz. O halde bütün insanlığın kabul edebileceği kâinat ilkesine dayanan bir dünya ikame etmek zorundayız.

İlke yerine başka bir şey olamaz mı ego?

Görünüşe göre, biz, bizden önce tarih sahnesine çıkmış olanları sonsuza dek elden geçirip, yeniden işlemekle görevlendirilmiş bir topluma benziyoruz. Bu yalnızca politika, tarih ve ahlak değil, aynı zamanda bu konuda kendisine hiçbir ayrıcalık tanınmayan sanat alanı için de geçerli olan bir görüştür.¹⁹⁸

Baudrillard'a katılmamak mümkün değil, peki bunu, yani "bizden önce tarih sahnesine çıkmış olanları sonsuza dek elden geçirip, yeniden işlemekle görevlendirilme" işini; bilimle, dinle, akılla-felsefeyle ve hatta sanatla bile aşamayacağımıza göre ne ile aşacağız? Bu büyük yükün ve sorumluluğun altından ancak ve ancak ilkeye-Tab'a sarılarak kalkabiliriz. Aksi halde temel merkezli kültürün nesnesi olmaya devam ederiz, oysa bizi özne yapacak olan şey menzil merkezli bir hayatı ikame etmekten geçer.

¹⁹⁸ Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, PDF Kitap, s. 15

İnsan iyi bakmasını bilirse, değil bütün insanlık geçmişiyle hesaplaşmayı, herhangi bir filozofun düşüncelerini bile nesnel düzeyde tüketemeyeceğini görür. Mevcut araçlarımıza dayanarak hiçbir şeyle hesaplaşıp yolumuza devam edemiyoruz. Sürekli bir bataklıkta çırpınıyor gibiyiz. Sürekli çağ dalgalarına demir atmamızın mekaniği tam da budur. Denenmiş şeyleri tekrar tekrar denemek akla aykırıdır. O halde tarih üstü bir şeye sarılmalıyız. Buna “İslam” dersek, insanlar-Müslümanlar “hangi İslam” diyerek kendi içlerinde çatışmaya başlayacaklar, ki 1400 yıldır bunu izliyoruz. Biz herhangi bir İslam’da karar kıldık diyelim, diğer insanlar buna katılmayacaklar. Başka dinlerde de durum farklı değildir. Felsefe, bilim ve sanat da insanları birleştiremiyor. Çünkü hepsinin ait olduğu bir tarih ve kültür var. O halde Kâinattaki ilkeye sarılmaktan başka çaremiz kalmamış görünüyor. Yaşayan ölümlere döndük, sanat ve din bile artık kurtarıcı olma vasıflarını kaybettiler, doğaya dönmekten başka çaremiz yok.

SÖZLER: Duyarsızlığa mahkûm edilmiş bir evrende sanat bu duyarsızlığa duyarsızlık katmaktan başka bir şey yapamaz.¹⁹⁹ Jean Baudrillard

Sen kâinattaki yasalara dönmeyi mi öneriyorsun?

FRAGMANLAR:

- Biz yasadan başka bir şey değiliz.
- Ama elbette insanlar yasadan daha önemlidir.
- Hayır. Yasa daha önemlidir!²⁰⁰

Hayır, ben yasadan ve hatta insandan öte bir şeyden söz ediyorum. Bunları da kuşatan ve aynı zamanda aşan bir şeyden... Kâinattan ve onda gördüğüm ilkedен-Tab’tan söz ediyorum.

İnsanlar korkmazlar mı?

Doğaya yabancılaşmaları asıl onları korkutmalı... Doğa bazıların sandığı gibi aklın karşıtı değildir, ilkesi ve pusulasıdır. Doğa aklın rahmidir. O rahim evreninden insan iki yolla çıka-

¹⁹⁹ Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, PDF Kitap, s. 18

²⁰⁰ Weir, Peter, 1977, Son Dalgı

bilir ve çıkması ancak ve ancak o zaman “meşru” olabilir: Sezgiyle veya ölümle. Sezgi de ölüm de birer doğma biçimidir ve bu doğumlar dışında akıl, rahmi-doğayı aşamaz. Akıl da muhayyile de doğayı asla aşamaz, aşılamayan şey karşıya konulamaz, yani karşıt görülemez. En azından bütünüyle karşıt görülemez!

Bunu yapmaya çalışırlarsa ne olur?

“Doğanın karşısına akıl, doğanın karşısına da aklî olan” konulduğu vakit, o zaman zorunlu olarak pusulasız, ilkesiz bir evreni-kültürü inşa edersiniz. İşte insanın yaratmış olduğu kültürün cehennem olmasının nedeni budur. Böyle bir ontolojik kopuş, zorunlu olarak cehenneme düşmedir. Cehenneme düşmek için gerçekten ölmeniz gerekmez, her düşüş cehenneme giden yolu inşa eder. Cennete gitmek ise ontolojik kopuşu değil ontolojik ipe sınıksız sarılmayı gerektirir. Birinci yol parçalanmaktır, ikinci yol ise sadece ve sadece tevhitir.

Kâinattan alıp ilkeyi, şahsiyetli bilinçlere söyletmeliyiz hayatı... Ontolojisi, epistemolojisi ve pratiğiyle tevhit üzere olan bir medeniyeti ikam etmek bir zorunluluktur, bu da her şahsiyetli insanın ödevidir.

İnsan tevhide terk edebilir mi?

Elbette edebilir, irade sahibidir ama cehennemi sonuçlarına da katlanmak zorunda kalır.

*FRAGMANLAR: Sadece bir şey istiyorum: Hissetmek.*²⁰¹

İnsanın kâinatla olan bağları nasıl koparıldı?

Toffler, modernitenin temel özelliklerini şu şekilde sıralar:

- a. Standardizasyon
- b. Senkronizasyon
- c. Yoğunlaşma
- d. Merkezileşme
- e. Uzmanlaşma²⁰²

²⁰¹ Mendes, Sam, 2008, Revolutionary Road

²⁰² Toffler, 1982

Modernite ile birlikte insan bir çeşit laboratuvar ortamına alınarak yeniden üretildi-kültürlendi. Sonra da bu kültür kontrollü bir şekilde sürekli yeniden üretildi. Böylece asli köklerimizden ayrıldık ve kültür bizim sahibimiz-yaratıcımız oluverdi. Baktığımızda insan, toplum, bilinç, din ve doğa yine var ama insan yaşayan ölüye dönüştü. Özetle; bir ontolojik kopuş yaşandı ve “yeni bir ontoloji, epistemoloji ve pratik inşa edildi”.

Bu kopuşun daha öncesi yok mu?

Âdem ve Havva’nın dünyaya düşmesinden de başlatmak mümkün, yani tevhitten kopuşun motifleri her zaman vardı. Bu motiflerin gücü, modern zamanlarda doruk noktaya çıktı diyebilirim. Çünkü yapılacak iş-tevhitten koparma, yüksek bir akıl ve teknoloji gücü gerektiriyordu; bu güce biliş çağı dalgasında-modern zamanlarda ulaşıldı. Bu gücün yaşam bulmasıyla da omurgasız-asaleti olmayan bir insan ortaya çıktı.

Feyerabend’e kulak verelim: Sabit bir yöntem veya sabit bir akıllık kuramı düşüncesi ziyadesiyle bön bir insan ve toplumsal çevre anlayışı üzerine kuruludur. Tarihin sağladığı zengin malzemeye bakan ve onu aşağılık içgüdülerini tatmin etmek ve şiddetli entelektüel güvenlik nöbetlerini açıklık, kesinlik, “nesnellik”, “gerçek” gibi terimler altında dindirmek için fakirleştirmeye yeminli olmayan herkes sonunda görecektir ki, tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır: ne olsa uyar.²⁰³

Eskiden böyle düşünenlere anarşist deniliyordu, artık bu şekilde düşünmeyenleri ise dövüyorlar. Tarih, özellikle de bilim ve felsefe tarihi, anarşistleri haklı çıkardığı kadar hiç kimseyi haklı çıkarmamıştır. Kuantum fiziği ile birlikte anarşizm, adeta kuramsal olarak da ispat edilmişe benziyor. Böyle bir kuramsal paradigma altında her yol olabilir; evet ama meşru ve meşru olmayan, doğru ve doğru olmayan yolları birbirinden ayırabilecek ilkelerimiz de yok değildir.

Tavizsiz bir kilise için bir mitin (eski ya da modern) gözü korkmuş ve hırslı kurbanları veya bir diktatörün zayıf ve istekli takipçileri için fikir birliği uygun olabilir. Fakat nesnel bilgi için

²⁰³ Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 47

fikir çeşitliliği şarttır. Ve çeşitliliği teşvik eden bu tür bir yöntem de insancıl görüşle bağdaşan yegâne yöntemdir. Tutarlılık şartı çeşitliliği sınırlandırdığı ölçüde, teolojik bir öge içerir, bu öge, kuşkusuz, nerdeyse tüm deneyciliğin tipik özelliği olan “olgulara” tapınmada yuvalanmıştır.²⁰⁴

İlkenin-Tab’ın “anaçlık” özelliği, “çeşitliliği teşvik eden bir yöntem” dir. O halde “ne olsa uyar” yerine “ilkeye-Tab’a uyan ne olsa uyar” demek daha meşrudur, çünkü kâinata uygun olan budur.

SÖZLER: Atalarının ruhu enfüsün, mülk ise afakın olmuşsa bil ki kat kat giyinmişsin cehennemi.

...“Olan” ve “olması gereken” üzerinde bir kültür edası belirtmeyen hiçbir yaklaşım kıymete değer değildir.²⁰⁵ Bana göre Mirzabeyoğlu burada hem olan ve olması gerekenin tevhidini hem de bu tevhidin üzerine çıkmamız gerektiğinin altını çiziyor. İnsanlık eğer yoluna ilkeye sarılarak devam ederse; ilke-Tab çağ dalgasında olan ve olması gerekenin birliği sağlanmış olacak, sezgi ve tevhit çağ dalgalarında ise bunun ötesine geçecektir. İşte insan kemal noktaya orada erişecek ve belki de kâinatın bütün ihtişamı o zaman gözleri önüne serilecektir.

İnsan sürekli olarak; ölçü, yöntem, pusula, kendisinin ve varlığın mümkün potansiyelleri hakkında hakikat arayışı içinde oldu. Bu hiç kuşkusuz meşrudur, zaten insan olmak bunları aramayı da içerir. Fakat sürekli bir şekilde tarihin nesnesi kalarak bunları yapmaya çalıştık ve teori-pratik birliğini yeterince akıl edemedik.

İnsanın gücü yapabildiği şey, yapabildiği şey ise hakkıdır. Spinoza’nın, “Teolojik-Politik İnceleme”sinde yazdığı gibi: "Her bir insanın hakkı, sahip olduğu sınırlı gücün sınırlarına kadar uzanır." Bu ilke doğa durumunda da geçerli olacaktır...²⁰⁶

²⁰⁴ Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 64

²⁰⁵ Mirzabeyoğlu, Salih, 2005, İktisat ve Ahlak, İktisada Giriş, İBDA Yayınları, İstanbul, s. 72

²⁰⁶ Bumin, Tülin, 2010, Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 86

Spinoza'nın bile böyle düşündüğü bir yerde Descartes'ı, Hobbes'u, Smith'i, Locke'u ve Machiavelli'yi hiçbir şekilde suçlayamayız. Suçlasak da bir şey değişmez. O halde geçmiş, şimdi ve gelecekle ilgili her ne varsa, hepsini ilkeye vurmak dışında bir şey yapamayız. İnsan, kadim olanın ya da kadim olması gerekenin; köklerin ya da ilkelerin ne olup olmadığına çok dikkat etmelidir. Aksi halde sakınması gereken bir çok yerde haddini aşabilir!

*FRAGMANLAR: En eski şeyler bile günümüzde internette birer yalan olarak dolaşıyor.*²⁰⁷

Bilim; insana yardım edemez mi?

Bilim; insanla ilgili olan her şeyi ya teknolojik etkinliklere indirgemiş ya da onların manipüle, kontrol ve kolonize edilmesinin aracına dönüştürülmüş durumda...

Bilimlerin normatif değil de anormatif olduklarını öğrendiğimde büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştım. Çünkü insan denen varlık hayatta "şu şudur" kadar "şu, şu olmalıdır" da der. Resmi-genel yaklaşıma göre bilim; olanı olduğu gibi ortaya koyar veya ortaya koymayı hedefler. Bu durum, sanırım Kuantum fiziği teorileri ile büyük bir darbe aldı. Fakat anormatif alışkanlıklar hala devam ediyor. O halde bilim bize yardım edecek durumda değil, şimdilik!

Olan ve olması gereken tevhidinin parçalanması kadar insanlık tarihinde daha yıkıcı olan başka bir şey yoktur. Bu doğrudan doğruya tevhidin parçalanması demektir. Sonsuz Medeniyet hem olanı hem de olması gerekeni bir ilkeye bağlama ve tevhide ulaşma girişimi olmak zorundadır. Bir kaplumbağa için olan ve olması gereken ayrılmaz bir bütündür, insan için de bunu bir noktaya kadar ayıramayız. Hayatı ve bilinci koruyan ilkeler, yasalar vardır ve bunlar parçalanamaz.

SÖZLER: Bilim; anormatif bir maskeyle insanlara dayatılan normatif bir ideolojidir.

²⁰⁷ Vlacil, Frantisek, 1967, Marketa Lazarova

∞ navê rast²⁰⁸ ∞

Sen nereye gidiyorsun ey çocuk?

SÖZLER: Beni anın büyüüne götür ihtişamlı bir gecede. Yarının çocuklarının hayallerini paylaştığı yere.²⁰⁹

İlke-Tab ile belli bir bağlantı kuran ve ahenk yakalayan insan, kendisini nasıl hisseder?

FRAGMANLAR: Sanki bütün o sayfaları biri ona yazdırıyordu.²¹⁰

Cennet ve cehennem nedir ego?

SÖZLER: Özgürlük cennettir, kölelik ise cehennem.

Kendini nasıl hissediyorsun?

FRAGMANLAR: Bütün hayatım boyunca, aynı zamanda iki yerin içinde olduğumu hissettim.²¹¹

Bu his belki de yola çıkmamız gerektiğini, o yeri aramamız gerektiğini bize anlatmaya çalışıyordur. Kimiz ya da kimleriz, neredeyiz ya da nerelerdeyiz? Bunların peşine düşersek, belki o zaman bizleri hiç terk etmezcesine geri gelir bütün büyüyle hayat.

Hayy...

Evet!

Ne kadar güzeller öyle değil mi?

Kimler?

Veronique ve Sophia

Onlar kim?

Irene Jacob ve Meryl Streep

Bakmayı bilseydin çirkin insan göremezdin ego!

Sadece fiziklerini kastetmiyorum, büyüleyiciler. Peki, şu anda gördüğüm fizikleri de güzellik değil mi?

²⁰⁸ Navê Rast: Doğru-Gerçek Ad

²⁰⁹ Scorpions, Wind of Change

²¹⁰ Forman, Milos, 1984, Amadeus

²¹¹ Kieslowsky, Krzysztof, 1991, Veronique'nin İkili Yaşamı

Irene ve Meryl yaşlandıklarında yine güzel gelecek mi sana?

Sanmıyorum!

Bak gördün mü ego, sen hep değişen şeyleri sevdiğin, oysa güzel olan özü gereği değişmez.

Her insan özü gereği güzel olduğuna göre nasıl oluyor da ben bir insan olarak değişeni güzel bulabiliyorum.

Çünkü sürekli değişen bir dünyaya düştün ve bir kültür yaratımı haline geldin, köklerini terk ettin. Ama artık durmaya ve köklerine dönmeye çalış. Bilesin ki bu senin sorumluluğun.

Veronique ve Sophia hep güzel kalacak.

Nereden biliyorsun?

O gözlerindeki şey hep orada olacak.

Peki ya öldüklerinde?

O zaman da benim gözlerimdeki şey, o gözleri cansız da olsalar güzel görmeye devam edecek.

SÖZLER: Mutlak bir ölüm var mı bilmiyorum ama olmadığına inanıyorum.

*AYETLER: Onlara ayetlerimizi ufuklarda (afakta) ve öz benliklerinin içinde (enfüste) göstereceğiz. Ta ki, onun hak olduğu kendilerine ayan beyan belli olsun. Kendisinin her şey üzerinde bir tanık oluşu, senin Rabbine yetmez mi?*²¹²

Bu sözünden dolayı deliye döneceklere ne söylemek istersin?

*SÖZLER: Dehşet verici olan, insanın gelecek kuşaklarının olmamasıdır.*²¹³ Adorno

Onlar, insanın yaşayan birer ölüye dönmek üzere olduğunun farkında olmayan ve esasında dünyaya tapanlardır. Onların adaletle, merhametle, Sünnetullah'la, özgürlükle ve tevhitte işleri yoktur. Sözlerim, sorumluluk hissi taşıyan insanlardır.

Olgunlaşmak çok mu zor?

²¹² Fussilet, 53. Ayet

²¹³ Claussen, Detlev, 2012, Son Deha: Theodor W. Adorno, Çev.: Dilman Mura-
doğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 24

Varlık-şeyler, insan-toplum ve metafizik-ontoloji, Aristoteles'ten beri kategorize edildiği şekliyle; maddi, fail, formel ve ereksel olmak üzere dört açıdan anlaşılmaya-açıklanmaya çalışılmıştır. Bu henüz gerçekleşebilmiş değildir. Çünkü varlık için belirlenen bu bilgi-akıl kategorilerinin hepsi "nedensellik" üzerine inşa edilmeye çalışılır. Oysa varlık ve varoluş "nedensellik" ilişkisini aşar. Diyebilirsiniz ki "nedensel ilişkinin yetersizliği Hume ile başlayıp Kant ile taçlanacak şekilde zaten aşılmıştır", ben de "hayır aşılamamıştır" diyeceğim. Çünkü Kant, numen ve fenomen ayrımı ile nedenselliği-determinizmi fenomenler alanına hapsedti. Numen ise zaten bilmenin konusu olmaktan çıktı. Numen devre dışı kaldığında zorunlu olarak varlığın fail ve ereksel nedeni de dışarıda bırakıldı. Böylece varlık parçalandı, peki nedensellik bu şekilde aşılabildi mi, hayır! Kant fenomenal alanı da pratik ve teorik olacak şekilde ikiye ayırdı. Pratik ve teorik alanlar ise "olan ve olması gereken" in çelişkilerini çözemedi. Hatta bunlar zamanla sadece bilimlerin insafına terk edildi. Bilimler de "olması gereken" i yok saydı ve sadece "olan" üzerine hareket etmeye başladı. Böylece insan bilgisi ile hayat arasındaki ilişki de koptu. Özetle; olgunlaşmanın ontolojik, epistemolojik ve pratik temellerinden yoksunuz.

SÖZLER: Sözün düştüğü yerde her şey düşer.

İnsan pusulasız, ilkesiz bir halde tarihin önünde sürüklenen bir nesneye dönüştü. Oysa aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan çıktı. Ne yazık ki bu başarılamadı. Dinleyin beni: Sizi gençlik, olgunluk, ihtiyarlık ve özgürlük-tevhit çağlarına davet ediyorum!

Sen neden böyle düşünüyor ve konuşuyorsun ego?

SÖZLER: "Düşünmek, ruhun kendi kendine konuşmasıdır." Platon

İnsanlar şunları hayal ederek beni okusunlar: Bir tiyatro sahnesinde tevhidi parçalanmış hayy ve egoyum. Karşımda yaşayan bütün insanlar, sahnenin arkasında bilincimin ulaşabildiği tarih ve yaşamış olan bütün şahsiyetler, sahnenin altında ölmüş milyarlarca insan ve sahnenin tavanında ise Tanrısal olan var. İşte hayy ve ego hem birbiriyle hem de bütün bu boyutlarla sohbet ediyor.

Amacın ne?

Tevhit.

Dünya hayatında bundan daha iyi bir ad ve amaç biliyor musun?

Hayır bilmiyorum.

FRAGMANLAR: “Mutlu bir ömür sürdüm ve Tanrı’ya teşekkür ediyorum. Hoşça kalın, Tanrı hepinizi korusun! Her şeyi doğru adıyla anmak, doğru adıyla!”²¹⁴ Christopher Johnson McCandless

∞ **nana**²¹⁵ ∞

Mutlu olmayı mı umuyorsun?

Dünya hayatının hiçbir zaman bir anne karnı huzuru ya da ana kucağı güveni verebileceğini düşünmüyorum. Ama yine de bunları aramaya devam edeceğiz... Bazen toplum içinde erimек isteyeceğiz, bazen salt birey olarak kendi kendimize yetiyormuş gibi yapacağız. Bazen de din, felsefe, sanat, bilim ve teknoloji gibi motiflerle-araçlarla kendimize konforlu yuvalar inşa edeceğiz. Ama en nihayetinde bunların hepsini tüketecek ve geldiğimiz yere geri döneceğiz.

Din dünya hayatında iyi bir yuva olamaz mı ego?

Rousseau’ya kulak verelim: Hristiyanlık, kölelik ve bağıllık öğütleri verir sadece. Bu dinin havası zorbalığa o kadar elverişlidir ki, zorbalık her zaman yararlanır ondan. Gerçek Hristiyanlar köle olmak için yaratılmışlardır; bunu bilir ve üzülmezler, bu kısa yaşamın onlarca pek az önemi vardır.²¹⁶

Rousseau’nun burada söyledikleri bütün dinler için geçerlidir.

²¹⁴ Penn, Sean, 2007, Into The Wild/Özgürlük Yolu

²¹⁵ Nana: Anne (Lazca bir sözcüktür.)

²¹⁶ Rousseau, Jean-Jacques, 2006, Toplum Sözleşmesi, Çev.: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 132

“Gerçek dindarlar” o kadar inanırlar ki akıllarını kullanamaz hale gelirler. Çünkü Tanrıya kul olmayı egemenlere ve devlete köle olmakla karıştırırlar. Akıllarını kullanmaktan ve sorumluluk alıp özgür yaşamaktan adeta korkarlar.

Dine artık ihtiyacınız yok mu?

Bütün dinler duygu çağı dalgasındaki insanı terbiye etmek için indiler. Biliş çağı dalgasındaki insanın ise dinin yatay eksenine değil ama dikey eksenine ihtiyacı vardır.

Dindarlar sana çok kızacaklar, onlara ne söylemek istersin?

Hiçbir din insanlığı birleştiremez ve insan Tanrısal bir ilkenin terbiyesinden geçmediği sürece istese de iman edemez. “Sadece Hristiyanlığın 34000 farklı alt grubu-yorumu vardır.”²¹⁷ Bugün dünyada birbirine düşman mezheplere, tarikatlara, cemaatlara bölünmemiş hiçbir din-dindar gösteremeyiz. Binlerce yıldır bin bir türlü kutsal adına birbirimize zulmedip durduk ve bu zulme devam ediyoruz. Artık kendimizi terbiye etmemiz ve bilincimizin hakkını vermemiz gerekiyor.

Şehre inebilecek bir ilke nasıl olmalıdır?

İlkenin tersi yoktur, zıttı da alınmaz. Çünkü tersi ya da zıttı alındığında mutlak yokluk elde edilir ve onun hakkında insan konuşamaz. Eğer bir şeyin tersi ya da zıttı alındığında mutlak yokluk ortaya çıkmıyorsa o şey ilke değildir.

Elimizde, üzerinde konuşabildiğimiz ve başkalarına anlatabildiğimiz, ispata ihtiyacı olmayan bir ilke varsa, ona ne bir şey katabiliriz ne de ondan bir şey çıkartabiliriz. Ekleme ve-veya çıkarma ya onu ilke olmaktan çıkartır ya üzerine konuşulamayacak, başkalarına anlatılamayacak ve ispat edilemeyecek bir şeye dönüştürür.

Her ilke doğası gereği üç parçalı olmak zorundadır. Tek başına “bir” olsa, bu sadece Tanrı olabilir. Birin yanında bir başka bir olsa, bu ikililik yaratır ve savaşa mahkûm bir varlık ve varoluş olur ki, bu kötüdür ve kötü var olamaz, o yokluk olabilir. Bir ve

²¹⁷ Joseph, Peter, 2007, Zeitgeist

ikinin yanında eğer bir üç varsa birlik sağlanır, işte ancak o zaman varlık ve varoluş olur. Bu bir, iki ve üç; tevhit, anaçlık ve bilinçtir. Bunlara ezeli ve ebediliği eklersek ortaya yine Tanrı çıkar ama bu ispatın konusu olamayacağı için kamusallaşamaz yani ilke bu halde şehre inemez ve kamusallaşamayan şey üzerine de medeniyet inşa edilemez. Sonuç: İlke üç parçalı ve sınırlı olmak zorundadır.

Bu saydıkların olması gereken mi ego?

Bu hem olması gereken hem de olandır. Kâinata bakıldığında ilke-Tab açık ve seçik bir şekilde görülecektir.

Bu Tanrısal olan şeyi yeryüzüne-şehre indirmekteki maksadın nedir?

SÖZLER: "Bir şey bize yaşantı yoluyla açık değilse, onu duyacak kulak da yoktur bizde." Nietzsche

Şehirde olmayan her ne varsa "insan için" gökte de olamaz. İnanmanın bu derece zor olmasının, insanın sürekli düşmesinin nedeni, şehirde Tanrısal olana menzil aldırılmamasından kaynaklanır.

Kâinattaki anaçlık, bilinç ve tevhit ispata ihtiyaç duymaz. Ezeli-ebedilik, kendinelik ve zorunluluk ise ispata ihtiyaç duyan ama buna mukabil hiçbir zaman ispat edilemeyen şeylerdir. İspata ihtiyaç duymayan hakikatler üzerine medeniyeti ikame etmek zorundayız. Belki ondan sonra diğer hakikatler için ispat aramayı bırakırız, çünkü hakikatin görünür tarafının bizi özneleştirilmesi sonucunda görünür olmayan taraf da gözlerimizin önüne serilebilir. Tabi bu serilme açık seçik bir şekilde olmaya-caktır, çünkü Mutlak Aşk zorunlu olarak dolayimli görünür.

SÖZLER: "Var olmayan bir şeye tutku ile inanarak onu yaratırız. Var olmayan şey yeterince arzulamadıklarımızdır." Kafka

Felsefe meselesi, bizatihi biz olan şu şimdinin meselesidir. Bu nedenden ötürü felsefe bugün bütünüyle siyasaldır ve bütünüyle tarihçidir. Tarihte içkin olan siyasettir, siyaset için gerekli

olan tarihtir.²¹⁸ O halde insanın özne olması için tarih üstü olanı ikame etmesi gerekir.

Büyük filozof Immanuel Kant, yaşamının sonlarına doğru yazdığı bir mektubunda, yaşamı boyunca yaptığı çalışmaları geriye bakarak değerlendirirken çalışmalarının şu üç soruya dayandırılabilceğini açıklamıştır:

Ne bilebiliriz?

Ne yapabiliriz?

Neye inanabiliriz?²¹⁹

Bu ve benzeri soruları yine fizik, matematik ve mantık ilişkileri-türevleri içinde kalarak cevaplamaya devam edersek sonu gelmez spekülâtif oyunlar oynamanın ötesine geçemeyiz. Bütün her şeyi kuşatan ve aşana sarılmamız gerekiyordur.

FRAGMANLAR: Ölümden öte ne var?²²⁰

∞ մայր²²¹ ∞

Bugüne kadar felsefede seçilen bütün yollar, bizi tutarlılık-sistemlilik gibi çelik kafeslere hapsetti. Örneğin; düşünülen tözler, arkeler, kategoriler ve-veya mantıklar, takip edilmesi gereken birer yol gibi görüldü, bu yollar yüründükçe de görece tutarlılık-sistemlilik sağlanıyordu ama varlık ve varoluşa yer yer düşman diyebileceğimiz düşünceler de bu şekilde ortaya çıkıyordu.

Nietzsche'ye kulak verelim: Aklın, mantığın, kategorilerin oluşturulmasında, gereksinim-yaşamın yeniden üretiminin

²¹⁸ Foucault, Michel, 2002, Toplumunu Savunmak Gerekir, Çev.: Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 294

²¹⁹ Störig, H. J., 2000, İlkçağ Felsefesi; Hint, Çin, Yunan, Çev.: Ömer Cemal Güngören, Yol Yayınları, İstanbul, s. 29

²²⁰ Nichols, Mike, 2001, Wit

²²¹ մայր (mayr): Anne (Mayr sözcüğü Ermenicedir.)

pratik zorunluluğu belirleyici olmuştur. Bilme gereksinimi değil, anlaşıma, hesaplama amacıyla bir şeyin altına koyma, şematize etme gereksinimi. Tüm mantığın ve onun görünüşteki kendi başına devinmesinin ardında değer tahminleri, daha açık söylersek, belirli bir tür yaşamın korunmasının fizyolojik gereklilikleri yatar.²²²

O halde her türlü düşünsel etkinlikte salt mantıksal-akılsal tutarlılık-sistemlilik; yola çıkış, yolculuk süreci ve yolculuk sonunda uyulması gereken bir şey olmaktan artık çıkarılmalıdır. Teklifin nedir?

Her şeyi ilkeye-Tab'a vurmayı teklif ediyorum.

Buna örnekler verebilir misin ego?

Elbette verebilirim ama girişeceğim "ilkeye vurma" etkinliklerinde; klasik örnek, ölçüt olma, tutarlılık-tutarsızlık ve sistemlilik-sistemsizlik alışkanlıklarına uygun bir hareket beklenmemelidir.

Bugüne kadar ilkeye-Tab'a vurulamayacak, onunla simetrik ve asimetrik ilişkilere sokulamayacak hiçbir şey dünyada ve kâinatta olmamıştır.

Descartes'in "Ben düşünen varlığım." ifadesini ilkeye-Tab'a, yani tevhide, anaçlığa ve bilince şu şekilde vurmak mümkündür:

O/Ben: Tevhit

Düşünen: Bilinç

Varlık: Anaç

Descartes birçok bakımdan çok büyük yanlışlar ve eksiklikler içindeydi. Bunlardan en önemlilerinden birisi de hiç kuşkusuz ruh ve bedeni hem ayırması hem de onları bir arada tutan şeye cevap verememesidir. Bu nedenle de tevhide ihtiyacı vardır:

Ruh → Düşünür: Bilinç

Beden → Yer Kaplar: Anaç

Ruh ve Beden: Tevhit ile bir aradadır.

²²² Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 563-64

Kant'ın numen ve fenomen ikiliği Newton fizik paradigmasının bir devamıdır, Varlığı ve varoluşu parçalar. Bu nedenle de tevhide ihtiyacı vardır:

Numen: Bilinç

Fenomen: Anaç

Numen ve fenomen birliği: Tevhit

Bütün düalist, plüralist, monist, diyalektik, idealist, realist, pragmatist, ampirist, materyalist, hümanist ve diğer yaklaşımların yıkıcı etkilerinden, ancak ve ancak ilke-Tab ile korunabiliriz. İlke-Tab hem sistemdir hem sistem değildir hem de tarih üstüdür. Bu haliyle varoluşa düşman olan her şeye karşı bir anne kucağı kadar güvenlidir.

Bana göre filozof; olan ve olması gerekenin tevhidini dert edinen şahsiyettir. Filozof; doğru, güzel ve iyinin, varlık ve varoluşun tevhidi peşinde olan kişidir. Bunları parçalayanlar ise düşüncenin hakkını yeteri kadar veremeyenlerdir.

SÖZLER: Ancak ve ancak ilkeye sarılırsak hem bir hem de biricik olabiliriz.

Uzay: Anaç

Zaman: Bilinç

Uzay ve zamanın tevhide gelmesi ile varlık ve varoluş başlar.

Varlıkları, insanları ve her türlü kültürel varoluşu, uzunca bir süredir “hareket etmeyen hareket ettirici”nin kâinattaki Tanrısal ilkeleri ve yasaları yerine; “hareket eden” insan üzerine inşa ettiğimiz için durmak nedir bilmiyoruz. Ne maddi ne de manevi bir had biliyor, adeta azgın gibi sürekli haddimizi bilmeden hareket ediyoruz. Ontolojisini yitiren insanlık, ontolojik bir yok oluşa doğru çırpınarak koşuyor. İnsanlık; ontolojisi olan bir epistemolojinin ve pratiğin tevhidi olmadan duramaz.

Freud'un psikanalitik-psikodinamik yaklaşımının temel kavramlarını ilkeye-Tab'a şu şekilde vurabiliriz:

Ego: Bilinç

Süperego: Anaç

İd: Tevhit

Comte'un üç hal yasası olarak bilinen tarih felsefesini ilkeye-Tab'a şu şekilde vurabiliriz:

Teolojik Aşama: Tevhit

Metafizik Aşama: Anaç

Pozitif Aşama: Bilinç

Fichte'nin tarih felsefesini ilkeye-Tab'a şu şekilde vurabiliriz:

Suçluluk, Günahkârlık ve Tam Günahkârlık Dönemleri: Anaç

Akılsallığın Yükseliş Dönemi: Bilinç

Tam Arınma ve Kurtuluş Dönemi: Tevhit

Vico'nun tarih felsefesini ilkeye-Tab'a şu şekilde vurabiliriz:

Tanrılar Çağı: Anaç

Kahramanlar Çağı: Bilinç

İnsanlar Çağı: Tevhit

Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik üçlemesi; özgürlük, adalet ve kardeşlik şeklinde devrimsel bir değişimden geçmelidir. İnsanlar birçok bakımdan eşittir ama birçok bakımdan da eşit değildir. O halde zulme mahal vermemek için adaletin düşünülmesi ve ikame edilmesi daha meşru olacaktır.

Özgürlük: Bilinç

Adalet: Anaç

Kardeşlik: Tevhit

Hegel bireyselliği, tikel ve tümelin bir sentezi olarak görür.²²³ Esasında Sokrates ile başlatılabilecek bir antroposantrik uygarlık inşasının tepe noktası Hegel felsefesidir diyebilirim. Bu felsefe insana ontolojik bir varlık kimliği yükler, insanı Tanrısallaştırır. Hegel'in bu yaklaşımını ilkeye şu şekilde vurabiliriz:

Tümel (Tez): Anaç

Tikel (Anti Tez): Bilinç

Tekil (Sentez): Tevhit

Bana göre Hegel felsefesinin dönüştürülmesi gereken durumu ise şu şekilde olmalıdır:

Tekil (Tez): Anaç

²²³ Kojeve, Alexander, 2001, Hegel Felsefesine Giriş, Çev.: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 26

Tikel (Anti Tez): Bilinç

Tümel (Sentez): Tevhit

Hegel felsefesini neden bu şekilde düşünüyorsun?

SÖZLER: Şehir de şehre inen de tikeldir, tekil veya tümel ancak ve ancak gökyüzünde olabilir.

Tek olmak ve tek olarak kendi bilincine varmak sadece Tanrı için düşünülebilir. Çünkü bu bir kendineliktir. İnsan kendinde olan ontolojik bir varlık değildir. İnsan tek olamaz ve ancak başka benler ile birlikte kendi bilincinin farkına varabilir. Bu nedenle de bilinç ancak tikelde ortaya çıkar, bilinç tikelin tözüdür.

SÖZLER: Varlık, tekil üzerine dönmüş tikel bir bilincin, tümele doğru yol alan Tevhit yürüyüşüdür.

İnsan ne tekilleri ne tümelleri tam olarak bilebilir ne de onlar hakkında başkalarına aktarılabilir bilgiye ulaşabilir. İnsan ancak ve ancak tikeller hakkında güvenilir bilgiye ulaşabilir. O, bu, şu veya bütün, hiçbir(i) ile ilgili bütün bilgilerimiz ifrat ve tefrite savrulma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bazı, birileri, bir takım gibi tikel bilgiler ise adalet üzeredirlir. Bilinç tikelde, tikel bilinçtedir.

SÖZLER: Kâmil insan ne tekilde ne de tümelde olabilir, o ancak ve ancak tikelde var olabilir.

Bütün bunlardan ne sonuç çıkarıyorsun?

Öyle görünüyor ki insanlar; amaçları bilinçli bir şekilde ilkeyi-Tab'ı ikame etmek olmasa bile üç aşağı beş yukarı ilkeye uygun bir yolculuk yapmışlar. Bugüne kadar mantıklar, bilimler, dinler, sanatlar, kültürler içinde sürekli eriyen ve özellikle de ekonomi-politik pratikte karşılığının oluşmasına izin verilmeyen şey ilkeydi-Tab'tı diyebilirim.

Sence insanlar bunun farkına vardılar mı?

Evet, bunun farkına varmaya başladılar diyebilirim... Tarih üstü olanı fark etmemiz ve onun bizim için hayati değerde olduğunu anlamamız için bütün mantıkların, bilimlerin, sanatların, dinlerin, ekonomi-politiklerin kolektif bir şekilde krize girmeleri ve insanların yaşayan birer ölü haline dönüşmeleri gerekiyormuş. İnsan ne yazık ki geç olgunlaşan bir varlık, aklını ve

bedenini terbiye etmekte pek istekli değil. Dilerim yola devam edemeyecek kadar geç kalmamışsızdır.

SÖZLER: Bilincin özü olan dil ne tekilde ne de tümelde var olur, şehirdeki dilin evi tikelidir.

Umberto Eco'ya kulak verelim: Dünyanın yaratıldığına inanan herhangi bir kimse, dillerin uzlaşımına olduğuna inanırsa, iki tür dil olduğunu da düşünmek zorundadır: ilki, Tanrısal dildir, Tanrı ile Âdem arasındaki bir anlaşmadan doğmuştur; İkincisi, doğal dildir, Âdem, Havva ve onların çocukları arasındaki bir anlaşmaya dayanmaktadır. İkincisi, ilkinden türemiş olup, ilkinden yalnızca Âdem biliyordu ve Şit dışında çocuklarından hiçbirine aktarılmamıştı. Ve böylece gelenek Nuh'a dek ulaştı. Ve dağılma döneminde dillerin karışması yalnızca ikinci tür dil için, doğal dil için geçerli olmuştu.²²⁴

İlke-Tab, yorumlanma aralığı çok geniş olan bir ölçü olmuş olmaz mı ego? Bu haliyle kötüye kullanılmaz mı?

Her şey kötüye kullanılabilir hayy. Hiçbir şeyin, kendisinin kötüye kullanılmasını engelleyecek tam bir donanımı yoktur. Bizler eksik varlıklarız, tamlık Tanrıya özgüdür. İlke bir orta yoldur, adalet üzeredir. Bundan dolayı da onun kötüye kullanılmasını en aza indirecek olan şey ölçülü bir ekonomi-politik sistemdir. İnsanların, ölçünün önemli ve değerli olduğunu bütün yaşamlarında hissetmeleri gerekir. Had nedir bilmeyen bir sistemin içinde doğup kültürlenmiş insan, elbette ki ilkeye-Tab'a uymayacaktır. Ölçünün değerini anlamaları için "hayattaki en değerli şeyin, menzili tevhit üzere olan bilincin ikamesinin özgün bir parçası olmak" olduğunu kavramaları gerekir. Böyle bir insan da ancak ve ancak ölçülü bir ekonomi-politik mekânda hayat bulabilir.

O halde dikey boyut olan ilke-Tab ancak yatay boyutuyla birlikte olursa hayat bulabilir, öyle mi?

Elbette, bu her şey için geçerlidir. Sadece Tanrısal olan değil, şeytani olan da ancak dikey ve yatay boyutlarla birlikte var olabilir. Zaten var olmak, dikey ve yatay boyutlara sahip olmak

²²⁴ Eco, Umberto, 2004, Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı, Çev.: Kemal Atakay, Literatür Yayınları, İstanbul, s. 42

demektir. Ben, “dikey boyutu ilke-Tab” olan ve “yatay boyutu da tevhidi tarih felsefesi” olan “Sın Medeniyet”i tam da bu nedenle düşünmeye çalışıyorum. Tekil, tikel ve tümeli bir arada düşünebilmeliyiz, insan kalmak ve kâmil insan olmak başka şekilde mümkün değildir.

SÖZLER: Yaşayan ve ölen bütün insanlar için söyle; “Allah hepimize rahmet eylesin!”

Varoluşçuluk eğer Sartre’ın dediği gibi “üst bir ilkeyi kabul etmeden kendi düşünce ve eylemlerine kendini var etmek” ise bu durum ortaya asla bir özne çıkaramaz. Varoluşçuluk da hümanizm de ilkesizlikte yarışıyor gibiler. Üst bir özneleştirici ilke olmadan insan, sadece ve sadece zamanın ruhunun kölesi olabilir. Şimdiye kadar tarih esasında bundan başka bir şey değildi. Şimdiye kadar! Artık tarih üstü olanla özne olmanın zamanı gelmiştir.

Bir kısır döngü mü görüyorsun ego?

Bir nesne zinciri görüyorum... Herhangi bir konuda diyelim ki ben A düşüncesine, karşımdaki kişi de Z düşüncesine sahip. Ben düşüncemi 1a, 2a, 3a düşünürleri ile temellendiriyorum, karşımdaki ise düşüncesini 1z, 2z, 3z düşünürleri ile temellendiriyor. Gelin görün ki “benimle aynı fikirde olan” başka düşünürler temellendirme yaparken hem 1a, 2a, 3a düşünürlerine hem de 1z, 2z, 3z düşünürlerine dayanabiliyor. Aynı durum Z düşüncesine sahip olanlar için de geçerli...

Bu bir çelişki mi?

Hayır... Çelişki; ileri düzey-yüksek düşünceler için bir ölçüt ya da kural değildir. Ben burada şunu anlatmaya çalışıyorum: Platon felsefesi sadece idealist düşüncelerin temellendirilmesinde işe koşulmaz. Marksizm denince akla materyalist filozoflardan çok Platon ve Hegel gibi idealist filozoflar gelir. Varoluşçu felsefeden hem özne hem de nesne insan çıkartılabilir. Nietzsche’den materyalist-nihilist düşünce de idealist veya agnostik düşünce de çıkartılabilir. Hegel ve Spinoza’dan idealist ve materyalist düşünceler çıkartılabilir. Özetle; düşünce ve yazı doğaları gereği pasiftir, onlara her türlü şekil verilebilir.

Hiçbir düşünür; “kötü düşünüyüm, insanları nesne yapayım, hakikati saptırayım, varlığı ve varoluşu parçalayayım” diyerek

yola çıkmaz, vardıkları yerler de esasında böyle kötücül yerler değildir. Fakat vardığımız nokta itibarıyla şurası artık hepimizin hakikatidir: Hiçbir düşünce, bilim, sanat ve din, Firavunluğun insanlığa egemen olmasını sonlandıramadı.

Teklifin nedir?

Bence bu kısır döngüden kurtulmak için şu üç temel koşulu yerine getirmek zorundayız. Birincisi; ontoloji, epistemoloji ve pratiğiyle tevhit üzere olan-dikey ve yatay eksenleri olan bir medeniyet düşünmek zorundayız. İkincisi; bu medeniyeti düşünmenin ve ikame etmenin aracı herhangi bir akıl, mantık, fizik ya da sezgi değil “tarih üstü yönleri de olan bir ilke” olmasıdır. Üçüncüsü ise; bu medeniyet öğüt şeklinde olmalı, zorlamaya izin vermeden-başvurmadan mutlaka uygulanmalıdır. Yani bu medeniyeti ikame edenler de onların karşısında duranlar da birbirlerine karşı zorlayıcı olmamalıdır. Bırakalım ilke yeryüzüne inip hayat bulsun. Bu üç şey-koşul olmadan insanlık kendisine gelemeyecektir ve demir attığı çağ dalgalarının içinde debelenip duracaktır.

∞ majka²²⁵ ∞

İnsan inanca neden mahkûmdur?

Ölüme doğru olmanın yarattığı sancıya tek çare vardır, o da inançtır. İnsan için bundan daha güvenli bir anne kucığı yoktur.

FRAGMANLAR:

- *Sonsuz çarpı sıfır eşittir sıfır olduğu sürece kurtulma olasılığı sıfırdır.*

- *Ancak ufakık bir inanç varsa sonuç tekrar sonsuz oluyor.*

- *Evet, o durumda ihtimallere geri dönersin.*²²⁶

Yani insanın bu durumu sadece psikolojik mi?

²²⁵ Majka: Anne (Boşnakça bir sözcüktür)

²²⁶ Rohmer, Eric, 1969, Ma Nuit Chez Maud/Maud’la Bir Gece

Psikolojik olana “sadece psikolojik” denilemez. Ruh ya da bilinç dediğimiz şey psikolojik dediğimiz şeyle aynıdır. Diğer taraftan bedenimiz de tüm hücrelerine kadar hayatta kalmak ister. Böyle bir varlığın yola devam etmesi için ölümü taşıyabilmesi gerekir. Bu da ancak ve ancak inançla mümkün olabilir.

İnancın hakikat tarafı yok mu ego?

Elbette var ama bu hakikat sonsuza kadar takip edilebilecek bir nesnellikte değildir. Olsa bile, bizler sınırlılık duvarlarımıza çarpıp geri sekiyoruz. Belli bir noktadan sonra fizik bile metafizik hale gelmek zorunda kalıyor.

Hayvanlar inanmaz, hiç kuşkusuz bütün kâinat Onu tesbih eder ama sadece insan bunu bilinçli-iradeli bir şekilde yapar. İnsan bir şahittir, öyle bir şahittir ki neye tapsa orada dünya daha büyüğü hale gelir. Bu dünyadaki amacımız, tevhidin ikame olması yolunda şehit olmaktır. Bu da ancak ve ancak canlı bilince sahip insan şahitliklerinin sürekliliğiyle olabilir.

SÖZLER: “Gelmekte olan çoktanrılılığı düşünmek istiyorum. Göçebe düşüncenin dünyayı tekrar büyüğü kılmasını...”²²⁷ Daryush Shayegan

Nereden geliyor ve nereye gidiyorsunuz?

Ona (Hegel'e) göre düşüncemizden önce var olan Dünya, madde dünyası değildir. Mutlak bir Fikir'dir. Mutlak Fikir önce sırf temiz fikirdi. İçine bir zerre bile Madde bulaşmamıştı. Sonra, o saf Fikir kendini göstermek için, şu bildiğimiz kâinat biçiminde "tecelli" etti. Tanrı nasıl zaman ve mekândan münezzehe ise, yarın ahrette kullarına karşı yüzündeki nikabı [peçeyi] indirerek "tecelli" edecekse, Fikir de tıpkı öyle vaktiyle hiç maddesiz iken, sonra maddecil varlık halinde [kendini] dışarladı. Fikir önce Doğa kılığına girdi. Sonra canlı organizmalar (bitkiler, hayvanlar) biçiminde gelişti. İnsana gelince kendini buldu. Yeniden düşünceleşti. Hegel'in "FİKİR" diye anlattığı şey, dinlerin Tanrı veya Allah dediğidir. Medrese bilimleri dururken,

²²⁷ Shayegan, Daryush, 4 Aralık 2008, Daryush Shayegan ile Martin Legros'nun Philosophie Magazine için yaptığı söyleşi, Çev.: Haldun Bayrı, Medyascope.tv.

Hegel'in felsefesine ihtiyaç var mıdır? Hegel: "Belirli bir gelişim konağına varmış olan Mutlak Fikir'in yankısı" saydığı Varlığa daha anlaşılır ve öğretici bir ışık tutmaz. Ne var ki, o sistem masalı altında Hegel'in metodu gizlidir. Hegel diyalektiğine göre hareket oluş bir gidiş değildir. Hareket zıtların yaratığıdır. Hegel, Fikir'den çıkmış saydığı tüm Varlıkta bu zıtlıkları görünce, yepyeni bir şey bulmuş oldu. Bütün kusur bu zıtlıkların bilinmez güçlere bağlanmasından ileri geliyordu. Bu güçlere Fikir adını takmak yetmiyordu. Fikir nerede idi? Neden sonra Madde biçiminde tecelli etmeğe kalkıştı?.. gibi sorular Hegel'de karşılıksız kaldı. Onun için, Hegel diyalektiği açıkça anlaşılmadı. İdealist ve mistik bir bulmacaya döndü."²²⁸

Ezeli-ebedi gibi ontolojik bazı özellikler neden paranteze alınmalıdır?

Bilincin ve hakikatin hakkını vermek başka türlü mümkün olmadığı için.

Hegel hakkını veremedi mi?

Her filozof çağının bütünlüğü içinden okunmalıdır, bu anlamda aklın ve hakikatin hakkını vermeyen bir filozof yoktur diyebilirim. Ama ben kendi çağımda durup Hegel'e baktığımda hakkını verememiş diyebilirim. Çünkü Hegel felsefesi bir Newtonculuktu. Son olabilecek bir sistem kuracağım ve bu her şeyi açıklayacak yaklaşımının bir sonucudur. Bu kötü bir saplantı, çünkü sonu bu derece arzulamak iyi bir ruh hali olmasa gerek. İnsan; tam-son, mutlak bir sistem kuramaz ne teorik ne de pratik olarak böyle bir şey yapamaz. Bunu bilimde Newton, felsefede ise Hegel denedi. Teknolojide ise bitmeyen enerji kaynağı, kendi kendine sürekli çalışan motorlar, entropiyi aşmaya çalışan mekanizmalar ile deniyor ve denemeye de devam ediyoruz.

İnsanın kendisini Tanrı yerine koymaması, her varlık gibi kendisinin de Tanrısal olandan pay aldığını görmesi, bu durumun ona birtakım sorumluluklar yüklediğini bilmesi ve insanın

²²⁸ Kıvılcımlı, Hikmet, 2000, Diyalektik Materyalizm Nedir? Ne Değildir? Derleş Yayınları, İstanbul, s. 35

haddini bilmesi için bazı ontolojik özellikleri paranteze aldım. Tanrısal olanları es geçip doğrudan Tanrıyı oynama sahtekârlığını terk etmemiz gerektiği için bunu yaptım. Varlığı ve varoluşu tam bir sistem olarak, tümüyle açıklanabilir, öngörülebilir ve anlaşılabilir olarak görme saplantımızdan kurtulup Tanrısal olana uygun olacak şekilde düşünmeyi ve yaşamayı denememiz gerekiyor. Ondan sonra hakikatler gözümüzün önüne serilir mi serilmez mi bakacağız. Ama "kendinde, zorunlu, ezeli-ebedi" olan şey ister maddi olsun ister tinsel olsun; kavranamaz ve kâinatla ilişkisi veya ilişkisizliği düşünülemez. Tabi ben ne dersem diyeyim insan her zaman spekülasyon yapmak isteyecektir. Bu isteğini herhangi bir teorik ve pratik şeyin totolojik ve totaliter temeli yapmadığı sürece bir zararı olmayacaktır. Aksine insanlığın gelişimine katkı sağlayacaktır. Hegel de her türlü katkıyı yapmış bir filozoftur.

Bu katkı daha çok olumlu mu olumsuz mu oldu?

Entelektüel açıdan baktığımda felsefe tarihine çok önemli katkıları oldu ama genel olarak yıkıcı oldu diyebilirim. Bir düşüncenin çekirdeği sağlıklı değilse çevresi de sağlıklı olmuyor. Böyle bir düşüncüyü ters çevirdiğinizde de düzelmez. Çünkü her düşünce gibi hakikate tutunan yönleri de olduğundan, onu ters çevirdiğinizde hakikate de zarar vermiş olursunuz, böylece yine epistemolojik çekirdeği ve çevresi sağlıklı olmayan bir düşünce elde edersiniz.

Marks-Engels, Hegel'in öğrencileri idiler. Hegel, diyalektiğini Fikir üzerine oturttuğu için, ona baş aşağı duran diyalektik dediler. Bu diyalektiği tersine çevirip, ayakları üstüne getirdiler. Doğayı Fikir'in bir tecellisi sayacaklarına, Fikir'i Doğanın bir parçası, Düşüncemizi Varlığın bir tecellisi saydılar. Hareketi Maddenin özü olarak gördüler. Diyalektiği terslikten, esrardan, mistiklikten, felsefe kuruntularından kurtarmak, onu Madde içinde, Toplum içinde kullanmak olacaktı. Bu ise bütün Dünyayı ve Toplumu hareket eder görmek ve değiştirmek anlamına geliyordu. O yıllarda böyle bir anlamı yalnız işçi sınıfı benimseyebildi. Onun için, asıl "Diyalektik Bilimi" çarçabuk İşçi Sınıfının dünya görüşü oldu. Onu Hegel'in ve başkalarının

idealist diyalektiklerinden ayırmak için, "Maddecil Diyalektik" adı ile anmak gerekti. Biz bu kitapta tek basına "Diyalektik" sözcüğünü kullandık mı, onun "Maddeci Diyalektik" olduğunu bileceğiz. Marksizmin felsefesi, daha doğrusu metodu: Diyalektik Maddeciliktir. Diyalektik Maddeciliğin idealist diyalektikten farkı nedir? Hegel'in iki eksiği vardı:

- 1- Maddeyi inkâr eder;
- 2- Zaman içinde gelişimi reddederdi...

Gerçek diyalektiğin Hegelci diyalektikten başlıca bu iki noktada farkı önemlidir.²²⁹

Tamlık, olmuş bitmişlik, mutlaklık ister gökyüzünde düşünülün ister yeryüzünde determinist bir yaklaşımla gelecekte beklersin yıkıcıdır. Çünkü birincisi varoluşu formelliğe, ikincisi ise ideolojik pratiğe-içeriğe hapseder. İki halde de insan donar, katılaşır ve yaşayan ölüye döner.

İnsanlık yıkıcı olmayan bir seviyeye ulaşabildi mi?

Kuantum fiziği ile oluşmaya başlayan yeni bir paradigma var ve bu paradigmanın hem yıkıcı hem de yapıcı iki etkisi olduğunu söyleyebilirim. Yapıcıdır, çünkü salt "ya ya da"cı veya "hem hem"e dayanan mantıkları, determinist, diyalektik ve düalist-Kartezyen akılları terbiyeye davet ediyor. Yıkıcıdır, çünkü akı salt bir göreliliğe mahkûm ediyor ve insanlığın belli ilkelere-yasalara tutunmasını zorlaştırıyor. Bu durum da insanlığı bir çeşit nihilizme ya da ölümcül bir kayıtsızlığa-duyarsızlaşmaya götürebilir. İnsanlık, tarih önünde savrulurken şimdi buna bilimin önünde savrulma tehlikesi dâhil olmuşa benziyor. İnsanlık hem ontolojik hem epistemolojik hem de pratik bir kriz içindedir.

Akla güvenebilir misiniz?

Akıl tarihsel bir üründür ve bilimsel paradigmanın etkisi altında olduğundan kararsız bir dönemi yaşıyor. Aynı zamanda

²²⁹ Kıvılcımlı, Hikmet, 2000, Diyalektik Materyalizm Nedir? Ne Değildir? Derleş Yayınları, İstanbul, s. 36

da çağın uzmanlaşmayı dayatmasından dolayı paramparça olmuş vaziyettedir, o halde akla güvenemeyiz.

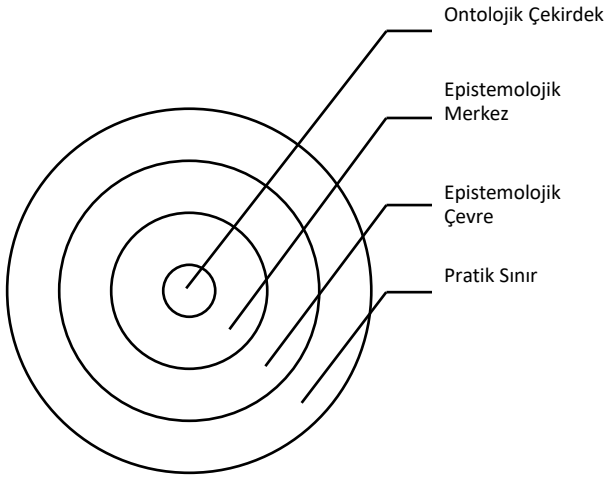
İnsan neye güvenebilir?

SÖZLER: İlke Tanrısaldır, onu ikame etmek için yaşayan her insan şahit ve şehittir.

Bilgi nedir ego?

Her şey gibi bilginin de yapısal bir formu vardır. Bana göre “bilgi; ontolojik çekirdeğe, epistemolojik merkeze, epistemolojik çevreye ve pratik bir sınıra sahip olan bir bütündür”. Bunlardan eksiği olan, bir çeşit bilgi olsa da kemal bilgi olmaktan uzaktır. Bilginin yapısı hiyerarşik değildir ama bizler bu yapının içine sınırlar koyar ve hiyerarşik bir şekilde düşünürüz.

Bilginin Yapısal Formu

Bilgi ne değildir?

Ontolojik çekirdeği olmayan şey bilgi değildir, o şey sadece bir spekülasyon veya ideoloji olabilir.

Bu tanımlarına matematik ve geometri bilgisi de dâhil mi?

Dâhildir... 1 ve 0 matematikte, nokta (.) ise geometride ontolojik çekirdeklerdir. Bütün matematik ve geometri bilgisi bunların üzerine inşa edilmiştir.

Peki, birden fazla boyut durumunda ne olacak?

Kaç boyut düşünülürse düşünölsün bir ontolojik çekirdek olmazsa olmazdır.

Bu bilgi yaklaşımından hareket edersen Tevhidi Felsefenin-Söon Medeniyet'in bilgi yapısını nasıl açıklarsın?

Şu şekilde açıklayabilirim:

- I. Ontolojik Çekirdek: Dikey eksen olan Tanrısal ilkedir-Tab'tır. Bu çekirdek; Tevhit, Anaçlık ve Bilinç olmak üzere üç varlığa-dinamiğe sahiptir.
- II. Epistemolojik Merkez: Yatay eksen olan Tevhidi Tarih Felsefesidir. Anlamak için geçmişi ve şimdii bilmek gerekir ama esasında ilim geleceğe doğrudur.
- III. Epistemolojik Çevre: Dikey ve yatay eksenler paralelindeki teorik bilimlerdir.
- IV. Pratik Sınır: Dikey ve yatay eksenler paralelindeki pratik bilimlerdir.

Bilgi bir bütündür, bu sıraladıklarımın her biri hem kendi işleminde hem de birbirleriyle simetrik ve asimetrik ilişkiler içindedir. Bunların toplamına ben bilgi ve-veya kâinat diyorum.

Ben bilgiye, bir şahsiyete bakar gibi bakarım. Ontolojik çekirdek onun enfüsüdür; epistemolojik merkez, çevre ve pratik sınır ise afakıdır. Bir bilgi; ne olduğumu, kim olduğumu ne kazanacağımı ne kaybedeceğimi, hayatıma nasıl boyutlar ve anlamlar katacağımı bir bütünlük içinde sunabilmelidir. Beni daha bilinçli daha anaç ve daha tevhit üzere kılmalıdır. Beni yaşayan bir ölüye dönüştüren şey bilgi olma vasfına sahip olmaz.

AYETLER: O Melik/o hak hükümdar olan Allah, yüceler yücesidir. Sana vahyi tamamlanmadan önce, Kur'an hakkında aceleci olma. Şöyle de: "Rabbim, ilmimi artır!"²³⁰

Şahsiyet ya da kemal insan bilgidir. Bu nedenle bilgisiz insan eksiktir. Bilgi olmadan insan inanamaz, şahit olamaz. Bilginin

²³⁰ Taha, 114. Ayet

yapısal formuna ve içeriğine sahip olmak bir ödevdir. Bu ödevden uzaklaşan insan düşer, kendilerine Müslüman diyenlerin kötü halleri, tam da böyle bir düşmedir.

Bir şeyin bilgi olup olmadığını nasıl anlayabiliriz?

Birincisi, bilginin yapısal forma, yani “ontolojik çekirdeğe, epistemolojik merkeze, çevreye ve pratik sınıra” sahip olup olmadığına bakılmalıdır. İkinci olarak da sınırdan çevreye oradan merkeze ve çekirdeğe doğru gidildikçe sadeliğin, billurlaşmanın artıp artmadığına bakılmalıdır. Çekirdeğe doğru gidildikçe bilgi daha sade-basit ve daha saf hale geliyorsa karşımızda kemal düzeye yakın bir bilgi var demektir. Ters durum varsa hakikatten uzaklaşma söz konusudur.

Örnek verebilir misin?

Örnek vermeyi hiç sevmem. Öğretmenlik yaptığım zamanlarda da “örnek verir misiniz hocam” diyen öğrencilerime hem kızardım hem de acırdım.

Neden?

Çünkü bu halleri; teorik terbiyeden hiç nasibini almamış, pratiğe bağımlı, sürekli çeşitli hiyerarşiler altında nesne durumuna düşmüş, bunların farkında olmayan ve bu durumlarını sürdürmek isteyen insanın haliydi.

Onlara yardım ettin mi?

O kadar kötü bir haldeydiler ki onlara ancak bir Tanrı yardım edebilirdi. Hem o zamanlar Tanrısal olan nedir bilmiyordum. Sanırım pek yardım edemedim ve mevcut hallerine devamlılık sağlayan isteklerini eninde sonunda karşıladım, yani örnek verdim!

Örnek verecek misin?

Senin de komediyi sevdiğini bilmiyordum! Tamam, ama kötü bir örnek vereceğim, sen bunu hak ettin... İdeolojik bir siyasal partiyi ya da devleti düşünelim. Buradaki temel kavramımız “ideoloji” olmalı. Çünkü zoraki şekilde bir bilgi olma iddiası taşır. Şimdi, ideolojinin hakikatten ne kadar pay aldığına bakmak için öncelikle bilginin yapısal formuna sahip olup olmadığına

ğına bakmalıyız. Her ideoloji “ontolojik çekirdeğe, epistemolojik merkeze, çevreye ve pratik sınıra” sahipmiş gibi görünür. Sınırdan çekirdeğe doğru baktığımızda saflaşmanın ve sadeleşmenin arttığını da görebiliriz. Çok daha usta bir gözle bakılırsa ideolojinin kurucusu ile yakın çevresi arasında, parti merkezinde, mecliste, sokaklarda şiddet olduğu görülecektir. Yani bir ideoloji içindeki şiddet, çekirdekten sokağa doğru artar. Çekirdekteki gerilim ya da ideolojinin çekirdeğindeki çelişkiler; mecliste kavgaya, sokakta ise linçe dönüşür.

Bir şeyin bilgi değil de ideoloji olduğunu anlamamız için şiddetin çıkmasını mı beklemeliyiz?

Bir ideolojinin, değil kemal bilgi, herhangi bir bilgi olmadığını bile aslında herkes bilir. Bu anlamda ideolojiye veya faşizme, değil bilgi düzeyinde güvenme, inanma bile çok zayıftır. İdeolojilerin kurucu unsuru bilgi ya da teori değildir, kaba kuvvettir. Yani ideolojide ve faşizmde pratik, teoriden önce gelir. Bu da doğal olarak şiddet doğurur.

Peki, bilimsel ya da felsefi bilgiye nasıl yaklaşırsın?

Az önce söylediğim gibi önce yapısal formuna bakarım daha sonra da sınırdan çekirdeğe doğru sorgularım. Eğer çekirdeğe doğru gittikçe çelişkiler ve yanlışlar azalıyorsa; daha az açık-çelişki görüyorsa ve eleştirilecek şeyler sürekli azalıyorsa o değerli bir bilgidir.

SÖZLER: İnsan, hayat ve dünya gezegeni bilgidir, hepsi belli bir ölçüyle vardır, o ölçü yitirildiğinde her şey düşer.

Kant insan melekelerinin faaliyetlerini sorgularken aslında bize sınırlarımızı göstermek istedi. Teorik, pratik aklın ve yaratıcı muhayyilenin eleştirisi bir yolun sonunun ilanı gibidir. Akılla buraya kadar dedi ama teorik, pratik ve sezgisel dünyaların tevhidini düşünmenin sorumluluğunu da bize yükleyip gitti. Bu melekeleri tevhide getirecek, bizim sınırları aşmamızı sağlayacak ve böylece özne olmamızı, bir çeşit hapisten kurtulmamızı sağlayacak olan şeyin “ilke-Tab” olduğuna inanıyorum. O, tutmamız gereken iptir!

Çok bilgili misin ego?

SÖZLER:

"Sen beni bilgili, çok okumuş bir adam mı sanıyorsun?"

"Tabii ki" dedi Zi-gong. "Öyle değil misin?"

"Pek sayılmaz" dedi Konfüçyüs. "Ben yalnızca başka her şeyi birbirine bağlayan bir ipi tuttum."231

"Bugünlerde neler yapıyorsun" diyenlere nasıl cevaplar veriyorsun ego?

Kendimi arıyorum, durup tevhidi düşünmeye çalışıyorum, bulunmak istiyorum, dehşet verici günlere karşı hazırlanıyorum, sorumluluğumu hatırlayıp onun menzilinde hayat yolunu yürüme istiyorum...

Bekledikleri cevaplar sence bunlar mı?

Hayır, elbette bunlar değil... Onlar kendim dışındaki herkesten ve her şeyden haberler vermemi istiyorlar. Yeme, içme, barınma, gezme, mal-mülk, makam-mevki gibi şeylerden haber vereyim diye soruyorlar. İşin garip tarafı şu ki; onlara göre ben yeterince Müslüman değilim. Kurban kesiyorlar, namaz kılıyorlar, oruç tutuyorlar ya... Oysa verdiğim cevaplardaki kurbanları, oruçları ve namazları görseler, "yazıklar olsun tuttuğumuz oruçlara ve kıldığımız namazlara" derlerdi.

Sana "peygamber gibi konuşuyor" diyenler olacak, onlara ne dersin?

Tevhitten, sorumluluktan ve kendimizden kaçmak için her şeyi yaparız. Kaçmak için kendimizi peygamberlerden, filozoflardan, dervişlerden, imamlardan hep ayırırız. Ne yaparsak sorumluluktan kaçmak için yaparız. Yaşayan ölümlere dönüşeceğimiz o dehşet günleri düşünmeyi bilselerdi, sorumluluğu yüklenmek için değil peygamber gibi konuşmayı, birer Tanrı olmayı isterlerdi.

²³¹ Castells, Manuel, 2008, Ağ Toplumunun Yükselişi, I. Cilt, Çev.: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 1 (Sima Qian'dan alıntı; M.Ö. 145 - 89, "Confucius", Hu Shi'de The Development of Logical Methods in Ancient China. - Şangay: Oriental Book Company, 1992, Qian'da alıntı, 1985: 125)

“O dehşet verici günlere karşı hazırlanıyorum” dediğinde ne karşılık verdiler?

Bir televizyon ekranına bakar gibi bana baktıklarını gördüm ve dehşetim arttı. İnsan, yaşayan ölü durumuna ne kadar yaklaştı bilmiyorum ama gerçekliğe, hissetmeye ilişkin duyargalarımız-algılarımız alt üst olmuşa benziyor.

Eve neden kapandığını sorarlarsa ne diyeceksin ego?

SÖZLER: “Zamanın ters, sohbetin faydasız, herkesin bezgin ve her başın bir ağrı taşıdığını görünce; evime kapanıp haysiyetimi korudum.” Farabi

Böylesi bir zamanda bu bencilce olmaz mı?

Şehri-El Medinetü'l Fazıla'yı düşünüyorsan bencilce olmaz... Bütün insanlığın daha “anaç” daha “bilinçli” ve daha “tevhit” üzere olabileceği zamanları-mekânları düşünebilirim bencilce olmaz. Hem, “haysiyetimi” koruyamazsam düşünemem. Düşünemeyen, yani köklerini kaybeden insan bir çeşit insan olsa da artık asaletini yitirmiş bir varlıktır.

SÖZLER: Her şeyin en güzel başını ve sonunu sorarlar, de ki; asaletini korumaktır.

∞ ∞²³² ∞

İlkenin kısa tarihini nasıl görüyorsun?

Kadim Çin, Hint ve İran kültürlerinin bilgelerine göre, varlık âlemlerine karşıt güçler ve onlar arasındaki çatışmalar hakimdir. Bundan dolayı aşırılıklardan; ifrat ve tefritten uzaklığı, adil olmayı düşündüler ve “orta yol”u izlemeyi öğütlediler. Bu anlamda Doğu’da ilke, bir çeşit diyalektiğin ortasını bulmaktı diyebilirim.

Bunun hakkını verebildiler mi?

²³² ∞²³²: Anne (Deda, Gürcüce bir sözcüktür)

Hayır... Diyalektik, Herakleitos'un diyalektiğinden, orta yol ise Aristoteles'in orta yolundan çok farklıydı. Bu farklılıkların zamansal, mekânsal, kültürel ve dinsel nedenleri vardı. Doğu düşüncesi; doğadan, yaşayan insandan, toplumdan ve akıldan çok, geleneklerden beslenen çeşitli öğütlerdi. Felsefi anlamda bir düşünce değil, ataların yolu anlamında bir çeşit töreydi. Doğulular; omurgalı-şahsiyet sahibi insanlar yerine, ailede kadının köleliğiyle başlayan, mabette din insanlarıyla devam eden ve kalede tek kişide biten dikey hiyerarşi altında birer nesne olmayı kendi elleriyle inşa ettiler. Aile, din ve iktidar arasında eritilen ve köle haline getirilen insandan ve kültüründen başka bir şey düşünmediler.

Batı'da durum nasıldı?

Batı'da ki kültür farklıydı. Şimdi "ilke" özelinde bu kültürün temellerinin nasıl oluştuğunu filozoflar üzerinden kısa kısa anlatmaya çalışayım...

Thales'e göre ilke, çokluğun kendisinden türediği, çeşitliliğin gerisindeki şey olan "su"dur.

Anaksimandros'a göre ilke, kâinatın ilk maddesi ya da maddi tözü, nitelik bakımından belirsiz, nicelik bakımından sınırsız bir madde olmalıdır. Bu ilk madde hiçbir duyuşsal maddeye özdeş olmayan, belirsiz bir varlık, soyut bir ilkedir. Anaksimandros buna "apeiron" adını vermiştir.

Anaksimenes'e göre ilke, her şeyin kedisinden türediği töz "aer" yani "hava"dır.

Pythagorasçılar'a göre ilke, gerçekliğin çok farklı yön ve görünümelerini anlayanın anahtarı olan sayı, oran ve dolayısıyla matematiktir.

Herakleitos'a göre varlığa mutlak değişim ve karşıtlararası savaş hakimdir. Değişim-oluş kaotik değişildir, her türlü oluş "logos" a yani kâinata içkin olan akla göre olur. Logos'a ilke diyebiliriz.

Parmenides'e göre varlık birdir ve hareketsiz bir değişmezdir. Bu anlamdan birlik ve değişmezlik Parmenides'te ilke olarak görülmüştür diyebilirim.

Empedokles'e göre her şeyin temelinde dört öge ya da kök madde vardır, bunlar; toprak, hava, su ve ateştir. Bu dört şey Empedokles felsefesindeki ilke olarak görülebilir.

Anaksagoras'a göre kâinat ilk başlangıçta küçük tohumlar halinde bulunuyordu. Bu maddi nesnelerin ayrılıp bir araya gelmeleriyle dünya oluştu. Maddi nesnelerin üzerinde onlara eylemde bulunan, onları etkileyen "nous" adını verdiği bir fail güç vardır. Anaksagoras'a göre "Nous" bir ilkedir.

Demokritos'a göre kâinat, dışarıdan fail bir güçle değil de kendi özlerinde varolan hareketli "atomlar" tarafından meydana getirilmişlerdir. Atom burada ilke yerine kullanılmıştır.

Protagoras'a göre insan her şeyin ölçüsüdür. Buradaki ilke, mutlak bir ölçüt konumuna yükseltilen insandır.

Sokrates'e göre insan bilginin ölçütüdür. O halde Sokrates felsefesindeki ilke, bana göre "eleştirel-şüpheli bir antroposant-rizmdir".

Platon felsefesindeki ilke bana göre "idealar" olabilir. Bilgi hiyerarşisinde de ideaları en üste koyduğunu görüyoruz.

Platon Felsefesinde Bilginin Hiyerarşisi²³³

Nesneler	Düşünce ya da Bilme Tarzları
İdealar	Yetkin Bilgi (Noesis)
Matematiksel	Nesnel Düşünme (dianoia)
Doğal Dünyadaki Şeyler	İnanç (pistis)
İmge ya da Suretler	Hayal (eikasia)

Aristoteles felsefesindeki ilke "hareket etmeyen hareket ettirici varlıktır".

Epiküros'a göre varlık, atomlardan ve boşluktan oluşur. Burada ilkenin, atom ve boşluk olduğu söylenebilir.

Plotinos'a göre varlık, Tanrıdan başlayan bir türüm süreciyle; Nous, dünya-ruhu ve maddi dünya şeklinde üç aşamada var

²³³ Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, s. 91 (Tablonun "Platon Felsefesinde Bilginin Hiyerarşisi" şeklinde adlandırılması benim ter-cihimdir.)

olmuştur. Plotinos, kendisinden önceki düalist, plüralist felsefi birikimden sapmış ve monist bir felsefe inşa etmiştir. Burada ilke Tanrıdır.

Bana göre ilke arayışı İlkçağ Yunan aydınlanması dışında olmamıştır ve bütün diğer çağlar bu İlkçağ dünyasının ilkeleri üzerinden gider. Oyunun kuralları, mekânı kurulmuştur ve bundan sonraki her şey, bu İlkçağ felsefesi üzerinde oynanan oyunları aşamamıştır. Kant, Descartes ve Hegel de bu oyunu aşamamıştır. Bunun en temel nedeni; felsefenin fizik, matematik bilimlerine dayanan mantıkçı, inşacı ve sistemci paradigmayı bir türlü aşamamasıdır. Bugüne kadar yaratılan bütün felsefeler az önce saydığım “temel merkezli ilkelerin” ürünleri olarak görülebilirler.

Senin ilkenin farkı ne?

İlke-Tab menzil merkezlidir, yani sadece fiziği, matematiği ve mantığı merkeze almaz, işte farkım bu!

Whitehead, 20. yüzyılda ortaya çıkan rölativite teorisiyle kuantum fiziğinin, Batı düşüncesine yaklaşık üç yüzyıldan beri ege-men olan kategorik şemanın kendi alanında bile uygunsuz hale geldiğini açıklıkla gösterdiğini düşünür. Bugünkü uygarlığımızı inşa eden bütün felsefeler; 17, 18 ve 19. yüzyıl, kuantum fiziği ile uygunsuz hale gelmiştir. Peki, buna mukabil, 20 ve 21. yüzyıl filozoflarının felsefeleri mi kuantum fiziğiyle uyumlu, elbette ki değil. Çünkü 20 ve 21. yüzyıl felsefeleri, esasında felsefe bile değildir.

Neden böyle düşünüyorsun?

Çünkü her düşünür sadece kendi uzmanlık alanıyla paralel düşünmeye çalışmıştır. Hiç birisi tümel bir düşünce ortaya koymamıştır. Ne yeni fizik paradigmasını dikkate alarak farklı bir kategorik şema geliştirebilmişlerdir ne de kategorik olmayan bir şema-düşünce türü geliştirebilmişlerdir. Bu ödev bütün düşünürleri bekliyor, yani kuantum paradigmasını dikkate alan bir felsefi dünya ortaya koymak her düşünürün ödevi olarak ortada duruyor.

Bir düşünce, temelleri kategorik olsun veya olmasın tümel olmak zorundadır. Felsefe olmasının başka bir yolu yoktur.

Bir gemideyiz hayy. Yolcular kaybolduğumuzu hissetseler de kendilerini oyalayacak bir şeyler bulup bilinçlerini uyuşturabiliyorlar. Ben ve benim gibiler ise kaybolduğumuzun farkında, farkında olduğum için de kendimi daha çok sorumlu hissediyorum. Kâinata döndüm yüzümü; kendime, insanlara, hayvanlara, bitkilere, suya, bulutlara, rüzgâra, güneşe, aya ve yıldızlara baktım. İlke-Tab her yerdeymiş, onu görmek için yeterince canlanmak gerekiyormuş. Gördüm ve ona sarıldım. Ömrüm boyunca da ona sarılacağım. Nasıl bir kıyıya varırsam varayım ya da bir kıyıya varmasam bile buna devam edeceğim. Güvenebileceğim başka bir şey kalmadı.

Peki ya Kitap, Ona da mı güvenmiyorsun?

Benim için iki güvenilir yol vardır: Kuran ve kâinat... Sorumluluğum sadece kendimle ilgili değil, aynı zamanda gemidekileri de düşünmek zorundayım. Sadece Kuran değil, bütün kitaplar; mezheplerce, cemaatlerce, tarikatlarca paramparça edildiler ve dünyaya tapmanın kültürleri haline getirildiler. İnanan ve inanmayan herkes birbirine zulmedip duruyor. Hiçbir kitapla gemidekileri barış ve hayat üzere olacak şekilde bir arada tutamam. Kâinatın ilkesi ve yasaları bizleri barış ve hayat üzere olacak şekilde tevhide ulaştırabilir. Kâinat, birbirlerine zarar vermemek koşuluyla bütün inançlara kucağını açar. O güvenilir bir annedir.

İnsanların hallerine baktığında ne görüyorsun ego?

Musa'nın kavminin halini görüyorum. Sürekli ipe sapa gelmez şeylerle vakit harcıyorlar, sorumluluktan kaçmanın bin bir türlü hali içindeler. Her birinin elinde en az bir put var. Tanrıyı o kadar göğe yolluyorlar ki bununla da yetinmiyorlar, Tanrısallı da görmezden gelmeye çalışıyorlar.

AYETLER: Cevap verdi Mûsa: "Allah diyor ki, bahsettiğim, boyun-duruk yememiş bir inektir; toprağı sürmez, ekini sulamaz. Salma hayvandır. Alaca yoktur onda." Dediler ki: "İşte şimdi gerçeği getirdin." Ve ardından onu boğazladılar, az kalsın yapmayacaklardı.²³⁴

Peki, onlar taptıklarını kesiyorlar mı?

²³⁴ Bakara, 71. Ayet

Musa'nın kavmine bu konuda haksızlık yaptım, Allah affetsin. Çünkü neticede taptıklarını kesmişlerdi ama şu anda hiç kimse putunu kurban etmeye yanaşmıyor. Bizler, sorumluluk yüklenmemek için sürekli bahanelere sığınıp duruyoruz.

Akla, kâinata bakmayanlar, burada olanları yapmayıp, burada olmayan ve olamayacak bir şey de ısrar içinde olanların davranışları ya gaflet ve bilgisizlikle ya da kötü niyetle açıklanabilir. Buyurun Tanrısal olanı ikame edelim, ki buna inanan, inanmayan, iyi niyetli olan hiç kimse karşı çıkmaz. Sonra bu Tanrısallığın ezeli-ebedi olup olmadığı veya bir Tanrıya tekabül edip etmediği inancı sana kalsın. İnançlı insanların bu anlamda bir "seküler Tanrısal", inanmayanların ise "Tanrısal-ilkesel sekülerizme" ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Başka türlü yola devam edemeyeceğimizi artık herkesin görmesi gerekiyor.

W. Dilthey'e kulak verelim: Yaşamın önemini kavrayışımız, sürekli değişir. Her yaşam kesiti, bir yaşam kavrayışının dile gelişidir. Geleceğimize amaç olarak koyduğumuz şey, geçmişin önemini belirler.²³⁵

Ben, bugünüme ve geleceğimize ilkeyi-Tab'ı ve tevhidi tarih felsefesini koymamız gerektiğini düşünüyorum. En nihai amacımıza tevhidi koyduğumuzda ister inanalım ister inanmayalım binlerce yıldır tevhit üzere inen ayetlerin ve bunca hayatların önemini ve değerini de kavramış olacağız.

∞ 236 **ANNA** ∞

Sen ne yapmayı düşünüyorsun?

Büyük insanların-şahsiyetlerin varolabileceği bir yer düşünmeye çalışıyorum. Ama...

Ama ne?

²³⁵ Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 320

²³⁶ **ANNA**: Anne (İbranice bir sözcüktür)

Düşündüğümüz şeylere dikkat etmemiz gerekir. Çünkü onlar hakikatimiz haline gelebilirler ve üstelik esas hakikatimizle ilgileri de olmayabilir. Kapitalizm ve sosyalizm de düşünüldü ve hakikatimiz haline gelip dünyamızı cehenneme çevirdiler. O halde düşüncenin tarih üstü şeylere vurulması gerekir.

*SÖZLER: Doğa bütün olgular arası için normal sistem değil, her bir olgular arası için sadece tek bir ayrı normal sistem belirlemiştir.*²³⁷
Hans Reichenbach

Tanrı olmasaydı bile onu yaratmak zorunda kalırdık, iyi de daha neyi bekliyoruz! Sanırım yokluğuna alıştık ve rahatımızın bozulmasını istemiyoruz. Ölü gibi yaşamak hepimizin mizacı haline geldi.

*FRAGMANLAR: Her şeyin bir hiç olduğunu bilen biri ölüm karşısında yaşayamaz.*²³⁸

Bu kadar zulüm, bu kadar anlamsızlık yetmedi mi bize, ne zaman bilincimizin hakkını vereceğiz?

Belki de harekete geçmeniz gerekiyordur...

*FRAGMANLAR: Hiç merak ettin mi Clerici, insanlar neden bizimle iş birliği yapıyor? Kimileri korkudan gelir, çoğunun derdi paradır. Faşizme inanç çok enderdir.*²³⁹

Kuran'da birçok yerde soyut sözcükler yerine hareket sözcüklerinin kullanıldığını görürüz. Örneğin; akıl yerine akletmek, zikir yerine zikretmek, düşünce yerine düşünmek gibi. İnsan bir uzay-zaman içindedir, bir dünyada ve bedendedir. Bu nedenle inanca uygun olan pratik-eylem dünyası inşa edilmeden onun Tanrı inancı ya olmaz ya da bir şekilde inancı olsa bile bu ikiye bölünmüş bir inanç olur... Pazarı, şehri, okulu, mabedi ve yasası Tanrısal olmayan yerde insan inanamaz ya da inandığının hayatta karşılığı olamaz. İnsan yeterince parçalanmış ve düşmüş bir varlıktır, onu böyle şizofrenilere hapsetmemeliyiz.

Tanrıya ve kendisine inancını yitirmiş insan sana inanır mı ego?

²³⁷ Reichenbach, Hans, 2014, Kuantum Mekaniğinin Felsefi Temelleri, Çev.: Deniz Ölçek, Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, s. 69

²³⁸ Bergman, Ingmar, 1957, Yedinci Mühür

²³⁹ Bertolucci, Bernardo, 1970, Konformist

Picasso, Brague'la birlikte Kübizmi ortaya bir fikir olarak atmak için düşünüp taşınmadıklarını, bu tarzın çalışırken ortaya çıktığını belirtmişlerdir.²⁴⁰

İyi ya da kötü hiçbir yol tam olarak açıklanamaz, çünkü en başından en sonuna kadar çözümlenemez. Hakikat nazlıdır, açık seçiklik onun fitratına uygun değildir. Tevhidi yolu yürümemiz gerektiği ile ilgili kitaplarca düşünüp yazabilirim ama asıl hakikat, yürümeye başladığımızda görünmeye başlayacaktır. Sanırım insan, sadece bilgi varlığı olmadığını ya da bilginin inançtan ve eylemden bağımsız olmadığını kavrayınca işimiz daha kolay olacak. Önce ben inanmalıyım; düşünmenin, yazmanın ve şehre inmenin yanında umudumu da korumak zorundayım. Yola çıktım, başka bir çarem yok!

Bir ideolojiye dönüştürülmekten korkuyor musun?

Evet, ideoloji, düşünür denen kişinin bilinçli bir biçimde gerçekleştirdiği bir süreçtir, ama bunu yanlış bir bilinçle yapar. Kendisini etkileyen gerçek yönlendirici güçlerin ne olduğunu bilmez; aksi takdirde bu ideolojik bir süreç olmazdı. Dolayısıyla bu kişi aslında yönlendirici güç olmayan ya da öyle gibi görünen güçleri yönlendirici sanır. Bu bir düşünce süreci olduğu için, düşünür onun biçimini ve içeriğini saf düşünceden türetir ya kendi düşüncesinden ya da seleflerinin düşüncesinden.²⁴¹

Marks ve Engels'e katılmakla birlikte bana göre esas sorun düşünme aracımızın kendisidir. Bizim tarafımızdan inşa edilmiş olan akıl-mantık kullanıldığı sürece zorunlu olarak ideoloji yaratırız. Hiçbir filozof ideoloji inşa etmek için düşünmedi ama kullandıkları araçlar başka bir şey yaratamayacak şeylerdi. Peki ne yapalım, akıllı ya da bilinci terk mi edelim? Bu mümkün değildir ve olması da gerekmez. İnsanlığın bu alandaki kazanımları taşınmalıdır ama bir ilkeye sürekli vurularak. Aklın

²⁴⁰ Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 559

²⁴¹ McLellan, David, 2009, İdeoloji, Çev.: Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 20 (K. Marx, F. Engels, Selected Correspondence, Progress, Moskova, 1965, s.459.)

hem kendisi hem de ürettiği her şey bu ilkeye vurulmak zorundadır. Aksi halde inşa etmekten ve dolayısıyla sürekli ideolojiler üretmekten öteye geçemeyiz.

Daha açık bir cevap vermelisin ego!

SÖZLER: Kaynağı kâinat olan ölçülü bir ekonomi-politik sistem ikame edilmedikçe ne insan sözü ne de Tanrı sözü ideolojiye dönüşmekten kendisini koruyamaz.

Yegâne tercih, burjuva ve sosyalist ideoloji arasındadır. Bir orta yol yoktur (çünkü insanlık bir “üçüncü” ideoloji yaratmamıştır, dahası, sınıf karşıtlıklarıyla bölünmüş bir toplumda sınıfsız ya da sınıf üstü bir ideoloji olamaz). Dolayısıyla sosyalist ideolojiyi herhangi bir şekilde küçültmek, ondan çok az bile olsa uzaklaşmak burjuva ideolojisini kuvvetlendirmek demektir.²⁴²

Dikkat edilirse herhangi bir ilke olmadığında aklımız, en fazla iki görece karşıt ideoloji yaratmanın ötesine bile geçemiyor. Yani ideolojik de olsa üçüncü bir yol dahi bulmakta zorlanıyoruz. Bu da bizleri adeta “cehennemlerden birini beğen” durumuna mahkûm ediyor. Özellikle son yüzyıldır bu cehennemleri en yoğun şekilde yaşıyoruz ve hala buradan kurtulmamızı sağlayacak herhangi bir üçüncü yol bulamadık.

Teklifin nedir?

İnşa edilmiş araçlarla düşünmeyi terk etmediğimiz sürece bu ideolojik dünyaların sonu gelmeyecektir. “Tek bir umudumuz vardır” o da menzili tevhit olan dikey ve yatay eksenleri ikame etmektir.

²⁴² McLellan, David, 2009, İdeoloji, Çev.: Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 27 (V. Lenin, Selected Works, Foreign Language Publishing House, Moskova, 1963, c. 1, s. 156 ve devamı.)

Yola devam etmemiz; niteliği ve niceliği tevhide getirecek bir bilinci ikame etmemize bağlıdır.

*SÖZLER: "Hilkat-i kâinatın bir netice-i âzâmı, ubudiyet-i insaniye-dir ve rububiyet-i İlâhiyeye karşı imân ve itaatle mukabeledir."*²⁴⁴

Said Kurdi

Söyle onlara: Bir fakirin hayatını zindana çevirdiklerinde, eserlerini gasp ettiklerinde ve mezarını yok ettiklerinde Sünnetullah'ın yola devam etmeyeceğini mi sandılar! Tövbe etsinler ve Tevhit nuruna sarılsınlar!

*SÖZLER: Bütün Tanrılar ölmüştür. Şimdi istiyoruz ki 'İnsanüstü' yaşasın.*²⁴⁵ Nietzsche

Sevgili İbrahim ölümden sonra diriltilmekten şüphe etmişti ve Tanrıdan ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istemişti. Sevgili Musa, Tanrının, kendisine somut olarak görünmesini istemişti. Sevgili İsa, sürekli mucizelerle ayakta kalmıştı ve Tanrının kendisini terk ettiğini düşünmüştü. Sevgili Muhammed, Kuran'da da belirtildiği gibi "din nedir, iman nedir bilmeyen" bir kişiydi. Mesajlar geldikten sonra da "emanetle-ganimetle" ve hatta kadınlarla ilgili olarak, diğer peygamberlerin çoğu gibi bazı olumsuz düşünce ve davranışlara sahipti. Peygamberlerin bile bu halde olduğu bir yerde, halkın halini artık düşünemiyorum. Zaten bu hallerinden dolayı dinler inmişti.

Halkın duygu çağı dalgasında olduğu bir yerde bazı peygamberler örneğin tevhit çağı dalgasında olamaz mı?

Hayır olamaz!

Duygu çağı dalgasına demir atmış halkların içindesin ama biliş ve hatta bazı bakımlardan ilke-Tab çağı dalgasında olduğunu söylüyorsun, kendinle çelişkiye düşmüyor musun?

²⁴³ أم: Anne (Arapça bir sözcüktür)

²⁴⁴ Said Nursi, On Üçüncü Lema

²⁴⁵ Nietzsche, Friedrich, 2010, Böyle Buyurdu Zerdüş, Zerdüş Çev.: Korkut Ata, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 138

Hayır, çelişkiye düşmüyorum, çünkü ben bir düşünürüm, peygamber değilim. Peygamber, adeta bizim hayata maruz kaldığımız gibi peygamberliğe maruz kalır. O tevhide ulaşmaz, tevhitlen kendisine mesajlar gelir, hepsi bu!

Filozoflar ilahi mesajlara değil, bilinçlerine dayanarak düşünürler. İslami dünyadan birçok düşünürün, filozofları peygamberlerden farklı-daha üstün görmelerinin nedeni budur. Biz düşünürler, kendi bilincimize dayanarak “hakikati” ararız ve bulduklarımızı da temellendiririz. Peygamber de arar ama bulmaz, o bulunandır, seçilendir. Bu nedenle de kendisine iletilen her şeyi temellendiremez.

Bilincimizin tekâmülü ve bilgilerimizin gelişmesi türümüzün gelişmesinden ve tarihten bağımsız değildir. Sadece Tanrı, gelişmeden, zamandan ve tekâmülden tam bağımsız olabilir.

SÖZLER: Cahiliyenin sınırlarını genişletmek iman etmek değildir.

Bizler, duygu çağı dalgasındakilere oranla kendimizi o kadar terbiye ettik ki, artık bir Tanrı mesajına ihtiyaç duymadan da kadınlara, kendimizden farklı olanlara saygı duyabiliyoruz, köleliği kaldırmamız gerektiğini kavrayabiliyoruz, tarihin amacının ya da insanın özünün özgürlük olduğunu anlayabiliyoruz, paranın devlete dönüşmemesi için dağıtık şekilde değere tutunması gerektiğini kavırıyoruz, savaşı, göçebeliği, ganimetçiliği, sömürgeciliği, ırkçılığı-milliyetçiliği, putperestliği terbiye etmemiz gerektiğini anlayabiliyoruz. Fakat duygu çağı dalgasındaki insanların bu seviyelere ulaşmaları için ya peygamber olmaları ya da kendilerine sürekli peygamberlerin gönderilmesi gerekiyordu.

Bizler belli bir olgunluk seviyesine geldiğimiz için artık peygamberler-yeni dinler gelmiyor. Tanrı, peygamber göndermeyerek duygu çağı bağlamındaki yatay eksen ayetleri artık sonlandırmıştır. Yani Tanrı, bizim mevcut din birikiminden de faydalanarak, aklımızı terbiye edeceğimizi ve duygu çağı dalgasından kurtulacağımızı bildiği için başka peygamber göndermeyecek.

Duygu çağı dalgasındaki ayetlerin simetrik ve asimetrik hallerini alarak yola devam etmemiz gerekiyor. Bunu yapacak bilinç seviyesine ulaştık.

Ne öneriyorsun ego?

Hadisçileri, sünnetçileri, Kurancıları, tarihselcileri ve bunların diğer dinlerdeki karşılıklarını kuşatan ve aşan bir yol öneriyorum... Dikey eksen olduğu gibi korunsun ama yatay eksenin simetrik ve asimetrik halleri alınıp yola devam edilsin. Hiç kuşkusuz yatay ekseninde iyi, doğru ve güzel şeyler de var ama bunları zaten biliyoruz. Hatta daha gelişmişlerini de biliyoruz, çünkü Sünnetullah gereği varlığın tekâmülü devam etti ve ediyor.

Yatay eksen ayetlerinin hepsi duygu çağı dalgasında mı toplanmıştır?

Hayır, yatay ekseninde her çağ dalgasıyla ilgili ayetler vardır. Ama bütün dinler gibi İslam'da duygu çağı dalgası içindeki bir halka indiği için, ayetlerin çoğu bu dalga içinde toplanmıştır. Fakat şunu söylemeliyim: Her çağ dalgasındaki ayetlerin bazıları sadece parantez içine alınmalıdır, yani geride bırakılmalıdır, bazılarının simetrik ve bazılarının da asimetrik halleri alınarak şimdiye ve geleceğe taşınmalıdır.

Dokunulmaz olanlar var mı?

Elbette var, zaten simetrik halleri alınmalı dediklerim onlardır... İnsan öldürmeme, hırsızlık yapmama, faiz yasağı, dil, düşünce, inanç özgürlüğü ve mülkiyet hakkı ile ilgili olanlar dokunulmaz ayetlerdir. Ama eksen bağlamında bakarsak sadece dikey eksenin dokunulmazlığı vardır. Yani burada bir değişikliğe gidilemez tabi insanlar inanıp inanmamakta özgürler.

Kuran'ı okuyarak, ondaki dikey ve yatay eksen ayetlerini göstereceğim. Bunu yaptığımda da Müslümanlar görecekler ki, dikey eksene geldikçe benimle aynı fikirde olacaklar ama yatay eksen okumalarım baktıklarında ise birçok yerde bana katılmayacaklardır. Hatta ben bile, bir zaman sonra Kuran'ı yeniden okusam, dikeyde az hatta hiç değişiklik yapmam ama yatay ekseninde çok değişiklik yaparım. Yani yatay eksen okumaları ne tek bir insan için ne de insanlar için birleştirici-kararlı olabilir. Çünkü çoğu duygu çağı dalgasına aittir, hepimizin "farklı düzeylerde" duygu çağı motiflerimiz vardır ve sürekli değiştiğimiz için de geçmişle nesnel-kararlı bir ilişki kuramayız.

Korkmaları gerekir mi?

Müslümanların selamlaşma biçimlerinin, giyim kuşamlarının, kadın erkek ilişkilerinin, sanat, bilim ve felsefe ile ilişkilerinin sürekli değişmesi Sünnetullah gereğidir. Bundan dolayı kendilerini kötü hissetmesinler, korkmasınlar. Allah'ın, kâinatın yasalarına, insanlara verilen bilince güvensinler. Bilsinler ki inanmanın başka bir yolu da yoktur. Diğer yollar Tanrıya, Peygambere ve eskilere karşı kızgınlığa ve nefrete dönüşür. Bu derece düşmemizin ve hasta olmamızın açıklaması budur.

Dikey ve yatay eksenlerle düşünen bir tane filozofumuz bile olmadığı için imamlara, memurlara, vaizlere, siyasi ve askeri mukteditlere kaldık ve çok kötü şekillerde dönüştük. İnanmak çok zordur, çoğumuz hakkı hakikati talep etmeyecek kadar dünyaya daldık. Dini sürekli yanlış anladık ve bundan dolayı da hastalandıkça hastalandık. Artık buna bir nokta koymanın vakti geldi ve geçiyor. Ben bir düşünür olarak elimden geleni yapıyorum-yapacağım ve dilerim o binlerce yıllık şeytani yol olan tekfirle başvurmadan düşüncelerimle hesaplaşılır. Aksi halde yaşayan ölülere dönüşmeye ve insanlığın son-en kemal dini olan İslam'ı bir ilham kaynağı olmaktan çıkarıp ibret alınacak bir dine çevirmeye devam deriz.

Kuran'ın yatay eksen ayetlerini tevhidi tarih felsefesiyle okuyacaksın, peki dikey eksen ayetlerini ne ile okuyacaksın?

İlke-Tab ile okuyacağım.

Tam olarak karşılar mı?

Elbette karşılamaz. Çünkü ilke-Tab Tanrısaldır, dikey eksenidir ama Kuran'ın dikey eksen-ayetleri hem Tanrısaldır hem de Tanrının bizzat kendisiyle ilgilidir. Ama ben bir düşünürüm, beşerim, ulaşabildiğim en büyük bütüne göre düşünebilmeliyim ve bütün insanlığı bir araya getirmek gibi bir ödevim var. Nasıl ki ilk yaratılış, kıyamet, cennet, cehennem, ahiret ile ilgili mesajları “mecburen” yatay eksen içine alacaksam; ezeli-ebediliği, Rahman ve Rahim'i ve hikmet sahibi olmayı da “mecburen” dikey eksenin içine alacağım. Ben Tanrıdan “mecburen” bir adım geriye atıyorum ve Tanrısali düşünüp onun üzerine bir hayat ikame etmeye çalışıyorum. Çünkü biliyorum ki insan

başka türlü ne Tanrıya inanabilir ne de kötü bir şekilde dönüşmekten kurtulabilir.

Kuran nasıl okunmalı?

Ben Onu dikey ve yatay eksenler içinden ve bana okunuyormuş gibi okuyacağım. Yani burada özgün bir durumdan söz ediyorum. Okumam insanlar için illaki nesnel bir yol olsun gibi bir amacım yok! Tabi beni örnek alıp almamakta herkes özgürdür. Herkes Onu ve Kâinatı hakkıyla okuyacak kadar bilincini terbiye etmekle mükelleftir.

Sen nasıl bir felsefesin ego?

SÖZLER: *Ben jîyanusum, nous ile logosu tevhide getiren kayıp hal-kayım.*

∞ rêwî²⁴⁶ ∞

Ne düşünüyorsun ego?

Duyum, duygu, biliş, ilke-Tab, sezgi ve tevhit çağ-kâinat dalgaları... Bu yol boyunca bizi çeken nedir ya da kimdir? Aman Allah'ım! ... Hayy!

SÖZLER: "*Xwedê yeke, derî hezar.*"²⁴⁷

TEVHİDİ FELSEFEYE GÖRE KURAN OKUMASI

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
Nüzul Sırası	Adı-Ayet	İndiği Mekan	Anaçlık	Bilinçlilik	Tevhit	Duyum Çağı Dalgası 1-6	Duygu Çağı Dalgası 2-3	Biliş Çağı Dalgası 4-5	İlke Çağı Dalgası 5-4	Sezgi Çağı Dalgası 3-2	Tevhit Çağı Dalgası 6-1
1	Alak-19	Mekke	2.	3.14.	1.	15.16.18	4.9.10.13.17.	5.6.7.	11.12.	19.	8.
2	Kalem-52	Mekke	52.	2.	1.	33.42.43.44.45.	9.10.11.12.13.14.15.16.1	29.30.31.36.37.38.39.47.	28.32.40.41.	34.35.48.49.50.	3.4.5.6.7.8.

²⁴⁶ Rêwî: Yolcu

²⁴⁷ Allah birdir, kapı bin.

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
						7.18.19. 20.21.22 .23.24.2 5.26.27. 46.51.					
3	Müzzem- mil-20	Mekke	15.	19.	9.	11.12.13 .14.16.1 7.18.	1.2.3.4.2 0.	10.	7.	6.	5.8.
4	Müdde- sir-56	Mekke	54.	55.	56.	8.9.10.1 1.12.13. 14.15.17 .26.27.2 8.29.32. 33.34.35 .36.37.3 8.43.44. 45.46.47 .48.49.5 0.51.	1.2.3.4.5 .6.7.24.2 5.52.53.	16.18.19 .20.21.2 2.23.30. 31.			39.40.41 .42.
5	Fatiha-7	Mekke	1.3.		2.4.						5.6.7.
6	Tebbet-5	Mekke				1.2.3.4.5 .					
7	Tekvir- 29	Mekke			29.		22.25.26 .	15.16.17 .18.	27.28.	19.20.21 .23.24.	1.2.3.4.5 .6.7.8.9. 10.11.12 .13.14.
8	A'Lâ-19	Mekke	2.	7.	1.	4.5.11.1 2.13.		16.	9.10.	6.18.19.	3.8.14.1 5.17.
9	Leyl-21	Mekke			20.	11.14.15 .16.	8.9.10.		17.18.19 .	1.2.3.4.5 .6.7.	12.13.21 .
10	Fecr-30	Mekke	14.			6.7.8.9.1 0.11.12. 13.	15.16.17 .18.19.2 0.			1.2.3.4.5 .	21.22.23 .24.25.2 6.27.28. 29.30.
11	Duhâ-11	Mekke					6.9.10.			1.2.7.8.1 1	3.4.5.
12	İnşirah-8	Mekke								1.2.3.4.5 .6.7.	8.
13	Asr-3	Mekke				1.2.					3.
14	Adiyat- 11	Mekke					1.2.3.4.5 .6.7.8.				9.10.11.
15	Kevser-3	Mekke					2.3.			1.	
16	Tekâsür- 8	Mekke					1.2.	3.4.5.			6.7.8.
17	Mâûn-7	Mekke					1.2.3.4.5 .6.7.				
18	Kâfirun-6	Mekke					1.2.3.4.5 .	6.			
19	Fil-5	Mekke					1.2.3.4.5 .				

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
20	Kureys-4	Mekke					1.2.3.4.				
21	Felak-5	Mekke									1.2.3.4.5
22	Nâs-6	Medine									1.2.3.
23	Abese-42	Mekke				17.18.19.20.	1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.	24.25.26.27.28.29.30.31.32.		11.12.13.14.15.16.	21.22.23.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.
24	Kadir-5	Mekke								1.2.3.4.5	
25	Şems-15	Mekke					9.10.11.12.13.14.15.				1.2.3.4.5.6.7.8.
26	Burûc-22	Mekke	14.15.16.	9.		4.5.6.7.8.10.11.12.13.17.18.19.20.				21.22.	1.2.3.
27	Tîn-8	Mekke	8.				5.6.7.			1.2.3.4.	
28	Kâria-11	Mekke									1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.
29	Kıyamet-40	Mekke	38.39.	19.	40.	1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.24.26.27.34.35.37.	13.14.15.20.21.31.32.33.	16.	18.	17.25.28.29.	12.22.23.30.36.
30	Hümeze-9	Mekke					1.2.3.4.5.6.7.8.9.				
31	Mürselat-50	Mekke	20.21.22.25.26.	27.	23.	7.8.9.10.11.29.30.31.32.33.34.35.36.37.43.44.45.	16.17.18.19.24.28.46.47.	12.13.14.15.38.39.40.48.49.50.		41.42.	1.2.3.4.5.6.
32	Târık-17	Mekke	6.7.		8.	9.10.11.12.	17.	5.	13.14.15.16.		1.2.3.4.
33	Beled-20	Mekke	4.			8.9.	5.6.7.	1.2.3.10.11.	12.13.14.15.16.17.		18.19.20.
34	Kaf-45	Mekke	6.7.38.	8.9.10.11.16.	43.	17.18.24.27.30.35.	1.2.3.4.5.25.26.36.	12.13.14.15.		28.29.31.32.33.37.45.	19.20.21.22.23.34.39.40.41.42.44.
35	Kamer-55	Mekke	50.	54.55.		9.10.11.12.13.14.19.20.23.26.31.	2.3.4.5.24.25.27.28.29.36.41.42.	15.16.17.18.21.22.30.32.			1.6.7.8.46.47.48.49.52.53.

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
						33.34.35 .37.38.39.		40.43.44 .45.51.			
36	İhlâs/Tevhit-4	Mekke			1.2.3.4						
37	Necm-62	Mekke	25.26. 31.43. 44.45. 46.47. 48.57. 58.	30.32.	42.49.	13.14.15 .16.50.5 1.52.53. 54.	5.6.7.8.9 .19.20.5 6.59.60. 61.	12.21.22 .23.24.2 7.28.35. 36.37.38 .39.55.	29.	1.2.3.4.1 7.18.33. 34.62.	10.11.40 .41.
38	İnfitar-19	Mekke	7.8.19.			10.11.12		6.9.		17.18.	1.2.3.4.5 .13.14.1 5.16.
39	İnşikak-25	Mekke		22.23.		7.8.9.10. 11.12.13 .14.15.	16.17.18	19.20.21		24.25.	1.2.3.4.5 .6.
40	Mülk-30	Mekke	1.2.15.	3.13.14.		6.7.		4.5.16.1 7.18.19. 20.21.25	22.	23.24.26 .28.29.30.	8.9.10.1 1.12.27.
41	Hakka-52	Mekke			17.18.	5.6.7.30. 31.32.33 .34.35.3 6.37.	4.25.26. 27.28.29 .49.50.	8.9.10.1 1.12.	38.39.	3.19.20. 21.22.23 .24.40.4 1.42.43. 44.45.46 .47.51.	1.2.13.1 4.15.16. 48.52.
42	Meariç-44	Mekke	39.		40.41.	1.2.8.9.1 0.11.12. 13.14.15 .16.30.3 1.35.43. 44.	17.18.19 .20.21.3 6.37.38. 42.	6.7.		5.	3.4.22.2 3.24.25. 26.27.28 .29.32.3 3.34.
43	Sad-88	Mekke	27.54.		66.	51.52.53 .55.56.5 7.58.69. 70.71.72	2.3.4.5.6 .7.8.11.1 2.13.14. 59.60.62 .63.64.	9.10.20. 75.76.77 .78.	28.29.	1.17.18. 19.21.22 .23.26.3 1.32.33. 34.67.68 .86.87.88.	15.16.24 .25.30.3 5.36.37. 38.39.40 .41.42.4 3.44.45. 46.47.48 .49.50.6 1.65.73. 74.79.80 .81.82.8 3.84.85.
44	Yasin-83	Mekke	12.36. 82.	81.	83.	8.9.10.1 1.28.29. 41.55.56 .57.	5.6.7.30. 44.45.46 .47.48.4 9.70.	13.14.15 .18.31.3 3.34.35. 37.38.39 .40.42.4	77.78.79 .80.	2.3.4.16. 17.19.65 .66.67.6 9.76.	1.20.21. 22.23.24 .25.26.2 7.32.50.

Sure		Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler						
							3.59.60. 61.62.63 .64.68.7 1.72.73. 74.75.			51.52.53 .54.58.	
45	Furkan-77	Mekke	2.6.58. 59.	54.		17.18.19 .27.28.2 9.34.55. 77.	3.4.5.7.8 .32.35.3 6.37.38.	1.11.21. 39.40.45 .46.47.4 8.49.60. 67.68.69	33.50.51 .52.53.6 1.62.	9.10.20. 41.42.43 .44.56.5 7.63.	12.13.14 .15.16.2 2.23.24. 25.26.30 .31.64.6 5.66.70. 71.72.73 .74.75.7 6.
46	Fatır-45	Mekke	15.	11.38.	1.2.	10.33.34 .35.36.3 7.		5.6.7.8.2 7.28.29. 30.40.41 .42.43.	12.13.19 .20.21.2 2.23.24. 25.26.31 .32.	4.	3.9.14.1 6.17.18. 39.44.45 .
47	Meryem-98	Mekke				37.38.59 .60.61.6 2.63.68. 69.70.88 .89.90.9 1.	26.27.28 .29.77.8 1.82.	39.42.43 .44.45.4 6.47.48. 66.73.78 .83.84.9 2.93.98.	67.74.75 .76.	3.4.5.6.8 .11.12.1 3.14.16. 17.18.19 .20.21.2 2.23.24. 25.30.31 .32.34.4 1.51.52. 53.54.55 .56.57.9 7.	1.2.7.9.1 0.15.33. 35.36.40 .49.50.5 8.64.65. 71.72.79 .80.85.8 6.87.94. 95.96.
48	Taha-135	Mekke	5.6.	7.	8.	70.74.76 .79.81.8 8.103.10 4.105.10 6.107.10 8.115.11 6.117.11 8.119.	18.20.21 .22.23.4 5.85.87.	3.43.44. 49.50.51 .52.53.5 4.55.56. 57.58.59 .60.61.6 2.63.64. 65.66.67 .71.72.7 3.80.86. 89.120.1 28.129.1 33.134.1 35	90.91.92 .93.94.9 5.96.97.	2.4.9.10. 11.12.13 .17.19.2 4.25.26. 27.28.29 .30.31.3 2.33.34. 35.38.39 .40.41.4 2.68.69. 77.78.83 .84.99.1 00.101.1 02.114.1 30.131.1 32.	1.14.15. 16.36.37 .46.47.4 8.75.82. 98.109.1 10.111.1 12.113.1 21.122.1 23.124.1 25.126.1 27.
49	Vakıa-96	Mekke				4.5.6.13. 14.15.16 .17.18.1 9.20.21.		2.26.47. 48.49.50 .56.57.5 8.59.60.	3.7.8.9.		1.10.11. 12.66.67 .74.75.7 6.77.78.

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
						22.23.24 .25.27.2 8.29.30. 31.32.33 .34.35.3 6.37.38. 39.40.41 .42.43.4 4.45.46. 51.52.53 .54.55.8 8.89.90. 91.92.93 .94.		61.62.63 .64.65.6 8.69.70. 71.72.73 .81.82.8 3.84.86. 87.			79.80.85 .95.96.
50	Rum-60	Mekke	27.			11.12.13 .19.20.3 3.55.57.	7.29.32. 34.36.	8.9.10.2 1.22.23. 24.28.30 .35.40.4 1.42.43. 46.48.49 .50.59.	17.18.31 .37.38.3 9.44.45. 54.60.	25.26.52 .53.	1.2.3.4.5 .6.14.15. 16.47.51 .56.58.
51	Rahman-78	Mekke	1.2.3.7 8.		17.27.	5.7.10.1 1.12.14. 15.46.48 .50.52.5 4.56.58. 62.64.66 .68.70.7 2.74.76.	4.	8.9.13.1 6.18.19. 20.21.22 .23.24.2 5.26.28. 30.31.32 .34.35.3 6.38.40. 42.43.44 .45.47.4 9.51.53. 55.57.59 .61.63.6 5.67.69. 71.73.75 .77.	33.60.		6.29.37. 39.41.
52	Şuara-227	Mekke	9.68.1 04.122 .140.1 59.175 .191.2 17.		220.	85.86.87 .88.89.9 0.91.92. 93.94.95 .96.97.9 8.99.100 .101.	6.49.53. 54.55.56 .60.71.7 4.102.10 3.105.11 1.116.12 3.136.13 7.138.14 1.153.15 4.157.15 8.160.16 7.171.17 2.173.17 4.176.18	7.8.18.1 9.23.25. 27.29.31 .34.35.3 6.37.38. 39.40.41 .42.44.1 28.129.1 30.139.1 42.197.1 98.199.2 00.203.2 04.205.2 06.207.2	121.131. 132.133. 134.135. 143.144. 145.146. 147.148. 149.150. 151.152. 155.156. 161.162. 163.164. 165.166. 168.169. 170.177.	2.3.4.5.1 0.11.12. 13.14.20 .21.22.2 4.26.28. 30.32.33 .43.45.5 0.51.52. 57.58.59 .61.62.6 3.64.65. 66.67.69 .70.72.7 3.75.76.	1.15.16. 17.46.47 .48.83.8 4.192.19 3.194.19 5.196.21 3.218.21 9.

Sure		Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler						
						5.186.18 7.189.19 0.201.21 4.215.21 6. 24.225.2 26.227.	08.209.2 10.211.2 12.221.2 22.223.2 184.188.	178.179. 180.181. 182.183. 7.108.10 9.110.11 2.113.11 4.115.11 7.118.11 9.120.12 4.125.12 6.127.20 2.	77.78.79 .80.81.8 2.106.10 7.108.10 9.110.11 2.113.11 4.115.11 7.118.11 9.120.12 4.125.12 6.127.20 2.		
53	Neml-93	Mekke	11.	6.65.	9.26.7 8.	4.5.66.7 6.77.80. 81.82.83 .87.91.9 2. 43.67.6 8.71.73. 85.	10.12.13 .14.23.2 4.25.27. 28.29.32 .33.34.3 5.36.38. 39.41.42 43.67.6 8.71.73. 85.	48.49.52 .54.55.5 6.57.58. 69.74.84 .86.88.	50.51.53 .59.60.6 1.62.63. 64.	7.8.15.1 6.17.20. 21.22.37 40.45.4 6.47.70. 72.	1.2.3.18. 19.30.31 .44.75.7 9.89.90. 93.
54	Kasas-88	Mekke	16.		30.70. 88.	23.25.26 .27.28.6 6.67.81. 82.	18.29.36 .37.38.6 2.63.64. 65.76.77	4.5.6.7.1 9.20.39. 40.41.42 .49.50.5 5.57.58. 59.60.61 .71.72.7 3.78.	8.9.10.1 1.12.13. 79.80.	3.14.15. 17.32.34 .44.45.4 6.47.48. 86.87.	1.2.21.2 2.24.31. 33.35.43 .51.52.5 3.54.56. 68.69.74 .75.83.8 4.85.
55	Zümer-75	Mekke	5.53.		1.4.62. 75.	3.8.56.5 7.58.59. 60.68.69 .70.71.7 2.73.74.	15.16.20 .22.23.2 4.34.61.	6.17.18. 19.25.26 .27.29.3 2.33.47. 48.49.50 .51.52.	9.36.37. 38.	10.11.12 .13.14.2 1.35.39. 40.41.42 .43.64.	2.7.28.3 0.31.44. 45.46.54 .55.63.6 5.66.67.
56	Ğaşiye-26	Mekke				2.3.4.5.6 7.8.9.10 .11.12.1 3.14.15. 16.23.24	17.18.19 20.			1.21.22.	25.26.
57	Saffat-182	Mekke			4.5.18 2.	22.23.24 .33.34.6 2.63.64. 65.66.67 .68.97.9 8.107.10 8.115.11 6.127.16	10.13.14 .15.16.1 7.25.26. 27.28.29 .30.31.3 2.41.42. 43.44.45 46.47.4 8.49.50.	6.7.11.5 1.52.53. 54.55.56 .57.58.5 9.118.13 7.138.14 9.150.15 1.152.15 3.154.15	8.9.60.6 1.119.15 7.158.	12.18.71 .72.79.8 0.81.83. 84.99.10 0.101.10 2.112.11 3.120.12 1.123.12 4.129.13	1.2.3.19. 20.21.35 .36.37.3 8.39.40. 73.74.75 .76.77.7 8.85.86. 87.88.89 .90.91.9

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
						4.165.16 6.	69.70.82 .117.135 .136.146 .147.148 .167.168 .169.177 .178.	5.156.17 0.179		0.131.13 3.134.13 9.140.14 1.142.14 5.174.17 5.176.	2.93.94. 95.96.10 3.104.10 5.106.10 9.110.11 1.114.12 2.125.12 6.128.13 2.143.14 4.159.16 0.161.16 2.163.17 1.172.17 3.180.18 1.
58	Mül'min-85	Mekke	65.68.	2.19.2 0.56.	1.3.62.	10.11.46 .52.63.7 1.72.73. 74.79.80	5.25.26. 29.36.37 .47.48.4 9.61.75. 76.	13.14.21 .50.64.6 7.69.81. 82.83.84 .85.	15.22.28 .30.31.3 2.33.34. 35.38.39 .40.41.4 2.43.44. 51.57.58 .70.	4.18.23. 24.27.55 .66.	6.7.8.9.1 2.16.17. 45.53.54 .59.60.7 7.78.
59	Fussilet-54	Mekke	2.32.	12.36.	54.	13.14.23 .24.	5.7.15.1 7.25.26. 27.45.49 .50.51.	10.11.28 .39.40.4 6.52.	8.29.30. 31.33.34 .35.41.	3.4.16.1 8.42.43. 44.	1.6.9.19. 20.21.22 .37.38.4 7.48.53.
60	Şura-53	Mekke	5.49.	11.12. 23.50.	3.4.19. 51.	22.26.	14.16.34 .42.45.4 6.	9.18.21. 27.32.33 .35.	13.20.28 .29.30.3 6.	6.7.8.17. 37.38.39 .40.41.4 3.44.47. 48.	1.2.10.1 5.24.25. 31.52.
61	Zuhruf-89	Mekke	82.	84.	85.	29.47.48 .55.57.7 1.72.73. 74.75.79	7.15.20. 22.25.30 .31.33.3 4.35.37. 49.50.51 .52.53.5 4.58.65. 76.77.80	2.3.8.10. 12.16.18 .19.21.3 2.38.56. 66.81.	5.11.13. 14.39.67	6.17.23. 24.36.40 .41.42.5 9.60.63. 64.68.83	1.4.9.26. 27.28.43 .44.45.4 6.61.62. 69.70.78 .86.87.8 8.89.
62	Duhân-59	Mekke	42.	4.5.6.	7.8.	24.25.26 .27.43.4 4.45.46. 47.48.49 .52.53.5 4.55.56. 57.	9.12.13. 14.15.16 .28.29.3 0.31.36. 37.50.	32.38.39 .58.	33.59.	10.11.18 .19.20.2 1.22.34. 35.	1.2.3.17. 23.40.41 .51.
63	Casiye-37	Mekke			2.36.3 7.	17.35.	7.8.9.10. 24.25.	3.4.5.6.2 1.	12.13.22 .23.	14.18.19	1.11.15. 16.20.26 .27.28.2

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
											9.30.31. 32.33.34
64	Ahkaf-35	Mekke			2.	20.24.25	7.11.17. 18.22.26 .28.32.3 4.	3.4.5.27. 33.	19.	8.9.10.2 1.23.29. 30.31.35	1.6.12.1 3.14.15. 16.
65	Zâriyât-60	Mekke	58.	30.		7.8.9.10. 11.31.32 .33.34.3 5.36.	12.13.14 .26.27.3 8.39.40. 41.42.43 44.45.4 6.53.	37.47.48 .49.	20.21.22	15.16.18 .19.24.2 5.28.29. 50.51.52 .54.55.	1.2.3.4.5 .6.23.56. 57.59.60
66	Nuh-28	Mekke	10.			12.13.25	14.15.	16.17.19 .20.	18.	1.2.3.4.	5.6.7.8.9 .11.21.2 2.23.24. 26.27.28
67	İnsan-31	Medine		30.		11.12.13 .14.15.1 6.17.18. 19.20.21 .22.	4.5.6.7.8 .27.	1.	2.	3.23.24. 25.26.	9.10.28. 29.31.
68	İbrahim-52	Mekke	2.8.36.		1.4.47. 48.	15.16.17 .49.50.5 1.	3.10.18.	14.19.21 .22.23.2 4.25.26. 28.29.30 .32.33.4 5.46.52.	20.27.34	6.7.9.11 31.35.42	5.12.13. 37.38.39 .40.41.4 3.44.
69	Yunus-109	Mekke	107.	65.		11.12. 27.	14.22.23 .28.29.3 0.44.45. 48.49.50 .51.52.5 3.54.57. 58.70.71 .72.74.7 5.76.78. 79.80.81 .82.83.8 4.85.86. 90.91.93	2.3.17.1 8.24.31. 32.33.55 .59.60.6 6.67.73. 77.96.97 .98.	5.6.7.8.9 .19.37.3 8.39.68. 99.100.1 01.102.1 03.	15.16.20 .21.34.3 5.41.42. 43.47.69 .87.88.8 9.92.94. 95.104.1 05.106.1 08.	1.4.10.1 3.25.26. 36.40.46 .56.61.6 2.63.64. 109.
70	Hud-123	Mekke	41.73. 90.	1.5.6.1 23	4.66.	17.18.19 .20.21.2 2.47.48. 58.59.60 .69.76.7 7.78.82. 83.89.11 6.117.	15.16.23 .27.30.3 1.32.38. 39.43.44 .62.64.6 5.67.70. 71.79.91 .94.118.	8.9.10.1 4.24.51. 53.54.55 .63.68.7 2.74.80. 95.98.99 .122.	7.11.52. 56.57.81 .87.100. 101.121.	12.13.25 .26.28.2 9.33.35. 36.37.40 .42.50.8 4.85.86. 93.102.1	2.3.34.4 5.46.49. 61.75.88 .92.96.9 7.105.10 6.107.10 8.109.11 0.111.11

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
										03.104.1 20.	2.113.11 4.115.11 9.
71	Yusuf-111	Mekke	53.98.	6.34.8 3.100.		58.59.60 .61.69.8 8.99.	8.9.10.1 1.12.13. 14.16.17 .19.20.2 5.30.31. 32.42.43 .44.45.6 2.63.65. 70.71.72 .73.74.7 5.78.84. 85.89.95 .97.103. 106.	7.26.27. 28.35.46 .50.51.5 2.54.55. 90.91.10 4.105.10 7.109.	2.3.23.2 9.36.92. 108.110. 111.	4.5.15.1 8.21.22. 24.33.37 .38.41.4 7.48.49. 64.66.76 .77.79.8 0.81.82. 86.93.94 .96.102.	1.39.40. 56.57.67 68.87.1 01.
72	Hicr-99	Mekke	49.	25.	50.86.	14.15.26 .27.28.2 9.30.51. 52.88.	2.3.6.7.3 1.54.61. 62.63.67 .68.69.7 0.71.83. 84.89.90 .	12.13.19 .20.32.3 3.57.60. 75.76.77 .85.91.	21.22.23 24.34.3 5.36.37. 38.39.58 .59.	4.5.8.10. 11.40.55 .56.64.6 5.66.72. 73.74.78 .79.80.8 1.82.	1.9.16.1 7.18.41. 42.43.44 .45.46.4 7.48.53. 87.92.93 .94.95.9 6.97.98. 99.
73	Lokman-34	Mekke		16.28. 34.	9.12.2 6.27.3 0.	6.24.	7.20.21.	8.10.11. 25.31.32 .	17.33.	18.19.22 .	1.2.3.4.5 .13.14.1 5.23.29.
74	Enbiya-112	Mekke		4.		21.22.29 .50.51.1 00.101.1 02.103.1 04.	1.2.3.5.6 .23.26.3 7.38.52. 53.55.59 .60.61.6 2.64.65. 68.80.93 .95.96.9 7.98.99.	10.11.24 .30.31.3 2.33.34. 39.40.43 .44.45.4 6.	12.13.14 .15.25.3 5.41.42.	7.8.9.36. 54.56.57 .58.63.6 6.67.69. 70.71.72 .73.74.7 6.77.78. 79.81.82 .83.84.8 5.89.90. 91.108.1 09.110.1 11.	16.17.18 .19.20.2 7.28.47. 48.49.75 .86.87.8 8.92.94. 105.106. 107.112.
75	Cin-28	Mekke		26.28.			19.24.	4.5.6.7.8 .9.10.11. 12.	14.15.	16.17.20 .21.22.2 3.25.	1.2.3.13. 18.27.
76	Kehf-110	Mekke	44.		26.27.	15.51.10 1.	4.5.29.3 0.31.32. 33.34.35 .36.42.5 2.53.55. 56.78.79	7.8.16.1 7.18.19. 20.21.22 .45.57.1 05.106.1 07.108.	23.24.25 .46.58.5 9.109.11 0.	6.9.10.1 1.12.13. 28.37.38 .39.40.4 1.47.60. 61.62.63	1.2.3.14. 43.48.49 .50.54.9 9.100.

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
							.80.81.8 2.102.10 4.				.64.65.6 6.67.68. 69.70.71 .72.73.7 4.75.76. 77.83.84 .85.86.8 7.88.89. 90.91.92 .93.94.9 5.96.97. 98.103.
77	İsra-111	Mekke	44.	1.17.3 0.55.9 6.	65.111	4.21.	5.16.18. 27.31.32 .33.40.4 1.49.53. 57.67.68 .69.72.7 3.74.75. 76.77.83 84.90.9 1.92.93. 97.98.10 3.	6.7.8.12. 28.29.34 .35.36.5 6.58.59. 61.62.66 .70.94.9 5.99.100 .106.	9.13.37. 60.63.64 .71.	10.14.38 42.45.5 0.51.54. 78.79.80 .81.82.8 5.88.102 .104.105 .110.	2.3.11.1 5.19.20. 22.23.24 .25.26.3 9.43.46. 47.48.52 .86.87.8 9.101.10 7.108.10 9.
78	En'am-165	Mekke	1.54.1 45.165	13.18. 59.83. 103.11 5.128. 139.	3.45.6 2.73.9 6.101. 102.	2.28.29. 30.36.58	6.11.21. 22.23.32 .38.46.4 4.7.8.9.2 7.53.55. 0.31.37. 42.43.44 .52.63.7 0.91.93. 94.110.1 11.112.1 16.136.1 37.138.1 43.144.1 46.147.1 50. 148.149. 151.152. 153.156. 157.	7.53.55. 65.68.69 .74.76.7 7.78.80. 81.97.98 .99.104. 105.107. 108.109. 113.125. 126.127. 129.140. 148.149. 151.152. 153.156. 157.	12.17.33 .39.48.4 9.75.79. 114.118. 119.120. 121.122. 123.124. 130.131. 132.133. 134.141. 142.158.	5.10.24. 25.26.34 40.50.6 4.66.71. 84.85.86 .92.135. 154.	14.15.16 .19.27.3 5.41.51. 56.57.60 .61.67.7 2.82.87. 88.89.90 .95.100. 106.117. 155.159. 160.161. 162.163. 164.
79	A'raf-206	Mekke	153.16 7.	200.		11.19.60 .61.172. 173.189.	5.20.21. 23.31.32 .35.36.3 7.38.39. 40.41.42 .44.45.5 0.51.62. 66.70.77 .81.82.8	2.3.4.12. 13.14.15 .27.28.5 2.63.75. 76.92.97 .98.99.1 0.31.117.1 18.119.1 30.131.1	16.17.18 29.30.5 3.54.55. 56.57.58 .64.93.9 4.95.96. 120.121. 122.199. 201.202.	6.7.22.2 4.25.26. 33.34.43 46.47.4 8.49.67. 68.69.71 .72.78.7 9.80.83. 84.89.91	1.8.9.10. 59.65.73 .74.85.8 6.87.101 .104.151 155.158 .180.187 .206.

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
							8.90.102 .106.109 .1110.11 1.112.11 3.114.11 5.116.12 3.124.12 7.135.13 6.137.13 8.139.14 5.146.14 7.148.15 2.156.16 0.161.16 2.163.16 4.165.16 6.168.16 9.171.17 7.179.18 2.183.19 0.197.19 8.	32.133.1 34.140.1 41.149.1 50.154.1 57.159.1 74.181.1 84.185.1 86.191.1 92.193.1 94.195.		100.105 .107.108 .125.126 .128.129 .142.143 .144.170 .175.176 .178.188 .196.203 .204.205	
80	Secde-30	Mekke			6.	7.8.9.10.	3.13.14. 21.22.28	4.16.24. 25.26.27	5.17.18.	19.20.29	1.2.11.1 2.15.23. 30.
81	Sebe-54	Mekke	2.	1.26.50.	6.23.27.	7.	5.8.14.2 9.31.32. 33.34.35 .38.43.51.	9.16.17. 22.24.25 .36.44.5 2.53.54.	18.19.20 .21.37.4 5.	13.28.30 .39.46.	3.4.10.1 1.12.15. 40.41.42 .47.48.49.
82	Tur-49	Mekke	28.			1.	12.13.14 .15.16.1 8.19.20. 22.23.24 .25.30.47.	26.27.32 .33.	34.35.36 .37.38.3 9.40.41. 42.43.44	17.21.29 .31.45.46.	2.3.4.5.6 .7.8.9.10 .11.48.49.
83	Nebe-40	Mekke	37.				27.28.31 .32.33.34.	1.2.3.6.7 8.9.10.1 1.14.15. 16.	4.5.12.1 3.	29.	17.18.19 .20.21.2 2.23.24. 25.26.30 .35.36.3 8.39.40.
84	Naziat-46	Mekke					8.9.10.1 1.12.13. 14.22.23 .24.25.42.	18.19.26 .27.28.2 9.30.31. 32.33.	20.21.34 .35.36.3 7.38.39.	15.16.17 .40.41.4 3.44.45.	1.2.3.4.5 .6.7.46.
85	Ra'd-43	Mekke			9.16.		14.23.24 .25.26.2 7.32.33. 34.35.	2.3.4.5.1 7.18.31.	10.11.12 .13.20.2 1.22.	7.19.37.	1.6.8.15. 28.29.30 .36.38.3

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
											9.40.41. 42.43.
86	Mü'mi- nun-118	Mekke	118.	92.	116.	12.13.14 .31.42.1 04.	5.6.24.2 5.32.33. 34.35.36 .37.38.4 1.47.48. 53.54.63 .64.65.6 6.67.72. 73.74.75 .77.81.8 2.83.105 .106.107 .108.	4.7.18.1 9.20.21. 22.43.55 .56.62.6 8.69.78. 84.85.86 .87.88.8 9.	3.8.44.5 7.70.71. 79.80.90	2.9.23.2 6.27.28. 29.30.39 .40.45.4 6.49.50. 58.76.91 .93.94.9 5.96.109 .110.	15.16.17 .51.52.5 9.60.61. 97.98.99 .100.101 .102.103 .111.112 .113.114 .115.117
87	Nahl-128	Mekke	7.18.4 7.110. 115.11 9.	70.77.	60.	3.4.5.8.2 1.31.39. 40.57.58 .59.78.	6.24.33. 34.53.54 .55.88.9 8.99.100 .101.104 105.106 .107.108 .109.112	9.10.11. 12.13.14 .15.16.2 5.35.43. 44.45.46 5.66.67. 71.72.73 .79.80.8 1.116.11 7.118.	17.26.36 .48.49.5 0.74.75. 76.90.91 .92.93.9 4.95.96. 97.126.	19.27.37 .68.69.8 2.83.89. 102.103. 127.	1.2.20.2 2.23.28. 29.30.32 .38.41.4 2.51.52. 56.63.64 .84.85.8 6.87.111 .113.114 .120.121 .122.123 .124.125 .128.
88	Ankebut- 69	Mekke		5.60.	26.42.	57.58.59	12.16.17 .18.23.2 5.28.29. 31.32.33 .34.36.3 7.39.40. 53.54.55 .65.66.6 7.68.	2.19.20. 35.38.41 .48.49.	3.4.6.43. 44.50.	7.13.14. 15.24.30 .45.51.	1.8.9.10. 11.21.22 .27.46.4 7.52.56. 61.62.63 .64.69.
89	Mutaffi- fin-36	Mekke					1.2.3.11. 12.13.14 .15.16.1 7.22.23. 24.25.26 .27.28.2 9.30.31. 32.35.36	4.5.18.1 9.33.	7.8.9.20. 34.	21.	6.10.
90	Hacc-78	Medine	60.63. 65.	52.59. 61.70. 75.	40.62. 64.74.	4.5.6.66.	8.9.10.1 1.12.13. 19.20.21 22.23.3	1.3.25.5 1.53.73.	24.26.27 .28.29.3 9.45.46.	14.15.16 .30.33.3 4.35.37. 38.42.43	2.7.17.1 8.31.32. 41.48.54 .56.57.5 8.67.68.

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
							6.49.55. 71.72.			44.47.5 0.	69.76.77 .78.
91	Beyyine-8	Medine					6.	4.5.	1.	2.	3.7.8.
92	Zilzal-8	Medine									1.2.3.4.5 .6.7.8.
93	Teğā-bün-18	Medine	14.17.		6.18.	2.3.4.	10.	5.	15.16.	7.	1.8.9.11. 12.13.
94	Muham-med-38	Medine					1.4.5.6.8 .32.	2.9.10.1 1.12.13. 14.15.18 .22.23.2 4.25.	3.16.26. 27.28.29 .	7.17.19. 20.21.30 .33.34.3 5.36.37. 38.	31.
95	Cuma-11	Medine			1.3.		5.	6.7.	10.11.	2.4.	8.9.
96	Bakara-286	Medine	37.54. 128.143 3.160. 163.173 3.182. 192.192 9.218. 225.224 6.235. 263.26 7.	32.115 .127.1 37.158 .181.2 227.228 .244.2 47.256 .261.2 68.	129.20 9.220. 228.24 0.255. 260.	22.30.34 .35.36.3 8.230.	12.13.14 .33.42.4 3.44.45. 47.48.49 .50.51.5 2.53.55. 6.7.8.9.1 0.11.25. 27.31.39 .40.41.5 9.60.61. 68.69.70 .71.72.7 3.83.84. 85.86.87 .88.89.9 0.100.10 1.102.10 8.109.15 9.161.16 2.174.17 5.189.19 4.195.19 6.200.21 1.212.22 1.222.22 3.231.23 2.236.23 7.241.24 6.270. 9.233.23 4.238.23 9.242.25 3.254.26 6.271.27 5.276.27 7.278.27	15.16.46 .58.104. 113.121. 134.142 151.152. 153.184. 185.193. 198.208 210.219. 257.258. 262.264. 265.269. 1.202.20 3.204.20 5.206.20 7.215.21 6.217.22 9.233.23 4.238.23 9.242.25 3.254.26 6.271.27 5.276.27 7.278.27	17.18.19 .20.26.6 2.63.64. 65.66.67 .74.75.7 6.77.78. 79.80.81 .82.91.9 2.93.94. 95.96.97 .98.119. 120.124. 125.126. 186.248. 249.250. 251.252. 272. 73.274.2 81.284.2 85.286.	1.2.3.4.5 .21.23.2 4.28.29. 99.105.1 06.107.1 16.117.1 30.131.1 32.133.1 35.136.1 38.144.1 45.148.1 49.150.1 54.164.1 97.213.2 14.243.2 45.259.2 73.274.2 81.284.2 85.286.	

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
								9.280.28 2.283.			
97	Enfâl-75	Medine	69.70.	17.42. 53.61. 71.	10.49. 52.63. 67.	25.	1.11.12. 13.14.26 .27.31.3 2.41.50. 51.	.28.33.3 4.35.36. 54.55.56 .57.58.5 9.60.68. 72.73.74	5.6.7.15. 16.18.19 8.20.21. 22.23.29 .37.62.6 4.65.66.	2.3.4.9.3 0.38.	24.39.40 .43.44.4 5.46.47. 48.75.
98	Al-i İm- ran-200	Medine	2.8.31. 89.129 .155.	33.34. 35.73. 121.	3.4.6.1 8.62.1 26.	58.59.	10.11.12 .32.54.6 0.69.72. 75.78.82 .87.88.9 110.111. 112.116. 117.161. 178.187. 188.	6.70.71. 83.86.93 .94.103. 118.119. 122.123. 132.151. 152.153. 156.162. 166.167. 179.190. 196.197. 198.	15.16.17 .95.96.9 7.98.99. 100.104. 105.120. 133.134. 135.136. 137.138. 139.140. 141.142. 143.144. 145.146. 147.148. 149.157. 163.168. 180.181. 182.183. 191.192. 193.194. 199.	7.9.13.2 0.21.22. 23.24.25 .36.37.3 8.39.40. 41.42.43 44.45.4 6.47.48. 49.50.51 .52.53.5 5.56.57. 63.108.1 13.124.1 25.127.1 28.154.1 64.169.1 70.171.1 72.173.1 74.175.1 76.177.1 84.	1.5.26.2 7.28.29. 64.67.68 .74.76.7 7.79.80. 81.84.85 .101.102 1.106.107 .109.114 1.115.150 1.158.159 1.160.165 1.185.186 1.189.195 200.
99	Münafi- kun-11	Medine					2.7.	3.8.	4.9.	5.10.	1.6.11.
100	Saff-14	Medine			1.		10.	2.3.11.	4.12.	5.6.13.1 4.	7.8.9.
101	Nisa-176	Medine	16.64. 99.100 .106.1 10.130 .152.	17.26. 35.58. 111.13 4.147. 148.17 0.	56.131 149.1 58.165	1.133.	2.3.4.5.6 .11.12.1 5.19.20. 21.22.23 .24.25.3 4.37.38. 43.44.46 .57.88.8 9.92.94. 95.96.11 2.117.11 8.119.12 7.128.12 9.138.13 9.143.15	7.8.9.10. 32.49.50 .51.52.5 3.62.66. 71.72.73 .74.82.8 3.90.91. 93.101.1 02.103.1 04.105.1 07.109.1 13.114.1 15.120.1 21.140.1 44.145.1	18.54.55 .63.67.7 5.76.77. 84.85.10 8.122.12 3.124.13 5.141.14 2.175.	13.14.27 .28.29.3 0.31.39. 40.68.78 80.81.8 6.97.98. 125.163. 164.	33.36.41 .42.45.4 7.48.59. 60.61.65 .69.70.7 9.87.116 126.132 136.137 146.159 162.166 171.172

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
							3.154.17 3.176.	50.151.1 55.156.1 57.160.1 61.167.1 68.169.1 74.			
102	Haşr-24	Medine	10.22.		1.23.24.	19.	3.11.12.13.	2.5.6.7.8 .14.15.16.17.	9.20.21.	4.	18.
103	Mücadele-22	Medine	2.12.	1.	21.		3.4.5.8.	13.14.15 .16.17.	18.19.	9.10.11. 20.	6.7.22.
104	Nur-64	Medine	5.10.2 0.22.6 2.	18.21.		45.	2.3.4.6.7 .8.9.11.1 2.13.15. 16.23.27 .28.29.3 0.31.32. 33.47.48 49.50.5 8.59.60. 61.63.	1.14.17. 34.41.43 .44.56.5 7.	26.46.	36.37.38 .39.40.5 1.52.53. 54.	19.24.25 .35.42.5 5.64.
105	Ahzab-73	Medine	5.24.7 3.	1.34.	25.	72.	4.10.12. 13.14.18 .19.20.2 6.27.30. 36.37.39 40.49.5 0.51.52. 53.55.57 .58.59.6 1.63.64.	11.15.28 .32.33.3 5.41.62.	6.29.42.	2.7.8.9.1 6.17.21. 22.23.31 43.45.4 6.47.48. 56.	3.38.44. 54.60.65 .66.67.6 8.69.70. 71.
106	Talak-12	Medine					1.2.4.6.7 .	3.5.8.9.	10.	11.	12.
107	Fetif-29	Medine	14.	4.	7.		8.11.12. 15.16.17 .18.19.2 0.21.22. 23.	13.24.25 .	26.	1.9.10.2 7.	2.3.5.6.2 8.29.
108	Mümte-hine-13	Medine	7.12.		6.		10.11.	1.2.13.	8.9.		3.4.5.
109	Tahrim-12	Medine	1.	2.			3.4.5.6.7 .	8.9.10.1 1.12.			
110	Hadid-29	Medine	9.28.		1.2.3.24.25.	4.		10.16.17 .	11.18.20 .	21.22.23 .	5.6.7.8.1 2.13.14. 15.19.26 27.29.
111	Hucurat-18	Medine	5.12.14.	1.8.13.			2.11.	3.4.6.16. 17.	7.9.10.	15.	18.
112	Tevbe-129	Medine	27.91. 99.102	15.28. 60.97.	40.71.		1.2.3.4.5 6.7.8.9.	16.17.18 .19.23.2	20.25.44 .45.46.4	21.26.51 .52.68.6	22.30.31 .32.33.7

Sure			Dikey Boyut-Eksen Ayetler			Yatay Boyut-Eksen Ayetler					
			.104.118.103 17.118.106.10.				10.11.12 .13.14.2 9.34.35. 48.49.50 .53.54.5 5.56.57. 58.59.61 .62.73.7 4.75.76. 80.81.82 .83.84.9 0.95.96. 125.126. 127.	4.36.37. 38.39.41 .42.43.6 3.64.65. 66.77.78 .79.85.8 6.87.92. 93.107.1 08.109.1 15.119.1 20.121.1 22.123.1 24.	7.67.88. 94.111.	9.70.89. 101.112.	2.100.10 5.113.11 4.116.12 8.129.
113	Maide-120	Medine	3.34.3 9.74.9 8.101.	54.76.	118.		1.2.4.5.6 .22.24.2 7.28.29. 30.31.33 .36.37.3 8.41.42. 43.45.46 .47.51.5 2.53.55. 56.57.58 .59.60.6 1.62.64. 65.66.69 .70.71.7 7.78.79. 80.81.89 .90.91.9 2.93.94. 95.96.97 .105.106 .107.108 .111.112 .113.114 .115.	7.8.35.4 0.44.48. 49.50.63 .75.82.1 00.102.1 03.104.	9.10.83. 84.85.86	11.20.21 .23.25.2 6.32.67. 68.72.87 .99.	12.13.14 .15.16.1 7.18.19. 73.88.10 9.110.11 6.117.11 9.120.
114	Nasr-3	Medine					1.	2.		3.	

Tevhidi Felsefenin Genel Yapısı

Dinamikler (Ölçü/Kader)	Jıyanus Yatay Eksen: Tevhidi Tarih Felsefesi						
	Duyum Çağı- Kâinatı Dalgası 1-6	Duygu Çağı- Kâinatı Dalgası 2-3	Biliş Çağı- Kâinatı Dalgası 4-5	İlke Çağı- Kâinatı Dalgası 5-4	Sezgi Çağı- Kâinatı Dalgası 3-2	Tevhit Çağı - Kâinatı Dalgası 6-1	
Ontoloji	Zaman, mekâna tutunur. Varlığın ve varoluşun kâinatta hayat bulmasıyla beraberiyet/tarih başlar. Varlık ve bilinç Tevhit'i parçalamaya başlar.	Varlıklar hayatta kalma isteğiyle çoğalır ve çeşitlenir. Varlıklar, kendileri ve çevreleri ile ilgili duygu sahibi olmaya başlarlar.	Varlıklar, kendileri ve dış çevreleri hakkında bilince ve bilgi sahibi olmaya başlarlar.	Varlıklar, bu bilinçlerinin dışına, üzerine çıkmaya başlarlar.	Bilinç ve varlıklar; mekân ve zaman özdeş hale gelmeye başlar. Varlıklar, bu kâinatla başka kâinat arasında açık duygu sahibi olmaya başlarlar.	Mekân, zamana tutunur. Varlıklar ve varoluş başka bir kâinatta hayat bulmaya hazırlanır. Varlık ve bilinç Tevhit'e gelmeye başlar.	Jıyanus Dikey Eksen: İlke-Tab Tevhit-Anaç-Bilinç

İnsan	İnsan, bedene hapsolür. Bedenin sürekli değişimi Tevhit'i parçalamaya başlar. (Eril-Dişil)	İnsan, bedenini ve doğayı birbirinden ayırır. Bu ilk yabancılaşma ile duygusal gelişimi de başlar. Dilin gelişimi tetiklenir. (Dişil-Erotik)	İnsan; doğa, toplum ve kendisi üzerine düşünmeye başlar. (Eril Baskın – Pornografik)	İnsan, kendisini ve kâinatı kuşatan ve aşan ilkelere sarılması gerektiğini kavrar. (Dişil Baskın-Erotik)	İnsan ve kâinat arasında duygu geçişliliği artar. (Erotik-Dişil)	İnsan ve kâinat Tevhit'e gelmeye başlar. (Dişil-Eril)
Bilinç	Bilincin maddi hali (Hafıza-Anı-Bellek İkamesi) Pre-Lojik	Bilincin duygu hali (Doğaçlama-Edebi Akıl İkamesi) Pre-Lojik	Bilincin formel-mantık hali (Ben bilincine dayalı rasyonel akıl İkamesi) Lojik	Bilincin ilkesel-varoluşsal ve yapay hali. Lojik	Bilincin varoluşsal-sezgisel hali. A-Postlojik	Bilinç ve varlık Tevhit'inin baskın hali. A-Postlojik
İnsanlar (Toplum)	Aile-grup hali-Ahenk (Yazı Öncesi Kültür)	Topluluk hali-Çeşitlik (Yazı Sonrası Kültür)	Toplum hali-Çeşitlik ilişkisi tepesi (Uygarlık)	Cemiyet hali-Aşağı çeşitlik (Uygarlık)	Cemaat hali-Çeşitlik (Medeniyet)	Cem hali-Ahenk (Medeniyet)
Dil	Tevhit'in parçalanması dilin doğuşunu tetikler. Tek sözcüklü hal	Çok sözcüklü hal	Kavramsal hal	Çoklu kavramsal ve yapay hal	Çoklu ve türler arası sözcükler hali	Dil ve ötesi hali

Epistemo- loji	Duyum Paradig- ması- Du- yum Tem- melli Bi- limler	Duygu Paradig- ması- Du- ygu Tem- melli Bi- limler	Biliş Pa- radig- ması- Bi- liş Tem- melli Bi- limler	İlke Pa- radig- ması- İl- ke-Tab Menzilli Bilimler	Sezgi Pa- radig- ması- Se- zgi Men- zilli Bi- limler	Tevhit Para- dig- ması- Tevhit Men- zilli Bilimler
Politika	Konar- Göçer hal: Mekân Merkezli- lik	Yerleşik- Aşiret- kavim hali: Yö- netimin Çıkışı	Demok- rasi hali: Çoğun- lukçu	Ade- mokrasi hali: Ço- ğun- lukçu ve Çoğulcu	Âdem hali: Yö- netimin Sonu- Metak- rasi	Dem hali: Zaman Mer- kezlilik
Ekonomi	Avcı- Toplayıcı	Merkan- tilizm	Kapita- lizm	Akapita- lizm	Estetik Kültür	Estetik Ekoloji

Kaynakça

Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max, 2014, Aydınlanmanın Di-
yalektiği, Çev.: Nihat Ülner, Elif Ö. Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık,
İstanbul

Al-Khalili, Jim, 2012, Paradoks, Bilimin En Büyük Dokuz Bilme-
cesi, Çev.: Cem Duran, Domingo Yayınları, İstanbul

Almond, Ian, 2012, İbni Arabi ve Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm,
Çev.: Kadir Filiz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Arslan, Abdurrahman, Batı Paradigması ve Müslümanlar Panelin-
den, Youtube

Atayman, Veysel (çeviren ve derleyen), 2004, Varolmanın acısı,
Schopenhauer Felsefesine Giriş, Donkişot Yayınları, İstanbul

Baker, Ulus, Körotonomedia Yazıları

Barret, Kurian ve Johnson, 2001, Dünya Hristiyanlık Ansiklope-
disi, Oxford Üniversitesi Yayınları

- Barrow, John D., 2009, Olanaksızlık, Bilimin Sınırları ve Sınırların Bilimi, Çev.: Nermin Arık, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Baudrillard, Jean, 2005, Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Çev.: Oğuz Adanır, Paris, PDF
- Berger, John, 2013, Görme Biçimleri, Çev.: Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul
- Bergman, Ingmar, 2008, Sinematografi İnsan Yüzüdür, Çev.: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Bergman, Ingmar, 1957, Yedinci Mühür
- Bergman, Ingmar, 1969, Anna'nın Tutkusu
- Bergman, Ingmar, 1978, Autumn Sonata
- Bergman, Ingmar, 1984, After The Rehearsal
- Bertolucci, Bernardo, 1970, Konformist
- Besi, Steven., Kellner, Douglas, 2011, Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalar, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Brecht, Bertolt, 1977, ME-Tİ Tarihinde Diyalektik, Çev.: Ahmet Cemal, Günebakan Yayınları, İstanbul
- Buck-Morss, Susan, 2010, Görmenin Diyalektiği, Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi, Çev.: Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul
- Bumin, Tülin, 2010, Hegel, Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Bumin, Tülin, 2010, Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Campbell, Joseph, 2013, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev.: Sabri Gürses, Kabcacı Yayınları, İstanbul
- Castells, Manuel, 2008, Ağ Toplumunun Yükselişi, I. Cilt, Çev.: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Cemal, Mustafa, 2011, Hegel'in Kayıp Mantığı, Belge Yayınları, İstanbul
- Cevizci, Ahmet, 2011, Felsefe Tarihi, Say Yayınları, İstanbul
- Chaplin, Charles, 1952, Limelight/Sahne Işıkları
- Cibran, Halil, 2017, Aforizmalar, Çev.: A. Erkin Köylügil, Erasmus Yayınları, İstanbul

- Claussen, Detlev, 2012, Son Deha: Theodor W. Adorno, Çev.: Dilman Muradoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Corneau, Alain, 1991, Tous Les Matins du Monde/Dünyanın Tüm Sabahları
- Çubukçu, Aydın, 2011, Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- Çüçen, Kadir, A., Heidegger ve Felsefe, Uludağ Üniversitesi, Bursa, PDF
- Daniels, Mark, 2014, Bir Nefeste Dünya Mitolojisi, Çev.: Pınar Üstel, Maya Kitap, İstanbul
- Dellaloğlu, Besim F. 2014, Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum, Say Yayınları, İstanbul
- Dennett, Daniel C., 1999, Aklın Türleri Bir Bilinç Anlayışına Doğru, Çev.: Handan Balkara, Varlık Yayınları, İstanbul
- Dick, Kirby., Kofman, Amy Ziering, 2002, Derrida
- Eco, Umberto, 2004, Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı, Çev.: Kemal Atakay, Literatür Yayınları, İstanbul
- Einstein, Albert, 2012, İzafiyet Teorisi (Çev.: Gülen Aktaş), Say Yayınları, İstanbul
- Eliacık, R. İhsan, 2014, Çağa İz Bırakan Önderler, Muhammed İkbal, İlke Yayıncılık, İstanbul
- Feuerbach, Ludwig, 2015, Tanrılarının Doğuşu, Çev.: Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul
- Feyerabend, Paul, 2014, Yönteme Karşı, Çev.: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Forman, Milos, 1984, Amadeus
- Foucault, Michel, 2000, Psikoloji ve Ruhsal Hastalık, Çev.: Muhsin Hesapçıoğlu, Birey Yayınları, İstanbul
- Foucault, Michel, 2002, Toplumu Savunmak Gerekir, Çev.: Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Foucault, Michel, 2006, Deliliğin Tarihi, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara
- Foucault, Michel, 2011, Felsefe Sahnesi, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Frisby, David, 2012, Modernlik Fragmanları, Simmel, Kracauer ve Benjamin'in Eserlerinde Modernlik Teorileri, Çev.: Akın Terzi, Metis Yayınları, İstanbul
- Fukuyama, Francis, 2014, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul
- Giddens, Anthony, 2012, Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Girard, René, 2003, Mitosların ve Ayinlerin Doğuşu, Çev.: Necmiye Alpay, Kanat Kitap, İstanbul
- Godard, Jean-Luc, 1983, Prenom Carmen
- Greisch, Jean, 1999, Wittgenstein'da Din Felsefesi, Çev.: Zeki Özcan, ASA Kitabevi Yayınları, Bursa
- Gribbin, John, 2012, Çoklu Evrenler, Kuantum Fizığının Evrenleri (Çev.: Emin Karabal), Alfa Bilim Yayınları, İstanbul
- Guerra, Ciro, 2015, El Abraço de la Serpiente/Yılanın Kucağında
- Habermas, Jürgen, 2003, İnsan Doğasının Geleceğı, Çev.: Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, İstanbul
- Habermas, Jürgen, 2011, Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev.: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Hawking, Stephen., Mlodinov, Leonard, 2012, Büyük Tasarım, Çev.: Selma Ögünç, Doğan Kitap, İstanbul
- Hegel, G. W. F., 2014, Tarihte Akıl, Çev.: Önay Sözer, Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Heidegger, Martin, 2004, Varlık ve Zaman, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul
- Hirani, Rajkumar, 2014, PK
- Hume, David, 1976, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma, Çev.: Oruç Aruoba, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Joseph, Peter, 2007, Zeitgeist
- Kant, Immanuel, 1999, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev.: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara
- Kant, Immanuel, 2001, Pratik Usun Eleştirisi, Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul

- Karaçay, Bahri, 2012, Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Yayınları, Ankara
- Khemir, Nacer, 1986, Çöl Gezginleri
- Kıvılcımlı, Hikmet, 2000, Diyalektik Materyalizm Nedir? Ne Değildir? Derleniş Yayınları, İstanbul
- Kieslowsky, Krzysztof, 1991, Veronique'nin İkili Yaşamı
- Kojeve, Alexandre, 2001, Hegel Felsefesine Giriş, Çev.: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Lewis, Genevieve Rodis, 1993, Descartes ve Rasyonalizm, Çev.: Haldun Karyol, İletişim Yayınları, İstanbul
- Lewis, J. Richard, 2016, Westworld, 1. Sezon, 2. Bölüm
- Linde, Andrei, 1987, 300 Years of Gravitation, Ed. Stephen Hawking, W. Israel, Cambridge UP.
- Linklater, Richard, 2001, Waking Life/Hayata Uyanmak
- Lumet, Sidney, 1977, Equus
- Magee, Bryan, 1990, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul
- McLellan, David, 2009, İdeoloji, Çev.: Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Mendes, Sam, 2008, Revolutionary Road
- Merter, Mustafa, 2014, Psikolojinin Üçüncü Boyutu, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Metallica, Nothing Else Matters
- Malle, Louis, 1981, My Dinner With Andre/Andre İle Akşam Yemeği
- Mill, John Stuart, 2000, Özgürlük Üstüne, Çev.: Alime Ertan, Belge Yayınları, İstanbul
- Mirzabeyoğlu, Salih, 2005, İktisat ve Ahlak, İktisada Giriş, İBDA Yayınları, İstanbul
- Nietzsche, Friedrich, 2011, Ecco Homo Kişi Nasıl Kendisi Olur, Çev.: Can Alkor, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Nietzsche, Friedrich, 2010, Böyle Buyurdu Zerdüş, Zerdüş Çev.: Korkut Ata, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Nichols, Mike, 2001, Wit

- Nursi, Bediüzzaman Said, 2014, Lemalar, Yayına Hazırlayanlar: A. Kayıhan, İ. Atılğan, Ufuk Yayınları, İstanbul
- Öcalan, Abdullah, 2004, Bir Halkı Savunmak, PDF
- Öcalan, Abdullah, Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları ve Demokratikleşme
- Özgen, Mehmet Kasım, 1999, İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi, Ed.: Ömer Demir, Liberte Yayınları, Ankara
- Özlem, Doğan, 2004, Tarih Felsefesi, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- Özlem, Doğan, 2014, Kültürün İki Uzlaşmaz Bileşeni; Bilim ve Din, Assos Felsefe Günleri Konuşması
- Paine, Thomas, 2010, Akıl Çağı, Çev.: Ali İhsan Dalgıç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Palabıyık, Adem., Dağ, Umut, 2013, Emek ve Toplum Dergisi, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:4
- Penn, Sean, 2007, Into The Wild/Özgürlük Yolu
- Pişkin, Mehmet, 2014, İntihar Öncesi Youtube Videosu
- Proudhon, P. J. 1992, Makaleler, Çev.: M. Tüzel, Birey Yayınları, İstanbul
- Reichenbach, Hans, 1981, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev.: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Reichenbach, Hans, 2014, Kuantum Mekanığının Felsefi Temelleri, Çev.: Deniz Ölçek, Alfa Bilim Yayınları, İstanbul
- Riley, Stevan, 2015, Dinle Beni Marlon
- Rohmer, Eric, 1969, Ma Nuit Chez Maud/Maud'la Bir Gece
- Rousseau, Jean-Jacques, 2006, Toplum Sözleşmesi, Çev.: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Sartre, J. P., 1981, Yöntem Araştırmaları, Diyalektik Aklın Eleştirisi, Çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Yazko Yayını, İstanbul
- Scorpions, Wind of Change
- Scott, Ridley, 2012, Prometheus
- Scott, Ridley, 2017, Covenant
- Sena, Cemil, 1974, Filozoflar Ansiklopedisi, 1. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Shayegan, Daryush, 2013, Melez Bilinç, Çev.: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul

- Spinoza, Benedictus (Baruch), 2011, Etika, Çev.: Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Störig, H. J., 2000, İlkçağ Felsefesi; Hint, Çin, Yunan, Çev.: Ömer Cemal Güngören, Yol Yayınları, İstanbul
- Şeriatî, Ali, 2013, Bilinç ve Eşekleştirme, Çev.: Murat Demirkol, FECR Yayınları, Ankara
- Şeriatî, Ali, 2015, İnsanın Dört Zindanı, Çev.: Hüseyin Hatemî, İşaret Yayınları, İstanbul
- Tarih Felsefesi Seçme Metinler, Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Haz.: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu, 2017, Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Tarkovsky, Andrei, 1972, Solaris
- Tarkovsky, Andrei, 1979, Stalker/İz Sürücü
- Tarkovsky, Andrei, 1983, Nostalji
- Tarkovski, Andrey, 2011, Zaman İçinde Zaman, Günlükler 1970-1986, Çev.: Seda Kervanoğlu, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Tecimer, Ömer, Sinema, Modern Mitoloji, Plan b Yayınları, İstanbul
- Thilly, Frank, 2017, Felsefeye Yolculuk, Çev.: İbrahim Şener, Karbon Kitaplar, İstanbul
- Trier, Lars Von, 1983, Breaking The Waves/Dalgaları Aşmak
- Turani, Adnan, 2014, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Türker, Sadık, 2011, Batı Düşüncesinde Üçleme Sorunu, Külliyyat Yayınları, İstanbul
- Toynbee, Arnold J., 2016, Uygarlık Yargılanıyor, Çev.: Nurur Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul
- Villeneuve, Denis, 2016, Arrival/Geliş
- Villeneuve, Denis, 2017, Blade Runner 2049
- Vlácil, Frantisek, 1967, Marketa Lazarova
- Weir, Peter, 1977, Son Dalga
- Wittgenstein, 2002, Sessizliğin Grameri, Cogito 33. Sayı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Wynn, C.M., Wiggins, A.W., 2010, Bilimde En Büyük Beş Fikir, Çev.: Gün Köleoğlu, Palme Yayıncılık, Ankara

Zelyüt, Solmaz, 2010, Dört Adalı, Hobbes, Locke, Berkeley, Hume,
Doğu Batı Yayınları, Ankara

Zemeckis, Robert, 1997, Contact/Mesaj

